T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

KUR'AN'DA BATILLA MÜCADELE YÖNTEMLERİ: ÜLÜ'L-AZM PEYGAMBERLER ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Sebahattin UÇAR

İstanbul
Kasım-2025

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

KUR'AN'DA BATILLA MÜCADELE YÖNTEMLERİ: ÜLÜ'L-AZM PEYGAMBERLER ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Sebahattin UÇAR

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Murat KAYA

İstanbul
Kasım-2025

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslan Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman	Doç. Dr. Murat KAYA
Üye	Prof. Dr. Ömer ÇELİK
Üye	Prof. Dr. Özcan HIDIR
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Âdem ERGÜL
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TEMİMİ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Erhan İÇENER
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Doktora tezi olarak hazırladığım **"Kur'an'da Batılla Mücadele Yöntemleri: Ülü'l-azm Peygamberler Örneği"** adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterildiğinden oluştuğunu beyan ederim.

Sebahattin UÇAR

ÖN SÖZ

İnsanlık tarihi boyunca peygamberler, toplumlarını hakka davet etmek ve batıl inanışlara karşı mücadele etmekle görevlendirilmişlerdir. Allah (c.c.) tarafından seçilen bu elçiler, özellikle ülü'l-azm peygamberler olarak anılan Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed sabır, sebat ve kararlılıklarıyla örnek olmuşlardır. Ülü'l-azm peygamberlerin hayatları incelendiğinde, hak ile batıl mücadelesinde ortaya koydukları yöntemlerin her dönemde geçerliliğini koruduğu ve insanlığa rehberlik ettiği görülmektedir.

Bu çalışmada, ülü'l-azm peygamberlerin batılla mücadele yöntemleri ele alınarak onların tebliğ ve davet faaliyetlerinde kullandıkları yöntemler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Hz. Nuh'un uzun soluklu sabrı, Hz. İbrahim'in cesareti, Hz. Musa'nın zulme karşı direnişi, Hz. İsa'nın sevgi ve merhameti esas alan tebliği, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hikmet dolu stratejileri, batılla mücadelenin temel dinamiklerini ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, ülü'l-azm peygamberlerin batılla mücadele yöntemlerini daha iyi anlamak, günümüz insanının karşılaştığı batıl düşünceler ve toplumsal sorunlara karşı çözümler üretmek amacıyla hazırlanmıştır. Peygamberlerin ahlaki duruşları, tebliğ-davet metotları ve mücadele stratejileri hem bireysel hem de toplumsal düzeyde örnek alınması gereken bir miras bırakmıştır.

Çalışmanın, okuyuculara bu kutlu elçilerin rehberliğini ve mücadele azmini aktarmada faydalı olmasını temenni ederim. Ayrıca tez konusunun belirlenmesinde, içeriğin planlanması ve programlanmasında gerekli teknik bilgileri esirgemeyen başta danışman hocam Doç. Dr. Murat Kaya olmak üzere Prof. Dr. İzzet Er, Doç. Dr. Veysel Akkaya hocalarıma ve fikir teatisinde bulunduğum arkadaşım Dr. Battal Doğan'a teşekkürlerimi sunmayı üzerime bir borç bilirim.

Sebahattin UÇAR

İstanbul - 2025

ÖZET

KUR'AN'DA BATILLA MÜCADELE YÖNTEMLERİ: ÜLÜ'L-AZM PEYGAMBERLER ÖRNEĞİ

Sebahattin UÇAR

Doktora, Temel İslam Bilimleri

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Murat KAYA

Kasım, 2025 - 303 + XIII Sayfa

Kur'an-ı Kerim, hakla batılın mücadelesini insanlık tarihinin değişmeyen bir gerçeği olarak sunar. Bu mücadele, bireylerin ahlakî ve manevî gelişimlerinin yanında toplumsal adaletin sağlanması açısından da kritik bir rol oynar. Ülü'l-azm peygamberler, bu mücadelenin öncüleri olarak hem tevhid inancının yerleşmesi hem de batıl inanç ve uygulamaların ortadan kaldırılması için örnek bir çaba göstermişlerdir. Kur'an-ı Kerim, onların karşılaştıkları zorlukları, uyguladıkları yöntemleri ve elde ettikleri sonuçları ayrıntılı bir şekilde ele alarak müminlere bu konuda yol gösterir.

Bu çalışma, Kur'an'da ülü'l-azm peygamberlerin batıl ile mücadelelerinde kullandıkları yöntemleri incelemeyi hedeflemektedir. Peygamberlerin davet stratejileri; sabır, hikmet, Allah'a tevekkül, toplumu ıslah etme çabası ve zulme karşı cesaretle hareket etme gibi evrensel prensipler üzerine inşa edilmiştir. Hz. Nuh'un kavmini uzun bir süre sabırla tevhide davet etmesi, Hz. İbrahim'in tevhid inancını savunurken batıl sembollere karşı mücadeleci duruşu, Hz. Musa'nın Firavun'un baskıcı yönetimine karşı halkı özgürleştirme çabası, Hz. İsa'nın ahlaki yozlaşmayla mücadele ederek hakikati savunması ve Hz. Muhammed'in şirk ve cahiliye düzenine karşı ilahi vahyi rehber edinerek insanlığı kurtuluşa çağırması bu yöntemlerin örneklerindendir.

Tez kapsamında, ülü'l-azm peygamberlerin batılla mücadelelerinde kullandıkları yöntemler, Kur'an ayetleri, tefsirler ve İslam tarihi kaynakları ışığında ele alınacaktır. Çalışma, şu sorulara odaklanacaktır: Ülü'l-azm peygamberler batılla mücadelelerinde hangi stratejik yöntemleri benimsemişlerdir? Bu yöntemlerin batılla mücadeledeki etkisi nedir? Bu yöntemler, çağdaş insanın karşılaştığı batılla mücadele için nasıl bir

yol haritası sunmaktadır? Bu sorulara verilecek cevaplar hem tarihsel hem de güncel bir perspektif sağlayarak Kur'an'ın evrensel mesajını anlamaya katkıda bulunacaktır.

Batılla mücadelenin özü, insanlığı hakikat, adalet ve erdeme yönlendirme gayretidir. Ülü'l-azm peygamberlerin hayatları, bu gayretin somutlaşmış örnekleri olarak çağlar üstü bir rehberlik sunar. Bu bağlamda, onların mücadele yöntemlerini incelemek, Kur'an'ın davet ve mücadele ahlakını daha derinlemesine kavramak adına önemli bir adım olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerîm, Tefsir, Ülü'l-azm Peygamberler, Batıl, Mücadele, Yöntem.

ABSTRACT

METHODS OF STRUGGLE AGAINST FALSEHOOD IN THE QUR'AN: THE EXAMPLE OF THE ŪLŪ AL-'AZM PROPHETS

Sebahattin UÇAR

Ph. D., Basic Islamic Sciences

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Murat KAYA

November, 2025 - 303 + XIII Pages

The Holy Quran presents the struggle between the truth and the falsehood as an unchanging reality of human history. This struggle plays a critical role in terms of ensuring social justice as well as the moral and spiritual development of individuals. As the pioneers of this struggle, the prophets of Ulu'l-Azm made an exemplary effort both to establish the belief in monotheism and to eliminate superstitious beliefs and practices. The Holy Quran guides believers in this regard by examining in detail the difficulties they faced, the methods they applied and the results they achieved. This study aims to examine the methods used by the prophets of Ulu'l-Azm in their struggle against superstition in the Quran. The prophets' invitation strategies are built on universal principles such as patience, wisdom, trust in Allah, efforts to reform society and courageous action against oppression. Noah's (pbuh) long-term patient invitation of his people to monotheism, Abraham's (pbuh) stance against false symbols while defending the monotheistic belief, Moses' (pbuh) to liberate the people against the oppressive rule of Pharaoh, Jesus' (pbuh) defense of truth by fighting against moral corruption, and the prophet Muhammad's (pbuh) calling for salvation by taking divine revelation as a guide against the system of polytheism and ignorance are examples of these methods.

Within the scope of the thesis, the methods used by the ulu'l-azm prophets in their struggle against falsehood will be discussed in the light of Quranic verses, interpretations, and Islamic historical sources. The study will focus on the following questions: What strategic methods did the ulu'l-azm prophets adopt in their struggle against falsehood? What is the effect of these methods in the struggle against falsehood? What kind of a roadmap do these methods offer for the struggle against

falsehood faced by contemporary man? The answers to these questions will contribute to understanding the universal message of the Quran by providing both a historical and current perspective. The essence of the struggle against falsehood is the effort to guide humanity towards truth, justice, and virtue. The lives of the prophets of Ulu'l-azm, as concrete examples of this effort, offer guidance beyond the ages. In this context, examining their methods of struggle will be an important step in understanding the Qur'an's ethics of invitation and struggle more deeply.

Keywords: Qur'an, Tafsīr, Ulu'l-azm Prophets, The Falsehood, Struggle, Methods.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI ..... **i**

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ..... **ii**

ÖN SÖZ ..... **iii**

ÖZET ..... **iv**

ABSTRACT ..... **vi**

İÇİNDEKİLER ..... **viii**

KISALTMALAR ..... **xiii**

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ **1**

1.1. Tezin Konusu 1

1.2. Tezin Problemi 1

1.3. Tezin Amacı 2

1.4. Tezin Önemi ve Özgün Değeri 3

1.5. Tezin Araştırma Yöntemi 4

1.6. Tez Konusuyla İlgili Literatür Analizi 5

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE **8**

2.1. Batıl Kavramı 8

2.1.1. Batıl Kavramının Lügat ve Istılah Manası 8

2.1.2. Batıl Kavramının Kur'an'da Kullanılışı 10

2.1.3. Batıl Kavramıyla Anlam İlişkisi Olan Kavramlar 12

2.1.4. Kur'an'da Batılın Temel Nitelikleri 15

2.1.4.1. Karma Kaynaklı Oluşu veya Birçok Kaynaktan Beslenmesi 16

2.1.4.2. Daima Yanlış Oluşu 20

2.1.4.3. Geçici ve Gidici Oluşu 21

2.2. Hak Kavramı 23
2.2.1. Hak Kavramının Lügat ve Istılah Manası 23
2.2.2. Hak Kavramının Kur'an'da Kullanılışı 27
2.2.3. Hak Kavramıyla Mana İlişkisi Olan Kavramlar 27
2.3. Ülü'l-azm Kavramı 36
2.3.1. Ülü'l-azm Kavramının Lügat ve Istılah Manası 36
2.3.2. Kur'an'da Ülü'l-azm Kavramının Kullanılışı 38
2.4. Yöntem Kavramı 40
2.4.1. Yöntemin Lügat ve Terim Anlamı 40
2.4.2. Kur'an'da Yöntem Kavramının Kullanılışı 41
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KUR'AN'DA BATILLA MÜCADELE 43
3.1. Kur'an Açısından Batılla Mücadeleye Genel Bir Bakış 43
3.2. Kur'an'da Batılın İlk Ortaya Çıkışı 46
3.3. Kur'an'da Batılla Mücadelenin Nedeni, Amacı ve Gerekliliği 47
3.3.1. Batılla Mücadelenin Nedeni 48
3.3.2. Batılla Mücadelenin Amacı 50
3.3.3. Batılla Mücadelenin Gerekliliği 53
3.4. Kur'an'da Batılla Mücadelenin Mahiyeti 55
3.5. Kur'an'da Batılla İlk Mücadele 57
3.6. Kur'an'da Batılla Mücadelede İnsanların Sorumlulukları 59
3.7. Kur'an'da Batılla Mücadelede Ahlaki Değerlerin Korunması 61
3.8. Kur'an'da Batılla Mücadelede Zafer 63
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KUR'AN'DA ÜLÜ'L-AZM PEYGAMBERLERİN BATILLA MÜCADELE YÖNTEMLERİ 66

4.1. Kur'an'da Hz. Nuh'un Batılla Mücadele Yöntemleri 66
4.1.1. Güven Verme 67
4.1.2. Düşünmeye Sevk Etme 70
4.1.3. Arınmaya Teşvik Etme 73
4.1.4. Batılı Tanımlama ve Eleştirme 75
4.1.5. Yanlış Algıları Düzeltme 78
4.1.6. Derin Bir Şefkat Duygusuyla Hareket Etme 81
4.1.7. Tebliğe Karşı Herhangi Bir Ücret Beklememe 85
4.1.8. Duruma Göre Hareket Etme 88
4.1.9. Zorluklara Karşı Direnme 90
4.1.10. Tebliğe Sabırla Devam Etme 93
4.1.11. Gerekeni Yaptıktan Sonra Sonucu Allah'a Havale Etme 97
4.1.12. Hz. Nuh'un Batılla Mücadele Yöntemlerinin Günümüze Yansıması .. 101
4.2. Hz. İbrahim'in Batılla Mücadelede Uyguladığı Yöntemler 103
4.2.1. Önce Kendi İmanını Kuvvetlendirme 104
4.2.2. Tebliğe En Yakından Başlama ve Sevgi ve Merhametle Hareket Etme 107
4.2.3. Aklı ve Delili Kullanarak Batılı Çürütme (Mantıkla İstidlal) 110
4.2.4. Düşünmeye Teşvik Ederek İmana Yönlendirme 114
4.2.5. Farklı Yöntemlerle İnançları Sorgulamaya Teşvik Etme 118
4.2.6. En Üst Siyâsî Otoriteye Tebliğde Bulunma 120
4.2.7. Risk Almaktan Çekinmemek 124
4.2.8. Sabırlı ve Hikmetli Bir Yaklaşım Sergileme 127
4.2.9. Mücadelenin Mekânını Değiştirme (Hicret Etme) 131
4.2.10. Hz. İbrahim'in Batılla Mücadele Yöntemlerinin Günümüze Yansıması 134
4.3. Hz. Musa'nın Batılla Mücadelede Uyguladığı Yöntemler 137

4.3.1. Ailesinden Birini Yardımcı İsteme 138
4.3.2. Mücadeleye Firavun'dan Başlama 140
4.3.3. Yumuşak Bir Dil Kullanma 143
4.3.4. Sorulara Mantıklı Cevap Verebilecek Donanımı Kazanma 146
4.3.5. Cesaretle Hakikati Söyleme 149
4.3.6. İnananlarla Dayanışma İçinde Olma 152
4.3.7. Kendisine İnananların Eğitimine Ağırlık Verme 155
4.3.8. Zalimlere Karşı Direnişte Bulunma 159
4.3.9. Sabır ve Tahammül Etme 163
4.3.10. Gerektiğinde Mucize Gösterme 165
4.3.11. Hz. Musa'nın Batılla Mücadele Yöntemlerinin Günümüze Yansıması 169
4.4. Hz. İsa'nın Batılla Mücadelede Uyguladığı Yöntemler 172
4.4.1. Önce Yanlış İnançları Düzeltmek 173
4.4.2. Kendisini İlahlaştıranlara Karşı Uyarıda Bulunma 176
4.4.3. Dini İnsanların Müdâhalesinden Arındırma 180
4.4.4. Tebliğde İlahi Kitabı Öne Çıkarma 183
4.4.5. İnananlarla Dayanışma İçinde Olma 186
4.4.6. Allah'a Tam Bir Teslîmiyetle Hareket Etme 189
4.4.7. Sabır ve Tevekkülle Hareket Etme 192
4.4.8. Siyasi Düzeni Değiştirmeye Yönelik Çalışma 195
4.4.9. Mucizelerle Hakikati Destekleme 198
4.4.10. Hz. İsa'nın Batılla Mücadele Yöntemlerinin Günümüze Yansıması ... 201
4.5. Hz. Muhammed'in Batılla Mücadelede Uyguladığı Yöntemler 203
4.5.1. Hz. Muhammed'in Mekke Döneminde Batılla Mücadelede Uyguladığı Yöntemler 203
4.5.1.1. Her Hareketini İlahi Vahye Göre Yapma 204

4.5.1.2. Bilgilendirme ve Sözlü Mücadele 206
4.5.1.3. Önce Gizli, Sonra Açık Mücâdele 209
4.5.1.4. Kur'an ile Mücadele 214
4.5.1.5. Teşkilatlanma ve Lider Kadro Yetiştirme 219
4.5.1.6. Haktan Taviz Vermeden Mücâdele 223
4.5.1.7. Bâtıl Ehlinin Baskılarına Karşı Farklı Çözümler Üretme (Habeşistan'a Hicret) 227
4.5.1.8. Sabır ve Sebat Gösterme 230
4.5.1.9. Bâtılın Baskılarına Karşı Topluca Direniş Gösterme 232
4.5.1.10. Hz. Muhammed'in Mekke Dönemi Batılla Mücadele Yöntemlerinin Günümüze Yansıması 235
4.5.2. Hz. Muhammed'in Medine Döneminde Batılla Mücadelede Uyguladığı Yöntemler 237
4.5.2.1. Hak Ehli Arasında Kardeşlik Bağlarını Pekiştirme 239
4.5.2.2. Hukuki Düzenlemelerle Batılı Durdurma 243
4.5.2.3. Mücadelede Başarı İçin Yönetim ve Eğitim Merkezi İnşa Etme 248
4.5.2.4. Batılla Mücadele Ederken Dâhilî Düşmanları İhmal Etmeme 253
4.5.2.5. Bâtılla Mücadelede Adaletten Ayrılmamak 258
4.5.2.6. Bâtıla Götüren Vâsıtaları Ortadan Kaldırma 261
4.5.2.7. Batılla Mücadelede Diplomasiyi Kullanma 265
4.5.2.8. Gerektiğinde Askerî Mücâdeleye Başvurma 272
4.5.2.9. Hz. Muhammed'in Medine Dönemi Batılla Mücadele Yöntemlerinin Günümüze Yansıması 279
SONUÇ 283
KAYNAKÇA 287
ÖZGEÇMİŞ 303

KISALTMALAR

(a.s)	: Aleyhisselam
(c.c)	: Celle celalühü
(r.a)	: Radiyallahu anh
(s.a.v)	: Sallallahu aleyhi ve sellem
A.g.e	: Adı geçen eser
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
bs.	: Basım Sayısı
C.	: Cilt
D.İ.A.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
m.	: Miladi
md.	: Madde
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
S.	: Sayı
T.y.	: Tarih yok
TDV.	: Tükiye Diyanet Vakfı
TDY	: Türkiye Diyanet Yayınları
trc.	: Tercüme eden
tsz.	: Tarihsiz
v.	: Vefatı
v.b.	: Ve benzeri
v.d.	: Ve diğerlerí
y.y.	: Yayın yeri yok
yay.	: Yayınevi

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu

Bu tez, Kur'an-ı Kerim'de batıl inanç, şirk, zulüm ve inkarla mücadele konusunda ülü'l-azm peygamberlerin ortaya koyduğu yöntemleri incelemeyi amaçlamaktadır. Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (s.a.v.) peygamberler, yaşadıkları toplumlarda kökleşmiş batıl anlayışlara karşı tevhid inancını savunmuş; sabır, hikmet, mücadele azmi ve ilahi vahye bağlılıkla örnek olmuşlardır. Tez, bu peygamberlerin mücadele yöntemlerini Kur'an merkezli olarak ele alacak ve günümüz Müslümanları için çıkarılabilecek evrensel ilkelere ışık tutacaktır. Bu bağlamda çalışma hem tarihsel hem de ahlaki bir perspektifle peygamberlerin rehberliğini değerlendirmeyi hedeflemektedir.

1.2. Tezin Problemi

Kur'an'da hak-batıl mücadelesi, tarih boyunca insanlık için sürekli bir tema olmuştur. Ancak bu mücadelenin özellikle ülü'l-azm peygamberler üzerinden aktarılan yöntemleri detaylı bir şekilde analiz edilmemiştir. Problem, şu sorulara odaklanmaktadır:

a) Kur'an'da ülü'l-azm peygamberlerin batılla mücadele yöntemleri nelerdir?
b) Bu yöntemlerin ilahi mesajın tebliği ve toplumların dönüşümü üzerindeki etkileri nedir?
c) Ülü'l-azm peygamberlerin yöntemleri, modern dünyadaki dinî ve sosyal mücadeleler açısından nasıl bir model sunabilir?

Hak adına batıla karşı yapılan mücadele insanlık tarihi boyunca hep var olduğu gibi günümüzde de alanları, boyutları, aşamaları ve yöntemleri farklı bile olsa her bölgede, her ülkede ve hatta her kıtada varlığını devam ettirmektedir. Bu kapsamda Allah kullarını başıboş yaratmayıp[1] elçileri vasıtasıyla onları batıldan hakka, dalaletten

[1] el-Kıyame 75/36.

hidayete, küfürden imana, karanlıktan aydınlığa çıkartacak vahyi göndermiştir.[2] Vahiyle kullarının batıldan yana değil, haktan yana olmalarını ve hakka, batılı karıştırmamalarını istemiştir.[3] Buna rağmen, günümüzde bu durum bir problem olarak varlığını devam ettirmektedir.

Temelinde yanlış dinî bir algı olan hakkı batıla, batılı hakka karıştırma olgusu, İslam ümmeti, İslam'a hizmet etmek maksadıyla kurulmuş olan kuruluşlar ve oluşmuş olan cemaatler için olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir yaklaşımdır.

İslam camiasının olumsuz anlamda etkilendiği en önemli faktörlerin başında gelen hakkı batıla, batılı hakka karıştırma olgusu çözülmesi gereken ciddi bir sorundur. Çünkü bu, tevhid itikadı ile ilgili bir meseledir. Tevhid itikadı gerçeği, bütün bir hayata, bütün bir kâinata özgün bir bakış, şüphesiz bir inanma ve çelişkisiz bir yorumlama biçimidir. "Âlemşümul olan tevhid gerçeği, hiç şüphesiz ki Müslümanların dünya görüşünü de belirleyen bir gerçektir."[4] Bu gerçek, tertemiz ve aydınlık bir inanç olmakla beraber, aynı zamanda yaşantıya yön veren ve yaşanan bir gerçektir.

1.3. Tezin Amacı

Bu tezin amacı, ülü'l-azm peygamberlerin Kur'an'da zikredilen batılla mücadele yöntemlerini analiz ederek;

- İlahi vahyin rehberliğinde mücadele stratejilerinin temel ilkelerini ortaya koymak,
- Ülü'l-azm peygamberlerin mücadele yöntemlerinin bireysel ve toplumsal dönüşüm sürecindeki etkilerini değerlendirmek,
- Modern dünyamızda Müslüman bireyler ve toplumlar için bu yöntemlerin uygulanabilirliğini tartışmaktır.

Genel anlamda bu çalışmanın iki temel amacı bulunmaktadır:

Birincisi: Hem kendi ülkemizde hem de diğer ülkelerde din adına yapılan çalışmalarda, "İslam'da olmayanı var saymak, haddi aşmak, aşırı gitmek" anlamına gelen ifrata dikkatleri çekerek, İslam'da terör, şiddet olmamasına rağmen İslam adına kurulmuş

[2] el-Maide 5/16.

[3] en-Nisa 4/135.

[4] Alagaş Mehmed, *20. Yüzyılda Tevhid ve Şirk,* İzmir: İnsan Dergisi Yayınları, 1992, s. 63.

olan terör örgütlerinin varlığının yanlışlığını, gereksizliğini ve yöntem olarak uygulanmasının zararlılığını ortaya koymaktır. Şeytan ve nefsin destek vermesiyle birtakım mihraklar tarafından organize edilerek, İslam için tebliğ ve irşad görevini ifa etmeye, hak adına mücadele etmeye çalışan bazı grupları tuzağa düşürerek, şiddete yöneltme ve bunu, Allah için bir fedakârlık diye gösterme oyunudur. Hâlbuki tebliğ ve davette, hak adına mücadelede şiddet, Müslümanın kendi dinine, davasına ihanetidir. Genelde tüm peygamberlerin ve özelde de ülü'l-azm peygamberlerin getirdikleri din ve inançlarda, yaptıkları tebliğ ve davette insanların akıllarına, mantıklarına, vicdanlarına seslenmek, güzel öğütle davet etmek ve onlarla en güzel bir şekilde mücadele etmek vardır. Şiddete yönelmek ifrattır. Her ifrat bid'attir, her bid'at dalalettir ve her dalalet de ateştedir.[5]

İkincisi: Günümüzde İslam âleminin bazı bölgelerinde yaşanan, hakka batılı ve batıla hakkı karıştırma yanlışlığının yaşandığı bilinen bir gerçektir. Bu yanlışa ışık tutarak onun düzeltilmesine katkıda bulunmaktır. Bu bağlamda hak dururken batıldan yana olma gafletine düşülmesine sebep olan, tarafsız kalma adına nemelazımcı anlayışı ortaya çıkartan çeşitli faktörleri belirlemektir. İnsanlık tarihinde her biri, bir dönemlendirmenin lideri olan ülü'l-azm peygamberlerin hak-batıl mücadelesinden ve bâtıla karşı uyguladıkları mücadele yöntemlerinden, ayetler ışığında örnekler vererek hak ve batılı tanıma, tanıtma, hakla batılın kesin olarak ayrıştırılıp insanların hakkı ve batılı apaçık görerek tercihlerini buna göre yapmaları çabasına katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

1.4. Tezin Önemi ve Özgün Değeri

Bu tezin önemi şu noktalardan kaynaklanmaktadır:

a) Ülü'l-azm Peygamberlere Özgü Bir Yaklaşım: Kur'an'ı Kerim'de ulü'l-azm diye anılan peygamberler, Kur'an-ı Kerim'de özel bir konumda olup farklı dönemlerde hak adına batılla mücadelede rehberlik etmişlerdir. Bu tez, bu peygamberlere özgü mücadele yöntemlerini derinlemesine inceleyen az sayıda çalışmadan biri olacaktır.

[5] Muslim, İbnu'l-Haccac el-Kuşeyri. *Sahih Muslim.* Riyad: Dar Tıybe, 2006, *Cuma,* 13.

b) Bağlamda Uygulanabilirlik: Ülü'l-azm peygamberlerin batılla mücadele yöntemlerinin günümüzün sosyal ve ahlaki sorunlarına çözüm sunma potansiyelini incelemek, çalışmayı hem teorik hem de pratik açıdan özgün kılmaktadır.
c) Tarihî ve Evrensel Bir Perspektif: Tez, tarihsel verilerle sınırlı kalmayıp Kur'an'da önerilen yöntemlerin evrensel yönlerini ele alarak İslam dünyasında dinî ve sosyal mücadele için yeni bir bakış açısı sunmayı hedefler.

Hakkın temsilcileri olan ve emin kişilikleriyle bilinen peygamberler, insanları batıldan uzaklaştırmak için büyük gayretler sarf etmiş; Allah'a dönmeleri, rab ve ilah olarak sadece Allah'ı kabul edip fıtratlarının sesine kulak vermeleri için bütün güçleriyle tebliğ ve davette bulunmuşlardır. Batılın temsilcileri ise hakkın yayılmasına engel teşkil edip karşı mücadeleye girişmişlerdir. Allah adına çağrıda bulunan peygamberlere karşı düşmanlık[6] içerisine girerek mücadele etmeyi kendileri için bir zorunluluk addetmişlerdir. Kur'an'a göre, azgınlıklarıyla tanınan bu kişilerin oluşturdukları muhalefet bir terör örgütü gibi çalışarak hak ve hakikatin yayılmasını engellemeye çalıştıkları için peygamberler, batıla karşı yöntemler uygulayarak mücadele etmişlerdir. Bu bakımdan onların uyguladıkları mücadelelerine ait yöntemlerin analiz edilmesi ve günümüze yansıtılmasından dolayı özgün bir değer arz etmektedir.

1.5. Tezin Araştırma Yöntemi

Tez çalışmamızda, nitel bir araştırma yöntemi benimsenmiş olup analiz süreçleri şu şekilde yapılandırılmıştır:

a) Literatür Taraması:

- Kur'an ve tefsir kaynaklarının detaylı incelenmesi.
- Ülü'l-azm peygamberlerle ilgili klasik ve modern kaynaklardan faydalanılması.
- Batıl kavramına ilişkin İslam düşüncesinde yer alan çalışmalardan yararlanılması.

b) İçerik Analizi:

[6] en-Nisa 4/101.

- Kur’an ayetlerinin bağlam odaklı yorumlanması.
- Tefsir kaynaklarından kavramların anlamlarının çıkarılması ve ülü’l-azm peygamberlerin mücadele yöntemlerinin karşılaştırılması.

c) Tarihsel ve Tematik Yaklaşım:

- Ülü’l-azm peygamberlerin yaşadığı dönemlerin sosyokültürel yapıları göz önünde bulundurularak mücadele yöntemlerinin tarihsel bağlamda değerlendirilmesi.
- Kur’an’da geçen yöntemlerin evrensel boyutları ve tekrarlanan temalar üzerinden analiz edilmesi.

d) Karşılaştırmalı Analiz:

- Ülü’l-azm peygamberlerin mücadele yöntemleri arasındaki benzerlik ve farklılıkların tespiti.
- Günümüzle tarihsel ve tematik bağlantıların kurulması.

1.6. Tez Konusuyla İlgili Literatür Analizi

Bu bölüm, daha önce yapılan çalışmalara dayanarak literatürdeki mevcut boşlukları belirlemeye odaklanmıştır:

a) Kur’an Tefsir Literatürü:

- Taberi, Zemahşeri, İbn Kesir, Nesefi, Razi, Beydavi, Kurtubi gibi klasik tefsirlerden ülü’l-azm peygamberlerin mücadelelerine dair yorumların incelenmesi.
- Modern dönemde İbn Aşür, Seyyid Kutub, Mevdudi, Elmalılı Hamdi Yazır gibi isimlerin çalışmalarından faydalanılması.

b) Hak-Batıl Mücadelesi Literatürü:

- İslam düşüncesinde hak ve batıl kavramları üzerine yapılan çalışmalardan yararlanılması.
- Batıl kavramının modern dünyadaki sosyokültürel yansımalarını ele alan literatürün değerlendirilmesi.

c) Ülü’l-azm Peygamberler Üzerine Yapılan Çalışmalar:

- Ülü'l-azm peygamberlerin mücadele yöntemlerine ilişkin tarihsel ve dinî literatürün incelenmesi.
- Özellikle Kur'an'da sabır, akıl yürütme, davet, direniş gibi mücadele yöntemlerinin yer aldığı çalışmaların analizi.

d) Literatürdeki Boşluklar:

Mevcut çalışmalarda ülü'l-azm peygamberlere odaklanılmakla birlikte, bu peygamberlerin yöntemlerinin modern toplumsal mücadelelerdeki uygulanabilirliğine yönelik kapsamlı bir analiz bulunmamaktadır. Bu tez, bu boşluğu doldurmayı amaçlar.

Kur'an'a göre ülü'l-azm peygamberlerin batılla mücadelesi ve yöntemleri konusu ile ilgili çağımızda yapılan çalışmaları araştırırken bu konuda yayınlanmış müstakil çalışmaya rastlamadık. Ancak konumuzla kısmen bağlantılı olarak, H. Avni Yıldırım tarafından hazırlanan "Kur'an'a Göre Kavimlerini Eğitmede Peygamberlerin Takındıkları Ortak Tavırlar", Durmuş Ali Karamanlı tarafından hazırlanan "Kur'an-*ı* Kerim'de Ulü'l-azm Peygamberlerin Örnek Özellikleri", Ayşe Süt tarafından hazırlanan "Din Eğitimi Açısından Kur'an'da Hak ve Batıl Kavramları", Hidayet Korkmaz tarafından hazırlanan "Ulü'l-azm Peygamberler ve Ortak Yönleri", Muammer Ölmez tarafından hazırlanan "Kur'an-ı Kerim'de Peygamberlere Emredilen Tebliğ Metotları", Neşe Gürer tarafından hazırlanan "Kur'an'da Peygamberlerin Karakter Özellikleri" ve Muhammed Fadlullah Barlak tarafından hazırlanan "Kur'an-ı Kerim'de Hak-batıl ve Yöneticilere Yönelik Kavramların Değerlendirilmeasi" başlıklarıyla yayınlanmamış yüksek lisans tezleri ile karşılaştık. Karşılaştığımız söz konusu yüksek lisans tezlerinden başka konunun kısmen ilgi alanına giren değişik dergilerde yayınlanmış "Kur'an-ı Kerim'de Hak Kavramı ve Seyahat Etme Hakkı, Hak (Gerçek) ve Batıl (Gerçek Dışı) (Hedefler) Mücadelesi",[7] "Ülü'l-Azm Peygamberlerin Ortak Yönleri"[8] başlıkları altında kaleme alınmış birkaç makale, bir de biri Arapça diğeri de Türkçe[9] olmak üzere yayınlanmış iki kitap çalışması önümüze

[7] Akpınar, A., "Kur'an'ı Kerim'de Hak Kavramı ve Seyehat Etme Hakkı", İslami Araştırmalar Dergisi, Cilt:11, Sayı 3-4, 1998.

[8] Karacabey, S., "Ulu'l-Azm Peygamberler ve Ortak Yönleri", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı:7, cilt:7, 1998.

[9] Candan, A., Kur'an'da Hak-Batıl Mücadelesi, Kaynak Yayınları, Ankara, 2000.

çıktı. Arapça olarak Nasır Abdullah Ali el-Kifari tarafından kaleme alınmış ve *"el-Fasıl Beyne Usul'ul-Hak ve Usul'ul-Bâtıl"*[10] unvanıyla yayınlanmış olan esere internetten PDF olarak ulaştık. Eser, Kur'an'da geçen hak ve batıl ile ilgili ayetleri ele alıp kaynak olarak kullanmasına rağmen batılla mücadele konusuna hemen hemen hiç değinmemiştir. Genel olarak Şia mezhebine mensup imamların ve Ehl-i Sünnet imamlarının içtihat esasları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu sebeple ilgili eserin, usul'ul fıkıh ve fıkıh alanlarına yönelik bir çalışma olduğu söylenebilir.

Türkçe eser ise Abdulcelil Candan (1959-2012) tarafından "Kur'an'da Hak-Bâtıl Mücadelesi" isimli doktora çalışması olarak hazırlanan ve Kaynak Yayınları tarafından 2000 yılında İstanbul'da neşredilen bir kitaptır. Çalışma, hak-batıl mücadelesi konusunu etraflıca ele alma ve günümüze yansıtma yerine ağırlıklı olarak kavramlar üzerinde durmuştur. Bu bakımdan bu çalışmaya kavram çalışması demek daha doğru olur.

Biz ise bu tezde, Kur'an merkezli bir yaklaşımla, ülü'l-azm peygamberlerin doğrudan vahye dayanan tebliğ, sabır, hikmet ve açık mücadele yöntemlerini esas alıyor tarihsel ve evrensel peygamberi örnekliği ön plana çıkarıyoruz. Böylece, bireysel karizma ya da batıni yorumlardan ziyade, tüm ümmete hitap eden ve Kur'an'da açıkça beyan edilenilkelere dayalı bir mücadele anlayışı benimsiyoruz.

[10] Nasır Abdullah Ali el-Kifari, *el-Fasıl Beyne'l-Hak ve'lbatıl,* Cami'atu Ummul-Kura Yayınları, Mekke, 1429

İKİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Tezimizin bu bölümünde, önce konumuzun temel kavramları olan batıl, hak, ülü'l-azm ve yöntem kavramlarının lügat, ıstılah manalarını ve bu kavramlarla anlam yakınlığı olan kavramları açıklamaya çalışacağız. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'de kullanılışlarını da ele alarak kavramsal çerçeveyi belirlemeye çalışacağız.

2.1. Batıl Kavramı

Batıl kavramı, İslam düşüncesinde hakikatin ve ilahi vahyin karşıtı olarak tanımlanır ve temelde asılsız, geçersiz, faydasız ya da gerçeğe aykırı olan inanç, söz ve davranışları ifade eder.

2.1.1. Batıl Kavramının Lügat ve Istılah Manası

Batıl kavramının lügat manası: Arapça asıllı bir kavram olan batıl, "gerçekle ilgisi olmayan, haklı ve doğru olmayan, yanlış, boşa gitmek, temelsiz ve devamsız olmak" anlamındaki "butlan" kökünden türeyen "batıl-الْبَاطِل", "hak"ın zıddı anlamına gelmektedir.[11]

Batıl sözlükte; boş, faydasız, boşa giden, doğru olmayan, abes düşünce ve davranış, hata, hiçlik, temelsiz, "zayi olan, zarar eden ve hükümsüz kalan şey"[12], küfür[13] bir şeyin hakikatinin olmaması[14] gibi anlamlara gelmektedir.

---

[11] el-Ferahidi, Halil b. Ahmed. *Kitabu'l-Ayn* Thk. Abdulhamid Hindavi. 1 bs. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2002, 1/145.

[12] İbn Manzur, Ebi'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükrim. *Lisanu'l-Arab.* Beyrut: Daru Sadır, 1990, *13/59.*

[13] Celalü'd-din Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Mehalli ve Celalü'd-din Abdurrhman b. Ebi Bekr es-Süyûtî, *Tefsirü'l-celaleyn,* Thk. Safiyyü'r-rahman el-Mubarekfuri (Kahire: ed-Darü'l-Alemiyye, 2015), 434.

[14] el-İsfehani, er-Rağib. Eb'l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed. *el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'an*.

Arap dilinde batıl; mevcudiyeti olmayan, ma'dûm (yok) olan, boş yere, haksız ve gereksiz manalarına da gelir.[15] Bunun yanı sıra batıl kavram olarak "isabetsiz, yanlış"[16] demektir. *el-Müfredad*'ta batıl hakkında şöyle denilmiştir: "Batıl, hakkın zıddıdır. İyi bir araştırıcıya göre, sübutu, doğruluk ve gerçekliği olmayan şey demektir".[17] Dünyanın geçici olması sebebiyle ona "batıl dünya"[18] denmiş olması, batıl kavramının geçici şeklindeki manasını teyit etmektedir. Burada şöyle bir soru ile karşılaşmak mimkündür: Kelimeye sonradan bu anlamı vermek doğru olur mu? Cevap olarak deriz ki: Kelimeye sonradan "geçici" anlamı vermek doğru değildir; fakat "batıl" kavramının kendi anlam alanı içinde "geçiciliği" kapsayan bir boyut bulunduğu için bazı yerlerde "geçici" anlamının ortaya çıkması doğal bir anlam genişlemesidir, sonradan uydurulmuş bir mana değildir.

Batıl kavramının ıstılah manası: "Batıl" kavramının terim manası, "hak" kavramında olduğu gibi oldukça geniş ve kapsamlıdır. Çünkü o hakkın zıddıdır. Hak ne kadar hayır, iyilik ve güzelliği ifade ediyorsa batıl da o kadar şer, kötülük ve çirkinlikleri ifade etmektedir. Bundan hareketle batıl kavramını şöyle tanımlayabiliriz: "Batıl, Allah'ın yasakladığı her şeydir.[19] Kur'an ve sünnete aykırı düşen şeydir".[20] İnsanı Kur'an ve sünnete aykırı işlere yönlendirmesi bakımından Katade (v. 735), Mukatil (v.767) ve Kelbi (v. 763); Sebe Suresi'nin 49. ayetinde geçen batıl kavramına "o şeytandır"[21] şeklinde anlam vermişlerdir. Batıl; kaynağı, dayanağı ve geçerliliği

---

6. bs, Thk. Muhammed Halil A'ytani Beyrut: Daru'l-Marife, 2010, 61.

[15] Yazır, M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 2 bs. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979, 1/679.

[16] Macit, Harun. *Kur'an ve Sünnet Işığında Davet ve Davetçi*. İstanbul: Yeni Dünya Yayıncılık, 2003, s. 88.

[17] el-Isfehani, *el-Müfredat,* 61.

[18] Yusuf el-Kardavi, *İnsan ve Hak Mefhumu*, Çev. Mustafa Ateş (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1968), 6.

[19] Zeydan Abdulkerim. *es-Sünenu'l-ilahiyye (İlahi Kanunların Hikmetleri* Çev. Nizameddin Saltan. İstanbul: İhtar Yayıncılık, 1997, 45.

[20] İbn Teymiye, Mezhebu Ehlis-Sünne ve'l-Cemaa fi'l-Akide ve'l-İbadat ila Sıratil-Müstakim, 29.

[21] eş-Şevkani. *Fethu'l-Kadir*. 7 bs. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2015, 1202.

olmayan şeydir. "Kur'an ve sünnete aykırı, tüm kötülük ve günahları içeren, hikmetsiz ve anlamsız,"[22] Allah için olmayan her şey batıldır.[23] Bu tanımlardan hareketle batılın, İslam'a ters düşen tüm fikir, düşünce, inanma ve ibadet biçimlerini kapsadığını söyleyebiliriz. Buna göre batıl, Allah (c.c) tarafından peygamberleri aracılığıyla insanlara ulaştırılan ilahi gerçeklere ters düşen her tür inanç, hüküm, haber, söz, fiil ve değerlerdir.

2.1.2. Batıl Kavramının Kur'an'da Kullanılışı

Batıl kavramı yukarıda verilen lügat ve ıstılah anlamlarıyla hakkın zıddı olduğu için Kur'an-ı Kerim'deki kullanımı da bu yönde ele alınmıştır. Ancak batıl ile hak arasında tek fark vardır; batıl kavramında herhangi bir sabite bulunmamakta, hak kavramında ise değişmez bir sabite vardır. Bu kapsamda batıl, her zaman kendini büyük ve sağlam gösterme eğilimindedir. Gerçekte ise alabildiğine içi hava dolu balon gibi zayıftır. Hak sistemleştirildiğinde ortaya İslam/tevhid inancı zuhur eder. Batıl geçici olarak köpük misali düzenli hale getirildiğinde ise şirk ve küfür meydana çıkar. Bu açıdan bakıldığında Kur'an'da batıl kavramı, aslı astarı olmayan yalan sözler, iftiralar, tapınma amaçlı ilah edilen putlar, hakkı örtmek için kullanılan perdeler batıl diye tanımlanmış ve öyle gösterilmiştir.[24]

Yukarıda verdiğimiz lügat ve ıstılah anlamlarıyla hakkın zıddı olması sebebiyle Kur'an'daki hak kavramı gibi çokça zikredilmesi ve kullanımı da bu yönde şekillenmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "*yalan,*[25] *çirkin, faydasız iş*,[26] *gayri meşru ve haram yollar*,[27] *boşa çıkan amel, Allah'ın dışında tapınılan put*,[28] *hakkı örten*

[22] Candan, *Kur'an'da Hak-Batıl Mücadelesi*, 132.

[23] Abdulkerim b. Hevazin b. Abdulmelik el-Kuşeyri, *Letaifu'l-İşarat* (Mısır: el-Hey'e el-Mısrıyye el-Âmme li'l-kitab, 2010), 11/365.

[24] el-Hac 22/62.

[25] Fussilet 41/42.

[26] Al'i İmran 3/191.

[27] el-Bakara 2/188.

[28] Lokman 31/20.

perde" gibi anlamlara gelen[29] batıl kavramı; bazen "batıl", bazen "mubtil", bazen de fiil şeklinde olmak üzere toplam otuz altı yerde geçmektedir.[30]

Söz konusu ayetlerde "*yalan*"[31], "*boşa çıkan amel*"[32], "ç*irkin, faydasız ve gayesiz iş*"[33], "*gerçeği örten perde*"[34], "*hakkın zıddı*"[35], "*gerçek bilgiye dayanmayan delil*"[36] gibi birbirinden farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bunun yanında birçok ilgili ayette ise batıl yanlılarının amellerinin, batıl inanç sahiplerinin bizzat kendilerinin kınandığı[37] ve neticede bunların hüsranda kalacakları haber verilmiştir.[38]

Batıl kavramı, İslam'ın temel kaynaklarının ikincisi sayılan hadislerde de Kur'an'dakine yakın anlamlarda kullanılmıştır. Söz konusu hadislerin bazılarında Allah'tan başka her şeyin batıl olduğu,[39] Allah'ın ehl-i hakkı ehl-i batıla mağlup olmaktan koruduğu[40], Müslümanların hakkı, gayrimüslimlerin ise batılı temsil ettiği[41] ve dinî meselelerde bilgi almak için ehl-i kitap âlimlerine başvurulması durumunda

[29] Bkz. el-Bakara 2/264; Âl-i İmrân 3/71; eş-Şuara 42/24; Lokman 31/20; Mu'min 40/78.

[30] Abdulbaki, *Mu'cemu'l-Müfehres,* 156.

[31] el-Mu'minun 40/78; Fussilet 41/42.

[32] el-Bakara 2/264.

[33] Al-i İmran 3/191.

[34] Al-i İmran 3/71.

[35] eş-Şuara 42/24.

[36] el-Mu'min 40/5.

[37] en-Nahl 16/72-73.

[38] el-Ankebut 29/25.

[39] Buhari, Ebu Abdullah Muhammed İbn İsmail. *Sahih el-Buhari*. Thk. Taha Abdurrauf Sa'd. Kahire: Daru'l-İ'tisam ve Daru'r-Rüşd, 2011, "Rikak", 29.

[40] Ebu Davud Süleyman İbnu'l-Eş'as es-Sicistani. *Sünen Ebi Davud*. 1 bs. Tkh. Şuayb el-Arnavut ve Muhammed Kâmil Karahbelli. Şam: Daru'r-Risale el-Alemiyye, 2009, "Fiten", 1.

[41] Buhari, "Şürut*",* 15.

batıl olan bir inancı tasdik etme veya bir gerçeği yalanlama ihtimali bulunduğu[42] ifade edilerek genellikle batıla hakkın zıddı bir anlam verilmiştir.

Yukarıda verdiğimiz ayet ve hadislerdeki anlamlarından hareketle İslam kaynaklarında batıl, özetle şöyle tanımlanmıştır:

"İslam'ın yasakladığı tüm hususlar, hakikati olmayan her şey, yanlış ve yalan olmasa bile her çeşit faydasız program, plan, iş, söz ve fiillerden oluşan tutum ve davranışlardır."[43] Yani Allah'ın razı olmadığı söz, fiil, davranış ve her şey. Özet olarak batıl kavramının kullanıldığı ayetler ve hadisler dikkatli bir şekilde incelendiğinde görülecektir ki bir şey ya haktır ya da batıldır. Buna göre hakkın dışında kalan her şey batıldır.

2.1.3. Batıl Kavramıyla Anlam İlişkisi Olan Kavramlar

Batıl kavramı, hakikatin zıddı olan her türlü yanlış, geçersiz ve haksız durumları ifade eder. Batıl kavramıyla anlam ilişkisi içinde olan birçok başka kavram bulunmaktadır. Bu kavramlar genellikle yanlış inanışları, ahlaki sapmaları ve adaletsizlikleri ifade eder. İşte batıl kavramıyla ilişkili olan bazı önemli kavramlar:

- Şirk: Batılın en büyük tezahürlerinden biri şirktir. Allah'a eş koşma veya başka varlıkları ilah edinme, batıl inançların temelini oluşturur. Bu yönüyle şirk kelimesinin, batıl kavramıyla mana ilişkisi bulunmaktadır. "Kim Allah ile beraber başka ilaha taparsa… bu apaçık bir batıldır."[44] Bu ayet, bahsi geçen mana ilişkisini ortaya koymaktadır.
- Zan: Kur'an'da batıl genellikle kesin bilgiye dayanmayan, zanna dayalı inanç ve fikirlerle ilişkilendirilir. Zan, insanları hakikatten uzaklaştırarak batıla düşüren bir etkendir. Zan kavramı, *"Onlar ancak bir zanna uyuyorlar. Zan ise haktan hiçbir şey ifade etmez."*[45] ayetinde batıl (boş) anlamında kullanılmıştır.

[42] Müsned, 3/338.

[43] Fahrettin Olguner, "Batıl" Mad., *DİA* (İstanbul: DVY, 1992), 5/148.

[44] el-Hac 22/62.

[45] en-Necm 53/28.

- Tağut: Batıl, insanları Allah yolundan saptıran her türlü otorite, lider ya da sistem olarak ifade edilen tağutla ilişkilidir. Tağut, Allah'ın yerine başka varlıkları koymayı ve onlara boyun eğmeyi simgeler. Şu ayet bu mana ilişkisini ortaya koymaktadır: "*Kim tağutu inkâr edip Allah'a inanırsa, kopmak bilmeyen sağlam bir kulpa sarılmıştır*."[46]
- Yalan: Batıl kavramıyla anlam ilişkisi bulunan kavramlardan biri de yalan anlamına gelen "kizb" kavramıdır. "Kizb" kelimesi, Arapçada "doğruluk" anlamına gelen sıdk kelimesinin karşıtı, bir konuda gerçeğe aykırı haber veya bilgi vermek, sözün vakıaya uygun olmaması[47] gibi anlamlara gelmektedir. Yalan, kalpte olanla dilde olanın birbirine ters düşmesi sebebiyle sıdkı/doğruluğu ortadan kaldırdığından dolayı batıl sayılmaktadır. Münafıkların yalan söylediğine Allah'ın şahitlik etmesi[48] de bundan dolayıdır. Kur'an'da yalan yerine batıl kavramı kullanılmıştır.[49]
- Şeytan: Batıl kavramıyla anlam yakınlığı olan kavramlardan biri de şeytan kavramıdır. Arapçada 'Şeytan' kavramınıa iki kök gösterilmektedir. İlk kök, uzaklık, uzaklaşmak manasındaki "ş-t-n" شطن dir. Bu köke göre şeytan; uzaklaşan, uzak düşen demektir.[50] Diğer ikinci kök "ş-y-t" dir. Bu kökten gelen manaya göre öfkeden yanarak tutuşmak, işe yaramaz duruma gelmek manasındadır.[51] Her iki manada "şeytan" yerinde kullanılmış isimdir. Şeytan kavramı, Kur'an-ı Kerim'de en çok geçen kelimelerden biridir.
- Sanem: Allah'tan başka ibadet edilen şey anlamına gelen sanem/put kavramı da batıl kavramıyla mana ilişkisi kapsamındadır. Türkçeye "put" olarak çevrilen kavram, Arapçada sanem, çoğulu esnam olarak geçmektedir. Allah'a ortak koşanların tanrı edinip tapındıkları resim, nesne veya heykeller[52] anlamına gelmektedir. İlkel insanlar, zamanla peygamberlerin bildirdiği ve vahye dayanan tevhid inancından

[46] el-Bakara 2/256.

[47] el-Isfehanı, *el-Müferedat,* 429.

[48] Bkz. el-Münafıkun 63/1.

[49] Fussilet 41/42.

[50] el-Isfehanı, *el-Müfredat,* 264.

[51] el-İsfehanı, *el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'an,* 802.

[52] Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1989), 923.

uzaklaşmış ve "Yüce bir Varlık"a duydukları ihtiyacı gidermek için çeşitli varlıklara tapmışlar ve onları görsel hâle getirerek birtakım putlar icat etmişlerdir.[53] Lat, Menat, Hubel diye adlandırdıkları objeler bunların meşhurlarından bazılarıdır.

- Fesat: Batıl, dünya üzerinde fesada (bozgunculuğa) yol açar. Fesat, hem ahlaki hem de toplumsal düzenin bozulması anlamına gelir. Ayette, *"Yeryüzünde bozgunculuk yaparak fesat çıkarmayın."*[54] buyrulmaktadır. Batıl kavramıyla mana ilişkisi olan kavramlardan birisi de "fesat" kelimesidir. Fesat; fena, kötü, yanlış, bozgunculuk çıkaran anlamlarına gelmektedir. Bu yönüyle batılın, fesat kavramıyla anlam ilişkisi olduğu açıktır. Batıl kelimesi ile fâsid kelimesi arasındaki anlam ilişkisini kesin bir şekilde ortaya koyan husus, ikisinin de "geçersiz olma, hükümsüz olma" anlamlarına gelmeleridir.
- Dalalet: Batıl kelimesinin anlam ilişkisi bulunan kavramlardan biri de dalâlet kavramıdır. Arapça kaynaklı bir kavram olan dalâlet mastarı sözlükte "kaybolmak, helak olmak, şaşırmak" anlamlarına gelse de asıl anlamı "bilerek veya bilmeyerek, çok az, doğru yoldan sapmak, kaybolmak, yoldan çıkmak"tır".[55] Bu değerlerden yola çıkılarak hidayete yönelik kavram yanılgıları da aynı benzetme içinde "bilinç, duygu ve gerçeğe aykırı ilkelere uymak" için kullanılmaktadır.[56] Batıl, gerçeğe aykırı olan şeyleri kapsadığı gibi dalâlet de gerçeğe aykırı olan tüm yolları kapsamaktadır.
- Hüsran: Batıl kavramıyla ilişkili olan hüsran kavramı, hasr kökünden mastar olup sözlükte "sermayeyi kaybedip zarar etmek, ziyanda olmak, malın eksilmesi" gibi anlamlara gelir.[57] Meşhur dilbilimci Rağıb el-İsfahanı (v. 1108 M), hüsran kelimesinin hem insana hem de fiillerine nispet edilebileceğini belirtir. Bu kavram Kuran'da biri mal, ticaret ve maddi kazanç; diğeri ise sağlık, zekâ, sevap gibi manevi faydalar için olmak üzere iki anlamda kullanılır. Ancak ikinci anlamı genellikle

---

[53] Rasim Adasal, *Yeryüzü Tanrıları, Liderler, Komutanlar ve Kahramanlar Psikolojisi* (İstanbul: Minnetoğlu Yay., 1979), 61.

[54] el-Bakara 2/11.

[55] el-Isfehanî, *el-Müfredat,* 300.

[56] Ömer Faruk Harman, "Delalet" *DİA*, (DVY, 1993), 8/429.

[57] el-Isfehanı, *el-Müfredat,* 153-154.

hüsran anlamına gelmektedir.[58] "Hüsran", "dünya ve ahiret saadetinden uzak olmak acı çekmek" anlamına gelir. Kuran'da türevleriyle birlikte altmış beş yerde geçen hüsran kelimesi, iki yerde "el-husranü'l-mübin", diğer yerlerde ise "husranen mübinâ-apaçık ziyan" şeklinde kullanılmaktadır.[59]

- Münker: Batıl kavramıyla anlam ilişkisi olan kavramlardan birisi de münker kavramıdır. Çünkü bu kavram Kur'an'da kötülüğü niteleyen kavramlardan birisidir.[60] Münker kavramı, sözlükte "nekr" kökünün if'al kalıbından türemiş olup "inkâr etmek, bilmemek, hoş karşılamamak" anlamına gelmektedir. el-İsfehanı, tasvip edilmeyen ve sıkıntı duyulan şey anlamına gelen münker kavramını, ma'ruf kavramına mukayese yaparak 'ma'ruf', akıl ve dinin iyi olarak nitelendirdiği fiilleri ifade eden bir isimdir, münker de yine aklın ve dinin onaylamayıp yerdiği, şeydir" der.[61] Her türlü kötülüğü ifade etmede, çirkinliğine hükmetmede batıl ile münkerin aynı manayı taşıdıkları söylenebilir.

Hülasa, batıl kavramıyla mana yakınlığı olan yukarıda saydığımız kavramların içerdiği nesnelerin yanında, günümüzde peşine gidilen; İslam'a aykırı bütün inançlar, dünya görüşleri, hayat anlayışları, toplumsal düzenler, ideolojiler Allah katında geçersiz, hükümsüz ve batıldır.

2.1.4. Kur'an'da Batılın Temel Nitelikleri

Kur'an'da batıl, geçici, temelsiz, aldatıcı ve hakikate aykırı olan her şeyi kapsayan bir kavramdır. Kur'an, batılı çoğunlukla hak ile çarpıştırarak onun yok olmaya mahkûm olduğunu vurgular. Hak karşısında hiçbir değeri olmayan ve yıkılmak üzere bulunan çürük, boş bir bina gibi olan batılın üç temel niteliği bulunmaktadır.

[58] el-Isfehanı, *el-Müfredat,* 125.

[59] Mustafa Sinanoğlu, "Hüsran", *DİA,* (DVY, 2019), 37/35.

[60] el-Ankebut 29/29.

[61] el-Isfehanı, *el-Müfredat,* 334.

2.1.4.1. Karma Kaynaklı Oluşu veya Birçok Kaynaktan Beslenmesi

Batıl çok ve karma kaynaklı bir olgudur. Onun kaynağının çok olması, İslam'a göre insanın Allah'ın gösterdiği tevhid yolundan saptığında farklı heva ve heveslere yönelmesiyle ilgilidir. Hak (tevhid) tek olduğu halde, batılın birçok çeşidi ve kaynağı vardır. Bu, insanın imtihan gereği yaratılışındaki özgür iradeye, nefsin arzularına ve şeytanın vesveselerine bağlı olarak şekillenir.

Var olan şeylerin tabiatı gereği, hakkın kaynağı olduğuna göre batılın da kaynağı olması gerekir. Kaynakları itibarıyla her ikisinin arasında çok önemli bir fark bulunmaktadır. O da şudur: Hakkın kaynağı tektir, batılın kaynağı ise çoktur.

Kur'an'da hak yolun tek olduğu belirtilirken batılın farklı yollar ve şekillerde karşımıza çıkabileceği ifade edilir: وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُۚ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِۚ *"İşte bu, benim dosdoğru yolumdur. Sizi O'nun yolundan ayıracak yollara tabi olmayın"*[62] Bu ayette Allah Teala, hak yolun tek olduğunu ancak batılın insanları saptırmak için çeşitli yolları olduğunu vurgular. Batıl, insanı Allah'ın yolundan uzaklaştıran her türlü sapkın düşünce ve davranış biçimidir.

Batıl yolların çokluğuna karşın, Allah'ın yolunun tek olduğunu belirten bu ayetin nüzul sebebi, küfür ehlinin farklı batıl inançlara yönelmeleri ve sahabe arasında birliği ve hakta sabitliği koruma gerekliliği bağlamında inmiştir. Rivayete göre Hz. Muhammed (s.a.v.), bu ayetle ashabını İslam dininin dosdoğru yolunda birleşmeye çağırmış ve ayrılıklardan sakındırmıştır.[63]

Zemahşeri (v. 1144 M) bu ayetteki "dosdoğru yol"u tevhid inancı ve Allah'ın emirlerine uyma olarak açıklar. Ona göre, "başka yollar" ifadesi, insanları hak yoldan uzaklaştıran sapkın/batıl ideolojiler ve inanç sistemlerini ifade eder. Ayrıca, bu ayetle Allah'ın, dini parçalamaktan ve toplumsal ayrılıklara sebep olmaktan sakındırdığına vurgu yapar.[64]

---

[62] el-En'am 6/153.

[63] el-Vahidi, İmam Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed, *Esbabu'n-Nuzül*, Tahk. Kâmil Beşuni, Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, yy, 208.

[64] Zemahşeri, *el-Keşşaf*. 1 bs. Beyrut: Daru İbn Hezm, 2012, 2/122-123.

Kurtubi, ayeti tevhid inancı ve itikadi birlik açısından yorumlar. Allah'ın yolundan sapmanın, ahirette hesap vermeye sebep olacağını vurgular. Ayetteki "başka yollar"ın toplumsal ayrışmalara ve mezhepsel bölünmelere işaret ettiğini belirtir.[65]

Müfessirler bu ayeti tevhid inancı, Kur'an ve sünnete bağlılık, toplumsal birlik ve ahlaki düzen konularında yorumladıkları dikkat çekmektedir. Hakkın kaynağının tek, batılın kaynaklarının çok olduğuna işaret eden En'am Suresi'nin 153. ayeti, Allah'ın insanları tevhid ve hakka yönlendirdiği, batıla düşmemeleri için her türlü dalalet ve ayrılıktan sakındırdığı güçlü bir rehber ayettir.

Bunun yanı sıra, hakk olanın tek batılın çok olduğu konusunda burada rûm suresi 30-32. ayetler de önemli rehberlik etmektedir; *"O halde sen yüzünü bütün varlığınla dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah'ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler."*[66] Hanif, şirkte uzak durup yalnız Allah'a yönelen, tertemiz tevhid üzere duran kimse demektir. Tefsirlerde (özellikle Taberi) hanifliğin, Hz. İbrahim'in dini çüsgisini temsil ettiği vurgulanır. Bu emir hem peygamber'e hem de onun şahsında bütün insanlara yöneliktir.

Rum Suresi 31-32 Ayette ise şöyle buyurur: *"Gönülden O'na yönelin, O'na saygısızlıktan sakının, namazı kılın ve şirke sapanlardan, dinlerinde ayrılığa düşüp fırkalara ayrılanlardan olmayın."*[67] Görüldüğü gibi Allah, bahsi geçen bu ayetlerde, dinin özünü şu noktalarla özetler: 1. Dinin özü tevhid (fıtrat) üzeredir. 2. Bu fıtrat Allah'ın değişmeyen kanunudur. 3. Dosdoğru din tevhid dinidir; namaz onun pratik merkezidir. 4. Şirk, hak dinden kopuş ve bölünme fıtratı bozar. 5. İnsanların çoğu fıtratlarını örter, grup taassubuyla hakikati kaybeder.

Özetle, Allah'ın dini bütün peygamberlerde aynıdır; batıl kapsamına giren şirk asla meşru olmaz.

---

[65] Kurtubi, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekir. *el-Câmi' li Ahkami'l-Kur'an*. 1. bs. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki. Beyrut: Muessesetü'r-Risale, 2006, 7/244.

[66] er-Rum 30/30.

[67] er-Rum 30/31-32.

Kur'an ve hadislerde, batılın çeşitliliği ve kaynaklarının çokluğunun temel sebepleri aşağıdaki şekilde sıralanarak açıklanabilir:

Batılın ilk kaynağı şeytandır. Kur'an'a göre batılın ilk kaynağı olarak şeytanın, insanı doğru yoldan saptırma niyetini açıkça belirtir.[68] Kur'an'a göre şeytan, insanları saptırıp günaha sürükleyeceğine yemin etmiştir.[69] Zira her günahın kaynağı olan şeytanla tüm kötülükleri kapsayan batıl arasında ciddi bir alaka vardır. Bu alaka, şeytanın batılı süsleyip onu vesveseler yoluyla hak suretinde göstermesi[70] şeklinde ortaya çıkar.

Batılın ilk kaynağı, İslam'a göre şeytanın isyanı, insanın nefsine uyması ve hevasına boyun eğmesidir. Şeytanın bu etkisi, insanın zayıf yönleriyle birleştiğinde batıl etkinleşerek yaygınlaşır.

Bu konuda müfessir Taberi, şeytanın Hz. Âdem'e secde etmeyi reddetmesini ve onu cennetten çıkarmasını batılın ilk kaynağı olarak görür. Şeytanın insana düşmanlığının, batıl inançların ve sapkınlıkların temelini oluşturduğunu belirtir.[71]

Razi ise batılın kaynağını insanın "hevası" ve "aklı terk ederek şeytana uyması" olarak açıklar. Batıl, insanın aklını kullanmadığında ve nefsine yenik düştüğünde ortaya çıktığını söyler.[72]

Batılın ikinci kaynağı insanın nefsi ve dünya hırsıdır. Kur'an'da insanın zayıf yönleri ve dünya hırsları, batılın ortaya çıkmasına sebep olarak gösterilir.[73] Kur'an ve hadisler, insanın nefsinin, batılın en önemli kaynaklarından biri olduğunu vurgular. Nefis, insanın içsel arzularını ve hevasını temsil eder. Nefse teslimiyet, insanı hak yoldan uzaklaştırarak batıla düşmesine yol açabilir. Kur'an'da, *"Nefis, şüphesiz kötülüğü*

[68] el-Bakara 2/36; el-A'raf 7/16-17.

[69] Sad 38/82-83.

[70] Abdullah Kadiri, *el-Cihadu fi Sebilillah* (Cidde: y.y., 1985), 1/395.

[71] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 1/120-125.

[72] Razi, Fahreddin b. Diyauddin. *Mefatihu'l-Gayb,* 1. bs. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1981, 7/140.

[73] el-Enfal 8/47; el-Casiye 45/23

emreder"[74] buyrulmaktadır. Bu ayet, nefsin temel özelliğinin kötülüğe eğilim olduğunu ifade eder. Nefsin Allah'ın emirlerine uymadığı durumlarda insanı batıla sürükleyebileceği belirtilir.

Müfessir Taberi (v. 310 H), "Nefis, şüphesiz kötülüğü emreder"[75] ayetini yorumlarken nefsin doğasının kötülüğe meyilli olduğunu ve insanın ancak Allah'ın yardımıyla bu eğilimi yenebileceğini belirtir. Ona göre, nefse tabi olmak, batıl inançlara ve yanlış davranışlara sürükler.[76] Kurtubi de aynı ayeti yorumlarken insan nefsini terbiye için ahlaki ve ibadet yönünden çaba göstermesi gerektiğini vurgular. Aksi takdirde nefis, insanı hak yoldan uzaklaştırır ve batılın peşine düşürür.

Kur'an, insanın nefsine uyduğunda hakikatten sapacağını belirtir: *"Nefsinin kötü arzularını kendine ilah edinen kimseyi gördün mü?"*[77] Ayetten, insanların kendi nefis ve arzularına uyması, batılın farklı biçimlerde ortaya çıkmasına sebep olacağı hususu açıkça anlaşılmaktadır.

Hülasa, nefsin arzuları ve hırsları, insanın batıla yönelmesinde ikinci temel kaynaktır. Nefsin kötü arzuları, kişinin doğru yoldan sapmasına ve hevasına uyarak batıla düşmesine sebep olabilir.

Batılın üçüncü kaynağı cehalet ve zandan beslenen zalim ve azgın şahsiyetlerdir. Azgın ve zalim şahsiyetlerin batıla kaynak olmaları Kur'an'da ve hadislerde sıkça vurgulanan bir konudur.[78] Zalim liderlerin ve despot kişiliklerin batılın yayılmasına sebep olduğu, toplumları haktan uzaklaştırarak batıla sürüklediği belirtilmiştir.[79] Bu tür şahsiyetler, kendi arzularını, kibirlerini ve dünya hırslarını ilahlaştırarak batıl inançlara ve davranışlara zemin hazırlamışlardır.

---

[74] Yusuf 12/53.

[75] Yusuf 12/53.

[76] Taberi, *Camiu'l-Beyan*, 12/287.

[77] el-Casiye 45/23.

[78] Kral Firavun örneği için bkz., el-Ksas 28/4.

[79] Hükümdar Nemrut örneği için bkz., el-Bakara 2/258.

Taberi, Kasas Suresi'nin 4. ayetini yorumlarken Firavun örneğini detaylı bir şekilde açıklar. Onun açıklamasına göre, Firavun, kendi iktidar gücünü ilah edinmiş ve halkını batıla yönlendiren zalim ve azgın bir lider olarak batılın kaynağı haline gelmiştir.[80]

Batılın bu kaynağı ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur: "İmam (yönetici), ya bir kalkandır (koruyucudur) ya da halkı bataklığa sürükleyen bir kimsedir."[81] Bu hadis, azgın ve zalim yöneticilerin toplumları batıl yollara yönlendirip sürükleyeceğine dikkat çeker.

Batılın kaynakları ne kadar çok olursa olsun, onun kaynaklarının çok olması güçlü olması ve kalıcı olması anlamına gelmez. Çünkü batıl çoğalan ve sürekliliği olmayan köpük gibidir, önce oluşur sonra yok olur gider.[82] Batıla kaynak olan bu üçlünün, "tüm kötülüklerin kaynağı ve sebebi" olmaları, "hakka karşı" çıkmaları, "hakka, ona inananlara düşman" olmaları[83] şeklinde üç temel ortak özelliğe sahip olduğu söylenebilir.

2.1.4.2. Daima Yanlış Oluşu

Batılın daima yanlış ve geçersiz olduğu, Kur'an, hadis ve İslam âlimlerinin görüşleriyle net bir şekilde ortaya konulmuştur. Batılın hiçbir şekilde doğruluk içermediği, geçici ve zararlı olduğu vurgulanmıştır. Kur'an'da, *"Gerçek Rabbiniz olan Allah budur. Artık hak olan Allah'tan gelenden sonra dalaletten başka ne kalır?"*[84] buyrulmuştur. Ayette hakkın Allah'a ait olduğu, hakka alternatif olarak yalnızca sapkınlık ve batılın bulunduğu ifade edilmektedir.

Hadiste batılın yanlışlığı ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmaktadır: "Batıldan sakının, çünkü batıl insanı helake götürür."[85] Bu hadiste,

---

[80] Taberi, *Camiu'l-Beyan*, 16/67-70.

[81] Buhârî, Cihad, 108.

[82] Mazhuriddin Sıddıki, *Kur'an'da Tarih Kavramı* (İstanbul: Pınar Yayınları, 1990), 17.

[83] ez-Zuhruf 43/62.

[84] Yunus 10/32.

[85] Tirmizi, Muhammed İbn Abdullah. *Sünen*. Kahire: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1934, Fiten, 7.

batılın insanoğlunun hem dünya hayatında hem de ahirette felakete sürükleyeceğini beyan etmiştir.

İbn Kesir (v. 1373 M), Yunus Suresi'nde yer alan ayetteki *"Gerçeğin ötesinde sapıklıktan başka ne vardır?"* ifadesini, hakikatin tam karşıtı olan batılın sürekli yanlışlık içerdiği ve asla doğruluk barındırmayacağı şeklinde tefsir eder.[86]

İmam Nesefî (ö.508/1115) bu konuda şöyle demektedir: "Hakkı inkâr edenlerin amellerinin boşa gitmesi batıla uymalarından dolayıdır".[87] Bu görüşten hareketle, batıla uyanların amellerinin boşa gitmesi de batılın yanlış olduğunu gösterdiği kanaatini desteklemektedir. Batılın daima yanlış olması, hakka uymamasından ve ona ters düşmüş olmasındandır.

Batılın daima yanlış oluşu ile ilgili Kur'an ayetleri ve hadislerle ortaya konmuştur. İslam âlimleri ise bu hakikati, batılın geçici, çelişkili ve insanı helake sürükleyen bir şey olduğu şeklinde açıklamışlardır. Hak, Allah tarafından desteklenen gerçekliktir; batıl ise bu gerçekliğin zıddı olarak her zaman yanlış, zayıf ve yok olmaya mahkûmdur.

2.1.4.3. Geçici ve Gidici Oluşu

Batılın bir diğer özelliği de geçici ve gidici oluşudur. Kur'an, batılın zayıf ve geçici olduğunu, hakikat karşısında uzun süre varlık gösteremeyeceğini vurgular. **بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ** *"Bilâkis biz, hakkı bâtılın başına çarparız da onun işini bitirir; bir de bakarsınız ki bâtıl yok olup gitmiştir."*[88] Bu ayet, hakkın batıl karşısındaki üstünlüğünü ve batılın zayıflığını vurgulamaktadır. Ayet, hakkın varlığıyla batılın yok olmaya mahkûm olduğunu açıkça ifade etmektedir.

---

[86] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*. Thk. Sami b. Muhammed es-Selameh. Riyad: Daru Tayyibeh, 1999, 2/560.

[87] Abdullah Ahmed b. Mahmud Nesefî, *Medariku'd-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil* (Beyrut: Daru'n-Nefais, 1996), 4/149.

[88] el-Enbiya 21/18.

Razi, batılın hak ile kıyaslandığında sürekli yok olmaya mahkûm olduğunu ve hakikatin daima üstün geleceğini ifade eder. Batılın ömrünün kısa olduğunu vurgular.[89]

Batılın bu özelliği, Kur'an'da tıpkı köpüğe benzetilerek geçici ve etkisiz bir şey olarak anlatılır.[90] Allah'ın vahiy ettiği hakikate zıt olduğu için Kur'an'da hak ve batıl sürekli karşılaştırılır ve batılın geçici ve gidici olduğu vurgulanır. Onun bu yönü ayette şöyle ifade edilmektedir: *"De ki: Hak geldi, batıl gitti; zaten batıl yok olup gitti. Zaten batıl mahiyeti gereği yok olup gitmeye gitmeye mahkumdur."*[91]

Batılın geçici ve gidici oluşu; siyasal, ahlaksal, toplumsal ve hayata yönelik belli sabit normlarının olmamasındandır. Batılın aksine hak, Kur'an ve sünnette yer alan ilahi hükümler, onun hem değişmezliğini sağlayan hem de dünya ve ahiret hayatına dair temel normlarıdır. Ellerinde ne bir kitap[92] ne de herhangi bir buyruk bulunan batıl ehlinin de tıpkı "batıl" gibi sürekli değişken, gidici ve geçici oldukları ortadadır. Oysa hak ehlinin elinde hiç değişmemiş,[93] değişmeyen ve asla değiştirilemeyecek[94] Kur'an gibi ilahi mucize olan bir kitap var. Hak ehli, Kur'an'ın buyruklarına bağlanarak gereklerini yerine getirdikleri sürece onun derin anlamlarını anlayacaklardır. Onu anladıkları ve ona bağlı kaldıkları müddetçe asla değişmeyecekler.[95]

Kur'an, batılın gidici ve geçici olduğuna açıkça işaret etmektedir.[96] İlgili ayette kalıcı, sağlam, doğru olan hak suya benzetilirken bir değeri ve kalıcılığı olmayan batıl ise köpüğe benzetilmektedir. Su kendi yolunda ilerlerken köpük suyun itici gücüyle var olur; bir kayadan diğer kayaya, bir dalgadan diğer dalgaya çarpar. Her çarpışında

---

[89] Razi, *Mefatihu'l-Ğayb,* 24/ 85.

[90] er-Rad 13/17.

[91] el-İsra 17/81.

[92] el-Hac 22/8.

[93] Bkz. en-En'am 6/34.

[94] Bkz. el-Hicr 15/9.

[95] Bkz. Mevdudi, *Kur'an'ı Nasıl Anlayalım*, 3. bs., Çev. Bekir Karlığa (İstanbul: Bir Yayınları, 1988), 66.

[96] er-Ra'd 13/17.

değişerek başka bir şekil alır. Sonunda yok olur gider.[97] Güneş doğduğunda karanlığın ortadan kalkması gibi hak geldiğinde batıl da ortadan kalkar. Aynı şey su kabarcıkları ve köpük için de geçerlidir.

2.2. Hak Kavramı

Hak kavramı, batıl kavramının zıddıdır. Kur'an'da hak, Allah'ın varlığı ve birliğinin temeli olarak tanımlanır, hak ve batıl arasındaki mücadele, Kur'an'ın anatemalarından biridir.[98] Bundan dolayı hak kavramını da kavramsal çerçeve bölümünde ele almayı gerekli gördük.

2.2.1. Hak Kavramının Lügat ve Istılah Manası

"Hak" kelimesi, Arapçada "gerçek", "doğru" veya adalet anlamlarına gelir. Kur'an'da "hak", Allah'ın vahyettiği gerçekleri, adaleti ve doğruluğu ifade eder. Peygamberler, insanları "hak"ka, yani Allah'ın belirlediği doğru yola davet etmişlerdir. Bu bağlamda "hak", ilahi gerçekleri ve adaleti temsil eder.

"Hak" kavramının lügat manası: Kur'an kavramlarının en önemlilerinden ve en zengin anlam içerenlerinden biri de "hak" kavramıdır. Arapça bir kavram olan ve batılın zıddı[99] olarak bilinen "hak-الْحَقّ " kelimesi sözlükte "doğru, gerçek, sabit, hakikat,"[100] değişmez[101] varlığı kesin olan şey anlamlarında bir isimdir.

[97] Bkz., er-Ra'd 13/17.

[98] Bkz. el-Bakara 2/185.

[99] Ferahidî, Halil b. Ahmed*, Kitabu'l-Ayn,* 1/340.

[100] İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab,* 2/90.

[101] Harun Macit, *Kur'an ve Sünnet Işığında Davet ve Davetçi*, 87.

Arap dilinde, "hakka'l-emru" yani "bir iş doğru ve sabit oldu"[102],"tehekkaka'l-emru" yani "kusursuz ve sahih oldu, meydana geldi, gerçekleşti"[103] şeklinde kullanılmaktadır. *"(Azap) söz(ü) üzerlerine hak olanlar dediler ki.."*.[104]*, "...Fakat azap sözü kâfirlerin üzerine hak olmuştur"*[105] ayetinde de hak kavramı "vacip ve sabit oldu, bir şeye müstahak oldu (hak kazandı, hak etti)" anlamında kullanılmıştır. Görüldüğü gibi "hak" kelimesi sözlükte sübut, vücûb ve sıhhat manalarına gelmektedir. Buna göre hak; sabit, vacip, gerekli, doğru ve kusursuz olandır. Bu manada kusursuz ve mutlak doğru olan Allah ve O'nun kitabı Kur'an'dır.[106]

"Hak" kavramının ıstılah manası: Kur'an-ı Kerim'in en fazla kullanılan kavramlardan biri olması sebebiyle "hak" kavramının kapsam alanının çok geniş ve zengin olduğu söylenebilir. Bu kapsamda terim olarak hak, İslam'ın getirdiği esaslar ve bu esaslara uyan inanç, hüküm, düşünce ve davranışları ifade etmektedir. Bu anlam zenginliğinin kelimenin terim anlamına ilişkin yapılan tanımlara da yansıdığı görülmektedir.

Bu bağlamda Râğıb el-İsfahani, hakkın esas anlamının "rıza ve icma" olduğunu söyledikten sonra ayetten birer örnek alarak hak kavramının dört temel anlamı olduğunu belirtmiştir: 1) Aklın gereklerine göre bir şey icat eden kişi; bu nedenle Hak, Allah'ın adı olarak kabul edilir. 2) Entelektüel gereksinimlere uygun olarak yapılan işler; bu anlamda, Allah'ın tüm eylemleri doğrudur. 3) Bir şeyin orijinal ve doğru olduğuna dair inanç, bu şekilde kazanılan inanç ve bilgiler. 4) İstenilen miktarda ve istenilen sürede yapılan iş.[107]

[102] İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab,* 11/332.

[103] İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab,* 10/51-52.

[104] el-Kasas 28/63

[105] ez-Zümer 39/71.

[106] Zemahşerî, *el-Keşşaf,* 1092.

[107] el-Isfehanı, *el-Müfredat,* 132.

İbnü'l-Esir'e (v. 1233) göre hak, *"*En iyi ve ihtiyatlı olan şeydir".[108] "Hak, Kur'an ve sünnete muvafık düşen her şeydir".[109] Dilbilimci Seyid Şerif Cürcanî (v. 1413) "çürütülemez hakikat" anlamını verdikten sonra "hakikate tekabül eden hüküm" anlamına geldiğini[110] söyler. Muhammed Reşid Rıza (v. 1935) şöyle tarif eder: "Meydana gelmesi kesin ve sübutunda kuşku olmayan, gerçekleşmesi kesin olan şeydir".[111] Bunlar yanında şu tarifler de yapılmıştır: "Hak, her şart altında doğru olan şey demektir".[112] "Hak, Allah'ın emrettiği her şeydir".[113] "Hak, gerçeği ortaya çıkarma gayesiyle yapılan iş, sanat, üretim ve faydalı olan her eylemdir".[114] "Hak, sağlam inanç, faydalı ilim, iyi amel ve güzel ahlaktır. Tüm peygamberlerin Risalet'i, hak kapsamı içerisindedir".[115] "Hak, Allah'ın zatı, sıfatları, fiilleri, kitapları, emirleri, yaratmış olduğu şeyler, Kur'an ve sünnete muvafık düşen inanç, niyet, söz ve eylemlerdir".[116]

Râğıb el-Isfahanı, hakkın asıl anlamının "uygunluk, mutabakat, uyumluluk ve muvafakat" olduğunu belirttikten sonra Kur'an'dan örnekler vererek derin tahliller yapmak suretiyle hak kavramının başlıca dört anlama geldiğini ifade eder.[117]

---

[108] İbnü'l-Esir Mecduddini Ebu's-Saadâti el-Mübarekib. Muhammediel-Cezerî, *en-Nihaye fi Garibi'l Hadis* (Beyrut: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1963), 1/413.

[109] İbni Teymiyye, *Sırati'l-Müstekim*, 29.

[110] Seyyid Şerif Cürcanî. *et-Ta'rifat* (Beyrut: Daru'l-iKutübi'l-iİlmiyye, 2000), 94.

[111] Muhammed Reşid Rıza, *Tefsiru'l-Kur*i*'ani'l-Hâkim, Menar* (Kahire: Matbaatu'l-Menar, 1954), 1/364.

[112] Harun Macit, *Kur'an ve Sünnet Işığında Davet ve Davetçi*, 87.

[113] Abdulkerim Zeydan, *es-Sünnetü*i*'l-İlahiyye (İlahi Kanunların Hikmetleri*), Çev. Nizameddin Saltan (İstanbul: İhtar Yayıncılık, 1997), 70.

[114] Abdurrahman Habenneka Meydanî, *Besairi*i*'l-Muslimi*i*'l-Mu'asır* (Şam: iy.y., 1988), 48.

[115] Seyyid Sabık, *Anasiru'l-kuvveti fi'l-İslam,* (Beyrut: y.y, 1986), 22.

[116] Abdulcelil Candan, *Kur'ani'da Hak-Batıl Mücadelesi,* 22-25.

[117] el-Isfahanı, *el-Müfredat*, 132.

- Bir şeyi hikmetin gereği olarak yaratan zata "hak" adı verilir. Bunun için, Allah'ın *"Hak olan Mevlalarına döndürürler"*[118] buyurmuş olması, bunun misalidir.
- İlahi hikmetin gereği olarak yaratılan herhangi bir şeye de "hak" ismi verilir. Bu bakımdan *"Allah bunları hakkın dışında bir şekilde yaratmamıştır"*[119] ayetinde ifade edildiği şekliyle, Allah'ın her fiili, her uygulaması haktır.
- Her hangi bir şeye, gerçekte olduğu şekildekine uygun biçimde inanma biçimi de "hak" diye bilinmiştir. *"Allah, iman edenleri, anlaşmazlığa düştükleri gerçeğe iletti."*[120] Bu bağlamda, kişinin yeniden diriliş, sevap kazanma, ceza görme, cennet ve cehennem hakkındaki inancı haktır, denmesi de buna bir örnek teşkil etmektedir.
- Gerektiği yerde, gerektiği kadar, gerektiği zaman ortaya konan fiil, hareket ve söze de "hak" adı verilir. Tıpkı şu ayetteki gibi: *"Böylece Rabbinin sözü hak (gerçekleşmiş) oldu."*[121]

Hak kavramının terim anlamı ile ilgili yukarıda sunulan muhtelif fakat birbirine yakın bu tanımlar arasında bir karşılaştırma yapıldığında şu tanımın daha kapsamlı olduğu söylenebilir: "Mutlak olarak değişmeyen şey ya da olaya hak (gerçek) denir".[122] Yani bütün doğruları temsil eden hak, varlığı hiç değişmeden duran şey ya da olayın bizzat kendisidir ki Türkçede bu "gerçek" diye tanımlanır. Öyleyse "hak" kavramının terim manası için "asla değişmeyen mutlak gerçek" ya da "daima doğru olan şey" diyebiliriz.

[118] el-En'am 7/61.

[119] Yunus 10/5.

[120] el-Bakara 2/213.

[121] Yunus 10/33.

[122] Yusuf Kambur, *"Hak-Batıl Mücadelesi",* www.kackar53.com/hak-batil-mucadelesi-makale,953.html, [01.12.2019].

2.2.2. Hak Kavramının Kur'an'da Kullanılışı

"Hak" kavramı, türevleriyle birlikte Kur'an'da 287 yerde geçer.[123] Bu durum, Kur'an'ın "hak" kavramı üzerinde ne kadar ısrarla ve çokça durduğunu ve söz konusu kavramın ne denli zengin bir içeriği yüklendiğini göstermektedir. Kur'an-ı Kerim'in "hak" kavramını bizzat kendisi için kullanmış olması[124] da bu gerçeği açıkça teyit etmektedir.

Hak kavramının, Kur'an-ı Kerim'de fiil, isim, sıfat ve mastar olarak farklı kalıplarda kullanıldığı görülmektedir. Hak kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de yirmi üç yerde fiil kalıbında geçmektedir. Fiil olarak ele alındığında mazisi "hakka", muzarisi ise *"yehikku"* şeklindedir. Buna göre "Sabit ve doğru oldu" anlamını vermektedir.

Kur'an'ın, birçok ayette ısrarla "hak" kavramının üzerinde durması, onun verdiği bilgilerin mutlak doğruları ve değişmez hakikatleri dile getirdiği açıktır. Kur'an'ın "hak" ile indirildiği ve aktardığı bilgi ve hükmünlerinin "hak" olduğu vurgusu, Kur'an-ı Kerim'de sıkça tekrarlanan hususlardandır.[125] Bu durum, vahyin "hak" ile indirildiği ve neticesi itibarıyla da yalnızca "hakkı" ihtiva ettiğini ortaya koymaktadır.

2.2.3. Hak Kavramıyla Mana İlişkisi Olan Kavramlar

Kur'an'da temel bir kavram olan hak, sadece doğruluk ve gerçekliği değil; adalet, meşruiyet, hikmet ve sağlamlık gibi birçok anlam boyutunu da içinde barındırır. Bu çok yönlülük nedeniyle hak kavramı, Kur'an'da çeşitli terimlerle yakın anlam ilişkisi kurar ve çoğu zaman bu ilişkiler üzerinden daha belirgin hale gelir. Hak-batıl karşıtlığı, hak-adalet birlikteliği veya hak-sırat-ı müstakim bütünlüğü gibi kavramsal bağlar, Kur'an'ın düşünce sisteminde hak kavramının konumunu daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Bu bölümde amaç, hak kavramıyla mana bağı bulunan bu kavramları kısaca inceleyerek, hak kavramının Kur'an'daki yerini daha net bir biçimde ortaya koymaktır.

---

[123] Abdulbaki Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Mufehres* (İstanbul: el-Mektebetü'l-İslamiyye, 1987), 264-269.

[124] el-Kehf 18/29.

[125] en-Nisa 4/105.

- Allah: Kur'an'ı Kerim'de en fazla kullanılan kavramlardan biri olan "hak" ifadesinin kapsam alanına giren ilk kavram, şüphesiz ki "Allah" lafzıdır. Hakkı gönderenin, hakkı öğretenin, her şeyi hak olarak yaratanın Allah olduğu gerçeğinden hareketle, hiç tereddüt etmeden "Allah hakkın, Hak da Allah'ın ta kendisidir" diyebiliriz. Hak kelimesinin Allah'ın güzel isimlerinden biri olması da bunu göstermektedir. Kur'an'ın birçok ayetinde, hak kelimesinin Allah'ın isimlerinden biri olduğu belirtilerek "*Allah hakkın ta kendisidir*".[126] "İşte O, Rabbiniz olan Allah'tır."[127]

  "Eğer Hak (olan Allah) onların isteklerine uysaydı, gökler, yer ve içindeki her şey (bozulur) helak olurdu."[128] *" İşte burada kudret ve hakimiyet hak olan Allah'ındır."*[129] buyrulmuştur. Görüldüğü gibi bütün bu ayetler, Allah kavramı ile mana ilişkisi olan Hak kavramının Allah kavramı yerine kullanıldığını göstermektedir.

Allah-Hak, Hak-Allah münasebetini Hz. Peygamber bir duasında şöyle ifade etmiştir: "Allah'ım sen haksın, sözün haktır, vaadin haktır, sana kavuşmak haktır, cennet hak, cehennem hak ve kıyamet haktır".[130] Ahirette gerçekleşecek hesap verme, ilgili hadiste ve diğer İslami kaynaklarda geçen hak kavramı için aynı zamanda "korunması, ya da sahibine ödenmesi gereken maddi veya manevi imkân, hisse ve menfaatler; borç, sorumluluk gibi" karşılıkları kullanıldığını göstermektedir. Hak olan Allah hakkı ile kul hakkı arasındaki bu geçişkenlik tüm insanlığa varlık imkânı sunmaktadır.

Allah'ın isimlerinden biri olması ve mutlak gerçek anlamına gelmesi sebebiyle "el-Hak" kavramının, kalpleri ve ruhları aydınlatan anlamına gelen ve yine Allah'ın isimlerinden biri olan "en-Nur" kavramıyla doğrudan mana ilişkisi vardır. Nur, manevi aydınlık ve ışık anlamına gelmektedir. Dünyayı aydınlatan güneş ışığına maddi ışık denirken kalpleri aydınlatan nur ışığına da manevi ışık denir. Maddi ışıklar gözle görülürken manevi ışıklar da akılla-sezgiyle algılanır.

---

[126] el-Hac 22/62.

[127] Yunus 10/32.

[128] el-Mu'minûn 23/71.

[129] el-Kehf 18/44.

[130] Buharî, "Tehaccüd", 1.

- Nur: *"Allah göklerin ve yerin nurudur…"*[131] Nur ayeti diye de anılan bu ayetteki nurun mecaz yoluyla da olsa Allah olduğu ya da O'na nispet edildiği[132] görülmektedir. Böylece "Nur", Allah'ın isimlerinden biridir ve "ruhsal ve insani yolları aydınlatan ve doğru ile yanlışı ayırt eden"[133] manasında kullanılmıştır. Bunun karşıtı karanlıklar anlamına gelen "zulmet"tir. Kur'an'da hak anlamında nur ile ilgili ayet şöyledir: *"Allah müminlerin dostudur. Onları karanlıklardan nura çıkarır"*.[134] Karanlıklardan maksat küfür/batıl iken nurdan maksat ise iman/haktır. Burada ayette geçen *"nur"* kavramı, *"hak"* yerinde kullanılmıştır.[135]
- Kur'an: Hakkın anlam kapsamına giren kavramlardan birisi de Kur'an'dır. Çünkü Kur'an'ın kendisi hak olduğu gibi içindekilerin tamamı da haktır. Nitekim şu ayet bu anlam ilişkisini en güzel şekilde ortaya koymaktadır: *"Biz (ilahi kitap) Kur'an'ı hak olarak indirdik. O da hak olarak indi"*.[136] es-Sabunî (v. 2021) ayete şöyle bir yorum yapar: Biz bu Kur'an'ı hak ile indirdik. Ona herhangi bir şek veya şüphe arız olamaz.[137]

Hak, Kur'an'ın bir adıdır. Hak; şahsa, zamana ve yere göre değişmeyen kesin doğru anlamındadır. Beşerî doğrular, göreceli yaklaşımlar, teori ve zanlarla hak, farklı şeylerdir. İslami literatürde, hakkın kendisi olan Allah, kullarını mutlu kılmak için kendi katından gönderdiği kitapları da hak olarak indirmiştir. Dolayısıyla mutlak doğru/hak ancak Allah'ın vahyi iledir. Yani Allah'ın indirdiği ve O'nun bildirdiği doğrular haktır. Buna göre hakikat, doğruluk, adalet, iyilik insanlara göre değil; Allah'ın bildirdikleri ölçüde haktır.

---

[131] en-Nur 24/35.

[132] Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşaf,* 892.

[133] Süleyman Uludağ, "Nur", *DİA* (DVY, 2007), 33/244.

[134] el-Bakara 2/ 257.

[135] İbn Kayyım, *Emsalu'l-Kur'an,* (Beyrut: Daru'l-Cîl, 1983), 197.

[136] el-İsra 17/105.

[137] Muhammed Ali es-Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, 4. bs. (Beyrut: Daru'l-Kur'an'ı-Kerim, 1981), 2/179.

Hz. Peygamber'e vahiyle indirilip tevatür yoluyla nakledilen, mushaflarda yazılan, ve tilavetiyle (okunuşuyla) ibadet edilen[138] Kur'an'ın, şu ayette bizzat hak olarak geçtiği görülmektedir. *"Fakat kendilerine hak (Kur'an) gelince, bu ancak bir büyüdür, dediler"*.[139] Görüldüğü gibi ayette geçen "hak"tan kasıt Kur'an'dır. Ünlü müfessir İbn Cerir et-Taberî "*De ki hak geldi batıl zail oldu"*.[140] ayetinde geçen hak kelimesinden maksadın Kur'an, batıl kelimesinden maksadın da şeytan olduğunu söyler.[141]

Kur'an, kalemlerle tedvin edilip yazıldığı için "el-Kitab", hak ile batılı tam anlamıyla birbirinden ayırdığı için "el-Furkan"[142] isimleriyle adlandırıldığı gibi, ihtiva ettiği konularıyla, aracı olarak getiren Cebrail adındaki büyük melekle, kendisine indirilen son Peygamber Hz. Muhammed'e indirilmiş olmasıyla, tüm insanlığa dünya ve ahiret mutluluğu sağlama hedefiyle de haktır.[143]

- Resulullah: Kur'an-ı Kerim'e göre hak kavramının anlam kapsamına giren ya da onunla ilgili olan kavramlardan birisi de "*Rasûlullah"* kavramıdır. *"Ehl-i kitaptan çoğu, hak kendilerine apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki haset duygusundan ötürü, sizi imanınızdan vazgeçirip küfre döndürmek istediler*."[144] Ayette geçen "hak" ifadesiyle Resulullah ve onun Allah'tan getirdiği din kastedilmiştir. Başka bir ayette de şöyle geçmektedir: "*Rasule indirileni duydukları zaman hakkı (Allah Rasülü) bilmelerinden dolayı gözlerinden yaşlar boşaldığını görürsün*."[145] Bu ayette de Resulullah "hak" kelimesi ile anılmıştır.

---

[138] Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü* (İstanbul: Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, 2017), 62.

[139] ez-Zuhruf 43/2.

[140] el-İsra 17/81.

[141] Taberî, *Camiu'l-Beyan an Te'vil Ayi'l-Kur'an*, 1. bs. Thk. I'sam Faris el-Hırstani (Beyrut: Müessesetü'Risale, 1994), 5/61.

[142] el-Furkan 25/1.

[143] Bkz. el-En'am 6/5; ez-Zuhruf 43/2; el-Kasas 28/48.

[144] el-Bakara 2/ 109.

[145] el-Maide 3/83.

Şüphesiz ki Allah Rasûlü, diğer peygamberlerin hak için hak ölçülerle gönderildikleri gibi, hak ile gönderilmiştir.[146] Hak ile gönderilen Allah Rasûlü'nün Kur'an ayetlerinde *"hak"* olduğu vurgulanmaktadır.[147] Ayetler O'ndan bahsederken "*hak"* kavramını kullanırlar.[148]

Hak olarak, hak ile gönderilmiş olmasından ötürü Allah Rasûlü'nün isimlerinden birinin de "hak" olduğunu[149] söyleyen âlimler olmuştur. Bunu söyleyenler, Kur'an'daki şu ayetleri delil olarak göstermektedirler. *"Onlar hak (Allah Rasûlü) gelince onu yalanladılar.*"[150] *"Ey insanlar, size Rabbinizden hak (Allah Rasûlü) gelmiştir."*[151]

Yukarıda bahsi geçen ayetlerde de ifade edildiği gibi Kur'an-ı Kerim'de hep hak kavramıyla anlatılan Allah'ın son elçisi Hz. Muhammed'dir. Onun zihninde ve dilinde var olan en önemli kavramlardan birisi de "hak" kavramı idi. Bu itibarla hak kavramının Allah Rasûlü kavramı ile yakın anlam ilişkisinin bulunması gayet tabiidir.

- Tevhid: Kur'an'a göre "*hak"* kavramının anlam kapsamına giren kavramlardan birisi de "tek ve bir olmak" anlamındaki *"vahdet, vühud"* kökünden türeyen, bir şeyin bir ve tek olduğunu kabul etmek anlamına gelen ve İslam dininin temelini oluşturan "tevhid" kavramıdır. Tevhid inancı ile ilgili Kur'an'da birçok ayet bulunmaktadır. Bunların birinde Allah şöyle buyurmaktadır: *"Allah, 'Benden başka tanrı olmadığı hususunda insanları uyarın ve bana saygıda kusur etmeyin" hükmünü bildirmeleri için kullarından dilediğine, emri uyarınca vahyi taşıyan melekler indirir."*[152]

İslam'ın tevhid inancı, her bakımdan doğrudur ve gerçeği temsil eder; bu sebeple Kur'an-ı Kerim'de tevhid "hak" olarak adlandırılır. "*Yoksa onda (peygamberde)*

[146] el-Bakara/2: 119.

[147] Fussilet/41:53.

[148] el-Maide 3/83.

[149] Suyuti, *er-Riyadu'l-Enife fi Şerhi Esmai'l-Hüsna* (Beyrut: y.y., 1985), 431.

[150] el-En'am 6/5.

[151] Yunus 10/108.

[152] en-Nahl 16/2.

cinnet (delilik) olduğunu mu söylüyorlar? Hayır, o kendilerine hakkı getirmiştir".[153] Şevkânî (v. 1834), bu ayeti tefsir ederken ayette geçen hakkın din (tevhid) anlamına geldiğini[154] ifade etmektedir.

Hak kavramının tevhid yerine kullanıldığını gösteren bir başka ayette şudur: *"O gün her ümmetten bir şahit çıkaracağız ve: Taptığınız putların ilah olduğunu ispatlayacak kesin bir delininiz varsa getirin!" diyeceğiz. İşte o zaman gerçek manada kulluğa layık tek ilah, tek Rab olma hakkının Allah'a ait olduğunu herkes bilecek."*[155] Bu ayette geçen "hak", "tevhid" anlamında kullanılmıştır. Çünkü ayetin başında "müşriklere kesin delillerinizi getirin deriz" ifadesinde yer alan kesin delil, onların şirkleri ile ilgilidir.[156] Allah'ın ilahlığında şeriklerinin olduğuna dair kesin delil getiremeyecekleri için "bilirler ki hak (tek ilahlık) Allah'a aittir."

Hak kavramının, "tevhid" anlamına geldiğini gösteren ayetlerin örneğini çoğaltmak mümkündür. Bu ayetlerden birisi de şudur: *"O, hakkı getirmiştir."*[157] Ünlü müfessirlerden İbn Atiyye, (ö. 546/1151) ayette geçen "hak" kavramından maksadın "Lâ ilâhe illallah" (Allah'tan başka ilah yoktur) olduğunu belirtir.[158]

- İslam: Kur'an'da *"hak"* kavramıyla anlam ilişkisi bulunan kavramlardan birisi de boyun eğmek, kurtuluşa ermek, teslim olmak, teslim etmek, barış yapmak anlamlarındaki "silm" kökünden türemiş olan *"İslam"* kavramıdır. İslam, ilk insan, ilk peygamber Hz. Âdem'den itibaren son peygamber Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberler tarafından getirilen ve nakledilen bir dindir. *"Muhakkak Allah nezdinde din İslam'dır. Hakikat kendilerine vahyolunduktan sonra, o kitap ehli ara-*

[153] el-Mü'minun 23/70.

[154] Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, 1/989.

[155] el-Kasas 28/75.

[156] Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, 1/1109.

[157] Saffat 37/37.

[158] İbn Atiye Ebu Muhammed Abdulhak b. Galib, *el-Muharreru'l-Veciz* (Beyrut: y.y., 1993), 4/471.

sındaki ayrılıklar, ancak kıskançlık ve ihtirastan dolayı olmuştur. Allah'ın buyruklarını inkâr edenler bilsinler ki, Allah hesabı çabuk olandır."[159] Allah'ın tüm peygamberlere gönderdiği ve razı olduğu din de İslam'dır. İslam, bütün peygamberlerin uğrunda mücadele ettikleri tevhid inancının genel adıdır.

Hak kavramının, hak olmasından dolayı tevhid kavramıyla anlam ilişkisi olduğu gibi İslam ile de mana ilişkisi bulunmaktadır. Çünkü İslam da aynı kaynaktan aynı özelliklerle gelmiş olduğundan o da Kur'an'da hak kavramı ile ifade edilmektedir. *"Deki, hak geldi, batıl zail (yok) oldu."*[160] ayetinde geçen "hak" kavramı "İslam" yerine kullanılmıştır. Yine *"Allah kelimeleriyle hakkı gerçekleştirir"*[161] ayetinde geçen "hak" kavramı da "İslam" anlamında kullanılmıştır.

- Adalet: Hak kavramıyla anlam ilişkisi olan kavramlardan biri de davranış ve hükümde doğru olmak, hakka göre hüküm vermek gibi manalara gelen "adalet" kavramıdır. Adaletin zıddı ise zulümdür. Kur'an'ın ilk hedefi, zulme yol açarak hakkı engelleyen şirki ortadan kaldırmaktır. *"Çünkü şirk (Allah'a yapılan) büyük bir zulümdür".*[162]

Hakka büyük önem veren Kur'an, bireysel açıdan ve toplumsal açıdan adil bir sistem ve adil bir toplum oluşturulması için adalet kavramını hak ile ifade etmiştir. *"Yâ Rab, hakla hükmet…"*[163] Yine peygamberlerin lisanıyla, *"Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında hakla hükmet".*[164] buyrulmuştur. Her iki ayette de yer alan *"hak"* kavramı "*adalet"* anlamında kullanılmıştır.

Yine başka bir ayette, "*Biz birbirimize hasım iki davacıyız aramızda hakla hükmet"*[165] buyrulmaktadır. Ayette geçen *"birbirimize hasım iki davacıyız"* ifadesinde kastedilen,

---

[159] Âl-i İmrân 3/19.

[160] el-İsra 17/81.

[161] el-Enfal 7/8.

[162] Lokman 31/13.

[163] el-Enbiya 21/112.

[164] el-A'râf 7/89.

[165] Sa'd 38/22.

Hz. Davud'a uyarı ve eğitim amaçlı gönderilen iki melektir.[166] Birbirlerine hasım olduklarını söyleyen bu melekler *"aramızda hakla hükmet"* derken ayette yer alan *"hak"* kelimesi *"adalet"* yerinde kullanılmaktadır.

- Sıdk: "Doğruyu söylemek, doğru bilgi vermek, dürüst olmak, verdiği sözü tutmak" anlamlarında birbirinin yerine kullanılan sıdk terimi, İslami kaynaklarda yer almaktadır.[167] Sıdk, "gerçeğe uygun hüküm ifade eden söz ve yalanın karşıtı" diye tarif edilmiştir.[168] Bir şeyin nesnel gerçekliği *"hak"* kavramıyla ve sözün nesnel doğruya uygunluğu da *"sıdk"* kavramıyla ifade edilir.[169] Buna göre sıdk, doğruluk anlamına gelmektedir. Hakkın kendisi doğru olduğu, doğruluk da hak olduğu için iki kavram birbiriyle yakın anlam ilişkisi içindedir.

Sıdk ile hak kavramının anlam ilişkisi ayetlerle de teyit edilmektedir. Nitekim Allah, şöyle buyurmaktadır: *"Bu azabın nedeni, Allah'ın kitabı hak olarak indirmiş olması ve kitap hakkında aykırı görüşlere sapmalarının derin bir ayrılıkçılık içine düşmüş bulunmalarıdır."*[170] Şevkani ve Kurtubi, bu ayette geçen hak kelimesinin sıdk anlamına geldiğini söylemektedirler.[171] Ayrıca başka ayetlerde "*şüphesiz Allah'ın va'di haktır,*"[172] "*Allah'ın sözü haktır*"[173] buyrulmaktadır. Her iki ayette de geçen "hak" kavramı sıdk/doğruluk anlamındadır. Çünkü sosyal yaşamda tüm yalan ve yalancılığın temelinde hakka muhalefet yattığı gibi tüm doğru ve doğruluğun temelinde de hakka tabi olmak vardır. Buna göre batılla hakkın birbirlerine zıtlığı gibi, yalancılıkla doğruluğun birbirlerine zıtlığı söz konusudur. Öyle ise yalancılık batıl ise doğruluk/sıdk da haktır.

---

[166] Hayrettin Kahraman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: DİBY, 2016), 4/574.

[167] Çağrıcı, "Sıdk", *DİA* (DVY, 2009), 37/98.

[168] İsfehanı, *el-Müfredat,* 280.

[169] Çağrıcı, "Sıdk", 98.

[170] el-Bakara 2/176.

[171] Kurtubi, *el-Cami' Li Ahkami'l-Kur'an*, 3/52.

[172] Lokman 31/32.

[173] el-En'am 6/73.

- Hüküm: Hak kelimesiyle mana yakınlığı olan kavramlardan birisi de hüküm sözcüğüdür. Arapça kökenli bir kelime olan hüküm, sözlükte mastar olarak "iyileşmek amacıyla yasaklamak, doğrultmak, düzeltmek, karar vermek",[174] isim olarak ise "doğru bilgi, derin anlayış, idari hâkimiyet, karar ve yargı" anlamlarına gelmektedir.[175]

"Hüküm" kavramı, Kur'an'ın üzerinde önemle durduğu kavramlardan biridir. Zira söz konusu kavram, Allah'ın gönderdiği din için koyduğu sınırları olan helal ve haramlarıdır. *"Allah size haram olan şeyleri ayrıntılarıyla açıklamıştır"*.[176] Haramlar açıklandıktan sonra geriye kalanların da helal olacağı açıktır. Böylece helal ve haramdan ibaret olan hükümler açıklanmıştır. Kulların hem dünyadaki hem de ahiretteki cezaları bu hükümlere göre uygulanacaktır. Böyle olunca "hak" kavramı olmadan yargılamanın olmayacağı ortadadır.

Görülüyor ki "hak" kavramının, mana yakınlığı ile birlikte mana gerekliliği ile de "hüküm" kelimesi ile arasında ciddi bir bağ vardır. Nitekim Bakara Suresi 176. ayette geçen "hak" kavramının, helal ve haramı açıklayan kitap anlamında kullanılmış olmasını, buna delil göstermek mümkündür.[177]

- Ahiret: Ahiret, İslam terminolojisinde ölümden sonra gidilecek yere verilen bir isimdir. Ahiret, "evvel"in mukabili ve *"son veya sonra gelen"* ebedî hayat manasına gelmektedir. Arapça bir kavram olarak âhirin müennesi olan "*ahiret"* kelimesi, Kur'an'da yüz on yerde geçmekte[178]; hadislerde ise imanın altı esası arasında sayılmaktadır. İslam'da farz olan beş vakit namazın her rekâtında okunması gerekli olan Fatiha Suresi'nde *"O ceza gününün sahibidir"*[179] şeklindeki ayette ceza gününden kasıt ahirettir.

---

[174] İlyas Üzüm, "Hüküm", *DİA*, (İstanbul: DVY, 1992), 18/464.

[175] Zemahşerî, *Esasu'l-Belağa* (Beyrut: Daru'n-Nefais, 2009), 126.

[176] el-En'am 6/ 119.

[177] el-Bakara 2/176.

[178] Bekir Topaloğlu, Ahiret, *DİA,* (İstanbul: DVY, 1988), 1/543.

[179] el-Fatiha 1/4.

Kur'an'da ahiretin geçtiği surelerden biri de Hakka Suresi'dir. Meydana gelmesi muhakkak olduğu için Kur'an'da kıyamet-ahiret *"el-Hakka"* diye adlandırılmıştır.[180] Zemahşerî'ye göre el-Hakka, kıyametin isimlerinden olup vukuu vacip, geleceği şüphesiz belirlenmiş olan vakit/saat manasına gelmektedir.[181] el-Hakka ismi, hak kavramından türetilmiş olduğu için o hakkın ta kendisi olduğu ve kıyamet günü de hakkın tam anlamıyla gerçekleşeceği bir gün olduğundan ve kulların amellerine göre ilahi adalet (hakkaniyet) ölçülerine göre ya ceza ya da mükâfat alacakları gün olduğu için Kur'an'da "el-hak" diye geçmektedir. Özetle gerçekleşmesi muhakkak ve mutlak olan ahiret hak olduğu için Kur'an'da ondan bahseden ayetler de hak diye bahsetmektedir. Hak-batıl mücadelesindeki asıl amaç da hak olan ahiret hayatını kazanmaktır.

2.3. Ülü'l-azm Kavramı

Arapçada "ülü'l-azm" kavramı, "azim sahipler" veya büyük kararlılık gösterenler anlamına gelir. İslam literatüründe bu kavram, ilahi emirleri tebliğ etme hususunda büyük sabır ve sebat gösteren peygamberleri tanımlamak için kullanılır. Bu peygamberler, tebliğ görevleri sırasında karşılaştıkları zorluklara karşı üstün bir sabır ve kararlılık sergilemişlerdir.

2.3.1. Ülü'l-azm Kavramının Lügat ve Istılah Manası

"Ülü'l-azm" kavramının lügat manası: Ülü'l-azm iki kelimeden oluşan mürekkeb bir kavramdır. Bu kelimelerden biri "ülû" diğeri de "azm"dır. "ülû" kelimesi Arapçada "sahip" demektir. "Azm" ise "kararlılık, iradede sabır ve sebat gösterme, ısrarla dilemek, yemin etmek",[182] "bir işi yapmaya azmederek niyetlenmek"[183] gibi anlamlara gelir. Başına "ülû" kelimesi getirilince de mana, "azim ve karar sahipleri" olur. Kur'an

[180] Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 1/1419.

[181] Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 1/1419.

[182] Zemahşeri, Muhammed b. Ömer, *Esasu'l-Belağa* (Beyrut: Daru'n-Nefais, 2009), 392.

[183] Zebidi, Ebu'l-Feyz Seyyid Muhammed, *Tâcu'l-Arûs* (Mısır: y.y., 1306), 8/396.

ayetlerinde "akıl sahipleri" anlamında kullanılan ülü'l-elbab[184] ve emir sahipleri anlamında kullanılan ülü'l-emr[185] şeklinde benzer kullanımlar mevcuttur.[186] Tıpkı bunun gibi, Kur'an-ı Kerim'de dönemlendirme lideri olan büyük peygamberler için "sabırlı, gayretli ve kararlı kimseler"[187] anlamında "ülü'l-azm" tabiri kullanılmıştır.

"Ülü'l-azm" kavramının ıstılah manası: İslami terminolojide ülü'l-azm; "Allah'ın istediği şeylerde azimli, sabırlı ve gayretli peygamberler"[188] demektir. Diğer bir tanımla ülü'l-azm, Allah'ın emirlerine uygun olarak hak-batıl mücadelesi verirken hayatı zorluklarla, sıkıntılarla, çilelerle geçen ve birçok belaya uğrayan ve bunlara karşı sabır, sebat ve gayret gösteren peygamberler demektir.[189] Elmalılı, bu peygamberlere "şanları en büyük olan kararlılık sahibi ünlü peygamberler"[190] demektedir.

Aslında "sebat", tüm peygamberlerin bir özelliğidir. Ancak peygamberler derece bakımından bir olmadığı gibi, eziyetler, elemler, imtihanlar ve başlarına gelen musibetler bakımından da aynı değildirler. Bu sebeple "ülü'l-azm" kavramı tüm peygamberler için değil, yalnızca bir grup peygamber için kullanılmış özel bir ifadedir. Bunun iki önemli delilinin olduğunu söylemek mümkündür. Birincisi, konuyu anlatan Ahkaf Suresi 35. ayette geçen "min" şeklindeki harfi cer'dir. Bu harf, "teb'iz" (bazıları) manasına alındığında ülü'l-azm kapsamına peygamberlerin hepsi değil sadece bir kısmı girer.[191] İkincisi ise ilk peygamber Hz. Âdem'in unutmak suretiyle ilahi bir emre uymaması sebebiyle "ülü'l-azm" peygamberler arasında yer almayışını gösteren ayettir: *"Muhakkak biz, daha önce de Âdem'e ahit (emir ve vahiy) vermiştik.*

---

[184] el-Bakara 2/179.

[185] en-Nisa 4/59.

[186] Sözlükte "emir sahipleri" manasına gelen "ülü'l-emr" tabiri Kur'an'da iki ayrı yerde geçmektedir. Bkz. en-Nisa 4/59; en-Nisa 4/83.

[187] Muhammed Aruçi, "ülü'l-azm", *DİA,* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012): 41/294.

[188] Zebidi, *Tacu'l-Arus*, 8/397.

[189] İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 12/400.

[190] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/524.

[191] Razî, *Mefatihu'l-Ğayb*, 28/35.

Ne var ki o (onu) unuttu. Onda azim de bulmadık".[192] Görüldüğü gibi ayet açık bir ifadeyle Hz. Âdem'in azim meselesinde yasaklandığı ağaçtan yemek[193] suretiyle kendisinden bekleneni verememiş ve bu konuda bir azm gösterememiş olduğunu ifade etmektedir. Bu durum, Kur'an'da adı geçen tüm peygamberlerin değil, bir kısım peygamberin "ülü'l-azm" olduklarını göstermektedir.

2.3.2. Kur'an'da Ülü'l-azm Kavramının Kullanılışı

Ülü'l-azm tabiri Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e peygamberlerden azimli, sabırlı ve kararlı olanların örnek alınarak sabrettikleri gibi sabretmesinin emredildiği Ahkaf Surezinde yer alan bir ayette geçmektedir.[194]

Bunun yanı sıra bu peygamberlerin isimleri Ahzab Suresindeki şu ayette açık bir şekilde geçmektedir:

وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيّٖنَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَاِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۖ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقاً غَلِيظاً ۙ

"Hani bütün peygamberlerden; senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan, Meryem oğlu İsa'dan sadakat sözü almıştık, onlardan ağır sorumluluk taşıyan bir söz almıştık."[195]

Yukarıda bahsi geçen (Ahzâb, 7) ayette peygamberlerden ağır misak/taahhüt alındığı belirtildikten sonra özellikle Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in zikredilmesine dayanan alimler, ülü'l-azm peygamberlerin bunlardan ibaret olduğunu söylemiştir.[196] İmam Matüridi'nin (v. 944 M.) de ifade ettiği gibi[197]

---

[192] Taha 20/115.

[193] Bkz. el-Bakara 2/35-36.

[194] el-Ahkaf 46/35.

[195] el-Ahzab 33/7.

[196] Aruçi, "ülü'l-azm", 41/294.

[197] Ebu Mansur el-Maturidi, *Te'vilatü'l-Kur'an,* çevr. Bekir Topaloğlu, (İstanbul: Ensar Neşriyat. 2015), 11/310.

Şura Suresi'nde geçen ve söz konusu her peygambere aynı dinin verildiğini belirten ayet de bu görüşü desteklemektedir.[198]

Ashaptan, tefsir alanında isimleri öne çıkan başta Abdullah İbn Abbas ve meşhur müfessir Hz. Katade olmak üzere ülü'l-azm peygamberlerin sayısının 5 olduğunu kabul edenler,[199] Ahzab Suresi'nde geçen ilgili ayeti esas almaktadırlar:[200] Ayette "misaken ğaliza" şeklinde geçen "sağlam söz"le ilgili müfessir Mukatil şöyle demiştir: Allah Teala şöyle buyuruyor: Allah, doğruların, yani peygamberlerin vazifelerini yapıp yapmadıklarını soracağı için onlardan söz aldı.[201] Müfessir Mücahid ise biraz farklı bir yorum yaparak şöyle demektedir: Yani Allah diğer tüm peygamberlerden alınan misaktan daha ağırını almıştır.[202]

Kur'an'a göre inanmak hususunda tüm peygamberler, "peygamber" ya da "rasul" olmaları sebebiyle eşit kabul edilir ve aralarında iman bakımından hiçbir ayrım yapılmaz.[203] Hatta Hz. Muhammed, peygamberler arasında iman bakımından fark olmadığı hususuna dikkat çekerek şöyle buyurmuştur: *"Esasen peygamberler anaları farklı babaları bir kardeştirler. Dinleri birdir."*[204] Ancak faziletinin üstünlüğü, vazifesinin büyüklüğü, Allah katındaki makamı, derecesi bakımından aralarında farklılıklar vardır. Bu durumu Kur'an da teyit etmektedir.[205] Bakara Suresi'nin, *"Allah'ın resulleri arasında ayrım yapmayız"* şeklindeki 285. ayet-i kerimesinde zikredilen ifade, Yahudi ve Hristiyanlar gibi, peygamberlerden bazısını kabul edip,

---

[198] eş-Şura 42/13.

[199] Hazin, Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadi. *Lübabü't-Te'vil fi Meani't-Tenzil*. (Tefsiru'l-Hazin) Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, H. 1415, 4/132.

[200] el-Ahzab 33/7.

[201] İbn Kayyim el-Cevzi, *İbn Kayyim Tefsiri Bedai'u't-Tefsir*, Der. Yusri es-Seyyid Muhammed, Çevr. Harun Öğmüş ve Halil Aldemir, (İstanbul: Polen Yayınları, 2011), 3/33.

[202] Mücahid İbn Cebr, *Tefsir İmam Mücahid*, Tah., Muhammed Abdusselam, 1. bs. (Kahire: Ebu Ennil, Daru'l-Fikru'l-İslamiy el-Hedise, 1989), 547.

[203] el-Bakara 2/285.

[204] Buhari, "Enbiya", 50.

[205] el-Bakara 2/253.

bazını inkâr ederek ayrım yapmayız; hepsi de peygamberdir demek olduğunu ortaya koymaktadır.

2.4. Yöntem Kavramı

"Yöntem", bir amaca ulaşmak için izlenen planlı ve sistematik yolları ifade eder. Peygamberlerin tebliğ görevlerinde kullandıkları yöntemler, toplumların ihtiyaçlarına ve içinde bulundukları şartlara göre şekillenmiştir. Bu yöntemler arasında hikmetle (bilgelikle) öğüt verme, güzel nasihatlerde bulunma ve gerektiğinde en uygun mücadele tarzını seçme gibi stratejiler yer alır. Özellikle ülü'l-azm peygamberler, tebliğlerinde sabır, azim ve kararlılık gibi nitelikleri ön planda tutmuşlardır.

2.4.1. Yöntemin Lügat ve Terim Anlamı

Yöntem kavramının lügat anlamı: Arapçada "minhac" (مِنْهَاج) olarak geçen yöntem kavramı sözlükte bir plan ve program çerçevesinde bir amaca erişmek için izlenen, metot, yöntem, usul, tutulan yol, izlenen sistem[206] gibi anlamlara gelmektedir. Arapça kökenli bir kavram olarak öne çıkan "minhac", aynı zamanda Türkiye'de bulunan ve değerlendirilen bir kelimedir. Söz konusu kelime, aynı anlamda Osmanlıcada da kullanılmaktadır.

Kur'an'da "minhac- مِنْهَاج" kelimesinin dikkat çeken kullanımı, Maide 5/48'de geçere.[207] Bu surade geçen ayette minhac, müfessirlerin çoğunluğuna göre Allah'ın gönderdiği dinin uygulanma biçimi, hayata aktarılma yöntemi, açık yol ve pratik düzenlemeler anlamındadır.[208] Şeriat (şeri'a) ilahi hükümlerin bütününü ifade ederken, minhac bu hükümlerin bu hükümlerin izlenen yol ve pratik yöntemlerle hayat bulmasını ifade eder.[209] Böylece şeriat "hükümler bütünü", minhac ise "bu hükümlere göre yürütülen yöntem ve yol" olarak düşünülür.

---

[206] Ayşe Kulin, "Yöntem" www.sozluk.gov.tr, Erişim: 10.02.2023.

[207] el-Maide 5/48.

[208] Bkz., Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 5/483-484.

[209] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 5/154-155.

Klasik Arapça'da minhac kelimesi, ilimlerde "metot, usul, disiplin" anlamına da kaymıştır. Özellikle hadis, fıkıh ve tefsir literatüründe "minhacü'lmüfessir/münhacü'l-muhaddis" gibi kullanımlar, bir ilim adamının takip ettiği yöntemsel çerçeveyi ifade eder. Bu yönüyle kelime, modern dillerde "metodoloji" kavramına karşılık gelir.

Özet olarak minhac hem Kur'ani bağlamda hem ilmi literatürde açık, sağlam, izlenebilir yol ve yöntem anlamını taşıyan önemli bir Arapça terimdir. Kelime hem dini hayatın pratik boyutunu hem de düşünsel faaliyetlerin metodik yönünü ifade etmesi bakımından zengin bir anlam alanına sahiptir.

Yöntem kavramının terim anlamı: Türkçede sıkça kullanılan yöntem kavramı, bir kimsenin en hızlı, en kolay ve başarılı bir şekilde hedefini gerçekleştirmek için takip ettiği, izlediği yol ya da usul[210] manalarına gelmektedir. Bu sebeple insan hayatının önemli bir parçası olan yöntem kavramının eş anlamlısı olan metot da kullanılmaktadır.

2.4.2. Kur'an'da Yöntem Kavramının Kullanılışı

Allah, yöntem/minhac kavramının geçtiği Maide Suresi 48. ayette, Hz. Peygambere kendisinden önce indirilmiş olan suhuf ve kitapları tasdik edici ve onları denetleyici olarak Kur'an'ın hak olarak indirildiğinden, aralarında onunla hükmetmesi, Kur'an gerçeğini bırakıp da onların isteklerine uymaması gerektiğinin emredildiğini beyan ettikten sonra "لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجا" *"Her birinize bir şeriat ve bir yol yöntem verdik."*[211] buyrulmaktadır. Ayette geçen «Minhaca» kavramı, açık yol ve yöntem anlamına gelmektedir.[212]

Taberi, tefsirinde yöntemle ilgili ayeti detaylı bir şekilde ele alır. Ona göre Allah, her ümmet için bir şeriat ve yöntem vermiştir. O, ayette geçen "şir'a" kelimesini şeriat ve bir "minhac" kelimesini de yol/yöntem tayin edilmesi şeklinde tefsir etmektedir.[213]

---

[210] Özel, Usul, sözlükte "kök, esas, kaide" anlamlarının çoğuludur. DİA, 3/473.

[211] el-Maide 5/48.

[212] Hayrettin Karaman vd*., Kur'an Yolu Tefsiri,* 2/285-288.

[213] Taberi, *Camiul-Beyan,* 5/154.

Razi, yöntemle ilgili bu ayeti tefsir ederken, Kur'an'ın önceki semavi kitapları tasdik ettiğini ve onların hükümlerini koruduğunu vurgular. Ayetin, her ümmete ayrı bir şeriat ve yol/yöntem tayin edildiğini belirtmesi, Allah'ın hikmetine dayalı bir çeşitliliği ifade eder. Bu çeşitlilik, ümmetlerin farklı zaman ve mekanlarda sınanması ve imtihan edilmesi içindir. Razi, bu ayetin, her ümmete özgü şeriatların varlığını kabul ettiğini ve bu farklılıkların Allah'ın takdiriyle olduğunu belirtir. Bu durum, İslam'ın evrensel mesajının, önceki dinlerin hükümlerini nesh etmesiyle tamamlandığı gösterir.[214] Bu bağlamda, Razi'nin yorumu, İslam'ın önceki dinlerle ilişkisini, şeriatların, yöntemlerinin farklılığını ve Kur'an'ın bu şeriatları tasdik edici olduğunu açıklamaktadır.

Bir yoruma göre "minhac" "(Allah'a, Peygamber'e ve ahirete iman) gibi dinin açık, sabit, sürekli; zamana, mekâna ve duruma göre değişmeyen esasları" demektir. Buna göre dinin değişmeyen esaslarına "minhac" değişebilen ayrıntılarına da "şir'a/şeriat" denilmektedir. Bununla birlikte her ikisinin de aynı anlama geldiğini, ayette birinin diğerini pekiştirmek maksadıyla zikredildiğini kabul edenler de vardır.[215] Ancak bizim kanaatimize göre, şir'a ve minhac kavramlarının her ikisinin de yol anlamına geldiği açık olmakla birlikte aralarında "ve" harfi ile atfedildiği dikkate alınırsa bu yolların birbirinden farklı olduğu anlaşılır. Yolun biri "şir'a/şeriat iken diğeri ise onu hâkim kılmaya, yerleştirmeye, uygulamaya ve uğrunda mücadele etmeye yönelik yoldur. O da minhac/yöntemdir.

Özet olarak, yukarıda bahsi geçen kavramların derinlemesine anlaşılması, ülü'l-azm peygamberlerin batılla mücadelede uyguladıkları yöntemlerin daha iyi kavranmasına yardımcı olacaktır.

[214] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 5/485.

[215] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/1698.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KUR'AN'DA BATILLA MÜCADELE

3.1. Kur'an Açısından Batılla Mücadeleye Genel Bir Bakış

Batılla mücadele, Kur'an'ın temel mesajlarından biri olarak, ferdin hem kendi iç aleminde hem toplumsal hayatta hakikati savunma ve kötülüklerden arınma mücadelesini ifade eder. Kur'an açısından batılla mücadele; tevhid inancı, ahlaki erdemler, adalet, ilim ve hikmet gibi temel kavramlarla ilgili bir olgudur. Bu mücadele hem fikrî bir çaba hem de pratik bir eylem alanıdır.

Batılla mücadele, Kur'an ve sünnetin merkezinde yer alır.[216] Batılla mücadele, inanç, ibadet, ahlak ve toplumsal düzen gibi birçok alanda kendini gösterir. Kur'an'ın batılla mücadelesi, hakka dayanan bir bilinç ve hikmet temeline oturur.

Kur'an, batılla mücadelenin insanlık tarihi boyunca sürdüğünü ifade eder. Bu mücadele, Hz. Âdem'den itibaren tüm peygamberlerin en önemli görevi olmuştur.[217]

Kur'an-ı Kerim'deki ilk beşer Hz. Âdem'in yaratılışı hakkındaki kıssalardan da[218] anlaşılacağı gibi, batılla mücadele beşerin var oluşuyla birlikte başlamıştır. İblisin insanları haktan ve hakikatten saptırmak için vesvese yoluyla batıla davet etmesiyle birlikte kendisine kendi cinsinden ve insanlardan[219] büyük sayıda taraftar bulmuştur.[220] Bulduğu taraftarların batıla yaptıkları çağrılarla başkalarını da dalalete düşürmektedirler.[221]

---

[216] Sünnette yer alan ilgili hadis, batılla mücadelenin aktif eylemden pasif tepkiye kadar farklı derecelerini açıklar. Bkz., (Müslim, İman, 78.)

[217] el-Bakara 2/213.

[218] en-Nisâ, 4/119; el-Hicr, 15/39; el-A'râf, 7/16-17.

[219] el-Cin 72/11; Nâs, 114/6.

[220] Fâtır 35/6; el-Mücâdele, 58/19.

[221] el-Mâide, 5/77; Fussılet, 41/29.

Cin varlıklarının insanlara ve ya insanların kendi cinslerine yahut da cinlerin kendi cinslerine batıl şeyleri gizlice telkinde bulunduklarını bildiren ayet,[222] insanlar gibi, cinlerin de hem batıla davet ettiklerine ve hem de bu davete muhatap olduklarına dikkat çekmektedir: *"Sabtırmak için birbirlerine giclice cazip sözler fısıldayan cin ve insan şeytanlarını her peygambere düşman kıldık*.[223]

Batılla mücadelenin, sebeplerinden birisi de İblis'in cinleri ve insanları batıla davet etmesidir. Buna karşılık, Allah da ibadet maksadıyla yarattığı[224] tüm kullarını hakka davet etmiştir; ancak söz konusu davet, peygamberler ve ilahi kitaplar aracılığı ile gerçekleşmiştir. Hakka davet, başta nebilerin görevi,[225] gönderiliş hedefi olmakla birlikte, inananların üzerine düşen en büyük vazifelerden biridir.[226] Bu vazifeyi yerine getirenlerin değeri, Kur'an'da en güzel sözlü kimseler şeklinde bahsedilerek övülmektedir.[227]

Kur'an, peygamberlerin hakkı tebliğ etmek ve insanları batıldan sakındırmak için gönderildiğini bildirir: وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ اِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ ۚ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ *"Biz peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kâfirler ise hakkı batıl vasıtasıyla ortadan kaldırmak için mücadele ederler…"*[228] Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber (s.a.v.) Efendimize yönelik alaycı tutumları ve Kur'an'ı büyü, şiir veya geçmiş mitoloji olarak nitelendirme çabaları bu ayetin inişine sebep olmuştur.[229]

---

[222] Beydavi, Nasıruddin Ebi'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazi. *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevil Tefsiru'l-Beydavi*. 1 bs. Beyrut: Daru İhyau't-Turas'ul-A-rabiy, 1904, I, 317.

[223] el-En'âm, 6/112.

[224] ez_Zariyat 73/56.

[225] "Onları (peygamberleri), emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık" (el-Enbiyâ, 21/73).

[226] Âl-i İmrân 3/104; Tevbe, 9/122; Yûsuf, 12/108.

[227] Fussilet, 41/33.

[228] el-Kehf 18/56.

[229] İbn Hişam. *es-Siyretü'n-Nebeviyye*. Thk. Ömer Abdusselam Tedmuri. Beyrut: Duru'l-Kitabu'l-Arabi, 1990, 2/120; Taberi, *Camiu'l-Beyan*, 15/291.

Ancak ayet, tarih boyunca tüm peygamberleri ve onların getirdikleri hakikatleri ortadan kaldırmak için mücadele edenleri, onlarla istihza edenleri kapsamaktadır.

Nitekim, batılla mücadelenin mahiyetinin özünü gösteren bu ayetin tefsirinde Taberi (ö.310/923) şöyle demektedir: "Bu ayet, peygamberlerin görevlerini açıklamaktadır." O daha sonra, ayetteki "Batıl ile hakkı ortadan kaldırmak için mücadele ederler" ifadesinin sahte argümanlarla ve istihza yoluyla Allah'ın mesajını etkisiz hale getirme çabalarını ifade ettiğini belirtir.[230]

Zemahşeri, ayeti dilsel açıdan ele alarak peygamberlerin görevlerinin sadece tebliğ olduğunu, iman etmeye zorlamadıklarını belirtir. Kâfirlerin hakkı ortadan kaldırma mücadelelerinin asıl sebebinin, tevhid dinini/hakikati kabul etmek istememeleri olduğunu ifade eder. Ayrıca, alay etmenin Kur'an'da sıkça zikredilen ve bu davranışın toplumların ahlaki çöküşüne işaret ettiğini açıklar.[231]

Razi, bu ayetin batılla mücadelede mü'minlerin uyanık olması gerektiğine dikkat çektiğini vurgular. Peygamberlerin müjdeleyici ve uyarıcı görevlerinin ilahi rahmetin bir tezahürü olduğunu söyler. Batıl ile hakkı ortadan kaldırma çabalarının esasen bir göz boyama, yanıltma olduğunu ve hakikatin ışığında batılın etkisiz hale geleceğini belirterek kâfirlerin hakikat karşısındaki inatçı tutumunu yansıttığını ifade eder.[232]

İbn Kesir ise bu ayeti Mekke müşriklerinin davranışlarıyla ilişkilendir. Onların Kur'an'ı kabul etmemek için hakikati alaya aldıklarını ve batıl argümanlarla insanların zihnini bulandırmaya çalıştıklarını açıklar. Peygamberlerin zorlayıcı değil, açıklayıcı ve uyarıcı olduklarına dikkat çeker. Bu yüzden, kâfirlerin tepkilerinin, Allah'ın adaletine zarar vermeyeceğini belirtir.[233]

Kur'an, bahsi geçen ayetle, batılla mücadeleyi kaçınılmaz gördüğünü açıkça ortaya koyar. Müfessirler bu ayeti, peygamberlerin görevleri, kâfirlerin inkârcı tutumları ve hakkın batıla üstünlüğü bağlamında ele almışlardır. Onların sundukları açıklamalar,

[230] Taberi, *Camiu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an,* 15/290-291.

[231] Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 2/219.

[232] Razi, *Mefatihu'l-Ğayb (Tefsir-i Kebir)* 11/160.

[233] İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim,* 5/150.

detaylı bir şekilde söz konusu ayeti ve onun temel kaynak gösterildiği konuyu anlamamıza katkı sağlar.

3.2. Kur'an'da Batılın İlk Ortaya Çıkışı

Kur'an'a göre batılın ilk ortaya çıkışı, İslam literatüründe hakikatten sapma ve Allah'ın emrine karşı gelme ile ilişkilendirilir. Batıl, hakka zıt olan, geçersiz ve dayanaksız inanç ve davranışlar olarak tanımlanır. Kur'an'a göre batıl, şeytanın nefsinden kaynaklanan kibir, kendini beğenme, kıskanma, isyan gibi duygularla tepkisel olarak doğmuştur. Nitekim konu Kur'an'da şöyle aktarılmaktadır: *"Allah, 'Ben sana emrettiğim halde seni (Adem'e) sede etmekten alıkoyan nedir?' dedi, (İblis:) 'Ben ondan daha hayırlıyım, çünkü beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın' dedi.*[234]
قَالَ مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَۜ قَالَ اَنَاْ خَيْرٌ مِنْهُۚ خَلَقْتَنِيْ مِنْ نَّارٍ وَّخَلَقْتَهٗ مِنْ طِيْنٍ

Ayette anlatılan bu olay, kibir ve hasedin, batılın doğuşunda etkili olduğunu gösterir. İblis'in isyanı, batılın insanı doğru yoldan saptırmaya yönelik ilk örneğidir. Hadiste ise "Şeytan, Âdem oğlunun her yoluna oturup onu saptırmak ister."[235] buyrulmak suretiyle batılın doğuşunda şeytanın etkisi açıkça belirtilir.

Yukarıdaki ayetin tefsirinde Taberi, batılın şeytanın insana vesvese vermesiyle doğduğunu/başladığını belirtir. Şeytanın İblis olarak Âdem'e düşmanlık beslemesi ve ardından onun soyunu saptırmaya çalışması, batılın doğuşunun en temel belirtilerinden biridir.[236] Batılın doğuşu, İslam'a göre şeytanın isyanı, insanın nefsine yenik düşmesi ve hakikatten sapması ile ilişkilendirilir. İblis'in kibri, Kabil'in kıskançlığı ve Nuh kavminin şirke düşmesi, batılın insanlık tarihindeki somut başlangıç noktalarıdır.

Çağdaş müfessirler, batılın doğuşunu incelerken geleneksel İslami kaynaklara dayanmakla birlikte modern bağlamları da dikkate alarak meseleyi çeşitli yönlerden ele almışlardır. Batılın doğuşu; şeytanın etkisi, insanın nefsi arzularına boyun eğmesi ve toplumsal etkiler bağlamında açıklanır.

---

[234] el-A'raf 7/12.

[235] Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed İbn Ali İbn Şayb. *Sünen.* Beyrut: yy., 1930, Tahrim, 19.

[236] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 1/170.

Elmalılı (1878-1942), batılın doğuşunu insanın fıtratından sapması ve Allah'a yönelişi bırakmasıyla ilişkilendirir. O, İblis'in isyanını batılın doğuşunun ilk örneği olarak görür ve bu isyanı, "hakkı kabul etmeyip kibirlenme" olarak tanımlar.[237]

Mevdudi (1903-1979), batılın doğuşunu insanın fıtratını terk ederek Allah'a karşı gelmesiyle açıklar. Batıl, fıtraten hakka yönelmiş olan insanın, nefsani arzulara ve şeytanın telkinlerine yenik düşmesiyle başlar. Mevdudi'ye göre, bireysel düzeyde ortaya çıkan batıl düşünce ve eylemler zamanla toplumsal sistemlere dönüşür. Şirkin ve batılın yayılması konusunu ele alırken Nuh kavmini örnek verir.[238]

Seyyid Kutub (1906-1966), batılın doğuşunu Kur'an'da sıkça vurgulanan iki temel unsura dayandırır: şeytanın vesvesesi ve insanın nefsine yenik düşmesi. Şeytanın İblis olarak ilk isyanını ve Âdem'e düşmanlık beslemesini, batılın başlangıcı olarak kabul eder. Buna paralel olarak, insanın Allah'ın iradesine aykırı davranışlarının toplumsal ve bireysel düzeyde batılın doğuşunu ifade eder. Kutub tefsirinde, İblis'in Âdem'e secde etmemesini "hak karşısında kibirli duruşun başlangıcı" olarak değerlendirir.[239]

Çağdaş müfessirler, batılın doğuşunu İblisin İsyanı çerçevesinde ele alarak, kötülüğün ve adaletsizliğin toplumsal ve bireysel düzeyde nasıl başladığını anlamaya çalışmışlardır. İblisin Allah'ın fermanına karşı gelerek Hz. Adem'e secde etmemesi, kibir, haset ve ben merkezcilik gibi bireysel kötülüklerin kaynağı olarak görülürken; Habil-kabil kıssası ise bu bireysel kötülüğün fiiliyata dökülerek bir kardeşi öldürmeye kadar varan toplumsal bir batıla dönüşümünü temsil eder. Müfessirler, bu iki kıssayı insanlık tarihindeki ilk hak-batıl mücadelesi olarak yorumlar ve buradan yola çıkarak günümüzdeki kötülüklerin kökenine dair ahlaki ve psikolojik okumalar yaparlar. Böylece Kur'an'ın bu anlatıları sadece tarihi birer olay değil, insanın iç dünyasındaki ve toplumdaki kötülüğün nasıl şekillendiğine dair evrensel mesajlar olarak değerlendirilmektedir.

3.3. Kur'an'da Batılla Mücadelenin Nedeni, Amacı ve Gerekliliği

Kur'an'da batılla mücadelenin nedeni, amacı ve gerekliliği; hakikatin korunması, insanın fitrî yönelişinin bozulmaması ve toplumsal adaletin sağlanması gibi temel

[237] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/1706.

[238] Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1997, 1/284-287.

[239] Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an*, 2/5053.

ilkelere dayanır. Batıl, insanı Allah'tan uzaklaştıran, ahlakî ve fikrî sapmalara neden olan bir tehdittir. Bu nedenle Kur'an, batılın ortadan kaldırılmasını sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk olarak sunar. Kur'an'daki bu yaklaşım, iman edenlerin yalnızca hakka sarılmalarını değil, batıla karşı aktif ve bilinçli bir duruş sergilemelerini de gerekli kılar.

3.3.1. Batılla Mücadelenin Nedeni

Batılla mücadelenin nedeni, İslam'ın hakikat anlayışı ile batılın yanlış, zulüm, haksız ve zarar verici yönleri arasındaki çatışmadan kaynaklanır. Kur'an-ı Kerim, batılla mücadeleyi insanlık tarihinin temel dinamiklerinden biri olarak sunar.

Batılla mücadelenin en büyük nedeni, onun Allah'ın emri olmasıdır. *"Biz peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik ve insanların adaleti ayakta tutması için onlarla birlikte Kitap ve mizan verdik."*[240] لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ

Ayetten de anlaşıldığı gibi hak ve batıl mücadelesi, peygamberlerin temel misyonudur. Tüm peygamberler, insanları batıldan ve onun zulmünden uzaklaştırarak hakka ve adalete davet etmişlerdir.

Yukarıda verdiğimiz Hadid Suresi'ni 25. ayeti hakkında müfessirler, bu ayeti adaletin tesisi, peygamberlerin gönderiliş hikmeti ve dinin hayata uygulanışı bağlamında ele almışlardır. Ayetin esas mesajı, peygamberlerin gönderilmesindeki ilahi sebebi, hikmeti, adaletin önemi ve insanlık için indirilen ölçülerin rolünü vurgulamaktadır. Peygamberlerin gönderilmesindeki asıl neden, hakkı batılın yerine geçirmektir. Zira başka türlü zulüm önlenemez ve adalet tesis edilemez.

Taberi, bu ayeti peygamberlerin gönderiliş amacı üzerinde durarak tefsir etmiştir. Ona göre peygamberler, hakkı batılın yerine geçirmek ve insanlar arasında adaleti sağlamaktır. Peygamberlerin, insanlara Allah'ın emirlerini açık delillerle bildirdiğini, indirilen kitaplar ve ölçü ile insanların hakka uygun bir şekilde yaşamasını sağladığını

[240] el-Hadid 57/25.

vurgular. Ona göre, ayette geçen mizan, adaletin ölçüsü ve insanlar arasında dengeli bir yaşamın kurulmasına yönelik ilahi bir düzen anlamında ele alır.[241]

İbn Kesir, bu ayeti, hakkı batılın yerine koyma mücadelesinde adaletin ve gücün önemine vurgu yaparak yorumlamıştır. Ona göre, peygamberlerin temel görevi, insanları batıl olan şirk, zulüm ve ahlaksızlıklardan uzaklaştırarak hakka davet etmektir. Ayrıca İbn Kesir, ayette geçen "demir" ifadesiyle ilgili dikkat çekici bir yorum yaparak batıla karşı mücadelenin yalnızca manevi değil, maddi boyutunun da olduğunu ifade eder. Ona göre demir, gerektiğinde hakkı savunmak için güç kullanılmasını temsil eder.[242]

Mevdudi (v. 1979), ayeti İslam'ın hak ve batıl arasındaki mücadelenin nedeni bağlamında değerlendirir. Ona göre peygamberlerin misyonu, batıl inançların kökünü kazımak ve hakikati yerleştirmektir. Mevdudi, ayette geçen "kitap" ve "mizan" (adalet ölçüsü) bu mücadelede insanların yönlendirilmesi için kullanıldığını söyler. O, ayette zikri geçen "demir" kavramının, fiziksel gücün sembolü olduğunu belirtir. Batılın ortadan kaldırılması için hakkın, gerektiğinde fiziksel mücadele araçlarını da kullanması gerektiğini ifade eder.[243]

Seyyid Kutub ise farklı bir yaklaşım sergileyerek bu ayeti İslam'ın toplumsal ve siyasal düzen kurmadaki rolü açısından açıklar. O, peygamberlerin, insanları batıl sistemlerden ve zulümden kurtararak adil bir düzen kurmak için gönderildiğini vurgular. Ayette geçen "demir" kelimesinin önemli bir mesaj olduğunu belirterek onun, hakkı savunmak için gerekli olan fiziksel ve teknolojik gücü simgelediğini belirtir. Batılın yayılmasını önlemek için güç kullanılmasının meşru olduğunu savunur.[244]

Çağdaş müfessirlerden Muhammed Esed (1900-1992), *Kur'an Mesajı* adlı eserinde bahsi geçen ayeti modern çağın adalet ve güç dinamikleri açısından yorumlar. Esed, batılla mücadele eden peygamberlerin gönderiliş amacını insanları evrensel ahlaki ve

[241] Taberi, *Camiu'l-Beyan*, 28/412.'

[242] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,* 8/29-31.

[243] Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an,* 5/309-312.

[244] Seyyid Kutub, *Fi Zilal'l-Kur'an*. 1. bs. Kahire: Daru'ş-Şuruk, 1967, 6/3306-3309.

toplumsal adalete yönlendirmek olarak ifade eder. Bu, bireysel ve kolektif düzeyde hakkın savunulması ve batılın ortadan kaldırılması anlamına gelir.[245]

Batılla mücadelenin nedenini ortaya koyan ayetin yorumları ile ilgili, müfessirlerin ortak üç tema üzerinde birleştikleri görülmektedir. Bunlar;

- Adaletin tesis edilmesi: Müfessirler, peygamberlerin gönderiliş gayesini zulme dayalı batıl sistemleri kaldırıp adaleti yerleştirmek olarak görmüşlerdir.
- Demirin gücü: Demir, batılın ortadan kaldırılması için gerekli olan fiziksel gücü temsil eder. Mücadelede sadece manevi öğretiler değil, aynı zamanda güç unsurları da kullanılabilir.
- Hak ve batıl mücadelesi: Yorumu yapılan söz konusu ayet, hak ve batıl mücadelesinin insani, toplumsal ve ilahi boyutlarını vurgular.

3.3.2. Batılla Mücadelenin Amacı

Kur'an'da batılla mücadelenin amacı, hak/hakikatin korunması ve adaletin tesis edilmesi olarak ifade edilir. وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ *"Fitne (tamamen) ortadan kalkıncaya ve dinin tamamı Allah için oluncaya kadar onlarla savaşarak mücadele edin. Vazgeçerlerse kuşkusuz Allah yaptıklarını görmektedir."*[246] Kur'an-ı Kerim, batılla yapılacak mücadelenin amacını, zulüm kalmayıncaya, hak hâkim oluncaya kadar onun yanlılarıyla mücadele edilmesi gerektiğini emrederek ortaya koymaktadır. Ayette, bir fitne aracı olan batıla karşı müminlere iki temel hedef gösterilmiştir: Bunlardan birincisi, fitnenin yani batılın kökünü kazımak; ikincisi ise Allah'ın dinini hayata hâkim kılmaktır.

Kur'an'da geçen "fitne kalmaması" ifadesi, batılla mücadelenin nihai amacı olarak, insanların inan ve düşünce özgürlüğünün baskı altına alınmadığı, adaletin hakim olduğu bir toplumsal düzenin kurulmasını ifade eder. Bu bağlamda fitne; insanlara yönelik baskızulüm, ahlaki yozlaşma ve hakikatin üzerinin örtülmesi gibi her türlü bozulmayı kapsar. Günümüze uyarlandığında, bu mücadele; insanları düşüncelerinden, kimliklerinden ya da inançlarından dolayı dışlayan, ayrıştıran ve

[245] Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2002, s. 827.

[246] el-Enfal 8/39.

sömüren yapılara karşı durmayı; adalet, özgürlük ve hakikat ekseninde bir toplum inşa etmeyi hedefler. Dolayısıyla fitnenin ortadan kalkması, sadece savaşın bitmesi değil, aynı zamanda insanların vicdanlarında ve toplum yapısında barışın, eşitliğin ve hakkaniyetin yerleşmesi anlamına gelir.

Batılın, insanı doğru yoldan saptıran her türlü yanlış inanç, eylem ve ahlaksızlık olduğu belirtilirken Kur'an'da batılla mücadele hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ele alınır. Bu mücadelenin temel amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür. Batılla mücadelenin amaçlarından en önemlisi, hakkı üstün tutmak ve batılı/fitneyi ortadan kaldırmaktır. Kur'an'a göre batılla mücadelenin birinci amacı, hakkın üstünlüğünü sağlamak ve batılın yok edilmesidir.[247] Enbiya Suresi'nde yer alan bu ayet, hakkın her zaman batıl karşısında üstün/galip geleceğini ifade eder. Bu sebeple batılla mücadelede, hak ve adaletin savunulması için gereklidir. Batılla mücadelenin bir diğer temel amacı, adaletin tesis edilmesidir. Peygamberlerin gönderiliş amaçlarından biri, adaletin ayakta tutulmasıdır. Bu adalet, batıl düzenlerin yerine hakkaniyetli bir düzenin inşasını içerir.[248] Bu ayet, batılın yerine adaletin hâkim kılınması için ilahi rehberliğin önemini vurgular.

Batılla mücadelenin diğer amacı da insanların doğru yola, hakka yönlendirilmesidir. Kur'an-ı Kerim, insanın fıtratına uygun bir şekilde yöneltilmesini ve batılın getirdiği sapkınlık ve zulümden kurtarılmasını amaçlar. "Şüphesiz bu Kur'an en doğru olana iletir."[249] Batılla mücadele, insanların hem tevhid inancı bakımından hem de ahlaki olarak doğru yola yönlendirilmesi içindir.

Batılla mücadelenin başka bir temel amacı, her türlü zulmü ve haksızlığı ortadan kaldırmaktır. Batıl, çoğu zaman zulüm ve haksızlıkla ilişkilendirilir. Batılla mücadele, mazlumların hakkını savunma ve zulme karşı durma amacını taşır. *"Zulmedenlere en küçük bir meyil göstermeyin, yoksa size ateş dokunur."*[250] Bu ayet, batıl düzenlerin zulümle ilişkisini ortaya koyar.

---

[247] el-Enbiya 21/18.

[248] el-Hadid 57/25.

[249] el-İsra 17/9.

[250] Hud 11/113.

Batılla mücadelenin temel amaçlarından biri de toplumsal, sosyal ve ahlaki düzeni sağlamaktır. Kur'an, toplumu batıl inançlardan, adaletsizlikten ve ahlaksızlıktan kurtarmayı hedefler. Batılla mücadele, İslam'ın öngördüğü ahlaki ve toplumsal düzenin inşası için elzemdir.[251] Bu ayet, batıl inançların (şirk, sapkınlık) yerine tevhidin, adil ve ahlaki düzenin konulmasının gerektiğini ifade eder.

Batılla mücadelenin temel amaçlarından bir diğeri ise insanın nefsini terbiye etmesini sağlamaktır. Kur'an'da batılla mücadele, kişinin kendi nefsine karşı verdiği mücadeleyi de içerir. Nefsin arzu ve hevesleri çoğu zaman batılın kaynağı olarak görülür. *"Nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir."*[252] Bu mücadele, bireysel düzeyde batılı yok ederek hakka ulaşmayı hedefler.

Kur'an'da batılla mücadelenin amacıyla ilgili müfessirlerin görüşleri, yukarıda sıraladığımız maddeleri teyit eder mahiyettedir.

Taberi, peygamberlerin gönderiliş hikmeti, hakkın üstün tutulması ve adaletin tesisi için batılla mücadele olarak yorumlamıştır.[253]

İbn Kesir, batılla mücadelenin hem inanç hem de toplumsal düzende hakkın hâkim kılınması amacı taşıdığını vurgular.[254]

Seyyid Kutub, batılla mücadelenin, birey ve toplumda hakikatin yerleşmesi için şart olduğunu belirtmektedir.[255]

Elmalılı Hamdi Yazır, Kur'an, insanlığı batıl inançlardan kurtarıp adil bir düzenin inşasını amaçladığını söyler.[256]

Kur'an'da batılla mücadelenin amacı, hakkın ve adaletin hâkim kılınması, zulmün ve batılın ortadan kaldırılması, insanın doğru yola yönlendirilmesi ve barış amaçlı,

---

[251] el-Bakara 2/21.

[252] eş-Şems 91/9.

[253] Taberi, *Câmiu'l-Beyân,* 1/ 345.

[254] İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azim,* 2/78.

[255] Kutub. *Fî Zilâli'l-Kur'ân,* 3/478.

[256] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/1050.

toplumsal, adil, sosyal düzenin sağlanmasıdır. Bu mücadele hem bireysel hem de toplumsal düzeyde gerçekleştirilmesi gereken bir görev olarak ifade edilir.

3.3.3. Batılla Mücadelenin Gerekliliği

Kur'an'da batılla mücadelenin gerekliliği, insanın fıtratına uygun bir yaşamı koruma, hak ve adaleti tesis etme, yanlış inanç ve uygulamalardan uzaklaştırma amacına dayanmaktadır. Batıl, Kur'an'da hakikate aykırı her türlü yanlış, şirk, zulüm ve ahlaksızlık olarak tanımlanır. Batılla mücadelenin gerekliliği, insanın hem bireysel hem de toplumsal düzeyde hidayete ulaşması ve barışın sağlanması için bir zorunluluk olarak ifade edilir.

Batılın, Allah'ın peygamberler aracılığıyla insanlara tebliğ edilmesini istediği hakkı yalanlaması,[257] engellemeye çalışması, batılın öncüsü İblis'in hak ehline karşı mücadele edeceğine yemin etmesi[258] ve avenesiyle batıl yöntemler kullanarak hakkı ortadan kaldırmaya kalkışması[259] hakkın batıla karşı mücadele etmesini kaçınılmaz hâle getirmiştir.

Batılın hakka karşı engelleyici, ortadan kaldırıcı gibi bir hedefinin olduğu açıktır. Buna karşılık hakkın tepkisiz, hedefsiz, mücadelesiz kalması, meydanı âdeta fesat üretmesine fırsat vermek için batıla terk etmesi doğal olarak düşünülemez. Zira batıla karşı mücadele edilmemesi durumunda yeryüzünü tamamen fesat kaplardı. *"Yüce Allah'ın insanlarn kötülüklerini birbiriyle savması olmasaydı yeryüzünün düzeni bozulurdu. Fakat Allah alemlere lütufkardır."*[260] وَلَوْلَا دَفْعُ اللهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْاَرْضُ وَلٰكِنَّ اللهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ

Bu ayetin tefsirinde Zemahşerî şöyle demektedir: "Şayet Allah, insanların bir kısmının fesatlarını bir kısmının mücadelesiyle savmamış olsaydı bozguncular üstün gelirdi de yeryüzü bozulurdu, onların nesil, ekin gibi dünyayı imar eden şeylerden menfaatleri

[257] el-En'am 6/5.

[258] Sâd 38/82-83.

[259] el-Kehf 18/56.

[260] el-Bakara 2/251.

kalmazdı".[261] Bu konuda çağdaş müfessirlerden İbn Aşur ise şöyle demektedir: "İyilik kötülüğü engelleyemezse, günah her tarafı kaplar.[262]

Kur'an'da batılla mücadelenin gerekliliğine işaret eden birçok ayet bulunmaktadır.[263] Enbiya Suresi'nin on sekizinci ayetinde, batılın yanlış olduğu ve hakkın onun karşısında galip geleceği ifade edilmiştir. Bu bağlamda haktan yana olup onu savunmak için batılla mücadele etmek bir zorunluluktur. Elmalılı, yukarıdaki ayeti yorumlarken batılla mücadelenin, hakkın ve adaletin korunması için bir zorunluluk olduğunu söyler.[264]

İbn Kesir de yukarıdaki ayetle ilgili tefsirinde, batılla mücadelenin Allah'ın dinini yüceltmek ve insanlar hidayete yönlendirmek için zorunlu olduğunu belirterek hakkın batıl karşısında daima galip geleceğini ve bu mücadelenin Allah'ın izniyle başarıya ulaşacağını vurgular.[265]

Kur'an, toplumun çok yönlü huzur ve mutluluğu için şirk ve batıl inanış ve uygulamalardan uzak durulması gerektiğini vurgular. Nitekim bir ayette, *"Hakikatte bu sizin ve atalarınızın uydurduğu birtür batıldan başka bir şey değildir. Allah bununla ilgili hiçbir delil indirmemiştir."*[266] buyrulmuştur. Bu ayet, batılın delilsiz ve asılsız olduğunu vurgularken batılla mücadelenin hakikatin korunması için gerekli ve şart olduğunu gösterir.

Batılla mücadeleyi gerekli kılan hususlardan biri de zulmün ortadan kaldırılması gerçeğidir. Batıl, genellikle zulüm ve kötülüklerle ilişkilendirilir. Batılla mücadele, zulmü ve kötülüğü ortadan kaldırmak için gereklidir. *"Zulmedenlere en ufak meyil etmeyin, yoksa size (cehennem) ateş dokunur."*[267] Bu ayet, batıl düzenlere karşı

---

[261] Zemahşerî, *el-Keşşaf,* 154.

[262] İbn Aşur, Muhammed et-Tahir. *Tefsir et-Tahrir ve et-Tenvir*. Tunus: ed-Daru't-Tunusiyye, 2008, 1/502.

[263] el-Enbiya 21/18.

[264] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3859.

[265] *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm*, 5/101.

[266] en-Necm 53/23.

[267] Hud 11/ 113.

direnmenin ve haksızlıkları yok etmenin önemine işaret eder. Kur'an, peygamberlerin ve kitapların gönderiliş gerekçelerinden olan insanları hakka davet etmenin, yönlendirmenin üzerinde sıkça durur. Zira Kur'an'ın temel amacı, insanları yanlış yol olan batıldan sakındırarak doğru yola iletmektir: *"Sizi şirkin karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kuluna, apaçık ayetler indiren O'dur."*[268] Bu ayet, insanların yanlış yollara götüren batıldan korunması ve kurtarılması için batılla mücadelenin gerekliliğini açıkça ifade etmektedir. Seyyid Kutub, batılla mücadelenin İslam'ın toplumsal düzenini ve bireysel ahlakını korumak için gerekli olduğunu vurgular.[269] Kur'an, batılın sürekli bir tehdit olduğunu ve onunla mücadelenin insanın hem bireysel hem de toplumsal hayatını düzene sokmak için zorunlu olduğunu belirtir. Batıl, fıtrata ve hakikate aykırı olduğu için onunla mücadele iman, adalet ve hidayet açısından temel görevdir.

3.4. Kur'an'da Batılla Mücadelenin Mahiyeti

İslam'da batılla mücadelenin mahiyeti, Kur'an ve sünnet ekseninde, hak ve hakikatin korunması, yayılması ve batılın etkisiz hale getirilmesini içerir. Batılla mücadele, toplumda zulmün kaldırılması, adaletin sağlanması maksadıyla siyasi, ahlaki, fikrî ve kültürel düzeyde gerçekleştirilen bütün faaliyetlerdir. Nitekim ayette, لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ *"Hakkı üstün kılmak ve batılı ortadan kaldırmak için bunu yaptı; o batıl hoşlanmasa da"*[270] buyrulmaktadır. Bu ayet, Allah'ın hakkı üstün kılma ve batılı ortadan kaldırma iradesine işaret eder.

Taberi, yukarıda yer alan ayetteki "hakkı üstün kılmak" ifadesini, Allah'ın İslam'ı ve onun tebliğcisi olan Hz. Muhammed'i (s.a.v.) desteklemesi olarak açıklar. Bedir Savaşı'nda Allah'ın müminlere zafer vermesi, hakkın üstün gelmesinin somut bir örneği olarak gösterilir. Taberi'ye göre "batıl" ise müşriklerin şirk inancı ve Allah'ın birliğini reddetmeleridir.[271]

---

[268] el-Hadid 57/9.

[269] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 3/389.

[270] el-Enfal 8/8.

[271] Taberi, *Camiu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an,* 9/210-211.

Razi, bu ayeti hak-batıl mücadelesinin ilahi boyutuyla açıklar. Ona göre, hak ve batıl arasındaki mücadele, Allah'ın evreni düzene sokma iradesinin bir tezahürüdür. Bedir Savaşı, bu iradenin bir parçasıdır ve Allah, hakkın üstün gelmesini dileyerek müminlere yardım etmiştir.[272]

İbn Kesir, bu ayeti Bedir Savaşı'ndaki ilahi yardımla ilişkilendirir. Müminlerin sayıca az olmasına rağmen kazandığı zafer, Allah'ın davasını üstün kılma vaadini yerine getirdiğini gösterir. Batıl ise şirk, putperestlik ve Allah'a karşı gelmektir.[273]

Müfessirler bu ayeti tefsir ederken, batılla mücadelenin mahiyeti konusunda şu dört temel noktayı öne çıkarırlar:

1. İlahi irade ve müdahale vurgusu:

Müfessirler, Allah'ın hak ile batılı ayırma iradesinin mutlak olduğunu vurgularlar. Hak ve batıl arasındaki mücadele, sadece insanların çabasıyla değil, aynı zamanda Allah'ın desteğiyle sonuçlanır. Bu ayetteki "Allh hakkı ortaya koymak ister" ifadesi, ilahi adaletin tecellisini ve batılın geçici olduğunu gösterir.

2. Hak-Batıl mücadelesinin savaşla sınırlı olmadığı:

Ayetin nüzul sebebi, Bedir Savaşı bağlamında müşriklerle mücadele olsa da müfessirler bu ifadeyi sadece fiziksel savaşla sınırlamaz. Bu mücadele, hakikatin ortaya konulması, batılın fikir ve davranış düzeyinde geçersiz kılınması gibi geniş bir anlam taşır.

3. Hakikatin tebliğle ispatı:

Bazı çağdaş müfessirler, bu ayetin yalnızca düşmanın yenilgisiyle değil, fikri üstünlükle, yani hak olan düşünce ve değerlerin topluma doğru bir şekilde sunulmasıyla batılın etkisiz hale getirileceğini savunur. Bu bağlamda "hak" kelimesi sadece zafer değil, gerçeğin bilgiyle ortaya konulması anlamını da taşır.

[272] Razi, *Mefatihu'l-Ğayb,* 15/108.

[273] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim*, 2/330.

4. Toplumsal dönüşüm boyutu:

Bu ayet, batılla mücadelenin sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir ıslah ve dönüşüm hareketi olduğunu gösterir. Zulüm, sömürü, haksızlık gibi yapısal batıllar da bu kapsamda değerlendirilir.

Sonuç olarak, bahsi geçen (Enfal 8.) ayet bağlamında batılla mücadelenin mahiyetiyle ilgili müfessirler, onun hem ilahi bir hedef hem de müminlerin sorumluluğu olduğunu belirtitler. Bu mücadele, sadece kılıçla, silahla değil, bilgiyle, ahlakla ve adaletle sürdürülmelidir. Ayet, hakkın er ya da geç galip geleceği yönünde ilahi bir teminat içerir.

3.5. Kur'an'da Batılla İlk Mücadele

Habil ve Kabil kıssası, Kur'an'da batılla ilk mücadelenin ortaya çıkışını ve bireysel ihtirasların nasıl batıl düşünce ve eylemlere yol açabileceğini açıklayan en önemli olaylardan biridir. Maide Suresi'nde yer alan bu kıssa, insanlık tarihinde ilk kıskançlık ve haksız yere işlenen ilk cinayet olarak dikkat çeker. Habil ve Kabil kıssası, kişinin nefsi arzularına yenik düşmesi durumunda batıl eylemlerin nasıl ortaya çıkabileceğini gözler önüne serer. Kıssa hakkında Kur'an şöyle bildirmektedir:

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّۘ اِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ اَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِۗ

"Onlara Adem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurban sunmuşlardı da birininki kabul edilmiş, diğerinki kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen) dedi ki: 'Muhakkak, seni öldüreceğim!' (Diğeri) dedi ki: 'Allah, ancak takva sahiplerinden kabul eder."[274] Konu şöyle devam eder: *"Nefsine uyarak kardeşini öldürmeye kalkıştı ve onu öldürdü; böylece hüsrana uğrayanlardan oldu."*[275] Bu kıssa, Kabil'in haksız yere kardeşi Habil'i öldürmesi üzerinden kişisel ihtirasların ve nefse uymanın batıla sürüklenmenin sebeplerinden biri olduğunu ve onun ilk defa nasıl ortaya çıktığını anlatır.

[274] el-Maide 3/27.

[275] el-Maide 3/30

Taberi, Kabil'in Habil'e olan kıskançlığını ve Allah'ın emrine karşı gelerek kardeşini öldürmesini, insanlık tarihinde ilk batıl eylem olarak değerlendirir. Ona göre Kabil'in bu eylemi, nefsin kontrol edilmemesinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.[276]

Razi, bu kıssayı insan nefsinin kontrol edilemediği zaman batılın nasıl ortaya çıkabileceğine dair bir örnek olarak görür. O, ilgili ayetleri tefsir ederken Habil'in takvasını, Kabil'in ise nefsine yenik düşüşünü yorumlar.[277]

İbn Kesir, kıssa ile ilgili ayetleri açıklarken Kabil'in kıskançlık ve kibir yüzünden batıla saplandığını, bunun da insanlık için ibretlik bir örnek olduğunu vurgular. Kardeşini öldürerek Kabil'in büyük bir günaha ve hüsrana uğradığını ifade eder.[278]

Elmalılı, kıssanın insanlık tarihinde batılın ortaya çıkışı açısından önemli olduğunu belirtir. Kabil'in nefsine uymasını, insanın hak ile batıl arasında yaptığı yanlış bir tercih olarak yorumlar.[279]

Çağdaş müfessirlerden Seyyid Kutub, Habil-kabil kıssasında nefsin kontrol edilememesinin batılın bireysel boyutunu yansıttığını belirtir.[280]

Kur'an'da batılla ilk mücadele ile ilgili ayetlerden ve müfessirlerin yorumlarından üç temel meselenin öne çıktığı müşahede edilir:

- Kıskançlık ve nefse uyma: Kıssa, kıskançlık ve nefse tabi olmanın insanı batıla yönlendirdiğini gösterir. Kabil, Habil'in kurbanının kabul edilmesini hazmedememiş; bunun sonucunda nefsi arzularına yenik düşerek kardeşini öldürmüştür. Bu olay, batılın kaynağı olan ilk somut örneklerinden biridir.
- Hakkı kabul etmeyerek isyana düşmek: Habil, Allah'ın koyduğu kurallara razı olmuş ve Allah'a teslimiyet göstermiştir. Ancak Kabil, hakkı kabul etmek yerine kibir ve kıskançlığa kapılarak Allah'ın emrine karşı gelmiştir. Bu isyan, batıl düşüncenin ve eylemin temel kaynağıdır.

---

[276] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 6/165-168.

[277] Razi, *Mefatihu'l-Ğayb,* 12/45-47.

[278] İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'an'il-Azim,* 2/62-64.

[279] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/1704-1708.

[280] Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an,* 2/50-53.

- İradeyi yanlış kullanma: Kıssada batılın ortaya çıkışı, Kabil'in özgür iradesiyle yaptığı seçimle ilişkilendirilir. Habil'in "Eğer elini bana uzatırsan, seni öldürmeyeceğim."[281] demesine rağmen Kabil, nefsine uymayı tercih etmiş ve batıla yönelmiştir.

Kur'an'da yer alan ve Habil-Kabil kıssası çerçevesinde anlatılan batılla ilk mücadele, nefsin ve kıskançlık gibi duyguların kontrol edilemediğinde batılın ortaya çıkmasına sebep olduğunu gösterir. Bu kıssa, Kur'an'da ve hadislerde, batılın ilk örneği olarak ele alınır ve insanların nefsine karşı uyanık olması gerektiğini vurgular.

3.6. Kur'an'da Batılla Mücadelede İnsanların Sorumlulukları

Kur'an'da batılla mücadelede insanların sorumlulukları, hakkın savunulması, batıl olan her türlü inanç, amel ve zulme karşı durulması ve adaletin tesis edilmesi olarak belirtilmiştir. Kur'an, bu mücadeleyi bireysel, toplumsal ve ahlaki sorumluluklarla ilişkilendirir ve müminlerin, imanlarının bir gereği olarak batılla mücadele etmelerini öğütler.

Kur'an, müminlerin batılla mücadele ederek hakkı savunmaları ve onu üstün tutmaları gerektiğini vurgular. وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ ۚ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا *"De ki: Hak geldi, batıl zail oldu. Şüphesiz batıl yol olmaya mahkumdur."*[282] Bu ayet, hakkın üstün tutularak savunulmasını ve batılın yok edilmesinin temel bir görev olduğunu ifade eder. Müminlerin görevi, hakkı üstün tutarak rehber edinmek ve batılın yerine onu hâkim kılmaktır. Bu konuda Allah müminlere mutlaka yardım eder. İbn Kesîr, bu ayetin tefsirinde, hakkın üstün tutulmasının, batıla karşı verilen mücadelede Allah'ın yardımını garanti ettiğini ifade eder.[283]

İmanları gereği inananların sorumluluğu, Allah'ın dinini muhafaza edip korumak ve onu yüceltmek için aktif bir mücadele içinde olmaktır. *"Onlar Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazlar."*[284] Allah Teala'nın bir emri

[281] el-Maide 3/28.

[282] el-İsrâ, 17/81.

[283] İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ân il-Azîm,* 5/109.

[284] el-Mâide, 5/54.

olan cihad, burada yalnızca sıcak savaş anlamında değil, batıl inançlara, düzenlere ve ahlaksızlığa karşı her türlü çabayı kapsar. Ayet, iman edenlerin hem nefisleriyle hem de gerektiğinde Allah yolunda mücadeleden çekinmeyeceklerini, insanların ne diyeceği değil, Allah'ın rızasının onlar için önemli olduğunu anlatır. Elmalılı, batılla mücadelenin insanın ahlaki sorumluluğu olduğunu ve bu sorumluluğun tevhid inancına dayandığını belirtir. İnsan hem kendisini hem de toplumu batıl inançlardan korumakla yükümlüdür.[285]

Batıl genellikle zulümle ve ahlaksızlıkla ilişkilendirir. Kur'an, zulmün ve ahlaksızlığın ortadan kaldırılmasını özelde Müslümanların genelde ise insanların sorumluluğu olarak ifade eder: *"Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları ayetlerimden uzaklaştırırım."*[286] Ayette, batıl yanlısı kibirli ve inatçı insanların Allah'ın hidayetinden nasıl uzak kaldıkları anlatılmaktadır. Bu tür kişiler, kendilerini başkalarından üstün görür, Allah'ın hükümlerine teslim olmaktan kaçınır ve doğruyu kabul etmeyi küçüklük olarak algılarlar. Bu şahsiyetlerin sebep oldukları zulmün temel bir kaynağı olan batıla karşı durmak, hakka ve Allah'ın rızasına uygun bir davranıştır.

Kur'an, batılla mücadele bağlamında İslam ümmetinin temel özelliklerinden biri olan emr-i bi'lma'ruf ve nahy-i ani'l-münker, (doğruyu emretmek ve kötülüğü/batılı yasaklamak) müminlere sorumluluk olarak yüklemiştir. Kur'an, insanların doğruyu emretmeleri ve kötülüğü, yanlışı yasaklayarak engellemeleri gerektiği gerçeğini ifade eder: *"Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah'a iman edersiniz."*[287] Batılla mücadele, bu sorumluluğun bir parçasıdır ve bireyden topluma yapılan bir mücadele gerektirir. Bu konu ile ilgili Taberî, yukarıdaki ayeti yorumlarken müminlerin iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklama sorumluluğunun, batılla mücadelede temel bir ilke olduğunu belirtir.[288]

Hülasa, Kur'an'da batıl mücadelede insanların sorumlulukları hakkı savunmak, zulmü ortadan kaldırmak, toplumda adaleti sağlamak, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak ve sabırla mücadeleye devam etmektir. Bu sorumluluklar, bireysel ahlak ve toplumsal

[285] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/583.

[286] el-A'râf 7/146.

[287] Âl-i İmrân, 3:110.

[288] Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, 6/289.

adil bir düzenin kurulması ve korunması açısından temel bir önem taşır ve insanın hem dünyadaki hem de ahiretteki kurtuluşuna vesile olur.

3.7. Kur'an'da Batılla Mücadelede Ahlaki Değerlerin Korunması

Kur'an'da batılla mücadele etmek, temel îmânî ve ahlakî bir görev olarak ele alınır. Batılla mücadelede ahlakî değerler, yöntemler ve prensipler öne çıkar. İslam'da ahlakiliği belirleyen esaslara bağlı kalmak en önemli esas, hakkı ve adaleti gözeterek hareket etmektir. *"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz sizi adaletsizliğe sevk etmesin. Adil olun. Bu, takvaya daha yakındır."*[289] يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُونُواْ قَوَّامِينَ لِلّهِ شُهَدَاء بِالْقِسْطِ وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلاَّ تَعْدِلُواْ اعْدِلُواْ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى

Ayet, batılla mücadelede bile adaletin ihmal edilmemesini önemle vurgulayarak emreder.

Kur'an, batılla mücadelede bile adaletin ihmal edilmemesi gerektiğini ifade eder. Zulüm ve haksızlık, batılla mücadelede bile yasaktır. Bu ayet**,** adaletin önemini vurgulayarak müminlerin düşmanlarına karşı bile adil davranmalarını emreder. Müfessirlerden Kutub, bu ayetteki adalet ilkesinin, İslam'ın temel yapısını oluşturduğunu ifade eder ve Müslümanların adaleti sadece dostlarına değil, düşmanlarına karşı da uygulamakla yükümlü olduklarını söyler.[290]

Batılla mücadele esnasında karşılaşılacak zorluklara karşı tahammül gösterip sabırlı davranmak önemli bir ahlaki değerdir. Batılla mücadelede karşılaşılacak her türlü maddi-manevi engellere, sıkıntılara ve düşmanlıklara sabır göstermek esastır. Sabır, mücadelenin temel ahlaki dayanaklarından biridir. *"Ey iman edenler! Sabredin, sebat gösterin, hazırlıklı olun ve Allah'a karşı gelmekten sakının ki başarıya erişesiniz."*[291] Bu ayet, Müslümanlara hakka sarılma, zorluklara göğüs germe ve başarıya ulaşma yolunda rehberlik eden önemli bir çağrıdır.

---

[289] el-Maide, 5/8.

[290] Kutub: *Fi Zilalil Kur'an,* 2/829-831.

[291] Âl-i İmran 3/200.

Batılla mücadelenin aynı zamanda bir tebliğ ve davet çalışması olduğu düşünülürse bu mücadelede hikmetli ve güzel davranış sergilemek önemli bir değer olduğu karşımıza çıkar. Mücadele sırasında kaba, sert ve aşağılayıcı bir üslup yerine, hikmetli ve güzel bir yaklaşım önerilir. Kur'an, batılla mücadele bağlamında tebliğ ve davetin nasıl yapılması gerektiğine dair önemli prensipler sunar. *"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır. Onlarla en güzel şekilde mücadele et."*[292] Bu ayet, batılla mücadelenin sabır, hikmet ve güzel öğütle yapılması gerektiğini öğütler. İslam'da ibadet sayılan batılla mücadelede işin başı ihlas/samimiyettir. Bu sebepten ötürü mücadele ederken niyetin sadece Allah rızası olması gerekir. Dünyevi çıkarlar veya kişisel üstünlük gayesi, mücadeleyi kirletebilir. Bu değer, Kur'an'ın her konuda başta tuttuğu ve çok önemsediği bir ahlaki değerlerdendir. *"De ki: 'Benim namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm yalnızca alemlerin Rabbi Allah içindir."*[293] Bu ayet, batılla mücadele eden müminin tüm hayatını ve varlığını Allah'a adaması gerektiğini vurgular.

Batılla mücadelede, doğruluk ve dürüstlük korunması gereken ahlaki değerlerdendir. Mücadele esnasında, hakkı savunurken bile yalan, iftira, hile veya aldatma gibi yöntemlere başvurmak yasaktır. "De ki: Rabbim adaleti emretti. Her secde edişinizde yüzünüzü O'na yöneltin. Dini yalnız O'na has kılarak O'na ibadet edin."[294] Ayet, batılla mücadele dâhil, her halükârda doğruluk ve dürüstlüğü emretmektedir. Batılla mücadelede, insanın maddi-manevi bakımdan kendi gücüne değil, Allah'a güvenmesi/tevekkül etmesi ve yalnızca O'na dayanıp güvenmesi gerekir. Bu güven, müminlerin ahlaki üstünlüğünün temelini oluşturur. "Şüphesiz Allah, kendisine güvenip dayananları sever."[295] Bu ayet, Müslümanlara liderlik, insanlara yaklaşım ve hoşgörünün önemine dair dersler içeren bir ayettir. Ayette Allah, Hz. Peygamber'in yumuşak ve hoşgörülü davranışını över ve bunun Allah'ın rahmetinden kaynaklandığını belirtir. Kur'an'da batılla mücadele; adalet, sabır, hikmet, güzel ahlak ve Allah'a tevekkül gibi değerler üzerine inşa edilmiştir. Mücadele esnasında hem bireysel ahlak hem de toplumsal düzen korunmalı; hakka davet, karşı tarafı kazanmayı

[292] en-Nah16/125.

[293] el-En'âm, 6/162.

[294] el-A'râf 7/29.

[295] Âl-i İmran 3/159.

hedeflemelidir. Bu değerler, İslam'ın evrensel ahlak anlayışını ve insanlığa rehberliğini yansıtır.

3.8. Kur'an'da Batılla Mücadelede Zafer

Kur'an'da batılla mücadelede zafer, hak ile batılın mücadelesinde nihai olarak hakkın galip geleceği inancı ve Allah'ın vaadiyle ilişkilendirilmiştir. Batılla mücadelede zafer, yalnızca fiziksel bir üstünlük değil; aynı zamanda hakikatin, adaletin ve iman edenlerin manevi galibiyeti olarak ifade edilir. Kur'an, bu zaferi hakka bağlılık, sabır, takva ve Allah'a tevekkül ile ilişkilendirir.

Batılla mücadelede Allah'ın, kâfirlere karşı müminlere yardım edeceği O'nun değişmeyen kanunlarındandır. Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: *"Eğer kafirler sizinle savaşsalardı, arkalarına dönüp kaçarlardı, sonra ne bir koruyucu ne de bir yardımcı bulamazlardı. Allah'ın, öteden beri süregelen kanunudur bu: Allah'ın kanununa bir değişme bulamazsın".*[296] وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوُا الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا سُنَّةَ اللهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ۖ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللهِ تَبْدِيلًا

Kurtubi (671/1273), "Allah'ın öteden beri süregelen kanunudur bu." ayeti hakkında, yani Allah'ın yolu ve geçmiş düşmanlarına karşı dostlarına yardım etmektedir,[297] der. İbn Kesîr de bu ayeti tefsir ederken hakkın her zaman galip geleceğini ve batılın geçici olduğunu belirtmiştir. O, hakkın galibiyetinin ilahi bir yasa olduğunu vurgulamaktadır.[298]

Allah'ın yardımı sayesinde batılla mücadelede zafer, hakkın ve hakikatin olacağı muhakkaktır. Ancak bu zafer için bazı şartların, unsurların yerine getirilmesi gerekir. Bu şartlar, Allah'a olan inancın sağlam olması, sabırlı ve metanetli olmak,[299] zaferin, sadece düşmanı mağlup etmek değil, hak ve adaletin üstün geleceği düşüncesiyle hareket etmek[300] ve insan çabası ile Allah'ın yardımı birleştiğinde zaferin elde

[296] el-Fetih/22-23.

[297] Kurtubi, *Tefsîr-i Kurtubî,* 16/280.

[298] İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azim,* 5/108.

[299] el-Bakara 2/153.

[300] el-Enbiya 21/18.

edileceğine inanmaktır. Şu bir hakikattir ki Kur'an, hak ile batıl arasındaki mücadelede zaferin daima hakka ait olduğunu belirtir.

Kur'an'da zafer, Allah'ın yardımına bağlıdır. Mücadelede müminlerin zaferi için Allah'a tevekkül etmeleri gerektiği vurgulanır: "Şüphesiz ki, söz zayıf bir durumda iken Allah size Bedir'de yardım etti. Öyleyse Allah'tan korkun ki şükredesiniz."[301] Ayette Bedir Savaşı, hakkın batıl karşısında zaferinin örneği olarak verilmiştir. Bu zafer; sabır, tevekkül ve Allah'a olan imanla ilişkilendirilir. *"Nice az topluluklar, Allah'ın izniyle, çok topluluklara galip gelmiştir."*[302] Bu ayet, zaferin sayı ve güçten ziyade iman, tevekkül ve sabırla ilgili olduğu vurgulanır. İbn Kesir (774/1373) de "Bu Allah'ın mahlukatı hakkındaki genel Rabbani kural ve adetidir. Hak/iman ve batıl/küfür nerede karşılaşmış ise, Allah batıla karşı hakka yardım etmiştir,[303] demektedir. Bu konuda Elmalılı, hakkın batıl üzerindeki zaferini ilahi hikmet ve insanın hidayetle uyumu bağlamında değerlendirir. Hakkın galibiyeti, insan fıtratına uygun bir sistemin tesisi anlamına gelir.[304] Seyyid Kutub, hak ile batıl mücadelesinin ideolojik bir çerçevede ele alınması gerektiğini savunur. Ona göre zafer, yalnızca askerî değil, aynı zamanda ahlaki ve toplumsal bir dönüşümü de içerir.[305]

Allah, batılla mücadeledeki müminlerin nihai zaferi ile ilgili şöyle buyurmaktadır: *"Allah, nurunu tamamlamaktan başka bir şeye razı olmayacaktır. İsterse kâfirler hoşlanmasın."*[306] Bu ayet, hakkın üstünlüğünün ve batıl karşısında zaferin Allah tarafından garanti edildiğini açıkça ifade eder. Taberî de hakkın batıl üzerindeki galibiyetini Allah'ın evrensel düzeni olarak açıklamıştır. Bu galibiyetin hem dünyada hem de ahirette gerçekleşeceğini söyler.

---

[301] Âl-i İmrân, 3/123.

[302] el-Bakara 2/249.

[303] Razi, *Mefatih'ül-Gayb*., 4/196.

[304] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3846.

[305] Kutub; *Fî Zilâli'l-Kur'ân,* 4/125.

[306] et-Tevbe, 9/32.

Kur'an'da batılla mücadelede zafer; hakkın üstünlüğü, sabır, takva ve tevekkül, Allah'a bağlılık ve adaletin tesisi ile ilişkilendirilmiştir. Hakkın batıl karşısında üstün gelmesi, ilahi bir kanun olarak ifade edilir. Nitekim Bedir'de Müslümanlar az sayıdaydı ve güçsüz görünüyordu ancak Allah'ın yardımıyla müşriklere karşı zafer kazandılar. Enfal Suresi 8. ayet, hakkın batıl karşısındaki kaçınılmaz zaferine işaret eder. Ayette, Bedir'in müminlerin imanını pekiştiren ve müşrikleri demoralize eden bir dönüm noktası olduğu belirtilir.[307]

Kur'an'da batılla mücadelede zaferin en temel şartları arasında "sabır" ve "takva" özellikle vurgulanır. Allah Teala, Enfal Suresi 46. Ayette *"Sabredin ve Allah'tan korkup sakının (takvalı olun); çünkü Allah sabredenlerle beraberdir"*[308] buyurarak, batılla mücadelede müminlerin sadece dış düşmanlara değil, içsel zorluklara karşı da dirençli olmalarını öğütler. Aynı şekilde Al-i İmran Suresinde yer alan yette ise, *"Ey iman edenler! Sabredin, sabırda yarışın, hazırlıklı olun ve Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz"*[309] buyrularak hem bireysel hem toplumsal direnişin takva ve sabırla anlam kazanacağı bildirilir. Kur'an'da sabır, geçici sıkıntılara karşı metanet göstererek, hakkın yanında sebat etmek; takva ise her durumda Allah bilinciyle hareket ederek doğru olanı savunmak anlamına gelir. Bu iki özellik, batılla mücadelede müminleri zafere götüren en güçlü ahlaki dayanaklar olarak sunulur.

[307] Celalettin es-Süyûtî, *Lübâbü'n-nükūl fî Esbabi'i-Nüzul*, thk. Abdurrezzak el-Mehdi, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2006, s. 116.

[308] el-Enfal 8/46.

[309] Al-i İmran 3/200.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KUR'AN'DA ÜLÜ'L-AZM PEYGAMBERLERİN BATILLA MÜCADELE YÖNTEMLERİ

Klasik müfessirlerden Taberi'nin Ahkaf Suresi 35. Ayette geçen "ülü'l-azm minerrusul" أُوْلُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ ifadesiyle ilgili yaptığı açıklamaya göre, insanlık tarihinin dönüm noktalarında gönderilmiş beş büyük peygamber "ülü'l-azm" olarak tanımlanır.[310] Bu peygamberler, sadece kavimlerine değil, tüm insanlığa örnek olacak kararlılık, sabır ve tebliğ ahlakıyla öne çıkmışlardır. Onların ortak özelliği, karşılaştıkları yoğun inkar, zulüm ve batıl inançlar karşısında sarsılmaz bir irade ile mücadele etmeleri olmuştur.

Bu mücadele yöntemleri Kur'an'da hem bireysel hem toplumsal düzeyde geniş şekilde anlatılmıştır. Ülü'l-azm peygamberler, vahye dayalı tebliğ, sabır, hikmetle nasihat, dua ve gerektiğinde hicret gibi yollarla batılın karşısında dimdik durmuşlardır. Bu peygamberlerin mücadelesi, sadece geçmişin değil, bugünün müminleri için de bir rehber ve örnek niteliğindedir.

4.1. Kur'an'da Hz. Nuh'un Batılla Mücadele Yöntemleri

Kur'an'ı Kerim'de Hz. Nuh'un kıssası, batıla karşı verilen mücadelenin en çarpıcı örneklerinden biridir. O, kavmini uzun yıllar boyunca hakka davet etmiş; putperestlik, inkâr ve toplumsal sapkınlıklara karşı sabırla direnmiştir.[311] Bu süreçte güven vermekten düşünmeye sevk etmeye, şefkatten yanlış algıları düzeltmeye kadar pek çok yöntem kullanmış; ancak nihai sonucu Allah'a havale ederek görevini tamamlamıştır. Hz. Nuh'un bu mücadele yöntemleri, her çağda hak ile batıl mücadelesine ışık tutan evrensel ilkelerdir.

Kur'an'da, ülü'l-azm peygamberlerin ilki olan Hz. Nuh'un kıssası, batıl inançlarla ve şirkle mücadelede peygamberlerin temel yöntemlerini anlamak açısından önemli bir örnektir. Nuh Peygamber, Allah'ın elçisi olarak kavmini batıl inançlardan

[310] Taberi, *Cami'u'l-Beyan 'an Te'vili Ayi'l-Kur'an*, 22, 218-220.

[311] el-A'raf 7/59.

uzaklaştırmaya ve tevhide davet etmeye ömrünü adamıştır. Onun batılla mücadelesi, Kur'an'da detaylı olarak aktarılmıştır. Hz. Nuh' un uyguladığı yöntemler, tevhid adına yapılan batılla mücadelede önemli bir rehberdir. Ona ait bu rehberde, uygulayarak örnek olduğu pek çok hikmet içerikli yöntem bulunmaktadır.

Kur'an'da, Nuh Peygamber'in batılla mücadeledeki sabrı, kullandığı yöntemler ve kavminin ona karşı direnci detaylı şekilde anlatılır. Bu bağlamda, Hz. Nuh'un uyguladığı temel yöntemler, batılla mücadelede örneklik arz eden önemli bir rehberdir.

Kur'an'da, Hz. Nuh'un batılla mücadelesinde uyguladığı yöntemler ve en başta onun bir insan olarak taşıdığı yüksek itikadi ve ahlaki değerler, Mekke müşriklerinin katı muhalefeti karşısında zor durumda kalan Hz. Muhammed'e bir örnek ve model olarak sunulmuştur.[312] Bu yönüyle kendilerini tebliğ ve davet faaliyetlerine adayan kimseler için dikkate alınması gereken bir örnekliktir. Bu bağlamda, Hz. Nuh'un batılla mücadelede uyguladığı yöntemlerin ayetler ışığında aşağıdaki şekilde detaylı olarak anlatılması yararlı olacaktır.

4.1.1. Güven Verme

Hz. Nuh, kavmine uzun yıllar boyunca hem açıkça hem gizlice tebliğ etmiş, onları korkutarak değil güven telkin ederek[313] davet etmiştir. Davetinde çıkar gözetmediğini, yalnızca onların iyiliğini istediğini vurgulamıştır. Böylece Hz. Nuh, batılın sahte vaatlerine karşı, hak davanın doğruluğunu ve samimiyetini güven ortamı oluşturarak ortaya koymuştur. Onun güven verme yöntemi, güvenilir şahsiyet ve karşılıksız tebliğ esasına dayanır.

Hz. Nuh'un peygamberlik görevi süresince, kavmine güven verme çabaları Kur'an'da detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Hz. Nuh hem batılla mücadelesinde hem de davranışlarında dürüstlük, açıklık ve samimiyetle hareket ederek kavmine güven aşılamaya çalışmıştır.[314] Kavmini batıldan sakındırıp hakka çağırırken onlara güven

[312] el-Ahkaf 46/35.

[313] eş-Şuara 26/109.

[314] Hud 11/28-31.

telkin etmek için bir peygambere yakışır şekilde birçok yöntem kullanmıştır.[315] Bu yöntemlerden biri de güven verme yöntemidir. Onun güven verme çabasındaki en önemli nokta, davetinin Allah'ın emrine dayandığını ve şahsi bir menfaat gütmediğini vurgulamasıdır. Kavmine Allah'ın elçisi olduğunu açıkça bildirerek, onlara tebliğin kaynağının güvenirliğini hatırlatarak *"Şüphesiz ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim"*[316] إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ demek suretiyle yaşadığı toplumun bünyesinde dini ve evrensel bir prensip olan "güveni" yerleştirmek istemesi oldukça dikkat çekmektedir. Bu ise güven ilkesinden soyutlanmamış bir inanç ve ahlak toplumunun inşasına götürür. Bu evrensel prensip, Hz. Nuh'un şahsında başlayıp en büyük özelliği (el-Emin-Güvenilir) olan Hz. Peygamber'de (s.a.v.) kemale ermiştir.[317]

Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Nuh'un, batılla mücadelede uyguladığı güven vermek yöntemi ile ilgili yukarıda geçen (Şuara 107.) ayetin tefsirini yaparken Kurtubi (1214/1273), Hz. Nuh'un kavmine Allah'ın emirlerini iletmekle görevli olduğunu ve bu görevinde sadık ve güvenilir bir elçi olduğunu belirtir.[318] Taberi ise, bu ayeti tefsir ederken, Hz. Nuh'un peygamberlik misyonunu ve güvenirliğini vurgular. O, Hz. Nuh'un kavmine Allah'ın mesajını iletmekle görevli olduğunu ve bu görevinde güvenilir bir resul olduğunu belirtir.[319] Bu ifade Kur'an'da Hz. Nuh hakkında üç kez geçer.[320]

Kur'an ayetlerinden anlaşıldığına göre Nuh kıssasında eğitimi verilen değerlerin başında tevhide dayalı iman gelmektedir. İman kavramı sözlükte, "güven içinde bulunmak, korkusuz olmak" anlamına gelen "emn-eman" kökünden gelmektedir.[321] Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere iman eden kişi, iman ettiğinin korumasına girmekte; reddettiklerinin zararından kendini koruma altına almış olmaktadır.[322] Bu nedenle Hz.

---

[315] eş-Şuara 26/105.

[316] eş-Şu'ara 26/107.

[317] Buhari, Bed'ul-Vahy, 3.

[318] Kurtubi, *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an,* 13/107.

[319] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 19/82.

[320] ei-Şuara 26/105-107; Hud/11/25-26; el-A'raf 6/61-62.

[321] Isfehânî, *el-Müfredat*, 25.

[322] Mehmet Sait Şimşek, *Kur'ân'ın Ana Konuları* (İstanbul: Beyan Yay., 2001), 25.

Nuh, güvenilir bir peygamber olduğunu kavmine söyleyerek[323] emniyete/güvene vurgu yapmaktadır. Zira Kur'an'da yer alan iman kavramının içinde "peygambere güven boyutu vardır.

İman ve benzeri değerlerin bir özelliği de insanın iç çatışmasını olumlu bir zemine taşıyan güç kaynaklar ve toplumdaki çatışmaları önleyen emniyet kilitleri olmasıdır.[324] Muhataplar açısından batılla mücadelenin/tebliğ ve davetin güvenilir bir kişi tarafından yapıldığının anlaşılması, toplumu oluşturan fertlerin hâl ve tavırlarını dengelemesi bakımından tabii olarak önemlidir.

Hz. Nuh, peygamber olarak gönderilmeden önce de kavmi arasında doğru ve güvenilir bir insandı. Böyle birinin kalkıp Allah adına yalan söyleme durumu olamazdı. Kavmi tarafından belki onun dünyalık bir menfaat elde etmek için böyle bir yola başvurmuş olabileceği düşünülebilirdi. Nitekim ayette de anlatıldığı üzere *"O, size üstünlük kurup, başınıza geçmek istiyor"*[325] suçlamasında bulunmuşlardı. Buna karşı Hz. Nuh, batılla mücadele kapsamında yürüttüğü tebliğ ve davetine karşı onlardan hiçbir dünyalık karşılık beklemediğini, mükâfatını yalnızca Allah'tan beklediğini söylemiştir. Bu iki vasıf, bütün peygamberlerin ortak özelliğidir.

Hz. Nuh'un kavmine güven verme yöntemi, onun peygamberlik misyonunun temel unsurlarından biridir. O, batılla mücadelesi süresince güvenirliğini, doğruluğunu ve samimiyetini tüm söz ve davranışlarıyla ortaya koymuş; kavminin doğru yola gelmesi için elinden gelen çabayı göstermiştir. Hz. Nuh'un mücadeledeki bu özellikleri hem müminlere hem de tebliğ yapanlara bir örneklik teşkil etmektedir.

Görüldüğü gibi onun batılla mücadelesinde güven verme yöntemi, kavmine samimiyetle yaklaşması ve davetinde hiçbir çıkar gözetmemesidir. Onlara, yalnızca Allah'ın mesajını ilettiğini, karşılığında bir menfaat beklemediğini söyleyerek güven kazanmıştır.[326]

---

[323] eş-Şuara 26/107.

[324] Sadık Kemal Tural, *İslami Değerlerin Geleceği Sempozyomu*, 1-3 Aralık 1995 (Ankara: TDV Yay., 1997): 103-109.

[325] el-Mü'minûn 23/24.

[326] eş-Şuara 26/107.

4.1.2. Düşünmeye Sevk Etme

Hz. Nuh, kavmini hakka davet ederken sadece emir ve yasakları bildirmekle yetinmemiş, onları akıl yürütmeye ve varlık alemi üzerinde düşünmeye davet etmiştir. Kur'an'da onun evrenin ve insanın yaratılışına dikkat çekerek kavmini düşünmeye sevk ettiği görülür.[327] O, bu yöntemiyle, kavminin körü körüne inanma yerine, deliller ve akıl yoluyla gerçeği idrak etmelerini amaçlamıştır.

Kur'an'da, Hz. Nuh'un batılla mücadelesinde düşünmeye sevk etme yöntemi, tevhid inancını açıklamak ve insanları yaratılış, tabiat ve Allah'ın ayetleri üzerinde düşünmeye davet etmek üzerine kuruludur. Hz. Nuh, kavmine tebliğ ederken aklı ve vicdanı harekete geçirmeye çalışmış, insanları hem bireysel hem de toplumsal olarak derinlemesine düşünmeye yönlendirmiştir. Kur'an'da, Hz. Nuh'un kavmini düşünmeye sevk etme yöntemine dair öne çıkan birtakım yollardan bahsedildiği görülmektedir.

"(Nuh dedi ki: Ey kavmim! Düşünün bir kere; ya ben Rabbimden gelen açık bir delil üzere bulunuyorsam; ya O bana bizzat kendi katından hususi bir rahmet vermiş de bu da sizin kör gözlerinize gizli kaldıysa? Ne yapalım, hiç hoşlanmadığınız halde şimdi biz o gerçeği size zorla mı kabul ettireceğiz?"[328] قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَاٰتٰىنِي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِهٖ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ اَنُلْزِمُكُمُوهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ

Taberi, düşünmeye sevk etme bağlamında bu ayeti tefsir ederken Hz. Nuh'un kavmine hitabında iki noktayı öne çıkardığını belirtir. Bunların ilki, açık delil (beyyine'dir): Hz. Nuh'un peygamberlik görevi ve kendisine vahyedilen ilahi bilgidir. İkincisi ise hususi (rahmet'tir): Rahmet, Allah'ın kullarına yönelik genel merhameti ve iyiliğidir; Hz. Nuh'un peygamberlik vasfı ve Allah'tan aldığı ilahi lütuf. Kavminin bu rahmeti görmemesi, onların inançsızlığından kaynaklanmaktadır. Rahmet, Allah'ın kullarına yönelik genel merhameti ve iyiliğidir; lutyf ise bu rahmetin içinden çıkan, daha ince, özel ve seçkin bir ilahi yardımdır. Ona göre Hz. Nuh, bu ayetle kavmine zorlamayla değil, gönül rızasıyla imanı benimsemeleri gerektiğini hatırlatır.[329]

---

[327] Nuh 71/15-17.

[328] Hud 11/28.

[329] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 12/302-303.

Zemahşeri (1075/1144) ise bu ayetteki "delil" ve "rahmet" ifadelerine odaklanarak Hz. Nuh'un mantıklı bir üslup kullandığını belirtir. Ona göre "delil", Hz. Nuh'un peygamberliğiyle gelen mucize ve ilahi vahiydir; rahmet" de Allah'ın Hz. Nuh'a verdiği peygamberlik görevi ve bu görevin bir lütuf oluşudur. Zemahşeri, ayrıca bu ayette dinin tebliğ sürecinde zorlamanın olmamasını da vurgular.[330]

Razi de bu ayeti tefsir ederken Hz. Nuh'un davetinde hem akli hem de kalbi unsurlara hitap ettiğini açıklar. Ona göre "delil", akla hitap eden mucize ve ilahi vahiy; "rahmet" ise Hz. Nuh'a verilen hidayet ve bilgidir.[331]

Klasik müfessirler, yukarıda bahsi geçen Hud 28. ayetini genelde Hz. Nuh'un düşünmeye yönlendirme kapsamında akılcı ve rahmet odaklı davet yöntemi üzerinden yorumlamışlardır. Ayetteki "delil" ve "rahmet" ifadeleri farklı açılardan değerlendirilmiş, iman konusunda zorlama olmamasına vurgu yapılmıştır.

Hz. Nuh, batılla mücadelede kavmine yönelik düşünmeye sevk etme yöntemini uygularken yaratılış delilleri üzerinde onları düşündürme yoluyla iman etmelerini hedeflemiştir. O, kavmini yaratılışın delilleri üzerinde düşünmeye davet eder. Evrende Allah'ın kudretinin açık işaretleri olduğunu ve insanların bunları görüp düşünmesi gerektiğini vurgular. *"Oysa Allah sizi türlü türlü merhalelerden geçirerek yaratmıştır. Görmediniz mi Allah yedi kat göğü birbiriyle tam bir uygunluk içinde nasıl yaratmıştır?"*[332] Bu ayetlerde Hz. Nuh, yaratılışın safhalarını, göklerin ve yerin düzenini düşünmeye çağırarak Allah'ın varlığını, birliğini ve kudretini kavramalarını ister.

Kur'an'da Hz. Nuh, batılla mücadelesinde kavmine yönelik düşünmeye sevk etme yöntemini uygularken Allah'ın lütuflarını hatırlatma yolunu da kullanmıştır.[333] O, kavmine Allah'ın onlara bir lütuf olarak verdiği nimetleri hatırlatarak bu nimetlerin karşılığında şükretmeleri gerektiğini söyler. Nimetleri düşünerek Allah'ın kudretini anlamaya davet eder. *"Rabbinizden bağışlanma dileyin. Çünkü O, çok bağışlayıcıdır. Üzerinize bol bol yağmur yağdırsın, mallar ve çocuklarla sizi desteklesin, size*

[330] Zemahşeri, *el-Keşşaf,* 2/436.

[331] Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, 17/193-194.

[332] Nuh 71/14-20.

[333] el-A'raf 6/63.

bahçeler versin, ırmaklar akıtsın."[334] Burada Hz. Nuh hem Allah'ın bağışlayıcılığını hem de insanların ihtiyaçlarına cevap veren rahmetini hatırlatarak kavmini düşünmeye ve tövbe etmeye yönlendirmiştir.

Hz. Nuh, batılla mücadelede kavmine yönelik düşünmeye sevk etme yöntemi gereği kavminin akıl ve vicdanını harekete geçirme yolunu kullanmıştır.[335] Bu çerçevede o, kavmine sürekli olarak onları akıl ve vicdanlarını kullanmaya davet eden sorular yöneltmiştir. Putlara tapmanın anlamsızlığına vurgu yaparak gerçek yaratıcı ve sonsuz güç sahibi olan Allah'a yönelmeleri gerektiğini açıklar: *"Size bir öğüt veriyorum: Allah'tan korkup O'na karşı takvalı olun ve bana itaat edin."*[336] Bu ayeti müteakip gelen ayette "aklınızı kullanmaz mısınız" ifadesi, onların akıl ve vicdanlarının harekete geçilmesinin istenmesinin en bariz göstergesidir.

Kur'an'da Hz. Nuh, batılla mücadelesinde kavmine yönelik düşünmeye sevk etme yöntemini uygularken sonuçlar üzerinden uyarma ve düşündürme yolunu tatbik etmiştir. O, kavmini hem dünyada hem de ahirette karşılaşacakları sonuçlar üzerine düşünmeye teşvik eder. Batıla dalmış olmalarının sonuçlarını hatırlatarak, onların putları terk ederek Allah'a yönelmesini sağlamaya çalışır: *"Eğer doğru yola gelmezseniz, büyük bir azaba uğrayacağınızdan korkuyorum."*[337] Düşünmeye yönelik bu uyarılar, insanlara kendi fiillerinin sonuçlarını düşünme imkânı sağlar.

Batılla mücadelesinde Hz. Nuh'un Kur'an'daki yöntemi, düşünmeye sevk eden gerekli ve etkili bir yöntemdir. Yaratılış, nimetler, akıl yürütme, uyarılar ve sonuçların hatırlatılması yoluyla bireylerin tefekkür etmesi ve doğru yolu bulması hedeflenmiştir. Bu yaklaşım, insanın aklını, vicdanını ve duygularını harekete geçirerek tevhid inancını benimsemesini sağlamaya yöneliktir. Hz. Nuh, kavmini hakka davet ederken onları sadece uyarıp yönlendirmekle kalmamış, aynı zamanda düşünmeye teşvik etmiştir.[338]

---

[334] Nuh 71/10-12.

[335] Bkz., Hud 11/28.

[336] Hud 11/50.

[337] eş-Şuara 46/116.

[338] Nuh 71/15-17.

4.1.3. Arınmaya Teşvik Etme

Hz. Nuh, kavmini yalnızca iman etmeye değil, aynı zamanda günahlarında arınmaya ve kalplerini manen temizlemeye çağırmıştır. Onun tebliğinde, insanın Allah'a ulaşmasının yolunun istiğfarla, tevbeyle arınmaktan geçtiği vurgulanır. Bu yönüyle Hz. Nuh hem bireysel hem de toplumsal kurtuluşun temel şartı olarak manevi arınmayı ön plana çıkarmıştır. Onun batılla mücadelesinde uyguladığı temel yöntemlerinden biri, kavmini tevhide çağırarak tövbeye/arınmaya teşvik etmesidir. Kur'an-ı Kerim, Hz. Nuh'un bu yöntemini ayrıntılı bir şekilde açıklamış ve onun kavmiyle olan mücadelesini örnek bir model olarak sunmuştur. O, kavmini tövbe ve istiğfara çağırarak hem Allah'ın rahmetini kazanmalarını hem de dünyevi sıkıntılarından kurtulmalarını hedeflemiştir. Bu yöntemi, Kur'an'da özellikle şu ayetlerde karşımıza çıkar: *"Onlara dedim ki: Rabbinize istiğfar edin; çünkü O çok bağışlayıcıdır."*[339] فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ifadelerini kullanmıştır.

Kur'an'da işledikleri kötülüklerden pişman olup tövbe-istiğfarda bulunanlar övülmektedir.[340] Böyle olunca Hz. Nuh'un, kötülük işlemeyi inanç haline getirmiş olan kavminin kötülüklerden arınmasını teşvik etme maksadıyla böyle bir uygulamayı batılla mücadelesine yöntem olarak seçmesi, onların kötülüklerden ve batıldan arınmaları açısından büyük önem arz etmektedir.[341]

Rivayet edildiğine göre Hz. Nuh, kavminin büyük bir inatla Allah'a ve peygamberine inanmamayı sürdürmesi sonucunda 40 yıl boyunca yağmur yağmamış, kadınlar kısır kalmış ve bunlara tekrar nail olmalarını istiğfar edip, günahlardan arınarak temizlenmeleri koşuluna bağlamıştır.[342] *(Bağışlanma dileyin ki,) üzerinize bol bol yağmur indirsin, sizi mallar ve oğullarla desteklesin; sizin için bahçeler var etsin, ırmaklar akıtsın."*[343] Taberî, bu ayetleri tefsir ederken yağmurun yağması adına tövbe

[339] Nūḥ 71/10.

[340] Âl-i İmrân, 3/135.

[341] Beyḍāvī, *Envāru't-Tenzīl ve Esrāru't-Te'vīl*, 5/249.

[342] Muḳātil b. Suleymān b. Beşir el-Ezdi el-Belhi, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, Darül-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 2003, 3/450.

[343] Nuh 71/11-12.

etmelerinin gerektiğini "Eğer tövbe eder, Rabbinizin birliğine inanır ve ibadeti ona mahsus kılarsanız sizi bağışlar. O tövbe edenin tövbesini kabul eder" şeklinde açıklamıştır.[344]

Yukarıda zikrettiğimiz ayette yer alan Hz. Nuh'un kavmine yönelik tövbe çağrısı, onların yalnızca günahlardan arınmalarını değil, aynı zamanda dünyada refah ve huzur bulmalarını amaçlamaktadır.[345] Bu ayetlerde Hz. Nuh'un, kavmini istiğfar etmeye, Allah'tan af dilemeye teşvik ederek davet ettiği görülmektedir. Tövbenin neticesi olarak ilahi bağışlanma, bol bereketli rızık, evlatlar ve mallarla desteklenme, toplumsal refah ve bolluk vaat edilmiştir. Batılla mücadelesindeki bu yöntem, tövbeye teşvik etmeyi bir nevi "motive edici bir dil" ile gerçekleştirme yaklaşımıdır. Hz. Nuh hem dünyevi hem de uhrevi kurtuluşu dile getirerek kavminin ilgisini çekmeyi hedeflemiştir.

Hz. Nuh, batılla mücadelesinde kavmini tövbeye teşvik ederken bu çağrısını tevhidle birlikte sunmuştur. Onun bu yöntemi, sadece günahlardan arınmayı değil; Allah'a yönelerek kulluk vazifesini yerine getirmeyi vurgulamaktadır.[346] Bu ayetler, Hz. Nuh'un tevhid inancı ile tövbeye teşvik çağrısını bir arada sunduğunu göstermektedir. Ona göre tövbe etmek, günahlardan arınmakla sınırlı değildir; Allah'a kulluğun bir göstergesidir ve batıl olan sahte tanrılara tapmayı bırakmayı gerektirir.

Kur'an'da, batılla mücadelesinde Hz. Nuh, kavmini tövbeye teşvik ederken Allah'ın rahmetini vadetmenin yanı sıra, tövbe etmedikleri takdirde karşılaşacakları ilahi cezayı da hatırlatmıştır. Hud Suresi'nde yer alan ayette şöyle denir: *"Dediler ki: Ey Nuh! Bizimle tartıştın, tartışmayı da uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, tehdit ettiğin azabı başımıza getir."*[347] Ayette de ifade edildiği gibi Hz. Nuh, kavmine Allah'a karşı inatçılıklarının ve tövbeden kaçınmalarının sonuçlarını net bir şekilde hatırlatmıştır. Bu yaklaşımda, tövbeye yönelmemenin sonuçları olarak ilahi azap, Allah'ın gücüne karşı çaresizlik, uhrevi sorumluluk gibi unsurlar yer almaktadır.

---

[344] Ṭaberī, *Cāmiʿul-Beyān*, 23/294.

[345] Bkz., Nuh 71/10-12.

[346] Hud 11/25-26.

[347] Hud 11/32-34.

Hz. Nuh, kavmini tövbe etmeye teşvik ederken son derece sabırlı ve şefkatli bir üslup kullanmıştır. Onun batılla mücadelesindeki Kur'an'da geçen bu yöntemi, kavmine karşı sevgisini ve kurtuluşlarını istemesini yansıtır.[348] Ayette geçtiği üzere, tövbe çağrısının gece ve gündüz yapılması, Hz. Nuh'un bu yöntemle uzun bir süre boyunca ısrarcı bir şekilde kavmini kurtuluşa çağırdığını göstermektedir. Bu, onun sabrının ve şefkatinin bir işaretidir.

Hz. Nuh'un tövbeye teşvik etme yöntemi, batılla mücadelesinde bir strateji olarak Allah'ın rahmetini hatırlatma, onu toplumsal dönüşüm aracı kılma, batıl inançları çürütme gibi önemli sonuçlar ortaya koymuştur. Sonuç olarak, Hz. Nuh'un batılla mücadelede tövbe etmeye teşvik yöntemi, kavmini hem ilahi azaptan kurtarmayı hem de onlara refah ve huzur dolu bir sunmayı hedefleyen kapsamlı bir çağrıdır. Rahmetin, uyarının ve sabrın birleştiği bu yöntem, batılla mücadele bağlamında günümüz tebliğ ve davet çalışmalarında da örnek bir model sunmaktadır.

Hz. Nuh, kavmini sadece iman etmeye değil, aynı zamanda günahlarından arınmaya ve ahlaki temizliğe davet etmiştir. Ona göre Allah'ın rahmetine ulaşmanın yolu, şirkten ve kötülüklerden uzaklaşıp içsel ve toplumsal arınmayı gerçekleştirmekti.[349]

4.1.4. Batılı Tanımlama ve Eleştirme

Kur'an'da Hz. Nuh, kavmini hakka davet ederken yalnızca tevhidi anlatmakla kalmamış, aynı zamanda onları batıl inanç ve uygulamaların yanlışlığı konusunda uyarmıştır. Özellikle putlara tapmalarını, atalarından kalan yanlış geleneklere gözü kapalı şekilde uymalarını açıkça dile getirmiş ve bu yaklaşımları ciddi biçimde eleştirmiştir. Onun bu eleştirisindeki amacı, hak ile batılı net bir şekilde ayırarak, kavmini sahte ilahlardan uzaklaştırmaktır.

Hz. Nuh'un, kavmiyle yaptığı batılla mücadele sürecinde batılı nasıl tanımladığı ve eleştirdiği, onun mücadelesinin ana eksenini oluşturur. Batıl, genellikle şirk,[350]

[348] Nuh 71/5.

[349] Nuh 71/10-12.

[350] el-Hacc 22/62.

zulüm[351] ve Allah'ın emirlerinden yüz çevirme olarak tanımlanır.[352] Hz. Nuh'un bu tür yanlış ve sapkın inanç ve davranışları eleştiri biçimi detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Hz. Nuh, batılı tanımlama ve eleştirme yöntemi bağlamında, kavminin temel sorununun şirk ve putlara tapmak olduğunu ortaya koymuş ve onların putperestliğe dayanan batıl inançlarını açıkça eleştirmiştir. Onların en büyük yanlışı, Allah'tan başka ilahlara (putlara) tapmalarıydı. Kur'an, onların taptığı putların isimlerini de zikreder: *"Dediler ki: Sakın ilahlarınızı bırakmayın; hele Vedd, Suva, Yeğus, Yeuk ve Nesr'i asla bırakmayın."*[353] وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ اٰلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًاۙ وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًاۚ

Taberi'ye göre, bu ayette Allah'a şirk koşan Nuh kavminin ileri gelenlerinin, iman çağrısına karşı "ilahlarını" bıramamaları konusunda halkı teşvik ettiğini anlatır. Ona göre "Ved, Suva, Yagüs ve Nasr" gibi isimler, önceki nesillerin salih kimselerinin adları idi. Bu kişiler öldükten sonra, onların adlarıyla heykeller/putlar yapılmış; ve zamanla bu putlar ilahlara dönüştürülerek onlara ibadet edilmeye başlanmıştır.[354] Konuyla ilgili ayette geçen put isimlerinin kökeni ve tarihsel bağlamı en geniş şekide rivayet tefsirinin ana kaynağı olan Taberi'de anlatıldığı için, ayetin muhtevasıyla ilgili Taberi'nin görüşünü aktarmaya ihtiyaç vardır. Bu nedenle Taberi'yi söyletmek, "orijinal kaynağa yönelmek" anlamına gelir.

Elmalılı, bu ayetin tefsirinde, Nuh peygamberin, insanlara gönderilen ilk resullerden olduğunu belirtir ve onun kavmine tevhid inancının özü olan "O'ndan başka ilah yoktur" tebliğ ettiğini, kulluğun yalnızca Allah'a yapılması gerektiğini, aksi halde şirke düşüleceğini açıklar.[355] Onlar, haktan saparak insanlara ait isimlerle isimlendirdikleri putlara tapmaya yöneldiler.

Hz. Nuh, Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığını söyleyerek onların bu batıl inançlarını sert bir şekilde eleştirmiştir.[356] Çünkü o, batıl inançların temelinin insanın kendi

[351] Lokman 31/13.

[352] el-Bakara 2/42.

[353] Nuh 71/23.

[354] Taberi, *Cami'ul-Beyan,* 29/119-120.

[355] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* 3/157-169.

[356] el-Araf 7/59.

arzularından kaynaklandığını vurgulamış ve bunların hakikate dayalı olmadığını ifade etmiştir.[357]

Hz. Nuh, batılı tanımlayıp eleştirirken bu işe puta tapınmanın şirk olduğunu anlatarak bvaşlamıştır.[358] Zira Nuh kavminin en büyük yanlışı, Allah'tan başka ilahlara (putlara) tapmalarıydı.

Ayette geçen putların isimleri ile ilgili olarak Elmalılı, tefsirinde bu putların isimleri ile ilgili bu putlar, aslında geçmişte yaşamış salih insanların isimleri olduğunu ve onların vefatından sonra heykellerinin yapılarak zamanla ilahlaştırıldığını belirtir.[359]

Hz. Nuh, kavminin onun tebliğ ve davetine inatla karşı çıkıp reddedince o, onların inatçılık ve nankörlük gibi davranışlarını da tanımlayarak eleştirmiştir: *"Ben onları her çağırışımda, sen onları bağışla diye, onlar parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, direttiler ve büyüklenip durdular."*[360] Bu ayetin tefsirinde Razi, Hz. Nuh'un davetindeki sürekliliği ve buna karşılık kavminin inatçılığını ve katı direnişini özellikle vurgular ve bir peygamber olarak onun sabrı ve kararlığı üzerinde durur.[361]

Nuh Peygamber (a.s.), bir mücadele yöntemi olarak, kavminin kendini beğenmişlik ve azgınlıkları gibi batıl davranışlarını da tanımlayarak eleştirmiştir.[362] Kendilerini üstün gören bu insanlar, Hz. Nuh'u yalancılıkla suçlamış ve onun peygamberliğini inkâr etmişlerdir.[363]

Özetle Hz. Nuh, kavminin sapkınlıklarını görmezden gelmemiş, onları açıkça tanımlamış ve eleştirmiştir. Özellikle putlara tapmalarını, batıl inançlarını ve dünyevi çıkar uğruna gerçeği reddetmelerini dile getirmiştir. Böylece hakla batılı, doğru ile yanlışı net bir şekilde ayırmış, batılın ve yanlışın temelsizliğini göstererek onları hakka

---

[357] Nuh 71/23-24.

[358] Hud 11/26.

[359] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/6178.

[360] Nuh 71/7.

[361] Razi, *Mefatihhu'l-Ğayb*, 30/20.

[362] Hud 11/27.

[363] el-Muminun 23/34.

ve doğruya davet etmiştir.[364] Hz. Nuh yukarıda bahsi geçen (Nuh Suresi 23. ayette), kavminin batıl putperestlik anlayışını tanımlamış ve bunun hakikate aykırı olduğunu ortaya koyarak eleştirmiştir.

4.1.5. Yanlış Algıları Düzeltme

Kur'an'ı Kerim'de Hz. Nuh'un tebliğinde dikkat çeken yöntemlerden biri, kavminin kendisi ve mesajı hakkındaki önyargılarını ortadan kaldırmaya çalışmasıdır. Kavmi onu yalancılıkla ve çıkar elde etme peşinde olmakla itham ettiğinde, o açıkça böyle bir beklentisinin olmadığını ifade etmiş, risaletinin yalnızca Allah'ın verdiği vazifeyle gerçekleştiğini vurgulamıştır. Hz. Nuh'un kavmine yönelik mücadelesi ve onların oluşturmaya çalıştıkları yanlış algıları ve sapkın inançları değişik ayetlerde ele alınmıştır. Kavmi, onun peygamberliğini ve tebliğini çeşitli bahanelerle reddetmiş ve yanlış algılara kapılmışlardır.

Kur'an'ın, Mekke'de nazil olan ve Hz. Nuh'un asırlık batılla mücadelesinin anlatıldığı Nuh Suresi başta olmak üzere onun kıssasına yer veren diğer surelerdeki ilgili ayetlerinde, tüm insanlığın ders alması maksadıyla Hz. Nuh ile putperest kavmi arasındaki ilişkilerin detaylarına dikkat çekildiği görülür.

Yanlış algı oluşturan inkârcıların hüküm sürdüğü bu toplumda Nuh Peygamber (a.s.) hakkında *"Biz senin apaçık dalalet içinde olduğunu görüyoruz"*[365] قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِۦٓ إِنَّا لَنَرٰيكَ فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ diyerek yanlış algı oluşturmaya çalışmalarına karşılık Hz. Nuh, yüksek bir merhamet ve nezaketle, "*Ey kavmim! Bende bir dalalet yoktur"*[366] diyerek inkârcıların şahsı hakkında oluşturmak istedikleri yanlış algıyı çürüterek düzeltmek maksadıyla, "yanlış algıları düzeltme" yöntemini uygulamıştır. Nuh kavmini bir terör örgütü gibi yöneten kavmin ileri gelenleri, terörist taktiklerle Hz. Nuh'un tebliğ ve davetini engellemek, psikolojik yıkım meydana getirmek, toplum nezdinde itibarsızlaştırmak maksadıyla onu dalaletle itham ettikleri anlaşılmaktadır. Buna

[364] Nuh 71/23.

[365] el-Araf 6/60.

[366] el-Araf 7/61-63.

karşılık Hz. Nuh ise oluşturulmak istenen yanlış algıları düzeltmek için kendisinde dalaletten hiçbir iz olmadığını ifade etmiştir.

A'raf Suresi'nin 60. ayeti, Hz. Nuh'un kavminin ileri gelenlerinin ona karşı çıkışını ve yanlış algı oluşturmak için onu dalaletle suçlamalarını anlatır. Ayetin tefsiri ile ilgili olarak Taberi, bu ayette geçen "kavminden ileri gelenler" ifadesinin, toplumun önde gelen liderleri ve nüfuz sahibi kişileri olduğunu belirtir. Bu kişilerin, Hz. Nuh'un getirdiği ilahi mesajı kendi çıkarlarına aykırı buldukları için onu sapkınlıkla suçladıklarını açıklar.[367] İbn Kesir (1301/1373) ise Hz. Nuh'un kavminin, onun tebliğini kabul etmeyip onu dalaletle suçlamalarının, aslında kendi dalaletlerinin bir yansıması olduğunu belirtir. Bu suçlamaların, peygamberlerin karşılaştığı ortak bir durum olduğunu ifade eder.[368]

Biraz farklı yaklaşımla Razi ise bu ayetteki "ileri gelenler" ifadesinin, toplumun liderleri ve zenginleri olduğunu, bunların Hz. Nuh'un tebliğini kendi statü ve çıkarlarına tehdit olarak gördükleri için ona karşı çıktıklarını belirtir. Ayrıca, bu tür yanlış ön yargı oluşturmaların, hakikati örtme, gizleme çabası olduğunu ifade eder.[369]

Hz. Nuh'un kavmi, onun peygamberliğini ve davetini çeşitli sebeplerle reddetmiş ve yanlış algılar ortaya koymuşlardır. Bu algılarını üç temel başlık altında değerlendirebiliriz:

Nuh kavmi, peygamberlerin toplumun üst tabakasından ve zenginlerden seçilmesi gerektiğini düşünmüş, Hz. Nuh'un sıradan bir insan olması sebebiyle onun peygamberliğini kabul etmemişlerdir. "Dediler ki: Senin bizim gibi bir insandan başka bir şey olmadığını görüyoruz. Biz seni yalanlıyoruz."[370] Bu konuda müfessirler, Nuh kavminin bu yanlış algısını ele alarak peygamberliğin Allah'ın seçimi olduğunu ve maddi statünün bu seçimde bir rolü olmadığını vurgulamışlardır.

Nuh kavmi, Hz. Nuh'a iman edenlerin fakir ve toplumda düşük statüye sahip kişiler olmasını eleştirmiş ve bu kişilerin yanından kovulmasını istemişlerdir. "*Sana*

[367] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 8/456.

[368] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim,* 3/210.

[369] Razi, *Mefatiu'l-Gayb,* 15/75.

[370] eş-Şuara 26/186.

inananlar hep aşağılık kişilerken biz hiç sana inanır mıyız?"[371] Taberî, bu ayette geçen "*erzelün* الْأَرْذَلُونَ" kelimesinin "*saygıdeğer olmayan ve şerefli olmayan*" anlamı taşıdığını belirtmektedir.[372] Razi, Nuh kavmi içerisinde peygambere inanan kişilerin toplumun düşük seviyede bulunan, mesleki olarak değer görmeyen işler ile uğraşan kişiler olmasından aşağılandıklarını belirtmiştir.[373] Beyḍāvī, "*erzelün-* الْأَرْذَلُونَ" ifadesini diğer insanlara göre daha zayıf, görüşlerinde derinlik olmayan ve aşağılık konumda oldukları anlamına geldiğini ifade eder.[374]

Batıl yanlısı kavim, Hz. Nuh (a.s) Peygamber'e iman etmiş kişilerin önceden yaptıklarını ve toplumdaki statülerini ileri sürerek onların peygambere yakın olmamaları gerektiğini belirtmişler. Bu, kâfirlerin tuzaklarından, oyun ve hilelerinden biridir. Bunun farkına varan Hz. Nuh, "*Onların vaktiyle neler yaptıklarını bilmem.*"[375] ve *"Ey kaavmim, ben onları (inananları) kovacak olursam, kim beni Allah'tan kurtarabilir. Düşünmez misiniz?"*[376] şeklinde sorular sorarak onların yanlış algı oluşturma gerekçelerini ve batıl tekliflerini, iman edenleri kovmanın Allah'ın rızasına aykırı olduğunu ifade ederek reddetmiştir.

Nuh kavmi, Hz. Nuh'un ısrarlı uyarılarına rağmen Allah'ın azabını ciddiye almamış ve alaycı bir tavır sergilemiştir. *"Dediler ki: senin bize getirdiğin şeyden biz şüphe içindeyiz."*[377] Müfessirler, bu durumun kavminin inatçılığı ve inkârındaki ısrarını gösterdiğini belirtirler. Hz. Nuh'un sabrı ve kararlığı ise tebliğde sebat etmenin önemini ortaya koyar.

Hz. Nuh, kavminin kendisine yönelik önyargılarını ve yanlış düşüncelerini sabırla düzeltmiştir. Onlar onu yalancılıkla, çıkar peşinde olmakla, dalaletle veya sadece zayıflara hitap etmekle suçlamışlardır. Hz. Nuh ise bu ithamları reddetmiş, davetinin

---

[371] eş-Şuʿarāʾ 26/111).

[372] Ṭaberī, *Cāmiʿul-Beyān,* 23/602.

[373] Rāzī, *Mefatihu'l-Gayb,* 4/155.

[374] Beyḍāvī, *Envāru't-Tenzīl ve Esrāru't-Te'vīl,* 2/132.

[375] eş-Şuʿarāʾ 26/112.

[376] Hud 11/27.

[377] Hud 11/62.

samimiyet ve doğruluk üzerine kurulu olduğunu açıklayarak yanlış algıları gidermeye çalışmıştır.[378] Böylece Hz. Nuh, kavminin yanlış algılarını sabırla düzelterek tebliğini berraklaştırmıştır. Buna rağmen onlar batıl kaynaklı bu yanlış algılar, tutumlar ve sapkın inançlar, onun kavmine yönelik davetinin reddedilmesine ve sonunda helak edilmelerine sebep olmuştur.

4.1.6. Derin Bir Şefkat Duygusuyla Hareket Etme

Hz. Nuh, kavmini ısrarlı bir şekilde uzun yıllar boyunca hakka davet ederken yalnızca bir tebliğci değil, aynı zamanda merhametli bir rehber olmuştur. Onun davetinde öne çıkan en önemli yönlerinden biri, kavmine karşı duyduğu derin şefkat ve merhamet duygusudur. Kavmi inkar etse, alay etse, eziyet etse bile, onların kurtuluşu için yılmadan çaba göstermiş, onları incitmeden, gönüllerine dokunarak davet etmeye çalışmıştır.

Kur'an'a göre, Hz. Nuh Peygamber'in batılla mücadelede uyguladığı temel yöntemlerden biri de kavmine derin bir şefkat duymasıdır. Hz. Nuh'un kavmine olan şefkati, Kur'an'da detaylı bir şekilde ele alınmış ve onun peygamberlik misyonunun önemli bir özelliği olarak vurgulanmıştır. Hz. Nuh, asırlar boyunca sabırla ve şefkatle kavmini Allah'a kulluğa ve tevhide çağırmış; onların hak yola gelmesi için hem gece hem gündüz çalışmıştır. Kavminin inatçılığına ve inkârına rağmen, onların helakini değil, kurtuluşa ermelerini istemiştir.

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا *"(Nuh) dedi ki: 'Rabbim! Ben kavmimi gece ve gündüz (imana) davet ettim."*[379] Bu ayetten, Hz. Nuh'un kavmine karşı ne kadar şefkatli olduğu, her yolu deneyerek onlara yaklaşmaya çalıştığı ve hidayetleri için mücadele ettiği anlaşılmaktadır. Onun şefkati ve sabrı, Allah'ın rızasını kazanma arzusuyla şekillenmiştir.

Hz. Nuh'un yüzyıllar boyunca sabırla ve yılmadan tebliğ ve davete devam etmiş olması, onların batıldan hakka dönmesi için büyük bir gayret göstermesi, kavmine yönelik ne kadar bir derin şefkat içinde olduğunu göstermektedir. *"Andolsun, biz Nuh'u kavmine (resul olarak) gönderdik. O da aralarındaelli yılı eksik olmak üzere*

[378] Hud 11/29.

[379] Nuh 71/5.

bin yıl kaldı…"[380] Ayet, Hz. Nuh'un kavminin sürekli olarak inkâr ve alaylarına rağmen onlara merhametle davrandığını ve ısrarla Allah'ın mesajını ilettiğini gösterir. Bu durum, ayette verilen süre (950 yıl) üzerinden dolayı olarak anlaşılır. Yani iltizami delalet yoluyla anlaşılır. Söz konusu ayet, Hz. Nuh'un ısrarlı tebliğini ve merhametli duruşunu delalet-i iltizami ile bildirir. Çünkü ayette sadece surenin uzunluğu lafzen geçer. Fakat bu sürede: sürekli tebliğ ettiği, alay ve inkara rağmen vazgeçmediği, sabır ve merhametle davrandığı doğrudan söylenmez, ama bu kadar uzun bir misyon sürecinden zorunlu olarak çıkarılır.

Taberi, bu ayeti yorumlarken, Hz. Nuh'un peygamber olarak görevlendirildikten sonra 950 yıl kavmiyle mücadele ettiği belirtilir.[381] Zemahşeri de Hz. Nuh'un bu süre zarfında kavmini sabırla irşat ettiğini ancak onların iman etmek yerine inkârda ısrar ettiklerini vurgular.[382] İlgili ayetin anlaşılmasının teyidi bakımından bu yorumlar, Hz. Nuh'un kavmiyle olan uzun mücadelesine dikkat çekmektedir. Bu uzun sürede o, hep kavmine engin bir sabır ve derin bir şefkat yöntemiyle yaklaşmıştır. Örneğin: "950 yıl kavmi arasında bulundu" Bu sürede ısrarlı tebliğ, sabır, tahammül, merhamet, devamlı çabada bulunduğu aklen zorunlu olarak anlaşılır.

Batılla mücadelede derin şefkat yöntemi gereği Hz. Nuh, kavminin inkârı karşısında onlara beddua etmek yerine, bağışlanmaları ve doğru yola gelmeleri için Allah'a dua etmiş ve onları Allah'ın rahmet ve mağfiretine yönlendirmiştir.[383] Bu yönlendirme, Hz. Nuh'un, kavminin kötülüklerine rağmen onlar için şefkatle Allah'tan af dilemelerini istemesinin bir göstergesidir.

İnsanlara sevgi, şefkat ve merhametle yaklaşmak, bir hak çiğnenmediği sürece müsamaha ve hoşgörülü davranmak ancak sabır erdemine sahip olmakla mümkündür. Bir sabır abidesi olan Hz. Nuh'ta bu güzel ve gerekli olan özellikleri görmekteyiz. O, kavmini sevgi, merhamet ve derin bir şefkatle hakka davet etmiştir.[384] Bu ayetten, onun tebliğ, davet ve eğitimde şefkat ve sevgiye ne kadar önem verdiği, asırlarca süren

[380] el-Ankebut 29/14.

[381] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 20/197-198.

[382] Zemahşeri, *el-Keşşaf,* 1006-1007.

[383] Nuh 71/10.

[384] Araf 7/59.

mücadelesinde yılmadan kavmini en güzel sözlerle imana davet etmesinden ve tufan esnasında oğluna göstermiş olduğu tavır ve konuşma tarzından anlaşılmaktadır.[385]

Tufan esnasında Hz. Nuh'un oğluna şefkat göstermesi tamamen tabiidir. Bu durum hem insan fıtratının hem de peygamberlerin merhamet vasfının doğal bir yansımasıdır. Fakat Kur'an, bu olayı anlatırken çok önemli bir açıklama ve dengeleme yapar. Kur'an, Hz. Nuh'un oğluna seslenmesini tamamen doğal bir insani duygu olarak gösterir: "Yavrucuğum (ya buneyye", bizimle beraber bin!"[386] Ayette yer alan "ya buneyye" (evladım, canım oğlum) anlamına gelen ifadesi şefkatin en güçlü Arapça kalıbıdır. Ancak şefkat tabii olduğu halde uyarı gelmesinin sebebi başkadır. Allah'ın uyarısı: *"O senin ailenden değildir; onun işi (ameli) salih değildir."*[387] Bu ayet şefkate değil, şefkatin sebep olabileceği yanlış beklentiye yöneliktir.

Kur'an ayetlerinde Hz. Nuh'un, farklı davet yollarını kullanarak kavmini derin şefkat yöntemiyle şartlara göre bazen gizli,[388] bazen açıktan,[389] bazen nasihat ve ikna yoluyla imana davet ettiği görülmektedir. Kur'an'ın verdiği haberlere bakıldığında onun kavmine karşı ne kadar nazik, kibar, merhametli ve şefkatli davrandığı görülür.[390] Ayette Hz. Nuh'un, toplumun doğrudan doğruya aklına hitap ederek ne kadar merhametli, yumuşak, nazik ve kibar davrandığının görülmesinin yanında derin bir şefkatle onları korumak, gözetmek, sahip çıkmak ve yanına almak istediği de anlaşılmaktadır.

Hz. Nuh'un, *"Ey kavmim! Şüphesiz ben size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım*."[391] ayetinde "Ey kavmim" diye söze başlaması ve kavmini kendine nispet etmesi, onlara

[385] Hud 11/42.

[386] Hud 11/42.

[387] Hud 11/46.

[388] Nuh, 71/9.

[389] Nuh, 71/8-9.

[390] Nuh, 71/13-16.

[391] Nuh 71/1.

karşı düşkün ve son derece şefkatli olduğunu göstermektedir.[392] Âdeta "başka bir şey değil, ben yalnızca sizin iyiliğinizi istediğim ve olumsuz durumunuza üzüldüğüm için sizi uyarıyorum" dercesine davetine başlaması, batılla mücadelede dahi kavmine derin bir şefkat duyduğunu, onlara karşı son derece müşfik olduğunu ihsas ettirmektedir. Onun, kavmini Allah'ın azabından korumak[393] için yoğun bir çaba göstermesi, derin bir şefkatin göstergesidir.

Çağdaş müfessir Ömer Çelik, Allah'ın Hz. Nuh'u Risalet vazifesi ile gönderildiğini ifade ettikten sonra tebliğ ile nasihat arasındaki farkı ortaya koyarak Hz. Nuh'un derin şefkatle kavmine tebliğ ve davette bulunduğuna işaret etmektedir. Ona göre, Risalet'i tebliğ etmek, Allah'ın tüm emir ve yasaklarını açıklamak ve tanıtmaktır. Nasihat ise ilahi emirlere yönelik itaate ve yasaklardan sakındırmaya teşvik etmek suretiyle irşat etmektir.[394] Hz. Nuh'un mücadelesi, Kur'an'da risalet[395] ile nasihat (yumuşak ve ikna edici öğüt)[396] arasındaki zorunlu ilişkiyi en açık gösteren kıssalardan biridir. Derin bir şefkat duygusuyla hareket etme yöntemi kapsamında Nuh kıssası, bu iki unsurun neden birlikte gerektiğini çok net biçimde ortaya koyar. Hz. Nuh'un mücadelesinde risalet ile nasihat birbirini tamamlayan iki zorunlu unsurdur.

Hz. Nuh'un kavmine karşı derin şefkat duyduğunun ve onu tebliğinde bir yöntem olarak uyguladığının en öne çıkan delili şu ayette ifade edilmektedir: *"Doğrusu ben, üzerinize gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum."*[397]

Hz. Nuh'un kavmine olan derin şefkati, batılla mücadele sürecindeki sabrı ve ısrarcı merhametiyle kendini göstermiştir. Onun bu yöntemi, Allah'a iman etmeyen bir topluluğa bile merhametle yaklaşmanın, yılmadan iyiliği ve hakkı öğütlemenin ne kadar önemli olduğunu ortaya koyar. Hz. Nuh'un örnekliği, sadece bir peygamber

---

[392] Ömer Dumlu, vd., *Tefsir*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2075. Eskişehir: 2010, s. 29.

[393] Hud 11/26.

[394] Ömer Çelik, https://www.kuranvemeali.com/a'râf-suresi/59-ayeti-tefsiri, erişim 10.10.2024.

[395] eş-Şuara 26/106-107.

[396] el-A'raf 6/62.

[397] el-'Araf 7/59.

olarak değil, insanlara karşı derin bir şefkat besleyen, örneklik sunan rehber bir insan olarak da dikkat çeker.

Hz. Nuh'un tebliğdeki bu tavrı, hak davanın ancak sabır, sevgi ve şefkatle kökleşe göstermektedir. Onun örneğinde görüldüğü üzere, insanlar bazen inatla gerçeğe sırt çevirse de, bir peygamberin kalbi öfke değil, rahmet ve kurtarma arzusu ile doludur. Bu, hem Hz. Nuh'un risaletindeki inceliği hem de tebliğde merhametin ne kadar vazgeçilmez olduğunu ortaya koyar.

4.1.7. Tebliğe Karşı Herhangi Bir Ücret Beklememe

Kur'an'da peygamberlerin ortak özelliklerinden biri, tebliğ görevlerini hiçbir maddi karşılık beklemeden yapmalarıdır. Onlar davetlerini Allah rızası için yerine getirmiş, insanlardan ne mal ne makam ne de teşekkür istemişlerdir. Bu samimiyet, davetlerinin güvenirliğini artırmış ve hak davanın çıkar gözetmeden bir davet olduğunu göstermiştir.[398]

Kur'an'da Hz. Nuh'un, batılla mücadele bağlamında tebliğde bulunurken hiçbir karşılık beklemediğini açık bir şekilde ifade edilir. Bu, bir mücadele yöntemi olarak onun peygamberlik vazifesini saf/samimi niyetlerle yapıldığını ve yalnızca Allah'ın rızasını kazanmayı amaçladığını gösterir.

Kur'an'da, Hz. Nuh'un tebliğin karşılıksız olduğunu doğrudan ifade etmesi, herhangi bir ücret talep etmediğini ifade eden birçok ayet yer alır. *"Ben sizden buna karşılık hiçbir ücret istemiyorum."* [399] وَمَا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ

Bu ayet, Hz. Nuh'un batıla karşı mesajını yayarken yalnızca Allah için mücadele ettiğini ve dünya menfaatlerinden tamamen uzak durduğunu açıklar. Bu, tüm peygamberlerin insanlardan bir şey beklemeden, yalnızca Allah'ın emrine uyarak hareket ettiklerini gösteren onlara mahsus evrensel bir ilkedir. Beyzavi, "Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum." ayetini tefsir ederken, Hz. Nuh'un tebliğ görevini yerine getirirken kavminden maddi bir karşılık beklemediğini, tüm mükafatını

[398] Hud 11/29; el-En'am 6/90.

[399] eş-Şuara 46/109.

Allah'tan umduğunu vurgular.[400] Beyzavi, sadece ayetin "ücret istemiyorum" anlamını tekrar tekrar etmekle yetinmez; peygamberlerin hak üzere olduklarının kanıtı olarak bu cümleyi kullandığını özellikle belirtir. Bu, ayetin lafzında doğrudan ifade edilmeyen, fakat Beyzavi'nin altını çizdiği bir anlamdır. O, ilgili ayetin basit anlamını tekrar etmekten öte, peygamberlerin ücret istememesini peygamberliğin doğruluğunu ispatlayan bir delil, insanların ithamlarına cevap, Allah'a tam bir teslimiyet ve ihlas beyanı olarak yorumlamasıyla ayetin muhtevasına ek açıklama getirmiş olur.

Kur'an'da, aynı maksadı ortaya koyan benzer (Hud 29.) başka bir ayetteki ifade ise Hz. Nuh'un dünyevi kazanç beklentisinden tamamen uzak olduğunu, yaptığı her şeyin Allah rızasına dayandığını açıklar.[401] Onun sözlerindeki bu samimiyet, kavmini batılı terk edip iman etmeye teşvik için kullandığı önemli bir yöntemdir.

Kur'an'da, Hz. Nuh'un kavmine karşı bağımsızlığını ilan ederek dünyevi beklentiler içinde olmadığını belirttiği ifade edilir.[402] Yunus Suresinde yer alan 72. ayet, Hz. Nuh'un, kavmine hakikatleri anlatması için onların maddi ve manevi desteğine ihtiyacı olmadığını ve tamamen Allah'a güvendiğini açıkça ifade eder. Bu, peygamberlerin görevlerinin sadece ilahi mesajı iletmek olduğunu vurgular.

Kur'an'da, Hz. Nuh'un batılla mücadelede işini kolaylaştırmak ve başarılı olmak maksadıyla uyguladığı ücret istemediğini açıklama yöntemi, davet çalışmalarının önünü açması bakımından büyük önem arz etmektedir. Böyle bir açıklama yapma durumu, aslında maddi/manevi hiçbir karşılık beklemediğini vurgulamak içindir. Konu hakkındaki ayetin tefsiri ile ilgili olarak Mukatil bin Süleyman, bu ayeti tefsir ederken, Hz. Nuh'un kavmine tebliğ yaparken onlardan herhangi bir maddi karşılık beklemediğini, ecrini sadece Allah'tan umduğunu belirtir.[403] Mukatil'e göre kavmi, Nuh'a karşı: "Bu daveti çıkar için yapıyorsun", "Bizden bir şey almak istiyorsun" gibi menfaat isnatlarında bulunuyordu. Mukatil, ayetin bu ithamlara reddiye niteliğinde olduğunu vurgular. Bu bilgi ayetin zahirinde doğrudan geçmez; bu, Mukatil'in bağlama dayalı olarak verdiği ilave bir bilgidir.

---

[400] Beyzavi, *Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil*, 3/245.

[401] Bkz., Hud 11/29.

[402] Yunus 10/72.

[403] Mukatil b. Süleyman, *Tefsirü'l-Kebir*, 2/27.

Ṭaberī ise Nuh Peygamber, kavmine Allah'ın azabından sakınmaları için yaptığı nasihatler karşılığında hiçbir ücret istemediğini, kavminden tek beklentisinin kulluğu Allah'a mahsus kılmaları ve kendisine itaat etmeleridir"[404] der. Burada Mukatil'in verdiği ek bilgi, Taberi'nin tarzıyla uyumludur: Yani, peygamberlerin bu sözü kavmin zan ve ithamlarını reddetmek için söylediğini belirtmesi Taberi'ye yakın bir açıklama biçimidir. Her iki müfessir, Yunus 72'deki ifadeyi yorumlarken, Hz. Nuh'un ücret istememesini, kavmin ona yönelttiği menfaat isnadı karşısında bir tezkiye ve savunma beyanı olarak açıklamaktadırlar.

Kur'an'da Nuh Peygamber (a.s.), diğer peygamberler gibi Allah'ın elçiliği görevini hiçbir karşılık beklemeksizin yerine getirip kavmini imana, huzura ve ahiret kurtuluşuna sevk etmek, ilahi kurallar çerçevesinde yaşamalarını sağlamak ve onları ücretsiz tebliğ ve yönlendirmede tüm dünya insanlarına rol model yapmak istemiştir. Bir peygamber olarak Hz. Nuh'un, Allah'ın diğer tüm elçilerinin beşeriyetin dinî, hukuki, sosyal, siyasi ve ahlaki alanlar başta olmak üzere her alandaki örnekleri oldukları gibi, Allah için hizmette ücret beklentisi düşüncesine kapılmamada da bir model olduğu anlaşılmaktadır. Zira fert için aklın önemi ne ise insanlık için de peygamberliğin önemi odur.[405] Yani, akıl bireyin yol göstericisi olduğu gibi peygamberlik de insanlığın yol göstericisidir. Bu söz, peygamberliğin insanlık için zorunlu bir rehberlik ve hidayet mercii olduğunu anlatmak için kullanılan bir benzetmedir.

Kur'an'da Hz. Nuh (a.s.), batılla mücadele bağlamında tebliğini herhengi bir çıkar gözetmeden sadece bir vazife olarak yapmıştır. O, bu çağrıdan dolayı sizden herhangi bir maddi menfaat beklemiyorum; beni ödüllendirecek olan sadece Allah'tır[406] deyip iman eden kişileri yanımdan kovmam düşünülemez. Onlar Allah'a hesap verecek kimselerdir. Siz ise bu hakikati anlamayan bir topluluksunuz.

---

[404] Ṭaberī, *Cāmiʿul-Beyān,* 17/602.

[405] Muhammed Abduh, *Risaletü't-Tevhid, tahk. Muhammed Reşid Rıza,* (Darü İbn Hazm, Beyrut: 2001, 64.

[406] Hud 11/29.

Bu kapsamda Hz. Nuh'un batılla mücadelede böyle bir yöntem uygulaması, niyet bozulmasının önüne geçmesi, samimiyeti esas alması[407] ve tüm tebliğcilere örnek olması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, Hz. Nuh'un davetinde olduğu gibi diğer peygamberlerin bu tavrı, tebliğin samimiyet ve ihlasla yapılması gerektiğini ortaya koyar. Hak davet, dünyevi menfaatlere alet edilemez; onun tek karşılığı Allah'ın rızasıdır. Bu ilke hem peygamberlerin örnekliğini hem de hak davanın temizliğini gösteren evrensel bir ölçüdür.

4.1.8. Duruma Göre Hareket Etme

Hz. Nuh'un uzun süren batılla mücadelesinde dikkat çeken yönlerinden biri de duruma göre hareket etme yöntemidir. O, kavmini bazen açıkça, bazen gizlice; bazen gece, bazen gündüz davet ederek farklı zaman ve şartlarauygun yöntemler geliştirmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Nuh'un kavmiyle mücadelesi, mücadelede uyguladığı yöntemleri, duruma göre hareket etmesi ve sabrı detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Asırlar süren mücadelesi boyunca kavmini batılı bırakıp Allah'a iman etmeye çağırmış, bu süreçte duruma göre farklı taktikler kullanarak mücadelesini sürdürmüştür.

ثُمَّ اِنِّي اَعْلَنْتُ لَهُمْ وَاَسْرَرْتُ لَهُمْ اِسْرَارًا *"Sonra ben onlara açıktan açığa tebliğde bulundum. Sonra, onlara alenen seslendim ve gizli gizli konuştum."*[408]

Hz. Nuh, mücadele sürecinde duruma göre farklı uygulamalarda bulunarak kavmini uyarmaya çalışmıştır. Örneğin gece gündüz, gizli açık demeden tebliğ yapmış, kavminin anlayacağı bir yöntemle mesajını iletmiştir. Bu yaklaşımı, tebliğde esneklik ve duruma göre hareket etmenin önemini göstermektedir. Nitekim müfessirlerden imam Rāzī, Hz. Nuh'un kavmine yönelik batılla mücadelesinde duruma göre hareket etmek yönteminin aktarıldığı ayetlerde (Nuh 8-9.) üç farklı yöntemden bahsedildiğini aktarmaktadır. "Sonra ben onları en yüksek sesimle davet ettim. Sonra onlarla hem açıktan açığa hem de gizli gizli konuştum" sözlerinin bulunduğu ayetlerden çıkarım

[407] Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, 13/560.

[408] Nuh, 71/8-9.

yapan Rāzī, "Gizli davette bulunan peygambere karşı kavmi kulaklarını tıkamış, yüzünü görmemek için elbiselerine bürünmüş ve büyüklük taslamışlardır"[409] ifadelerini kullanmaktadır. Bu yönde kavminin sergilediği tutumlar karşısında Hz. Nuh'un tebliği açık olarak da aktarmıştır. Açık tebliğin de işe yaramaması sonrasında açık ve gizli tebliği de bir arada kullanmıştır.[410]

Burada, kavmin, Nuh'un davetinden kaşmak için kulaklarını tıkaması, elbiselerine bürünüp yüzlerini kapatarak görmezden gelmesi, inat ve kibirle hakikati reddetmesi gibi anlamlar, ayetin lafzından doğrudan anlaşılır. Bu yüzden, eğer amaç sadece ayetin zahir manasını ifade etmekse, Razi'yi (veya başka bir müfessiri) devreye sokmaya gerek yoktur. Zira ayetin muhtevası açık olduğundan herhangi bir müfessiri söyletmeye gerek toktur. Ancak Razi'nin tefsiri, ayetin açık anlamına yeni bir anlam eklemek değil, çoğunlukla: lafzın inceliklerini, psikolojik arka planı, mantiki yönleri, kavmin tavrandaki derin sebepleri irdeler. Ama ayet zaten beraksa, Razi'nin yorumu "şart" veya "zorunlu" değildir; ancak metni daha derinlemesine, akli, tahlili bir tarzda genişletmek ve açıklamayı zenginleştirmek isteme durumunda Razi ve diğer müfessirlerin görüşlerine başvurulur.

İbn Aşur (1879/1973), bu ayetlerde (Nuh 8-9) kavmin inatçılığını ve Hz. Nuh'un çağrısına kulak vermemek için parmaklarını kulaklarına tıkadıklarını, elbiselerini üzerlerine çekerek alay ettiklerini belirtir. İbn Aşur, onların bu davranışlarının, kibir ve inatlarını gösterdiğini ifade eder.[411]

Kur'an'da, duruma göre hareket etmek ile ilgili ayetler incelendiğinde, Hz. Nuh'un, kavmine karşı tebliğinde açık ve net bir üslup kullandığı, taviz vermeden Allah'ın emirlerini ilettiği görülür. Bu süreçte, kavminin ileri gelenleri tarafından çeşitli iftiralara maruz kalmış ancak davasının ilahi yönünü vurgulayarak mücadelesine devam etmiştir.

Kur'an'da duruma göre hareket etmek ile ilgili ayetlerdeki konu bütünlüğü çerçevesinde bakıldığında Hz. Nuh'un, mücadelesinde sabır ve sebat gösterdiği görülür. Uzun yıllar boyunca netice alamamasına rağmen, yönteminin açıklığı ve

[409] Nuh 71/7.

[410] Rāzī, *Mefatihu'l-Gayb,* 30/136.

[411] İbn Aşur, *el-Tahrir ve't-Tenvir,* 30/145.

tavizsizliğinden vazgeçmemiş; takiye ve uzlaşma yöntemlerini kullanmamıştır. Onun bu tutumu, İslam davetçileri için önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Hz. Nuh'un batılla mücadele sürecinde duruma göre faklı taktikler kullanarak mücadele etmesi, kavmini gafletten uyarması ve batıldan kurtarması bakımından büyük önem taşımaktadır. Onun bu yaklaşımı, tebliğde adam kazanmada esneklik, batılla mücadelede ise şartlara göre taktik değiştirme şeklinde yapılan uygulamalar duruma göre hareket etmenin önemini göstermektedir.

Hz. Nuh'un duruma göre hareket etme yöntemi, İslam davetçileri için sabır, sebat, açıklık ve duruma göre farklı yöntemler kullanmanın önemini vurgulayan bir örnektir. Onun mücadelesi, tebliğde karşılaşılan zorluklar karşısında nasıl bir tutum sergilenmesi gerektiğini göstermektedir.

Netice itibariyle Hz. Nuh'un bu yöntemi, tebliğin tekdüze değil, farklı hal, zaman ve mekanlara uyarlanarak yapılması gerektiğini ortaya koyar. Hak daveti ulaştırmada önemli olan, sabırla ve hikmetle en uygun yolu aramak ve karşı tarafın durumuna göre yöntem geliştirmektir. Bu, hak davetin sürekliliğini ve etkisini artıran kalıcı ve evrensel temel bir ilkedir.

4.1.9. Zorluklara Karşı Direnme

Hz. Nuh'un tebliğ mücadelesi, sabır ve direnç örneği olarak Kur'an'dqa sıkça vurgulanır. O kavmini 950 yıl boyunca hakka çağırmış; alay, hakaret, tehdit ve yalnız bırakılmaya rağmen hakka davetten vazgeçmemiştir. Bu durum, onun peygamberlik görevinde zorluklara karşı direnme yöntemini en açık şekilde ortaya koyar.

Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Nuh'un kavmiyle mücadelesi ve karşılaştığı zorluklara karşı gösterdiği direnç, sabır ve kararlılık örnekleriyle anlatılmaktadır. Hz. Nuh, yüzyıllar boyunca[412] kavmini Allah'ın birliğine inanmaya, batıl inançları terk etmeye davet etmiş, bu süreçte çeşitli zorluklarla karşılaşmış ancak mücadelesinden, tebliğinden asla vazgeçmemiştir. Onun tebliğine engel olmak için ortaya koydukları zorlukları ayette

[412] el-Ankebut 29/14.

anlatıldığını görüyoruz. *"Dediler ki: Ey Nûh! Eğer bu dâvandan vazgeçmezsen mutlaka taşlanarak öldürüleceksin!"*[413] قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِين

Nuh kavmi, peygamberleri Hz. Nuh'un tebliğ ve davetini engellemek için çeşitli eziyetler yaptıklarını, bunun yanında Hz. Nuh'u kendisinden geçene kadar dövdüklerini, Hz. Nuh ayıldığında ise kendisinin "Ya Rabbi! Kavmimi affet, onlar bilmiyorlar" ifadelerini kullandığı rivayet edilmektedir.[414] Bu durum, onun hedefine uygun bir sonuç almak için zorluklara karşı direnme yöntemini uyguladığını göstermektedir.

Kur'an ve tarihî kaynaklarda, Hz. Nuh'un kendisine kavmi tarafından zorluklar çıkarıldığı, manevi açıdan azarlandığı, "deli" olarak nitelendirilip kendisiyle alay edildiği anlatılmaktadır. Ayetlerde geçen "deli" sözcüğü ile ilgili Râzî, peygamberlerini reddeden kişilerin peygambere deli demelerinin "Kendi doğruluğuna delalet eden mucizeler ve ayetler getirdiğine işaret" olarak nitelendirilebileceğini belirtmektedir. Ona göre bunun nedeni "Onlar, yapmakta aciz kalacakları şeyi görünce, bu cin çarpmış kimsedir" diyerek onu reddetmişlerdir. "O yalancıdır" diyerek kendisini yalanlamışlardır. Bununla da yetinmeyerek "O delidir" demişlerdir. Bu ifadeler "Onun söylediklerini akıl kabul etmez" anlamı taşımaktadır. Bu durum Nûh kavminin peygamberi yalanlama hususunda aşırıya kaçtıklarını göstermektedir.[415]

Fiziksel şiddet de barındıran tepkilere, zorluklara rağmen tebliğ ve davet görevini ısrarlı bir şekilde yürüten Hz. Nuh taşlanma tehdidi ile karşılaşır.[416] Taberî, ayette geçen "*taşlanma*" ifadesini "*sövülenlerden*" biçiminde açıklamıştır.[417] Razi ise sergilediği tutumlardan ve sözlerinden vazgeçmeyen Hz. Nuh'un taşlanmayla tehdit edildiği hususunda, onların peygamberi taşladığını ve öldürmeye teşebbüs ettiklerini düşünmektedir.[418] Beyḍāvī'nin açıklamasına göre ise "mercūmīn" "*sövülen veya*

---

[413] eş-Şuara 26/116.

[414] Beyḍāvī, *Envāru't-Tenzīl ve Esrāru't-Te'vīl*, 5/165.

[415] Razî, *Mefatihu'l-Gayb*, 30/36.

[416] eş-Şuʿarāʾ 26/116.

[417] Taberi, *Cāmiʿul-Beyān*, 6/603.

[418] Rāzī, *Mefatihu'l-Gayb*, 24/155.

taşlanarak dövülen kimsedir" ifadelerini kullanmaktadır.[419] İbn Kesīr, bu ifadeye dair herhangi bir yorumda bulunmadan "*Seni taşlayacağız*" demeyi kastettiklerini belirtmektedir.[420]

Dövülme, taşlanma, öldürülme dâhil her türlü engellemeye, zorluklara rağmen Hz. Nuh, direnmek suretiyle batılla mücadele etmeye devam etmiştir: Yukarıda bahsi geçen ayetin tefsiri ile ilgili Saʿlebī, "Allah, *Nuḥ (a.s.)'ın Allah'ın yardımına güvenerek onların tuzaklarından korkmadığını ve Allah dilemediği sürece onların taptıklarının ne fayda ne de zarar veremeyeceğini bildiğini haber vererek Nebîsi Muḥammed'i (s.a.v.) teselli etmek ve kalbini güçlendirmek istedi*" ifadelerini kullanmaktadır.[421]

Rāzī'nin beyanına göre, "tevhid" ifadesi ahiret ve nübüvvet hakkındaki kanıtları kuvvetlendirmek, şüphelerin giderilmesi için mücadele peygamberin; cehalet, taklit ve batılda ısrar da kâfirlerin yoludur.[422] Beyḍāvī ise ayetleri açıklarken gönderildiği kavmin Hz. Nuh'a "*Bizimle çeşitli şekillerde tartıştın. Eğer davetinde ve azabın geleceğinde samimi isen onu bize getir*" ifadelerini kullandıklarını ve "s*enin tartışman bize etki etmiyor*" ifadesini kastettiğini belirtmektedir.[423]

Hz. Nuh'un zorluklara kaşı direnme tutumu; sabır, sebat ve kararlığının önemini vurgulayan bir örnek teşkil etmektedir. Onun mücadelesi, zorluklar karşısında pes etmeden, farklı yollara başvurarak ve sonunda Allah'a sığınarak direnmenin ve hedefe doğru ilerlemenin önemini göstermektedir.

Hz. Nuh'un bu yöntemindeki tavrı, tebliğde karşılaşılan engellerin, alayların ve inkarın hak daveti engelleyemeyeceğini göstermektedir. O, sabırla ve kararlılıkla direnmiş, böylece hak davanın ancak sebat, azim ve direnç ile başarıya ulaşacağını ortaya koymuştur. Bu yöntem, bütün davetçiler için yol gösterici bir örnektir.

---

[419] Beyḍāvī, *Envāru't-Tenzīl ve Esrāru't-Te'vīl,* 4/144.

[420] İbn Kesīr, *Tefsīru'l-Ḳur'ān'il-ʿAẓīm*, 6/151.

[421] Saʿlebī, *el-Keşf ve'l-Beyān,* 5/142.

[422] Rāzī, *Mefatihü'l-Gayb*, 17/226.

[423] Beyḍāvī, *Envāru't-Tenzīl ve Esrāru't-Te'vīl*, 3/134.

4.1.10. Tebliğe Sabırla Devam Etme

Hz. Nuh, kavminin inatçılığına, alaylarına ve uzun yıllar süren inkarına rağmen tebliğini terk etmemiştir. Onun yöntemlerinden biri de sabırla davete devam etmek olmuştur. Kavmini gece gündüz, gizli ve açık çağırarak[424] farklı yollar denemiş; bütün engellere rağmen mücadelesini sürdürmüştür.

Kur'an'a göre asırlara yayılan bir yaşam sürecinde tevhid için yaptığı çalışmalar kapsamında tebliğ ve davette sabırla devam etmek, Hz. Nuh'un batılla mücadelede uyguladığı en önemli temel yöntemidir. Kavmini batıl inançları bırakıp Allah'a iman etmeye ve tevhide davet etme göreviyle görevlendirilmiş olan Hz. Nuh, putperest olan[425] toplumunu batılı terk edip hakkı kabul etsinler diye dokuz yüz elli yıllık bir zaman içerisinde[426] tarihte eşine rastlanmayan en uzun ve en büyük mücadeleyi gerçekleştirmiştir. Bu, onun batılla mücadelesinde tebliğ ve davette ısrar etmek yöntemini uyguladığını, bu yöntemini diğer yöntemlerinin ilki ve temeli yaptığını göstermektedir. Ancak kavmi, onun bu tebliğ ve davetini büyük ölçüde reddetmiş; az bir topluluk dışında ona iman etmemiştir.

Batılla mücadelenin temelini oluşturan tebliğ ve davet görevini içeren ayette, Allah hem nebi hem de resul olan Hz. Nuh'a, kavmini putlara tapmaktan vazgeçirerek yalnızca Allah'a kulluk etmeye davet etmesini emretmiştir. Kur'an'da Hz. Nuh'un vazifesiyle ilgili şu ayet yer alır: *"Andolsun ki, biz Nuh'u kavmine gönderdik. O, dedi ki, Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Doğrusu, ben sizin adınıza büyük bir günün azabından korkuyoru."*[427] لَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ۗ اِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ

Yukarıdaki mezkür ayetin ilk cümlesinde Hz. Nuh'un "resul" olarak kavmine gönderildiği belirtilmekte; onun kendi ifadesiyle kavmini Allah'a kulluğa çardığı, ikinci cümlesinde bu kulluğun gerekçesi olarak Allah'tan başka ilah bulunmadığını,

---

[424] Nuh 71/5.

[425] Taberî, *Tarih et-Taberi, (Tarihü'l- Umem ve'l-Milel)* çev., M. Faruk Gürtunca, Sağlam Yayın Evi, İstanbul, 2005, 1/63.

[426] el-Ankabut 29/14.

[427] el-Araf 7/59.

yani tevhid akidesini tebliğ ettiği, son cümlesinde de inanmayanları büyük günün azabıyla uyararak ahiretin gerçek olduğuna işaret ettiği bildirilmektedir.[428]

Kur'an'da Hz. Nuh, tebliğ ve davette ısrar yöntemiyle tarihin ilk putperest/müşrik olan toplumuna karşı batılla mücadeleyi veren ilk resuldür.[429] İlk resul sıfatıyla o kavmini Allah'ın birliğine inanmaya, putlardan vazgeçmeye çağırmıştır.[430] Ayette kendisine vahyedilen peygamberler arasında ilk olarak Hz. Nuh'un ismi verilmektedir.[431] Ünlü müfessir Taberi bu ayetin tefsirinde Hz. Nuh'un ilk resul olması ile ilgili bazı sebepleri aktararak onun ilk şeriatı getiren peygamber olduğuna vurgu yapmaktadır.[432] Sa'lebi (v.427/1035) "Hz. Nuh'un diğer peygamberlerden önce zikredilmesinin hikmeti nedir?" sorusuna "çünkü o ikinci ebu'l-beşerdir, şeriat getirenlerin ilki, ilk davetçi, şirkten sakındırtan ilk resuldür" yanıtını vermektedir.[433] İbn 'Atiyye (v.412/1147) ise Nuh Peygamber'in insanlara "resul" görevi ile gönderilen ilk nebi, Hz. İdris'in resul olarak görevlendirilmeyen ilk nebi olarak davette bulunduğunu belirtmektedir.[434] Yazır da onun isminin ilk sırada verilmesinin sebebi, Allah'ın kanunlarını aktaran resullerin ilki olmasındandır, demektedir.[435]

Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Nuh peygamberin kavmini Allah'a kulluğa davet etmesine dair tebliğ ve davetini sunuşunu anlatan yukarıdaki ayetin (el-Araf 7/59) tefsirinde Taberi, Hz. Nuh'un kavmine gönderiliş amacının, onları Allah'a ibadete davet etmek ve putperestlikten uzaklaştırmak olduğunu belirtir. Ayrıca Hz. Nuh'un, kavmini kıyamet gününün azabıyla korkutarak onları doğru yola yönlendirmeye çalıştığını ifade eder.[436]

---

[428] Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 2/541-542.

[429] Ömer Dumlu, vd., *Tefsir*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2075. s. 27.

[430] en-Nisa 4/163.

[431] Bkz., el-Ahkaf 46/35.

[432] Ṭaberī, *Cāmiʿul-Beyān,* 8/686.

[433] Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyān. 6/*415.

[434] İbn ʿAṭıye, *el-Muḥarraru'l- Vecīz fī Tefsīri'l Kitābi'l-ʿAzīz*. 9/141.

[435] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili, 5/*415.

[436] Taberi, *Cami'ul-Beyan,* 8/314.

İbn Kesir de aynı ayetin yorumunda yaklaşık aynı şeyleri ifade ederek şöyle demektedir: Nuh Peygamber, kavmini tevhid inancına davet etmiş ve onları Allah'tan başkasına ibadet etmekten sakındırmaya çalışmıştır. Ayrıca o, Hz. Nuh'un, kavmini yaklaşmakta olan kıyamet gününün azabıyla uyardığını vurgular.[437]

Elmalılı, Hz. Nuh'un tebliğinin temelinde Allah'a kulluk çağrısının bulunduğunu ve bu çağrının, insanları şirkten uzaklaştırmayı hedeflediğini ifade eder. Ayrıca Hz. Nuh'un, kavmini büyük bir günün azabıyla tehdit ederek onları uyardığını açıklar.[438]

Seyyid Kutub, Hz. Nuh'un tebliğinin, Allah'a kulluk ve tevhid inancının yerleştirilmesi üzerine olduğunu vurgular. Bunun yanında Hz. Nuh'un, kavmini büyük bir günün azabıyla uyararak onların kalplerinde bir korku ve bilinç oluşturmayı amaçladığını belirtir. O, bu ayetin tefsirinde sapkın liderlerin, halkı putlarına bağlı kalmaya teşvik ettiklerini ve putların onların en büyük ilahları olduğunu belirtir.[439]

Hz. Nuh'un resul olarak gönderildiğini ortaya koyan ayetle ilgili müfessirlerin ortak görüşü, onun batılla mücadele kapsamında üstlendiği tebliğinin hedefinde tevhid inancının bulunduğu ve kavmini Allah'a kulluğa davet ettiği yönündedir. Ayrıca Hz. Nuh'un, kavmini yaklaşmakta olan büyük bir günün azabıyla uyararak onları doğru yola çağırdığı vurgulanmaktadır.

Hz. Nuh, tevhid adına yaptığı batılla mücadele faaliyetinin merkezine edebi ve ısrarlı tebliğ ve davet yöntemini koymuştur. O beliğ ifadeler kullanarak sabırla kavmini tevhide çağırmış; en net, etkileyici, maksada uygun, kusursuz ve güzel söz söylemeye gayret etmiştir.[440] Çünkü ısrarlı tebliğ yönteminin uygulanmasında edebî hitap önemli bir sanattır. Zira topluluk önünde konuşma sanatı, muhatabın durumuna uyum sağlamak amacıyla doğru ve uygun bir üslupla duygusal bir şekilde konuşma yeteneğidir.[441] Bu bağlamda Nuh (as) Peygamber'in oldukça mahir bir hatip olduğu söylenebilir.

---

[437] İbn Kesir*, Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim,* 4/440.

[438] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/6172.

[439] Seyyit Kutub. *Fi Zilal'il-Kur'an*, 6/3942.

[440] en-Nisa 4/63.

[441] el-Isfehanı, *el-Müfredat,* 71.

Hz. Nuh, tebliğ ve davette ısrar yöntemini icra ederken "Dinde zorlama yoktur."[442] prensibinden hareket etmiştir. Hiçbir şekilde kavmine karşı zor kullanmadığı gibi onların batıl kaynaklı değer yargıları ve yaşayış biçimleriyle de ilkesel bir ara bulma arayışı içinde olmamıştır. Tebliğ ederken kavmine yumuşak söz söyleme prensibini esas almış[443] ama dini yumuşatmaya, taviz vermeye asla yanaşmamıştır. Bu, onun aynı zamanda gerçek bir peygamber olduğunun kanıtıdır.

Tebliğ ve davette ısrar yöntemi gereği Hz. Nuh, kavmine sürekli olarak Allah'ın birliğini anlattı ve onları batıldan vazgeçmeleri için uyardı. Ancak kavmi, batılda kalmada ısrar edip putlara tapmaya devam ederek onu yalanladılar.[444] Bununla birlikte Hz. Nuh, yılmadan tebliğ ve davetine devam etti. O, insanlara sabırla nasihatler vererek şu şekilde hitap etmiştir: *"Dedim ki: Rabbinizden bağışlanma dileyin. Çünkü O, çok bağışlayandır."*[445] Seyyid Kutub, bu ayetin Allah'ın kullarına karşı rahmet ve bağışlama kapılarının her zaman açık olduğunu ifade ettiğini vurgular. Ona göre Hz. Nuh, kavmini sadece günahlardan dönmeye değil, aynı zamanda Allah'ın yüceliğini ve bağışlayıcılığını tanımaya çağırmıştır. Bu bağışlanma, Allah'ın gazabından kurtulmayı ve dünya-ahiret mutluluğunu kazandırmayı hedefler.

Kur'an'a göre, batılla mücadele bağlamında Hz. Nuh'un batılla mücadele görevi, yaklaşık 950 yıl[446] sürmüştür. Tebliğ ve davette ısrar yöntemi icabı bu süre boyunca kavmine çeşitli yollarla hakkı anlatmış, gece gündüz demeden çalışmıştır.[447]

Onun ısrarlı tebliğ ve davetine rağmen kavmi, Hz. Nuh'a iman etmediği[448] gibi, ona düşmanlık beslemiş, alay etmiş ve sözlerini kabul etmemiştir. Kur'an'da Hz. Nuh'un

[442] el-Bakara 2/256.

[443] Taha 20/44.

[444] el-Araf 7/69.

[445] Nuh 71/10.

[446] el-Ankebut 29/14.

[447] Nuh 71/5-6.

[448] eş-Şuara 26/106.

az sayıdaki inananla birlikte Allah'ın yardımıyla kurtuluşa erdiği ve inkârcıların helak edildiği[449] anlatılır.

Kur'an'da yer alan Hz. Nuh'un batılla mücadeleye ait kıssası, buna ait tebliğ ve davette ısrar etme yöntemi, özellikle peygamberlerin karşılaştıkları zorluklara rağmen sabır, azim ve kararlılıkla batılla mücadele etmeleri gerektiğini gösteren ve en güzel şekilde yansıtan bir örnektir. Onun batılla mücadelesi, tevhid inancı uğruna yapılan fedakârlıkları ve Allah'a tevekkülün önemini göstermektedir. Aynı zamanda, tevhid inancını benimsemeyen toplumların ilahi azapla karşılaşacağına da dikkat çekmektedir. Hz. Nuh'un azim ve sabırla gerçekleştirdiği ısrarlı tebliğ ve daveti, bunlardan çıkarılacak dersler, her dönemde ve her çağdaki müminler için bir rehber olarak büyük bir ehemmiyete haiz ve kalıcı örnek teşkil etmektedir.

Peygamber Nuh (a.s.)'ın bu yöntemdeki tavrı, batılla mücadelenin en temel şartlarından birinin sabır olduğunu göstermektedir. İnsanların inat ve inkarı karşısında vazgeçmemek, Allah'a olan teslimiyetin ve kulluk bilincinin bir gereğidir. Bu yöntem, davet yolunda sabırlı olmanın ilahi görevin ayrılmaz bir parçası olduğunu ortaya koyar.

4.1.11. Gerekeni Yaptıktan Sonra Sonucu Allah'a Havale Etme

Peygamber Nuh (a.s.), peygamberlik görevini sabırla, azimle yerine getirmiş; kavmini asırlar boyunca hakka davet etmiş, onlara çeşitli deliller sunmuş, şefkat ve merhametle yaklaşmıştır. Ancak bütün bu gayretlere rağmen inanmamada ısrar edenler olunca, nihai sonucu Allah'a havale etmiştir.[450] Çünkü peygamberlerin görevi sadece tebliğdir, hidyet ise Allah'ın elindedir.

Kur'an'da Hz. Nuh'un (a.s.), mücadelesinin sonucunu bir yöntem olarak Allah'a havale etmesi, onun Allah'ın yardımına duyduğu güven, sabır ve teslimiyetinin önemli bir örneğidir. Kuran'da bu konuya dair pek çok ayet bulunmaktadır. Hz. Nuh, kavminin kendisini dinlemediği, ona karşı direnç gösterdiği ve inkâr ettikleri bir

[449] el-Araf 7/64.

[450] eş-Şuara 26/117-118.

dönemde, kendisinin yapabileceği her şeyi yaptıktan sonra sonuçları Allah'a bırakmıştır. Bu, onun tam anlamıyla teslimiyetini ve Allah'a olan güvenini gösterir.

Kur'an'a göre, batılla mücadelenin sonuna doğru gelindiğinde Nuh (a.s.), *"kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık sana asla inanmayacaktır."*[451] şeklindeki ilahi vahiyden sonra Rabbi'ne dönerek: "*Rabbim! Sen bu zalimlerin sâdece şaşkınlığını artır.*"[452] *"Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma*"[453] وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى ٱلْأَرْضِ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ دَيَّارًا diye onlara beddua ederek mücadelenin sonucunu Allah'a havale etme yöntemini uygulamıştır.

Kur'an ayetlerinden anlaşıldığına göre, Nuh kavmi böyle bir akıbeti kendileri istemiştir. İlgili ayetin açıklamasında İbn Kesīr, Hz. Nuh'un tüm uğraşlarına karşın kavminin "Biz sana tabi olmayız ister azap ister ceza dilediğin gibi dua et, istediğin şey bize gelsin" cevabını verdiklerini aktarmaktadır.[454] "*Onlar dediler ki, Eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı başımıza getir!*"[455] Ṭaberī, bu ayeti tefsir ettiği sırada İbn Cureyc'in "Azabı getir" ifadesine dair "*azabı yalanladıkları*" düşüncesini belirtmektedir.[456] Bu kesin ve olumsuz cevaplarının ardından Nuh Peygamber'in kavmine söyleyebileceği herhangi bir şey kalmamıştır.

Kur'an'da yer alan Hz. Nuh (a.s.) ile ilgili kıssa bir bütün olarak değerlendirildiğinde, onun mücadelenin sonucunu Allah'a havale etme yöntemi ile birlikte kavmine beddua etmede de ne kadar haklı olduğu anlaşılacaktır. Onun bedduasının gerekçesini ifade etmesi de oldukça dikkat çekicidir! *"Eğer sen, onları bırakırsan kullarını saptırırlar, yalnız ahlaksız, nankör insanlar doğururlar (yetiştirirler)*."[457] Bu ayetin tefsirinde Seyyid Kutub şöyle demektedir: "Çünkü onların varlığı Allah davasının sonuna kadar

[451] Hud 11/36.

[452] Nuh, 71/24.

[453] Nuh, 71/26.

[454] İbn Kesīr, *Tefsīru'l-Ḳur'ān'il-ʿAẓīm*, 4/318.

[455] Hūd 11/32.

[456] Ṭaberī, *Cāmiʿul-Beyān*, 12/388.

[457] Nuh 71/27.

donup kalmasına sebep olur ve bu davetin başkalarının kalbine ulaşmasını önler".[458] İşte Hz. Nuh'un bedduasında dile getirdiği gerçek budur. Tufanla birlikte tüm kâfirlerin boğularak yok olması, onun bedduasının kabul edildiğini göstermektedir.

Kur'an'ın bildirdiğine göre Nuh Peygamber, Allah'ın emriyle *"Gemi yapıyordu. Kavminden ileri gelenler, yanından geçtikçe onunla alay ediyorlardı. (Nuh) dedi ki: Eğer bizimle alay ediyorsanız, biz de sizinle alay edeceğiz."*[459] İbn Kesir, bu ayetin tefsirinde, Hz. Nuh'un gemiyi Allah'ın emriyle inşa ettiğini ve kavminin onunla alay ettiğini belirtir. Hz. Nuh'un, onların alaylarına karşılık olarak, ileride onların da alay edilecek bir duruma düşeceklerini ifade ettiğini açıklar. Ona göre bu, onların dünyada rezil olacaklarına ve ahirette de sürekli bir azaba uğrayacaklarına işaret eder.[460]

Kur'an'da bahsi geçen, Hz. Nuh'un sonucu Allah'a havale etme yöntemi kapsamında gemi yapma stratejik uygulaması, diğer yöntemleri gibi tevkifidir. Zira geminin tasarımı, projesi, inşası ve zamanlaması, hepsi Allah'ın gözetiminde ilahi vahiy ile yapılmıştır.[461] Nuh (a.s), kavmi tarafından tüm engelleme teşebbüslerine rağmen gemiyi iki yıl içinde yaparak tamamlar.[462] Uzunluğu 300, eni 50, yüksekliği 30 zira' olan gemi[463] üç katlı idi.[464] Gemiye bindirilen insan sayısı ile ilgili İbn Kesir'in naklettiğine göre, aileleri ile birlikte gemiye binenlerin sayısı 80 kişi idi.[465] Taberi'ye göre ise bu sayı on kişiden ibaretti.[466]

---

[458] Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'ân,* 4/3716.

[459] Hud 11/38.

[460] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim,*

[461] Hud 11/36-37; Mü'minun 29/27; eş-Şuara 26/119; el-Kamer 54/13.

[462] Razî, *Mefatihu'l-Gayb,* 1/222.

[463] İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübra.* Thk., Ali Muhammed Ömer. Kahire: Mektebetu'l-Hancı, 2001, 1/24.

[464] Tekvin, 6/14-21.

[465] İbn Kesir, Ebi'l-Fida İmaduddin İsmail b. Ömer. *Kasasu'l-Enbiya.* Thk. Ebu Usame Selim b. Uybed el-Hilaliyu's-Selefiy. Amman: Daru'n-Nubela Li'n-Neşr, 2002, 112.

[466] Taberî, *Tarih et-Taberi,* 1/65.

Kur'an, Nuh kavmine tanınan süre bitince yerin ve göğün kapıları açılmış, büyük bir tufan olan ilahi ceza üzerlerine gönderildiğini bildirir. Hz. Nuh'un oğlu zaten gemiye binmemiştir ve Allah karısını[467] da gemiye almaması konusunda uyarmıştır. Yol alması da demir alması da Allah'ın adıyla deyip ilahi bir parola olan besmeleyle kurtuluşun stratejik yöntemi için yapılmış olan gemi yola çıkmış ve aylar sonra selamete kavuşmuştur.

Hz. Nuh'un, batılla mücadelesini kesintisiz bir şekilde nasıl devam ettirdiğini ve mücadelenin sonunda peygamberlik göreviyle ilgili nübüvvet raporunu Rabbi'ne nasıl sunduğunu, nasıl sürekli bir mücadele yürüttüğünü bizzat Kur'an-ı Kerim haber vermektedir:[468]

Hz. Nuh (a.s)'un değişik yöntemlerle yaptığı batılla mücadelesindeki genel sonuç şudur: Allah'a ve peygamberine iman edip, sabır ve samimiyetle hak uğrunda mücadele ederek direnen müminler, Allah'ın muhafazası ve yardımıyla selamete kavuşurken; Allah'ı ve peygamberini inkâr ederek batıl uğrunda mücadele edenler, kavimlerinin ileri gelenleriyle birlikte boğulmuşlardır.[469]

Asırlarca batıla karşı mücadele eden bir peygamberin hem gemisinin hem de evrensel mesajının günümüz insanlarına çok canlı portrelerle anlatılması, bunun insanlığa vereceği çok şeyi olduğu anlamına gelir. Çünkü o, yaşadığı asırlar süren tarihî dönemde sırf insanlığın elinden tutmak ve aklına hakka doğru çıkış göstermek için gönderilen bir peygamber olarak, Rabbinin emriyle yaptığı gemi ile kendisine iman edip uyan toplumu sahil-i selamete ulaştırmayı başarmıştır. Hz. Nuh'un batılla mücadelesi; sabır, direncin ve Allah'a teslimiyetin üstün bir örneğidir. Allah'a olan güveni, sonuçları Allah'a bırakmasını sağlar. O, her türlü olumsuzluğa ve zorluğa rağmen Allah'ın iradesine teslim olmuş ve kavmiyle olan ilişkisini Allah'ın iradesine göre sürdürmüştür. Bu durum, müminler için büyük bir ders ve örnek teşkil etmektedir.

Kur'an'da, Nuh Peygamber'in tevhid adına yaptığı batılla mücadelesinde uyguladığı yöntemler, ısrarlı tebliğ ve davet, mücadelede sabır ve sebat, batılı eleştirmede cesaret, duygu dolu yaklaşımda derin şefkat, anlatımda hikmet ve Allah'a güvenin önemini

[467] et-Tahrim, 66/10.

[468] Nuh 71/5.

[469] Yunus 10/73.

vurgulamaktadır. Onun mücadeledeki örnekliği, tebliğin sadece bir mesajı iletmekle kalmayıp aynı zamanda insanlara yaklaşımda hassasiyet, ısrar ve sürekliliği içerdiğini ortaya koymaktadır. Nuh Peygamber'in kıssası, tevhid adına batılla mücadelede insanlara rehberlik edecek evrensel ilkeler sunmaktadır.

Hz. Nuh'un bu yöntemi, davetçinin üzerine düşeni yaptıktan sonra sonucu Allah'a bırakması gerektiğini gösterir. İnsanların iman edip etmemesi, tamamen ilahi iradeye bağlıdır. Bu yaklaşım, tebliğde sorumluluk bilinci ile teslimiyet dengesini ortaya koyar ve hak davetin Allah'a tevekkülle tamamlanacağını gösterir.

4.1.12. Hz. Nuh'un Batılla Mücadele Yöntemlerinin Günümüze Yansıması

Kur'an'da Hz. Nuh'un kavmiyle mücadelesi, sadece tarihi bir kıssa değil, aynı zamanda her çağ için dersler taşıyan bir örnektir. Onun güven vermesi, sabırla tebliği sürdürmesi, şefkatla yaklaşması, batılı eleştirmesi ve sonucu Allah'a havale etmesi günümüz insanına da ışık tutar.[470] Çünkü Kur'an, tüm insanlığa gönderilmiş tüm çağları kapsayan evrensel bir kitaptır.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Nuh'un (a.s.) batılla mücadele yöntemleri. İnsanlara hakkı gösterme ve hakkı savunma konusunda birçok ders niteliğinde yansıma içerir. Onun mücadelesi, 950 yıl süren[471] tebliğdeki kararlılığı, sabrı, hikmeti ve Allah'a olan tevekkülü, modern zamanlarda karşılaşılan engeller ve zorluklar için önemli yansımalar sunar. Hz. Nuh'un yöntemlerinin günümüze yansımaları şu şekilde ele alınabilir:

Hz. Nuh'un batılla mücadelesinin ilk yöntemi, insanları, ısrarlı bir şekilde hikmet ve güzel öğütlerle hak yola davet etmesidir.[472] O, kavmini açık bir şekilde batıl inançlardan ve putperestlikten vazgeçmeye çağırmış, onlara hak yolu göstermiştir. Tebliğinde açıklık, hikmet ve ısrar söz konusudur. Günümüz Müslümanlarına mücadelelerinde sabırlı, ısrarlı ve kararlı olmaları gerektiğini öğretir. Toplumda karşılaşılan inkâr ve batıl inançlara karşı, yılmadan ve azimle hakikat anlatılmalıdır.

---

[470] el-A'raf 7/59.

[471] el-Ankebut 29/14.

[472] Bkz., Hud 11/25-26

Hz. Nuh'un kavmine asırlar boyunca tebliğ yapması, sabır ve kararlığın önemini vurgular. Günümüzde doğru bir amaç uğruna çalışırken karşılaşılan engellere ve başarısızlıklara rağmen mücadeleden vazgeçmemek gerekir. Özellikle manevi ve toplumsal ıslah çalışmaları sabır ve süreklilik gerektirir.

Hz. Nuh, kavmini gece gündüz hikmetle ve yumuşak bir dille hakka davet etti. Onları Allah'a kulluk etmeye çağırırken onların anlayış seviyelerine uygun bir yöntem kullandı. Günümüzde de insanları doğru yola çağırırken hikmetli ve etkili bir dil kullanmak önemlidir. Zorlayıcı ve kırıcı bir yaklaşım yerine, karşı tarafın durumunu dikkate alan yapıcı bir üslup benimsenmelidir.

Hz. Nuh, kavminin inatçılığı ve alaycı yaklaşımları karşısında yılmadan Allah'a sığınmıştır. Onun Allah'a olan tevekkülü, mücadeledeki başarısının temelini oluşturmuştur. Günümüzde tebliğde bulunulurken zorluklarla karşılaşıldığında insanın kendi gücü ve çabaları sınırlı kalabilir. Bu durumda Allah'a sığınarak dua etmek ve O'na güvenmek, insanın moralini ve gücünü artırır. Her türlü mücadelede Allah'tan yardım istemek esastır.

Hz. Nuh'un kavminin sürekli olarak hakkı reddetmesine rağmen davetini kesintisiz devam ettirmesi süreklilik ve ısrarın önemini gösterir. Günümüzde hakikati anlatırken muhatapların olumsuz tepkilerine rağmen insan, doğru bildiği yolda çalışmalı ve asla vazgeçmemelidir. Eğitim, sosyal değişim ve dini tebliğ gibi alanlarda istikrar şarttır.

Hz. Nuh, batılla mücadele ederken batıl inançlara karşı net ve samimi bir duruş sergilemiş ve putperestliği açıkça reddetmiştir. Hak ile batıl arasındaki ayrımı net ve kesin bir tavırla ifade etmiştir. Günümüzde hakikat savunucularının, hakikati savunurken taviz vermemesi gerekir. Özellikle karşılaşılan yanlış inanışlar ve ideolojilere karşı net bir duruş sergilemek önemlidir.

Hz. Nuh, toplumunun büyük bir kısmının ona inanmadığını görse de hak yoldan sapmamıştır. Ona göre, çoğunluğun reddi, hakikatin ölçüsü olmamıştır. Günümüzde de çoğunluğun bir görüşü benimsemesi, onun doğru olduğunu göstermez. Zira hakikat, popülerliğe değil, doğruluğa dayanır. Bu, bireylerin ve toplumların doğruyu savunma cesaretini artırmalıdır.

Hz. Nuh, gemi yaparken kavminin kendisiyle alay etmesine[473] rağmen sükûnetini korumuş ve görevini yapmaya devam etmiştir. Günümüzde hakikat savunucuları, alay ve düşmanlıkla karşılaştıklarında sükûnetlerini kaybetmemeli, görevlerini bilinçle yerine getirmelidirler. Alay etmeler ve eleştiriler insanı doğru yoldan alıkoymamalıdır.

Hz. Nuh, batılla mücadele kapsamında tebliğ görevini tamamladıktan sonra, kavminin inkârda aşırı gitmesi üzerine Allah'tan yardım dilemiş ve ilahi müdahaleyi beklemiştir. Günümüzde hak ve hakikat uğrunda sabırla, azimle çalışırken aceleci olmamak ve doğru zamanın gelmesini beklemek gerekir. Zira büyük dönüşümler, zaman ve emek ister.

Sonuç olarak, Hz. Nuh'un Kur'an'da anlatılan batılla mücadelesi ve yöntemleri sabır, azim, ısrar, gayret ve Allah'a tevekkülün önemini vurgulayan bir örnek olarak günümüze ışık tutmaktadır. Onun mücadele yöntemleri, günümüzde de batıl inançlara karşı hakikat yolunda izlenecek stratejiler açısından ders ve rehber niteliğindedir.

Hz. Nuh'un yöntemleri, günümüzde de hak davayı anlatırken samimiyet, sabır, merhamet, hikmet ve tevekkülün ne kadar önemli olduğunu gösterir. İnsanların tevhid inancını reddetmeleri veya direnç göstermeleri mümkündür; fakat davetçinin görevi sadece hakkı ulaştırmaktır.[474]

4.2. Hz. İbrahim'in Batılla Mücadelede Uyguladığı Yöntemler

Kur'an, Hz. İbrahim'i tevhid mücadelesinde örnek bir şahsiyet olarak sunar ve onun batıla karşı yürüttüğü mücadeleyi ayrıntılı şekilde aktarır. Hz. İbrahim, kavminin puperestliğine karşı akli delillerle tartışmış, batıl inançların tutarsızlığını ortaya koymak için sembolik ve pratik yöntemler kullanmıştır. Onun mücadelesinde akli ikna, yanlış algıları ifşa etme, batılı tanımlayıp eleştrme, tevhidi vurgulama, gerektiğinde tebliğ için mekân değiştirme gibi yöntemler öne çıkar. Bu bağlamda Hz. İbrahim'in örnekliği, sadece tarihi bir kıssa değil, aynı zamanda her dönemde hak-batıl mücadelesi yürütenler için metodolojik bir rehberdir.

[473] Hud 11/38-39.

[474] el-Ğaşiye 88/21-22.

Tefsir kaynaklarında, ülü'l-azm peygamberlerin ikincisi olan Hz. İbrahim (a.s.) Peygamber'in kavmi Keldaniler'in gök cisimlerine taptıkları ve Sabiin olarak anıldıkları nakledilmektedir.[475] Bu sapkın anlayışla tevhid inancından süratle uzaklaşmış, durum karşısında insanların uyarılmasına gereklilik duyulmuştur. Bundan dolayı Hz. İbrahim, kavmini tevhid inancına davet ederken mantıki yöntemlere ve rasyonel tavırlara başvurmuştur. Kur'an'da Hz. İbrahim'in batılla mücadelesi, tevhid inancını savunma ve aklı kullanarak insanları hak yola çağırma yöntemleriyle dikkat çeker. Hz. İbrahim, kavminin putperestlik inanç ve anlayışına karşı hikmetle, sabırla ve mantıkla mücadele etmiştir. Onun uyguladığı yöntemler, Kur'an'ın farklı surelerinde detaylı bir şekilde anlatılır. Hz. İbrahim'in batılla mücadelesinde uyguladığı yöntemleri aşağıdaki başlıklar altında ele almak mümkündür:

4.2.1. Önce Kendi İmanını Kuvvetlendirme

Kur'an'da Hz. İbrahim (a.s.), hem tevhid mücadelesi hem de imani derinliği ile örnek bir peygamber olarak sunulmaktadır. Onun batıla karşı geliştirdiği mücadele yöntemlerinin temelinde, önce kendi imanını sağlam temellere oturtma çabası dikkat çeker. İbrahim (a.s.), hakikate ulaşma yolunda sorgulayan, düşünen ve tefekkür eden bir peygamberdir.[476] Bu ayet, onun imanını güçlendirme yöntemini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Onun, zaten iman etmiş olduğu hakikati, kalbi huzuru ve kesin bilgiye dayalı bir yakin seviyesine ulaştırmayı hedeflemiştir. Bu durum, onun iman yolculuğunda akıl, kalp ve tecrübeyi birlikte kullanma yöntemine işaret etmektedir.

Onun esaslı iman modeli kendisinden başlamak üzere ortaya koyma yöntemi, derin bir tefekkür, akıl yürütme, tebliğ ve sabır gibi unsurları içeren bir iman modeline dayanır. Tevhide dayalı bu iman modeli, yalnızca bireysel bir inanç sistemi değil, aynı zaman toplumsal dönüşüm ve batıl inançlara karşı direniş açısından da evrensel bir yöntem sunar. Zira insanlara ait bütün söylem ve eylemlerin desteklediği temel kaynak tevhid inancıdır.[477] Bundan dolayı, kulun her tür eylem ve söylemi tevhidle bağlantılı olup

[475] İbn Aşur, *et-Tahrir ve't-Tenvir,* 7/317.

[476] el-Bakara 2/260.

[477] Bkz. Ali Şeriati, *Hz. İbrahim'le Buluşmak*, Çev. Mustafa S. Altınkaya (Ankara: Fecr Yayınları, 2005), 22-23.

ancak onunla bir mana ve kıymet kazanır.[478] Yani insan, ancak bu inançla Allah'a karşı kulluk görevini hakkıyla yerine getirebilir.

Doğal olarak esaslı bir iman modeli ortaya koymak için tevhid inancına ait bir imanın akılla sağlam temele inşa edilmesi, sahih, esaslı ve asla sarsılmayan bir iman olması bakımından önemlidir. İlgili ayetler, özellikle de kalbinin iyice kanaat getirip yatışması için *"Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster!"*[479] وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّ اَرِنِي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰىۜ dediği ayet incelendiğinde Hz. İbrahim'in, babasından, atalarından ve çevresinden işitip gördükleriyle yetinmeyerek aklını çalıştırmak suretiyle kâinat ve kâinatta olup bitenler üzerine akıl yürüttüğü görülmektedir. O, kâinattaki her şeyi yaratanın, mükemmel intizamı yönetenin kaynağına varmak suretiyle yaratanın Allah olduğu düşüncesine ulaştığı gibi tek bir Allah'a ibadet ederek O'ndan başka varlıklara tapınmamak gerektiğinin şuuruna/bilincine ulaşmıştır.[480] Onun bu faaliyetinden anlaşılıyor ki O, esaslı bir iman sorgulaması yapmaktadır. Böylece Hz. İbrahim, içinden çıktığı putperest toplumun aksine, sahih ve esaslı bir imana sahip olmuş; böylece kavmine stratejik bir yöntem olarak kendi imanını bir model olarak ortaya koymuştur.

Yukarıda verdiğimiz Bakara Suresi'nin 260. ayeti, Hz. İbrahim peygamberin Allah'tan ölüleri nasıl dirilttiğini göstermesini istemiştir. Bunun üzerine gerçekleşen hadiseyi anlatır.

Klasik müfessirlerden Taberi, ayeti tefsir ederken Hz. İbrahim'in bu talebinin imanını pekiştirmek amacıyla olduğunu ve Allah'ın da ona dört kuşu alıştırıp parçalarını dağlara koymasını sonra çağırdığında onların dirilip geleceğini göstererek kudretini sergilediğini ifade eder.[481]

---

[478] Ali Şeriatı, A.g.e., 19.

[479] el-Bakara 2/260.

[480] Bkz., Neccar Abdulvehhab. *Kısasu'l-Enbiya.* Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l'Arabî, 1990, 98.

[481] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 2/233.

İbn Kesir, esaslı bir iman modeli ortaya koyma yöntemi hakkındaki ayetin tefsirinde Hz. İbrahim'in imanını güçlendirmek için böyle bir istekte bulunduğunu ve Allah'ın da ona mucizevi bir şekilde ölüleri nasıl dirilttiğini gösterdiğini belirtir.[482]

Kurtubi de Hz. İbrahim'in kalbinin tatmini için böyle bir talepte bulunduğunu ve Allah'ın da ona ölüleri nasıl dirilttiğini uygulamalı olarak gösterdiğini söyler.[483]

Elmalılı Hamdi Yazır ise esaslı bir iman modeli ortaya koyma yöntemi ile ilgili ayetin tefsirinde, Hz. İbrahim'in kalbinin mutmain olması için Allah'tan ölüleri nasıl dirilttiğini göstermesini istediğini, Allah'ın da ona dört kuş alıp parçalarını farklı dağlara koymasını, sonra çağırdığında onların dirilip geleceğini bildirdiğini açıklar.[484]

Bu tefsirler, bahsi geçen ayeti, Hz. İbrahim'in talebi bağlamında "imanını pekiştirmek, imanını güçlendirmek, kalbinin tatmini için, kalbinin mutmain olması" gibi farklı ifadeler kullanarak gerekçeyi ortaya koymuş olsalar da onun talebinde yer alan inanma hususundaki esaslı bir iman modelinin ortaya konma yöntemi ile ilgili arzu ve amaç aynıdır.

Hz. İbrahim'in, kavminin batıl inancından yüz çevirdiği gibi, esaslı bir iman modeli ortaya koyma yöntemiyle sahih ve köklü bir imana ulaşmada, derin düşünme yolunu uygulayarak tevhidi imanın ne olduğunu çok iyi kavradıktan sonra kavmini de aynı yöntemle esaslı imana ulaştırmak istediği anlaşılmaktadır. Nitekim esaslı bir imana sahip olmasının akabinde kavmine *"Neye tapıyorsunuz?"* diye sorunca onlar, putlara taptıklarını ve onlara tapmaya devam edeceklerini söyleyince *"Dua ettiğinizde onlar sizi işitirler mi? Yahut size fayda ve zararları olur mu?"* diye tekrar sorar. Onların, *"Hayır ama babalarımızı böyle yapar bulduk."* demelerine karşılık ise *"İyi ama sizin ve babalarınızın neye taptığını düşündünüz mü?"*[485] demek suretiyle esaslı gerçek imana, tevhide giden istikamette derin düşünmenin ehemmiyetine vurgu yaptığı ve onları hak yola çekmek istediği görülmektedir.

---

[482] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim,* 1/345.

[483] Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an,* 3/95.

[484] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/1123.

[485] eş-Şuara 26/76.

Kur'an ayetlerine konu bütünlüğü içerisinde bakıldığında Hz. İbrahim'in, esaslı bir iman modeli ortaya koyma yöntemini tefekkür ve yalnızca Allah'a iman hususuna dayandırarak, sadece kavmine değil, aynı zamanda kendisine de hakikati gösteren bir tefekkür süreci yaşadığı anlaşılmaktadır. Onun ortaya koymak istediği iman modeli, yalnızca geleneklere dayanmayan, bireysel tefekkür ve içsel bir arayışla desteklenen bir iman anlayışını içerir.

Düşünüp kavramadan esaslı sahih bir imana sahip olma imkânı yoktur. Bundan ötürü Hz. İbrahim, esaslı bir iman modeli ortaya koyma yöntemi kapsamında düşünen, akıl yürüten, akıl yürütme yoluyla bilgiye dayanan sağlam bir imana ulaşma yolunu kavmine öğretmek istemiştir. Netice olarak Hz. İbrahim'in batılla mücadelesi, sadece bir peygamberin değil, tüm insanlığın örnek alabileceği bir iman ve mücadele modelidir. Bu model, akıl ve delili merkeze alan bir tebliği, hikmet ve sabırla yapılan bir daveti, fiili mücadeleyi ve cesareti, Allah'a tam tevekkülü ve teslimiyeti esas alır.[486] Onun bu yöntemi, hakikate ulaşmak ve batıla karşı mücadele etmek isteyen herkes için Kur'an'da evrensel bir rehber olarak sunulmuştur.

İbrahim (a.s.) peygamberin imanını güçlendirme yöntemi, bireysel içsel teyidi merkeze alması bakımından evrensel bir örneklik taşımaktadır. O, imanını körü körüne kabul etmemiş; delil, tefekkür ve tecrübeyle desteklemiştir. Yukarıda verdiğimiz Bakara 260. ayet bağlamında görüldüğü üzere, iman ile kalbin tatmini arasındaki bağı önemseyerek Allah'tan doğrudan delil talep etmiş ve böylece imanı yakin mertebesine yükseltmiştir. Bu yaklaşım, bireyin inanç dünyasında şüpheleri bertaraf etme, aklı ve kalbi uyumlu bir şekilde besleme açısından dikkat çekicidir. Dolayısıyla Hz. İbrahim'in bu yöntemi, imni sağlamlık ve batıla karşı mücadelede en güçlü zemin olarak değerlendirilebilir.

4.2.2. Tebliğe En Yakından Başlama ve Sevgi ve Merhametle Hareket Etme

Kur'an'da peygamberlerin tebliğ yolunda en yakın çevrelerinden başlamaları dikkat çekici bir yöntem olarak öne çıkar. Zira iman davetinin en güçlü etkisi, kişinin ailesinde ve yakın çevresinde görülür. Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed (s.a.v.) örneklerinde görüldüğü üzere, davet önce aile fertlerinden başlamış; böylece

[486] el-Enbiya 21/67.

tebliğin sağlam zemine oturması amaçlanmıştır. Bu süreçte peygamberler, kavimlerine karşı sertlik değil; sevgi, şefkat ve merhametle yaklaşmışlardır. Onların daveti, kırıcı değil gönüllere dokunan bir çağrı olmuştur.

Hz. İbrahim, babasının da bir putperest olduğunu gördüğünde tebliğ ederken ona sevgi ve merhametle yaklaşmıştır. En güzel mantığa dayalı diyalogla onu açıkça uyararak hakka inanmasını istemiş ancak bu sırada saygıyı elden bırakmamıştır.[487] Hz. İbrahim, babasına şöyle seslenmiştir: *"Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?"*[488]

اِذْ قَالَ لِاَبِيهِ يَا اَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا

Bu ayet, Hz. İbrahim'in babasını putperestlikten vazgeçirmeye yönelik nazik ve hikmetli davetini göstermenin yanında batılla mücadelesinde, babasına sevgi ve merhametle yaklaşma yöntemini uyguladığını göstermektedir. Bu yöntemle ilgili ayetin yorumunda Taberi, Hz. İbrahim'in babasına yönelik bu hitabında, putların cansız ve faydasız varlıklar olduğunu nazik bir üslupla ifade ettiğini belirtir. Bu yaklaşımın, babasını düşünmeye sevk etmek amacı taşıdığını vurgular.[489]

Hz. İbrahim'in batılla mücadelesinde kendi babasına sevgi ve merhametle yaklaşma yöntemini anlatan ayetin yorumunda İbn Kesir, Hz. İbrahim'in babasına yönelik hitabında "babacığım" ifadesini kullanarak ona sevgi ve saygısını gösterdiğini belirtir. Ayrıca, putların ne işitebildiğini ne de fayda sağlayabildiğini vurgulayarak onların ilah olamayacağını babasına anlatmaya çalıştığını açıklar.[490]

Modern müfessirlerden sevgi ve merhametle yaklaşma ayetinin yorumunda Mevdudi, Hz. İbrahim'in babasına yönelik bu hitabında, putların cansız ve faydasız varlıklar olduğunu nazik bir yöntemle ifade ettiğini belirtir. O, bu yaklaşımın, babasını düşünmeye sevk etmek amacı taşıdığını vurgular.[491]

---

[487] Meryem 41-49.

[488] Meryem 42.

[489] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 16/123.

[490] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim,* 3/128.

[491] Mevdudi, *Tefhim'ul-Kur'an,* 3/145.

Yine modern müfessirlerden Seyyid Kutub, Hz. İbrahim'in batılla mücadelesi kapsamında uyguladığı kendi babasına sevgi ve merhametle yaklaşma yöntemi ile ilgili ayetin tefsirinde, Hz. İbrahim'in babası Azer'e hitaben söylediği sözleri ve onun tevhid inancına davetini ele alır. Bu ayette, Hz. İbrahim'in babasına putlara tapmaktan vazgeçmesi yönündeki çağrısını vurgulamaktadır. O, bu ayeti tefsir ederken Hz. İbrahim'in babasına karşı gösterdiği saygılı ve nazik üsluba dikkat çeker ve tevhid inancının önemini belirtir.[492]

Müfessirlerin yorumlarından anlaşıldığı gibi, Hz. İbrahim'in babasına karşı merhamet, nazik ve sevgi dolu bir yöntemle yaklaşması, tevhid inancını anlatırken kullandığı etkili bir yöntemdir. Bu yaklaşım, ilgili ayette (Meryem 42.) açıkça görülür. Ancak babası, oğlunun davetine olumlu yanıt vermemiş ve putperestliğe devam etmiştir. Fakat babası, inanıp oğluna destek olmak yerine onu taşlamakla, uzun süreli kovmakla tehdit etmiştir.[493] Buna rağmen o, sabır ve hikmetle *"selam olsun sana"*[494] diyerek oradan ayrılmış ve babası için Allah'tan af dilemiş fakat bu dileği kabul edilmemiştir.[495] Hz. İbrahim'in babasının olumsuz tavrıyla ilgili durum, sevgi ve saygıyla yapılan tebliğ ve davetin her zaman muhatap tarafından edilmediğini, ancak doğru bir yöntem olarak değerini ve gerekliliğini koruduğunu gösterir.

Kur'an'da, Hz. İbrahim'in babası ile kurduğu sevgi, saygı ve merhamete dayalı olumlu ve etkili diyaloglarına sık yer verilmesi, bir evladın babasına nasıl davranması, nasıl hitap etmesi gerektiği hususunda örneklik arz etmektedir. Kur'an ayetlerinden anlaşıldığına göre onun babası Azer ile kurduğu diyalog, bu sırada putperest olan babasını, batılı terk ederek "tevhid" inancına dönmesi için davette bulunması amacına yönelik[496] olduğu görülmektedir.

Hz. İbrahim'in babasına karşı sevgi ve merhametle yaklaşmasını ele alan yukarıda bahsi geçen ayette, *"putlara niçin tapıyorsun"* ifadesiyle ilgili el-Cezairi (d.1921) tefsirinde, "seni işitmeyen, görmeyen kör ve sağır putlara bir çeşit yakınlaşmak

---

[492] Seyyid Kutub, *Fi Zilal'il-Kur'an,* 1/2311-2312.

[493] Meryem 19/43-46.

[494] Meryem 19/47.

[495] Meryem 19/41; et-Tevbe 9/114.

[496] el-En'âm 6/74; Meryem 19/41, 45; el-Enbiyâ 21/52-54.

maksadıyla neden dua ediyorsun?"[497] şeklinde açıklama yapmaktadır. Bu açıklama da onun batılla mücadelede mantık kaynaklı sevgi ve merhamet yöntemini uyguladığını göstermektedir.

Netice olarak, yakından başlayarak yapılan tebliğ, toplumsal dönüşümün temeli sayılır. Bu bağlamda Hz. İbrahim'in sevgi ve saygıya dayalı bu yöntemi, peygamberlerin tebliğ ve davet tarzında bir model sunmaktadır. Sevgi ve merhametle yürütülen bir davet, insanın fıtratına en uygun yöntemdir. Kur'an'da yumuşak, bir dilin, tebliğ ve davette önemli bir etkisi olduğu vurgulanır.[498] Hz. İbrahim'in babasına yönelik uyguladığı bu yöntem, nazik ve hikmetli bir davetin, bir müminin her koşulda sorumluluğu olduğunu gösterir. Kur'an'a göre, muhatabın kararı üzerinde herhangi bir zorlamanın olmayacağı, tercihin kişisel bir sorumluluk olduğu açıkça belirtilir.[499] Hz. İbrahim örnekliğinde görüldüğü üzere, hak davanın başarısı baskıyla değil, sevgi, saygı, yakınlık, samimiyet ve şefkatle mümkündür.

4.2.3. Aklı ve Delili Kullanarak Batılı Çürütme (Mantıkla İstidlal)

Kur'an'da peygamberlerin batıl inançları reddederken sıkça kullandıkları yöntemlerden biri, akıl yürütme ve delile başvurma olmuştur. Hz. İbrahim'in putperest kavmiyle yaptığı tartışmalar, bu yöntemin en dikkat çekici örneklerindendir. O, hem gök cisimlerini ilah edinenlerin yanlışını akli delillerle ortaya koymuş hem de kavminin el yapımı putlarına tapmasının mantıksızlığını vurgulamıştır. Böylece tevhid hakikatini, aklın ve delilin ışığında ispat etmeye çalışmıştır.[500]

Hz. İbrahim, tebliğ ve davet kapsamında kavminin batıl inançlarını sorgulayıp onların yanlış düşüncelerini ortaya koymak için mantıklı ve sorgulayıcı bir yöntem uygulamıştır. Onun batılla mücadelede böyle bir yöntem uygulaması, iletmek istediği ilahi mesajların sunulma biçimleri, kavminin ikna edilmesi bakımından büyük önem

---

[497] el-Cezairi Ebi Bekr Cabir, *Eyserü't-Tefsir Li Kelami'l-Aliyi'l-Kebir,* 3. bs. (Cidde: Rasu li'd-Diayeti ve'l-İ'lan, 1990), 3/310.

[498] Taha 20/40.

[499] el-Bakara 2/256.

[500] el-Enbiya 21/66.

taşıdığını göstermektedir. Hz. İbrahim, aklı ve delili kullanarak batılı çürütme yöntemiyle kavminin tapındığı gök cisimlerini sorgulamıştır.[501] Kavminin putperestliğini çürütmek için önce yıldızı, sonra ayı ve ardından güneşi "ilah" gibi göstermiş fakat bunların batmakta olduğunu söyleyerek bunların ilah olamayacağını açıklamıştır. Kur'an'ın ifadesiyle şöyle demiştir: *"Ben batanları sevmem."*[502] فَلَمَّا اَفَلَ قَالَ لَآ اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ O, bu örnekle, geçici ve sınırlı varlıkların ilah olamayacağını vurgulamış ve kavmini düşünmeye davet etmiş; "ben, yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim, ben müşriklerden değilim."[503] diyerek davetini perçinlemiştir.

"Ben batanları sevmem" ayeti, Hz. İbrahim'in batılla mücadelesinde uyguladığı, aklı ve delili kullanarak batılı çürütme yöntemini anlatır. Müfessirler, bu ayeti yorumlarken İbrahim (a.s.) peygamberin yıldız, ay ve güneşin rab olamayacağını göstermek için sembolik bir dil kullandığını belirtirler.

Aklı ve delili kullanarak batılı çürütme yöntemiyle ilgili ayetin tefsiri hakkında Taberi tefsirinde, Hz. İbrahim'in kavminin taptığı yıldız, ay ve güneş gibi gök cisimlerinin ilah olamayacağını göstermek amacıyla onların batışını delil olarak sunduğunu belirtir. Bu yöntemle Hz. İbrahim, sürekli değişen ve kaybolan varlıkların ilah olamayacağını vurgulayarak kavmini tevhid inancına davet etmiştir.[504]

Razi, bu yöntem ile ilgili ayeti akli delillere dayalı bir sorgulama süreci olarak yorumlar. O, Hz. İbrahim'in bu süreçte akıl yürütme yoluyla ilahın özelliklerini ortaya koyduğunu ve sınırlı varlıkların bu özellikleri taşımadığını gösterdiğini belirtir.[505]

Hz. İbrahim'in, aklı ve delili kullanarak batılı çürütme yöntemiyle ilgili ayet hakkında Zemahşeri de "el-Keşşaf" adlı eserinde Hz. İbrahim'in kavmini tevhid inancına davet ederken kullandığı akli delillere dayalı bir yöntem olarak açıklar. O, Hz. İbrahim'in kullandığı yöntemin tartışmaya dayalı bir hikmet ve mantık yöntemi olduğunu belirtir.

---

[501] el-En'am 7/75-79.

[502] el-En'am 6/76.

[503] el-En'am 7/79.

[504] Taberi, *Camiu'l-Beyan*, 7/157.

[505] Razi, *Mefatih'ul-Gayb*, 1/

Bu yöntemde önce karşı tarafın delilleri kabul edilir gibi gösterilmiş, ardından bu delillerin yetersizliği ortaya konmuştur.[506]

Çağdaş müfessirlerden Ömer Çelik ise aklı ve delili kullanarak batılı çürütme yöntemiyle ilgili ayetin tefsirinde, Hz. İbrahim'in kavminin inançlarını sorgulamak amacıyla onların taptığı gök cisimlerinin rab olarak nitelendirdiği ancak bunların batıp kaybolmasıyla gerçek rab olamayacaklarını gösterdiği vurgulanır.[507]

Müfessirlerin ayetle ilgili ortak vurguları, Hz. İbrahim'in bu yöntemi bir sorgulama sürecidir; yaratılmış olan hiçbir şeyin ilah olamayacağını göstermeye yöneliktir; bu yöntem, sadece bir kavme değil, bütün insanlığa yol gösterici bir tebliğ metodu olarak anlaşılır; inançların yanlışlığını ispat etmek için akıllıca ve etkili bir yöntem kullanılmıştır şeklinde olmuştur. Ayetle ilgili yorumlar, tefsir kaynaklarında farklı açılardan ele alınmakla birlikte, Hz. İbrahim'in kullandığı yöntemin hikmetli bir tebliğ metodu olduğu konusunda birleşmektedir.

Hz. İbrahim, kavmine karşı aklı ve delili kullanarak batılı çürütme/mantıkla istidlal yöntemini uygulayarak iman ve tevhid adına batıla karşı çetin bir mücadele vermiştir. Zira o, ilmin temel kaynaklarından olan akıl, vahiy ve duyuların her biri çalıştırılmadan kendi doğal haliyle ele alındığında muhatap topluluk üzerinde büyük etkiler meydana getirdiği hakikatinin farkındadır.[508]

Hz. İbrahim, batılla mücadelesinde genel anlamda rakiplerine üstün gelebilmek için döneminin en yaygın yöntemi olan "mantık" yöntemini tercih edip uygulamıştır. Çünkü mantık aynı zamanda çok önemli bir sanattır. Bir ünlü filozof olan Farabi bu konuda şöyle der: "Bu sanat, hangi inancın doğru, hangisinin yanlış olduğunun bilinmesini sağlar".[509] İnsanoğlunun düşünen bir varlık olduğu dikkate alındığında

---

[506] Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 1/456.

[507] Ömer Çelik, Tefsir, https://www.kuranvemeali.com/enam-suresi/76-ayeti-tefsiri. Erişim: 01.10.2025.

[508] Enver Polatoğlu, "Bir Davet Biçimi Olarak Hz. İbrahim'in Akli Delillere Dayalı Metodu", Bingöl Üniversitesi İlahiyat fakültesi Dergisi, s. 215.

[509] Farabi, *Tenbih Ala Sebili's-Sa'ade*, Çev. Hanefi Özcan, 1. bs. (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1985), 184.

hem düşünmenin kanunlarını inceleyen bir bilim sahası[510] olması hem de bir doğru ve düzgün düşünme tarzını ifade etmesi sebebiyle mantık yönteminin ne kadar önemli ve gerekli olduğu kolayca anlaşılacaktır. Zira mantık ilmi ile mantıklı düşünme arasında bir ilişki vardır.[511] Yine çok iyi dikkat edildiğinde Hz. İbrahim'in, herhangi bir bilgiye dayanmayan, yanlış, akla ve mantığa aykırı düşünen ve hareket eden bir topluluğu bilgilendirmek, doğru düşünmelerini ve düzgün hareket etmelerini sağlamak ve onları yanılmalardan korumak[512] için mantık yöntemine başvurmasının ne kadar isabetli bir davranış olduğu görülecektir. Zira mantığın, dinî ilimlerde doğruya ulaşmada düşünme gayretinin bir aleti olduğu kabul edilmektedir.[513] Aynı şekilde mantık, bilgimizin doğruluk derecesini ve ayarını gösteren bir alet olarak görüldüğünden ona "Mi'yaru'l-ilm/İlmin ayarı" ve "Mihekku'n-nazar/Düşüncenin mihenk taşı" adlarının[514] verildiğini görmekteyiz. İnsanoğlu bu ayarı kullandığında onun zihin gücü, ancak hakkın gerçekten kesin olarak doğru olduğunu, batılın da gerçekten kesin olarak yanlış olduğunun bilmesini sağlar. Hz. İbrahim, bu yöntemi seçerken onu gerekli ve önemli bir vasıta olarak görmüş, Farabi'nin de ifade ettiği gibi "iyiyi ayırt etmeye ulaşma yolu"[515] olarak uygulamak suretiyle büyük bir örneklik sergilemiştir.

Kur'an-ı Kerim, batılla mücadele kapsamında yapılan tebliğde oldukça etkili üslup, yöntem ve prensip dikkat çekmektedir.[516] Hz. İbrahim'in kavmine yönelik tebliğ ve davet çalışmasında Allah'ı ispat etmede uyguladığı aklı ve delili kullanarak batılı çürütme (mantıki istidlal) yöntemi ile ilgili tavır hakkında çağdaş âlim Vehbe ez-Zuhayli (1932-2015) şöyle demektedir: İbrahim (a.s.) Peygamberin tavrı, kendisini inanan birisi değilmiş gibi gösteren, onlarla aynı düşünceyi taşıdığı vehmini veren ve

[510] Taylan Necip. *Anahatlarıyla Mantık*. Ensar Neşriyat, İsyanbul, 2010, 9.

[511] Taylan, *Anahatlarıyla Mantık*, 12.

[512] İbn Haldun. *Mukaddime* Çev. Zakir Kadiri Ugan. İstanbul: MEB, 1969, 2/640.

[513] Taylan, *Anahatlarıyla Mantık*, 10.

[514] Taylan, *Ana Hatlarıyla Mantık*, 11.

[515] Farabi, *Tenbih Ala Sebili's-Sa'ade*, 184.

[516] en-Nahl 16/125; Taha 20/42-44.

son derece dikkat çekici bir yaklaşımla tartışıp bunu örneklerle ispatlayan bir kimsenin tavrı olarak sunulmaktadır.[517]

Bu hadise, İbrahim (a.s.) peygamberin kavmiyle tartışma esnasında vuku bulmuştur. Allah, bu hadiseden bahsettikten sonra "İşte kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz yöntem bu idi"[518] buyurmuş ve burada kendisi için değil, "kavmine karşı" ifadesini kullanmıştır. Ayet açıkça gösteriyor ki Hz. İbrahim'in tartışmadaki bu tavrının amacı, kendisi için Allah'ı araması değil, kavminin imana ulaşması için bir tebliğ ve davet yöntemini uygulamasıdır.[519]

Müfessir Razi, Hz. İbrahim ile ilgili bu tartışmayı maddenin kadim olduğunu söyleyen bir kimseyle tartışırken önce "madde kadimdir" şeklinde söze başlayıp, daha sonra da "eğer madde kadim ise niçin biz onun mürekkep ve değişken olduğunu görürüz?" diyerek tartışmayı sürdürmeye çalışan kimsenin durumuna benzetmiştir. Bu mantıkla önce muhatabın sözü tekrar edilmiş; sonra da bunun yanlış olduğu ispat edilmiştir. Aynı şekilde Hz. İbrahim, ilk olarak "Bu benim Rabbim" demiş, ardından da sönüp batanları sevmediğini söyleyerek inanç bakımından içinde yaşadığı kavminin yanlış yolda olduğunu ortaya koymuştur.[520]

Hz. İbrahim'in batılla mücadelede bir yöntem olarak aklı ve delili kullanması, batıl inançların temelsizliklerini ve geçersizliklerini ortaya koyar. Bu yöntem, hem hakikatin anlaşılmasını kolaylaştırır hem de insanın fıtratındaki düşünme melekesine hitap eder.

4.2.4. Düşünmeye Teşvik Ederek İmana Yönlendirme

Kur'an'da peygamberlerin tebliğde kullandıkları yöntemlerden biri de insanları düşünmeye sevk etmektir. Nitekim İbrahim (a.s.) gibi Hz. Nuh peygamber de (a.s.),

---

[517] Vehbe b. Mustafa ez-Zuhali, *et-Tefsirü'l-Münir*, Dımışk: Daru'l-Fikr, 2. bs. 1418, 7/264.

[518] el-En'am

[519] Ahmet İyibildiren, Kur'an'da İbrahim (a.s.), Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990, 93.

[520] Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, 13/38-47.

kavmini göklerin, yerin ve insanın yaratılışı üzerine tefekküre çağırmış;[521] böylece onların körü körüne inanarak taparak bağlandıkları putperetlikten sıyrılarak akıl yoluyla gerçeği kavrayıp kabul etmelerini istemiştir. Bu yöntem, insanın kalbine ve aklına aynı anda hitap eden bir tebliğ üslubudur.

Batılla mücadelesinde uyguladığı mantıkla istidlal gereği olarak, düşündürerek inandırma yöntemini devreye koyan Hz. İbrahim (a.s.), daha sert bir üslup kullanarak babasına ve kavmine *"neye tapıyorsunuz"* اِذْ قَالَ لِاَبِيهِ وَقَوْمِهٖ مَا تَعْبُدُونَ diye sorar; onlar putlara taptıklarını ve tapmaya devam edeceklerini söyleyince, *"Yalvardığınızda onlar sizi işitirler mi? Yahut size fayda ve zararları olur mu?"* diye tekrar sorar. Onların, *"Hayır, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk"* demelerine karşılık ise Hz. İbrahim, *"*İyi ama sizin ve önceki babalarınızın neye taptığını düşündünüz mü*?"*[522] deyip batılla mücadelesinde kavmini düşündürerek inandırma yöntemini uygulamıştır. Burada amaç, onların düşünmesini sağlamak ve onları tevhid inancına yönlendirmektir.

Hz. İbrahim, sorularla tevhid inancına giden yolda akli düşüncenin önemine vurgu yapmak suretiyle kavminin nasıl inanmaları gerektiği hususunda örnek bir yöntem ortaya koyduğu açıktır. Zira tevhid inancı, düşünmeyi öteleyen, telkin ve taklide dayanan temeli sağlam olmayan bir inanç değil; aksine o, temelini akla, düşünmeye dayandıran tahkiki bir imandır. Zira akla istinat etmeyen bir inancın, hakiki inanç özellikleri ve ölçütleri bakımından herhangi bir değer ifade ettiği söylenemez.

Hz. İbrahim'in babası ve kavmiyle olan diyalogunu başlatan Şu'ara Suresi'nin 70. ayeti, kavmini düşündürerek inandırma maksadıyla sorulan soruları ele almaktadır. Bu ayetin tefsiri hususunda klasik müfessirlerden Taberi, Hz. İbrahim'in bu sorusunu, kavmine inançlarının anlamsızlığını göstermek için mantıklı bir giriş olarak yorumlar. Ona göre, bu yöntem ikna edici ve kavrayışa dayalı bir davet metodudur.[523]

Klasik müfessirlerden Razi ise Hz. İbrahim'in bu soruyu sorarken kavminin taptığı şeylerin gerçekliğini sorgulamalarını sağlamak istediğini söyler. Ona göre, putların

[521] Nuh 71/15-16.

[522] eş-Şuara 26/70-76.

[523] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 19/522-523.

işlevsizliği ve faydasızlığını ortaya koyan bu soru, daha sonra tevhid inancını savunan delillerle devam eder.[524]

İbn Kesir, Hz. İbrahim'in yukarıda bahsi geçen akılcı ve sorgulayıcı sorusunu, onların anlamsız batıl inançlarını ortaya çıkarmak için uyguladığı bir yöntem olarak görür. Ona göre Hz. İbrahim, kavminin yanlış inançlarına meydan okurken putların ne kendilerine ne de başkalarına bir faydası olmadığını anlatmayı amaçlamıştır.[525]

Elmalılı, Hz. İbrahim'in bu sorusunu, kavminin inançlarını sorgulayan ve onları düşünmeye sevk eden bir yaklaşım olarak değerlendirir. O, bu sorunun, onların taptıkları varlıkların gerçek mahiyetini anlamaları için bir davet olduğunu belirlemektedir.[526]

Ömer Nasuhi Bilmen, kavmini düşündürerek inandırma yöntemi ile ilgili ayetin tefsirinde, Hz. İbrahim'in sorusunu, babası ve kavminin taptıkları putların aslında hiçbir güç ve kudrete sahip olmadığını göstermek amacıyla sorduğunu belirtir. Bu şekilde, onların yanlış yolda olduklarını fark etmelerini hedeflemiştir.[527]

Seyyid Kutub, Hz. İbrahim'in bu sorusunu, kavminin batıl inançlarını sorgulayan ve onları düşünmeye teşvik eden bir yaklaşım olarak yorumlar. Ona göre bu soru, onların taptıkları varlıkların gerçek mahiyetlerini anlamaları için bir davettir.[528]

Süleyman Ateş, Hz. İbrahim'in bu ayette kullandığı yöntemin "ikna temelli bir davet" olduğunu vurgular. Ona göre bu yaklaşım, modern zamanlarda da geçerli bir yöntemdir. Hz. İbrahim'in soru sorma yöntemi, insanların kendi inançlarını sorgulamalarını teşvik eder.[529]

Müfessirlerin söz konusu ayet ile ilgili yorumları, Hz. İbrahim'in tevhid inancını savunurken kullandığı akılcı ve sorgulayıcı yönteme vurgu yapmaktadır. Onların

---

[524] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 13/51-52.

[525] İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'anü'l-Azim,* 6/122.

[526] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/323-324.

[527] Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali ve Tefsiri, 6/269.*

[528] Seyyid Kutub, *Fi Zilal-il-Kur'an,* 6/3601-3603.

[529] Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri,* Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul: 1988, 6/230.

yorumuna göre Hz. İbrahim, kavminin putlara tapma geleneğini sorgulayarak onları hakikati aramaya ve düşünmeye davet etmiştir. Bu yaklaşım, İslam'ın tebliğ ve davet metodunda aklın ve sorgulamanın önemini göstermektedir.

Hz. İbrahim'in, kavmini düşündürerek inandırma yöntemi gereği "*Bu tapınıp durduğunuz heykeller nedir?*" ifadelerine putperest olan kavmi, "*Atalarımızı bunlara tapar bulduk*" cevabıyla düşünceye değil atalarından gördüğü şekli ile taklide dayalı itaat ettiklerini belirtmişlerdir.[530] Tefsir ve tarih kaynaklardan anlaşıldığına göre, putperestliğin onlar arasında bir dayanışma ruhu doğurmuş; bu sebepten dolayı onlar için din olgusu, bir inanç mevzuu olmaktan ziyade bir toplumsal dayanışma ve kaynaşma aracı olmuştur. Bu durumda din sadece bir töre, çıkar konusu, bir kültür unsuru olarak benimsenmiştir. Bu sebepten dolayı Hz. İbrahim'e toplu hâlde karşı çıkarak inanmadıkları söylenebilir.[531] Onların olumsuz tutum ve söylemlerinden dolayı Hz. İbrahim, *"Muhakkak, siz de atalarınız da apaçık bir dalalet içindesiniz."* demek suretiyle kararlılık ve inancının güçlü olduğunu bir kez daha onlara göstermiştir.

Bu gerçeği gören kavmi, düşünüp iman etmeleri yerine onlar, kendilerinin bu inancı uzun süredir taşımalarının yanında sayıca üstün olmalarından *"Sen bize gerçeği mi getirdin yoksa şaka mı ediyorsun?"* demişlerdir. Onlar bu ifadeleri ile Hz. İbrahim'in kendilerini garipsemesi ve bu yönde ciddi olmasını muhal ve uzak bir şey olarak değerlendirdiklerini belirtmiştir.

Hz. İbrahim, kavmini düşündürerek inandırma yöntemini uygulayarak gök cisimlerinin ve yeryüzündeki putların ilah olamayacağını açıklamıştır. Bununla birlikte *"Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım. Çünkü ben, yüzümü gökleri ve yeri yaratan Allah'a çevirdim ve ben O'na ortak koşanlardan değilim"*[532] demesi üzerine, kavmiyle arasında Allah'a iman ve ibadet hakkında sözlü mücadele meydana gelir. Kur'an'da ifade edildiğine göre Hz. İbrahim, onlara şöyle

[530] Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri,* 3/686.

[531] Bkz., el-Ankebut 29/25.

[532] el-En'am 6/79.

der: *"Beni hidayete erdirmişken, Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben sizin O'na ortak koştuklarınızdan korkmam. Ancak Rabbimin dilediği olur!"*[533]

Hz. İbrahim'in ifadelerini aktaran bu ayette üç önemli husus göze çarpmaktadır: Şirke karşı tevhid inancını ilan etmesi ve tebliğ ederken putperest kavminden korkmayıp cesaret göstermesi, Allah'a tam bir tevekkül ve teslimiyet içerisinde olması, korkmadığını söylemek suretiyle onların taptıkları putların fayda ve zarar veremeyecek varlıklar olduğunu tekrar hatırlatmış olmasıdır.

Sonuç olarak, Hz. İbrahim'in, kavmini düşündürerek inandırmaya yönelik soru sorma yöntemini anlatan ayet (Şu'ara 70), Hz. İbrahim'in batılla mücadelesinde kullandığı sorgulayıcı ve ikna edici yaklaşımı yansıtır. Müfessirler, bu sorunun temelinde mantıksız ve batıl bir inancı çürütme ve hakikati gösterme çabası bulunduğunu vurgular. Yukarıda zikrettiğimiz görüşler, klasik ve modern tefsirlerde bu ayetin farklı yönlerini ele alır.

Düşünmeye teşvik, insanı hakikate götüren en etkili yollardan biridir. Zira aklını kullanan kimse, batılı fark edip tevhid gerçeğini kavramaya daha kolay yönelir.

4.2.5. Farklı Yöntemlerle İnançları Sorgulamaya Teşvik Etme

Kur'an'da peygamberlerin batılla mücadeleleri kapsamında tebliğlerinde öne çıkan yöntemlerinden biri, insanları kendi batıl inançlarını sorgulamaya teşvik etmektir. Özellikle Hz. İbrahim, kavminin yıldızlara, aya, güneşe ve yontma putlara yönelik yanlış inançlarını farklı yöntemlerle sorgulatmış; "Bu mu Rabbiniz?" diyerek onları düşünmeye ve kendi inançlarının temelsizliğini fark etmeye yönlendirmiştir.[534] Bu yöntem, insanın alışkanlık haline getirdiği yanlış kabulleri kırmak ve onu hakikate yönlendirmek için tesirli bir yoldur.

Hz. İbrahim, batılla mücadelesinde kavminin tapındığı putların acizliğini ve mantıksızlığını göstermek için onları eleştirmiş ve halkın inanışlarını sorgulamalarına sebep olmuştur. Onun bu yönteminin en açık örneği putları kırması ve büyük putu

[533] el-En'am 6/80-81.

[534] el-En'am 6/76.

sorumlu olarak göstermesidir.[535] Hz. İbrahim, bir bayram günü kavminin putlarını kırarak onların anlamsızlığını gözler önüne sermiştir. Büyük putu kırmamış ve baltayı ona asarak kavmine şöyle demiştir: *"Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır; konuşabiliyorsa ona sorun."*[536] *قَالَ بَلْ فَعَلَهُۥٓ كَبِيرُهُمْ هَٰذَا فَسْـَٔلُوهُمْ إِن كَانُوا يَنطِقُونَ*

Bu olay, halkın kendi inançlarını sorgulamasına yol açmıştır. Onlar, putların konuşamadığını kabul etmek zorunda kalmıştır: *"Sonra kendi vicdanlarına dönüp (şöyle dediler): 'Asıl zalimler sizsiniz!'"*[537] Bu yöntemle Hz. İbrahim, putların ne kadar aciz olduğunu açık bir şekilde göstermiştir.

Putlara tapınmayı alaya alarak batıl inanışları sorgulama yöntemini ortaya koyan Enbiya Suresi 63. ayetin yorumu ile ilgili Taberi, Hz. İbrahim'in putları kırma olayını, kavminin düşünmesini sağlamak için bir hikmet yöntemi olarak açıklar. Ona göre Hz. İbrahim, putları kırdığı baltayı büyük putun boynuna asarak putların acizliğini onların gözleri önüne sermiştir.[538]

Razi ise Hz. İbrahim'in putlara tapınmayı alaya alarak batıl inanışları sorgulama yöntemini "akıl yürütme sanatı" olarak niteler. Ona göre, bu olay sadece kavme yönelik değil, aynı zamanda evrensel bir tebliğ mesajı taşır. Razi, putların kırılmasının sembolik bir mesaj olduğunu ve batıl inançların geçersizliğini vurguladığını belirtir.[539]

İbn Kesir de Hz. İbrahim'in putlara tapınmayı alaya alarak batıl inanışları sorgulama yöntemini, güçlü bir tevhid mesajı olarak değerlendirir. İbn Kesir'e göre, Hz. İbrahim putları kırarak kavminin ilahlarının hiçbir güce sahip olmadığını ispat etmiş ve onları Allah'a yönelmeye davet etmiştir.[540]

Bu bağlamda Hz. İbrahim, kavmine gerçekleri delillere dayandırarak, sözlü olarak çok anlatmasına rağmen sözlü anlatmaları bir türlü anlamadıklarını görünce, bu sefer mantıki istidlal yoluyla putlara tapınmayı alaya alarak, batıl inanışları sorgulama

[535] el-Enbiya 21/51-71.

[536] el-Enbiya 21/63.

[537] el-Enbiya 21/64.

[538] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 17/43.

[539] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 21/182-184.

[540] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,* 3/211.

yöntemini devreye sokup putları kırmak suretiyle gözlem ve deneyle fiilî olarak hakkı anlatmaya çalışmıştır. Böyle yapmakla putlara tapmanın bir fayda sağlamayacağını fiilen göstermiş; onları putların konuşamayacağı, fayda ve zarar veremeyeceği inancına getirmek istemiştir.[541] Başka bir ifadeyle akl, tümevarımsal ve somut delillerden hareketle düşünmeye dayalı bir tebliğ ve davet anlayışını tercih etmiştir. Bu yaklaşım, bir şekilde sözden eyleme geçiştir.

Tarih kaynaklarından ve ayetlerle ilgili yapılan yorumlardan anlaşıldığına göre, Hz. İbrahim'in yaşadığı dönemde putperestlik toplumun temel inanç sistemi haline gelmişti. Putlara tapma, sadece bir ibadet şekli değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve siyasi düzenin bir parçasıydı. Bu sebeple putlara tapınmayı alaya alarak batıl inanışları sorgulama biçiminde bir yöntem uygulan Hz. İbrahim'in putları kırma eylemi hem dinî hem de toplumsal düzeni sorgulayan bir hareket olarak büyük bir yankı uyandırmış olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, batıl inançları sorgulamaya teşvik, kişiyi körü körüne bağlılıktan kurtarır ve düşünerek hakkı bulmasına zemin hazırlar. Bu da tebliğin kalıcı ve bilinçli bir imanla sonuçlanmasını sağlar.

4.2.6. En Üst Siyâsî Otoriteye Tebliğde Bulunma

Kur'an'da peygamberlerin tebliğ görevlerini yalnızca halka değil, aynı zamanda dönemin en üst siyasi otoritelerine de ulaştırdıkları görülür. Bu durum, hak davetin hiçbir güç karşısında geri durmaması gerektiğini gösterir. Hz. Nuh, en yüksek otoriteye doğrudan hitap etmese de kavminin önde gelen seçkinleri ve ileri gelenleriyle mücadele etmiş, onların direncine rağmen davetini sürdürmüştür. Hz. İbrahim, kavminin siyasi ve dini otoritesi konumundaki Nemrud'un huzurunda tevhidi savunmuş, onun "Ben de diriltir ve öldürürüm" iddiasına karşı akli bir delil ortaya koyarak batılın tutarsızlığını gözler önüne sermiştir.[542] Aynı şekilde Hz. Musa'nın Firavun'a gönderlmesi, bunun en belirgin örneklerinden biridir. Allah, Hz. Musa ve Hz. Harun'a, dönemin en güçlü siyasi lideri Firavun'un zulmüne rağmen tebliği

[541] Kurtubî, *el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an*, 11/198.

[542] el-Bakara 2/258.

yumuşak bir üslupla yapmalarını emretmiş;[543] böylece hak davetin, adalet ve merhamet temelli olduğunu ortaya koymuştur. Bu, hak davetin toplumsal güç odaklarına ve en üst siyasi otoritesine karşı da söylenmesi gerektiğini gösterir.

İslam'da idarecilerin (yöneticilerin) halk üzerindeki etkisi büyük kabul edilir. Bir toplumun lideri inançlı, dürüst, adaletli ve dindar olduğunda, halkın da dine yönelmesi ve inançlarını sağlamlaştırması kolaylaşır. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, "Muhakkak ki imam (yönetici) bir kalkandır"[544] buyurarak, idarecilerin hem maddi hem manevi yönden toplumu koruyup yönlendirme sorumluluğuna dikkat çekmiştir.

Toplumunu olumlu yönden kolayca etkileme bakımından Hz. İbrahim, bir yöntem olarak dönemin hükümdarı Nemrud'a tebliğde bulunmuş ve ona, Allah'ın yaratıcı ve mutlak güç sahibi olduğunu açık bir şekilde ifade etmiştir. Bu yöntemle Hz. İbrahim, o dönemde ilah olduğunu iddia eden ve en üst siyasi otorite olan Nemrud'un iman ederek insanlara öncülük etmesini hedeflemiştir. O, tebliğinde ilahlık iddia etmesi sebebiyle Nemrud'a Allah'ın gücünü ve kendisini yaratan bir ilahın olduğunu anlatmak istemiştir. Tebliğ esnasında Hz. ibrahim, Nemrud'la yaptığı münazarada, Allah'ın hayat verme ve öldürme gücüne işaret etmiştir.

Kur'an-ı Kerim, ismini zikretmeden Nemrud'un Hz. İbrahim'le olan mücadelesini/tartışmasını dikkat çekici bir şekilde anlatmaktadır: Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim, 'Benim Rabbim diriltir, öldürür' demiş; o da 'Ben de diriltir, öldürürüm' demişti. (Bunun üzerine) İbrahim, '*Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir' deyince, kâfir şaşırıp kaldı*.[545]

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِي حَاۤجَّ اِبْرٰهِيمَ فِي رَبِّهٖٓ اَنْ اٰتٰىهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ اِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيٖ وَيُمِيتُۙ

Hz. İbrahim'in, batılla mücadelesinde uyguladığı hükümdara Allah'ın gücünü anlatma yöntemini gösteren Bakara Suresi'nin 258. ayeti, Hz. İbrahim ile Nemrud arasında geçen ve tevhid inancının vurgulandığı bir münazarayı anlatır. Klasik müfessirlerden

[543] Taha 20/43-44.

[544] Muslim, İmara, 9.

[545] el-Bakara 2/258.

Taberi, bu ayetin tefsirinde Hz. İbrahim'in Nemrud ile olan diyalogunu anlatır ve Nemrud'un ilahlık iddiasının nasıl çürütüldüğünü açıklar.[546]

İbn Kesir, hükümdara Allah'ın gücünü anlatma yöntemi ile ilgili ayetin tefsirinde, Hz. İbrahim'in Nemrud ile olan münazarasını aktararak Nemrud'un kendisini ilah zannetmesi üzerine Hz. İbrahim'in ona Allah'ın kudretini hatırlattığını ve Nemrud'un aciz kaldığını belirtir.[547]

Hz. İbrahim tarafından, Allah'ın gücünün anlatıldığı münazara sırasında rivayete göre, Nemrud iki cellat getirtip birinin öldürülmesini, diğerinin serbest bırakılmasını emretti.[548] Bunun üzerine Hz. İbrahim, Nemrud'un iddialarını çürütmek için Allah'ın güneşi doğudan getirdiğini, eğer güç yetiriyorsa Nemrud'un onu batıdan getirmesini istemiştir. Bu mantıklı cevap karşısında Nemrud aciz kalmıştır. Bu konuda es-Sabunî şöyle der*:* "Bu kesin delil karşısında o kâfirin dili tutuldu ve dehşet içerisinde cevap veremeyerek apışıp kaldı".[549] Ayette de açıkça görüldüğü gibi Hz. İbrahim, hükümdarla mücadelesinde de mantıksal yöntemini kullanmıştır. Bu yöntem sayesinde getirilen delil karşısında Nemrut hayrete düşüp söyleyecek söz bulamamıştır.[550]

Modern müfessirlerden Seyyid Kutub, bahsi geçen hükümdara Allah'ın gücünü anlatma yöntemini ele alan ayette Hz. İbrahim'in, Allah'ın hayat verme ve öldürme sıfatlarını vurgulayarak hükümdarın ilahlık iddiasını çürüttüğünü belirtir.[551] Yine modern müfessirlerden Mevdudi de Hz. İbrahim'in hükümdarla olan bu tartışmasını, tevhid inancının akli delillerle savunulması olarak değerlendirir. O, hükümdarın cellatlardan birini öldürme ve diğerini serbest bırakma yetkisini "hayat verme ve öldürme" olarak göstermesinin yanıltıcılığını vurgular.[552]

---

[546] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 2/230.

[547] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il- Azim,* 1/340.

[548] es-Sabunî Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir,* 1/165.

[549] es-Sabunî, S*afvetü'Tefasi*r, 1/165.

[550] İbn Kesir, *Kasasu'l-Enbiya,* 178.

[551] Seyyid Kutub, *Fi Zilal Kur'an*, 1/342.

[552] Mevdudi, *Tefhim'ul-Kur'an,* 1/215.

Çağdaş müfessir Süleyman Ateş, hükümdara Allah'ın gücünü anlatma yöntemi ile ilgili bu ayette Hz. İbrahim'in, hükümdarın ilahlık iddiasını mantıksal argümanlarla çürüttüğünü ve Allah'ın mutlak kudretini ortaya koyduğunu ifade eder. Güneşin doğudan doğuşunu delil getirerek hükümdarın acizliğini gözler önüne serdiğini açıklar.[553]

İbrahim (a.s.), hükümdara Allah'ın gücünü anlatma yöntemini uyguladığı bu tartışmasında Nemrut'a karşı mantık merkezli, hikmetli bir üslup kullanmıştır. Çünkü onun, "ben de yaşatır ve öldürürüm" dediğinde demagoji yapmak istediğini anlamış, bu sebeple ileri sürdüğü bu asılsız delilini çürütmek için uğraşmamış ve artık söz söylemeyeceği başka bir hususla ilgili delil getirmeye geçmiştir. Bu, aynı zamanda Allah hakkında tartışmaya giren zalim bir hükümdara karşı meydan okumaktır.[554]

Yukarıda adı geçen tefsirler, batılla mücadelede, hükümdara Allah'ın gücünü anlatma yöntemi ile ilgili Bakara Suresi 258. ayetini hem klasik hem de modern bakış açısıyla ele alarak tevhid inancının akli ve mantıki temellerini vurgulamaktadır.

Büyük İslam düşünürü İmam el-Gazali (1058-1111) de hükümdara Allah'ın gücünü anlatma yöntemi hakkında der ki: "Güneşi doğudan çıkarmaya kadir olan herkes ilahtır." ifadesi birinci gerçek, "Benim ilahım buna kadirdir." ifadesi ise ikinci gerçektir. Bu iki gerçeğin toplamından çıkan sonuç şudur: Benim ilahım gerçek ilahdır, sen değilsin! Çünkü insanlar gözlem ve deneylerden bilirler ki ne Nemrut ne de diğerleri Güneş'i hareket ettiremez. Bu, gerçek ilahın Nemrut değil, güneşi hareket ettiren Allah olduğunu gösterir".[555]

Hz. İbrahim'in gök cisimlerine yönelik tutumlarının yanında putlara karçı tavrı ile babası, kavmi ve hükümdara Allah'ın gücünü anlatması ile Nemrut'a karşı tavrı, kendine özel tebliğ ve davet yönteminin genel ilkelerini gözler önüne sermektedir. Bu çerçevede onun batılla mücadelesi, genel manada muhataplarını düşünsel açıdan etkileyen ve gerçeğe sevk edici özellikler taşıdığı anlaşılmaktadır.

---

[553] Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/450.

[554] Bkz. Kutub, *Fizilal-il Kur'an*, 1/297.

[555] el-Gazali, Ebi Hamid. *el-Kıstas el-Mustakim.* Thk. Mahmud Beycu. Dımışk: el-Matbaatu'l-İlmiyye, 1993, 30-32.

Sonuç olarak, en üst siyasi otoriteye tebliğ, hak davetin evrensel ve kuşatıcı olduğunu gösterir. Bu yöntem, davetin korku veya çıkar gözetmeden, hakikati her kademeye ulaştırmayı hedeflemektedir. Hz. Nuh'un dönemin ileri gelenleriyle mücadelesi, Hz. İbrahim'in Nemrud'a karşı delile dayalı tartışması ve Hz. Musa'nın Firavun'a karşı tebliğ, bize davetin her kesime ulaşması gerektiğini, hiçbir siyasi ya da toplumsal otoritenin hak davetin dışında tutulamayacağını gösterir. Bu örnekler, günümüzde de tebliğin cesaretle, fakat aynı zamanda hikmet ve merhametle yürütülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

4.2.7. Risk Almaktan Çekinmemek

Peygamberlerin tebliğde kullandıkları önemli yöntemlerden biri de, ilahi mesajı ulaştırırken her türlü riski göze almalarıdır. Hz. Nuh'un kavminin alay ve ısrarcı inkarına rağmen uzun yıllar boyunca tebliğe devam etmesi, Hz. İbrahim'in putları kırarak Nemrud'un huzurunda hesap vermesi ve Hz. Musa'nın Firavun'a karşı hakikatı haykırması bu yöntemin örneklerindendir. Onlar, tebliğin bedelini göze almış; can, mal ve itibar kaybına rağmen batıla karşı hakkı savunmuşlardır.

Kur'an'da Hz. İbrahim (a.s.) peygamberin bir yaptırım olarak ateşe atılması, onun tevhid uğrunda batılla yaptığı mücadelesinin önemli bir aşaması olarak anlatılır. Bu olay, özellikle Hz. İbrahim'in kavmini putperestlikten vazgeçirmeye çalışması ve onların ona düşmanlık beslemesi bağlamında ele alınır. Hz. İbrahim, hakikati savunma konusunda risk alarak hakkı savunma adına cesur bir duruş sergilemiştir. Putları kırdığı için kavmi onu cezalandırmak istemiş, büyük bir ateşe atmışlardır. Ancak Allah, Hz. İbrahim'i *"Dedik ki; Ey ateş! İbrahim'e serin ve selamet ol!"*[556] emriyle ateşten korumuştur: قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَٰهِيمَ

Bu olay, Hz. İbrahim'in tevhid adına yaptığı batılla mücadelesindeki kararlılığını ve Allah'ın sadık kullarını nasıl koruduğunu gösterir.

Hz. İbrahim'in ateşe atılması olayı, İslam tefsir geleneğinde geniş bir şekilde ele alınmıştır. Bu bağlamda Taberi, tefsirinde Hz. İbrahim'in putları kırması ve ardından

[556] el-Enbiya, 69.

ateşe atılma sürecini detaylı bir şekilde anlatır. Ayrıca bu olayla ilgili rivayetlere ve onun mucizevi bir şekilde ateşten kurtuluşuna dair bilgiler sunar.[557]

Razi, konu ile ilgili ayetlerin tefsirinde Hz. İbrahim'in kavmiyle olan diyaloglarını, risk alarak hakkı savunma yöntemi gereği putları kırma olayını ve ateşe atılma sürecini felsefi ve kelami açıdan değerlendirir. Ayrıca bu olayın hikmetleri üzerine derinlemesine analizler yapar.[558]

Modern müfessirlerden Elmalılı ise, ilgili ayetlerin tefsirinde, Hz. İbrahim'in batılla mücadelesini, putları kırma hadisesini ve ateşe atılma olayını detaylı bir şekilde açıklar. Ayrıca bu olayın tarihî ve dinî arka planını da ele alır.[559]

Yukarıda verdiğimiz tefsir eserleri, batılla mücadelesi sebebiyle Hz. İbrahim'in ateşe atılması olayını farklı açılardan ele alarak kapsamlı bir bakış açısı sunmaktadır.

Kur'an'ın belirttiğine göre Hz. İbrahim, kavminin putlara tapmasını şiddetle eleştirir. Kavmi bir bayramda putlarının önüne yiyecekler koyarken Hz. İbrahim, "Ben hastayım"[560] deyip çağrıldığı bayram yerine gitmez ve onların yokluğunda risk alarak hakkı savunma adına putların hepsini kırar ancak büyük putu kırmaz ve baltayı onun boynuna asar.[561] Kavmi geri döndüğünde, putların kırıldığını görür bunu Hz. İbrahim'in yaptığını anlar. Hz. İbrahim'e bunu kim yaptı diye sorarlar. O da cevaben, "*Belki onu şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorlarsa ona sorun*"[562] der! Ancak bu cevap, kavminin ilahlarının konuşamayan ve aciz varlıklar olduğunu anlamalarını sağlar. Bunun üzerine onlar, *"Sen bunların konuşmayacağını pekâlâ biliyorsun"* kendilerinin de bizzat tanrılarının aciz yönünü itiraf ettiklerini göstermektedir.

"*Sen bunların konuşmadığını pekâlâ biliyorsun*"[563] dediklerinde kendilerinin de tanrılarının aciz yönünü itiraf ettiklerini göstermektedir. Bu cevap ile Hz. İbrahim'e

---

[557] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 17/90-95.

[558] Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, 22/145-150.

[559] Yzır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3380-3385.

[560] es-Sâffât 37/89.

[561] el-Enbiya 21/58.

[562] el-Enbiya 21/63.

[563] el-Enbiya 21/65.

inançlarının saçma ve anlamsız olduğunu gösterme imkânı da oluşmuştur. Buna rağmen öfkelenirler ve Hz. İbrahim'i cezalandırmak için dönemin en ağır cezası olan ateşe atmaya karar verirler. Bu kararlarını uygulamak için onu mancınık ile ateşe atarlar. Buna karşın Allah'ın mucizesi meydana gelmiş ve ateş onu yakmamıştır.[564]

Ateşe atıldığında bile batılla mücadelesinden, tevhid inancını anlatmaktan vazgeçmediği gibi, *"Allah bize yeter, O ne güzel vekildir"*[565] deyip, risk alarak hakkı savunma maksadıyla cesaret ve teslimiyet gösterme yöntemine başvurmuştur. O teslimiyet gösterince Allah, ateşe *"Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol"*[566] şeklinde emirde bulundu. İlahî emirle ateş, Hz. İbrahim'i yakmadığı gibi, bilakis, sonsuz ilahi kudretle gül bahçesine dönüşmüştür.[567] *"Böylece ona bir tuzak kurmak istediler, fakat biz onları, daha çok hüsrana uğrayanlar durumuna soktuk."*[568]

İbrahim Peygamber (a.s.), risk alarak hakkı söylem ve eylemlerle anlatmaya çalıştığı tevhid inancını kabule yanaşmadıklarını, dehşetli ateşin alevlerinden hiçbir zarar görmeden kurtulduğuna bizzat şahit oldukları bu büyük mucizeden herhangi bir ders almayan kavminin küfür ve inadını görünce onlara şöyle seslendi: *"Sizler, sırf dünya hayatında aranızdaki sevgi ve çıkar ilişkisini sürdürmek için Allah'ı bırakıp kendinize birtakım putlar edindiniz."*[569]

Hz. İbrahim'in batılla mücadelesinde uyguladığı risk alarak hakkı savunma yöntemi, Kur'an'da ve diğer İslami kaynaklarda önemli bir örnek olarak vurgulanır. Bu yöntemin neticesi hem bireysel hem toplumsal düzeyde büyük etkiler oluşturmuş ve batılla mücadelesinin güçlü bir örneği haline gelmiştir. Onun batılla mücadelede risk alarak hakkı savunması, hakkın tebliği ve savunulmasında cesaretin, fedakârlığın ve Allah'a olan tevekkülün ne büyük bir ehemmiyette olduğunu göstermektedir. Bu

[564] Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri,* 3/687.

[565] Buharî, Tefsir, 3/13.

[566] el-Enbiya 21/69.

[567] Razî, *Mefatihu'l-Gayb,* 22/158.

[568] el-Enbiya 21/70.

[569] el-Ankebut 29/25.

yöntem, Allah'ın yardımıyla batılın yenilgiye uğrayacağını ve hakkın mutlaka galip geleceğini kanıtlayan bir örnek olarak insanlığa rehberlik etmektedir.

Risk almaktan çekinmemek, tüm peygamberlerin sergiledikleri en güçlü erdemlerden biridir. Bu yöntem, hakkı savunmanın bazen zorluk ve tehlike gerektireceğini; fakat Allah'a güvenenlerin bu risklere sabırla katlanmaları gerektiğini göstermektedir.

4.2.8. Sabırlı ve Hikmetli Bir Yaklaşım Sergileme

Kur'an'da Hz. İbrahim'in batılla mücadelesinde öne çıkan vasıflardan biri, sabırlı ve hikmetli bir üslup kullanmasıdır. O, kavminin gök cisimlerine tapma gibi batıl inancını[570] aceleyle değil, aşama aşama ve düşündürücü bir yöntemle ele almış; onların yanlışlarını doğrudan kırıcı bir dille değil, sorgulayıcı bir tarzda ortaya koymuştur. Bu tutumuyla hem kavminin tepkisini yumuşatmış hem de onları düşünmeye sevk etmiştir.

Hz. İbrahim, kavmini tevhid inancına çağırırken sabırlı ve hikmetli bir yaklaşım sergilemiştir. İsyankâr bir topluma karşı yumuşak bir üslupla, kendini doğru bir şekilde ifade etmiştir: O, kavmine, neden putlara taptıklarını sorarak anlamsız ve batıl inançlarını sorgulatmıştır: *"Siz, kendi ellerinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?"*[571] قَالَ اَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَۚ

Hz. İbrahim'in batılla mücadelesinde uyguladığı sabırlı ve hikmetli yaklaşım sergileme yöntemine kaynaklık eden bu ayet, onun kavminin kendi elleriyle yontukları putlara tapmalarını sorgulamasını ve bu davranışın mantıksızlığını vurgulamasını ifade eder. Ünlü klasik müfessirlerden Taberi, bu ayetin tefsirinde, Hz. İbrahim'in kavmine yönelik eleştirisinin, onların kendi elleriyle yonttukları putlara tapmalarının mantıksızlığını ortaya koyduğunu belirtir. Taberi, Hz. İbrahim, bu sorgulamasıyla putların insanlar tarafından yapıldığını ve dolayısıyla herhangi bir ilahlık vasfına sahip olamayacaklarını vurgular.[572]

---

[570] el-En'am 6/76.

[571] Saffat 23/95.

[572] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 23/312-313.

Modern müfessirlerden Süleyman Ateş ise yukarıdaki bahsi geçen ayetin tefsirinde, Hz. İbrahim'in kavmine, kendi elleriyle yontukları putlara tapmalarının mantıksızlığını vurguladığını ifade ederek Taberi ile aynı yorumu paylaşır. Ateş, bu yaklaşımın akıl dışı olduğunu belirttikten sonra insanları ve onların yaptıkları işleri yaratanın Allah olduğunu hatırlatarak gerçek mabudun yalnızca Allah olduğunu vurgular.[573]

Bir heyet tarafından yazılmış olan Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait "Kur'an Yolu Türkçe Meali ve Tefsiri" adlı eserde yer alan ilgili ayetin tefsirinde, Hz. İbrahim'in kavmine yönelik sabır ve hikmetle yaptığı eleştirisinin, onların kendi elleriyle yontarak yaptıkları putlara tapmalarının mantıksızlığını ortaya koyduğu ve gerçek yaratıcının Allah olduğunu vurguladığı belirtilmektedir. Ayrıca Hz. İbrahim'in mücadele metodunun akla ve mantığa hitap eden bir yaklaşım olduğu da vurgulanmaktadır.[574] Görüldüğü gibi hem klasik tefsirler hem de modern tefsirler, insanlar tarafından yontularak yapılan putlara tapmanın mantıksızlığına vurgu yapmaktadır.

Kur'an'da Hz. İbrahim'in batılla mücadelesi, sabır ve hikmet temelinde şekillenmiştir. Hz. İbrahim, kavmine tevhid inancını benimsetmeye çalışırken onların öfke, inatçılık ve tehditlerine karşı büyük bir sabır ve hikmetle hareket etmiştir. Hz. İbrahim'in bir yöntem olarak uyguladığı bu yaklaşım, onun hem bir peygamber olarak insanlara örnek olmasını hem de mücadelesinin başarısını sağlamıştır.

Hz. İbrahim, kavmine tebliğinde doğrudan bir çatışma yerine sabırla onların inançlarını sorgulamalarını sağlamak ve hikmetle de akıl yürütme yöntemini kullanmıştır. *"Siz ve geçmişteki atalarınızın taptıkları nedir?"*[575] ayeti ve benzerleri bunun en güzel örneklerindendir. Bu sorularla Hz. İbrahim, kavminin taptıkların acizliğini ve cansızlıklarını fark etmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Onların duygu ve öfkelerine değil, akıllarına hitap etmiştir.

Hz. İbrahim, büyük bir sabırla sorgulatma ve hatalarını açığa çıkarmak maksadıyla kavminin tapındığı putların mantıksızlığını onlara göstermek için onların zihinlerini harekete geçiren hikmetli bir yöntem izlemiştir. Örneğin, putları kırıp baltayı büyük

[573] Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/428.

[574] Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meali ve Tefsiri*, 4/527-528.

[575] eş-Şuara 26/75-76.

putun boynuna asması ve *"O büyük olan yapmış olabilir, ona sorun!"*[576] demesi, onların tapınma mantığını sorgulamaya yönelik bir hikmet örneğidir. Bu yöntemle, putların konuşamadığını ve herhangi güçlerinin olmadığını kavmine açıkça göstermiştir.

Hz. İbrahim, batılla mücadelesinde kavmine karşı sabırla ve hikmetle direnç göstermiştir. O, kavminin öfkesi ve tehditlerine karşı sabırla ve kararlılıkla davranmıştır. Özellikle ateşe atılma tehdidine rağmen, inancını savunmaktan vazgeçmemiştir. Bu süreçte sabrını şu şekilde göstermiştir: Kendisine yardım etmek isteyen meleğe, *"Allah bana yeter, O ne güzel vekildir."*[577] diyerek tevekkül etmiştir. Ateşe atılma sürecinde de en ufak bir korku veya endişe belirtisi göstermemiştir.

Hz. İbrahim, kendisini düşman olarak gören hasımlarına karşı bile sabırlı ve hikmetli yaklaşım sergilemiştir. O, kavmiyle olan mücadelesinde öfkeye kapılmadan, sabırla hikmetli ve stratejik bir dil kullanmıştır. *"Doğrusu siz ve sizin taptıklarınız benim düşmanımdır, yalnızca alemlerin Rabbi hariç!"*[578] Burada sadece hakikati vurgulamış, kavminin yanlışlarını sert bir şekilde değil, nazik ve öğretici bir üslupla dile getirmiştir.

Hz. İbrahim'in mücadelesi, sabır ve hikmetin batıl karşısında nasıl etkili olabileceğini göstermektedir. Bu özellikler, Kur'an'da sıkça vurgulanır. Sabır, aynı zamanda mücadelede vazgeçilmez bir ilke ve yöntem olarak kabul edilir. Şu ayet bunun en açık delilidir: "*Sabredenlere mükafatları hesapsız olarak ödenecektir*."[579] Hz. İbrahim'in örneğinde, sabır, Allah'a tevekkül etmenin bir göstergesi olmuştur. Kavminin tehditlerine karşı direnmiş ancak asla öfkeli bir tutum sergilememiştir.

Hz. İbrahim'in mücadelesinde, hikmet de sabır gibi mücadelenin etkili bir ilkesi ve yöntemi olarak görülür. "*Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır*."[580] Kur'an ayeti bu gerçeğe işaret eder. Hz. İbrahim'in yöntemleri, hikmetin tebliğde nasıl kullanılacağını gösterir. Özellikle kavmini düşünmeye sevk etmek için kullandığı akıl

---

[576] el-Enbiya, 21:63.

[577] Buhârî*, Tefsîr, 13.*

[578] eş-Şuara, 26:77.

[579] ez-Zümer, 39:10.

[580] en-Nahl, 16:125.

yürütme ve sorgulama yöntemi, onun hikmetli bir lider ve peygamber olduğunu kanıtlar.

Hz. İbrahim'in sabır ve hikmetle yürüttüğü mücadelesi hem kendisi hem de insanlık için büyük sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçların en önemlisi, batılla mücadelesinin başarısıdır. Hz. İbrahim'in mücadelesi, kavminin büyük bir kısmı tarafından reddedilse de onun tevhid mücadelesi tarihe büyük bir örnek olarak geçmiştir. Sabır ve hikmetle hareket etmesi, onu Kur'an'da örnek bir şahsiyet haline getirmiştir: "*Gerçek şu ki, İbrahim, Allah'a itaat eden, tek başına bir ümmetti*."[581] Bunun yanında Hz. İbrahim'in sabrı ve tevekkülü, Allah'ın ona yardımını getirmiştir. Allah, ateşe verdiği emirle onu korumuş ve kavminin öldürme planlarını boşa çıkarmıştır.[582]

Hz. İbrahim'in sabrı ve hikmeti, Müslümanlara hakkı savunurken izlenecek yöntemler konusunda rehberlik eder. İslam'ı savunurken aceleci, sert veya öfkeli bir tutum yerine sabırlı ve hikmetli olunması gerektiği vurgulanır. Mücadelelerde akıl, mantık ve hikmetli güzel üslubun kullanılmasının gerekliliğine ve önemine dikkat çekilir.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim (a.s.) peygamberin batılla mücadelesi, sabır ve hikmetin en önemli iki unsur olduğunu göstermektedir. Hz. İbrahim'in (a.s.) örnekliği, inanç uğrunda sabırla direnmenin ve hikmetle hareket etmenin nasıl zaferle sonuçlanacağını ortaya koyar. Bu mücadele, sadece kendi dönemine değil, tüm dönemler için insanlığa dersler sunan evrensel bir hakikat çağrısıdır. Tevhid inancının korunması Hz. İbrahim (a.s) için varoluşsal bir meseledir. Rabbi'ne sonsuz bir teslimiyetle bu yolda mücadele etmiş, bilimsel yöntemler ve stratejiler kullanmış, hiçbir engele boyun eğmemiş, çarelerin tükendiği yerde yeni yollara başvurmuştur. Bulunduğu her yerde merhamet ve adaleti temsil etmiştir. Batılla mücadele kıyamete kadar devam edeceğine göre Hz. İbrahim'in batıla karşı vermiş olduğu mücadelesi ve uyguladığı yöntemleri olmuş bitmiş, sıradan bir hikâye olarak görülemez.

Sonuç olarak, Hz. İbrahim'in sabırlı ve hikmetli yaklaşımı, batılı çürütmenin sadece sert eleştiriyle değil, düşünmeye sevk eden yöntemlerle de mümkün olduğunu göstermektedir: Onun bu yöntemi, günümüz insanına da inanç ve fikir farklılıkları

[581] en-Nahl, 16:120.

[582] el-Enbiya, 21:69.

karşısında sabır, hikmet ve yapıcı bir üslup ile hareket etmeninönemini hatırlatmaktadır.

4.2.9. Mücadelenin Mekânını Değiştirme (Hicret Etme)

Kur'an'da Hz. İbrahim'in batılla mücadelesi, yalnızca sözlü tebliğle sınırlı kalmamış; bazen de şartlara göre mekân değiştirmeyi, yani hicreti bir yöntem olarak kullanmıştır.[583] Kavmi onun davetine kulak vermeyip baskı ve zulme yönelince, imanını muhafaza etmek ve mesajını daha uygun zeminlerde sürdürmek için hicret etmeyi tercih etmiştir. Bu yönüylr hicret, bir kaçış değil, hak davanın korunması ve yayılması için stratejik bir yöntemdir.

Kur'an'da Hz. İbrahim (a.s.) peygamberin hicreti, batılla mücadelesinin bir yöntemi olmanın yanında tevhid inancını tebliğ etmesinin bir parçası olarak zikredilir. O, kavmi ve özellikle babası Azer'in batılda ısrarcı olması ve hak davetini reddetmesi nedeniyle Allah'ın emri doğrultusunda yurdunu terk etmiştir. Hz. İbrahim'in hicreti, Allah'a olan bağlılık ve tevhid davasının sürekliliği açısından önemli bir örnek teşkil eder.

Kur'an, Hz. İbrahim'in hicret etme yöntemi ile ilgili şöyle buyurur: *"Lut ona iman etti ve İbrahim dedi ki: 'Ben Rabbime hicret ediyorum; O bana yol gösterecektir. Şüphesiz, en güçlü ve her işinde hikmet sahibi O'dur'."*[584] فَآمَنَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Burada Hz. İbrahim'in, Allah'a olan güveniyle hicret etme kararını verdiği ifade edilir. "Rabbime hicret etmek" ifadesi, hem fiziksel hem de manevi olarak Allah'a yönelmeyi ifade eder. Ayrıca bu ayet, Kur'an'da hicretinden bahsedilen ilk peygamberin Hz. İbrahim olduğunu göstermektedir.

Kur'an-ı Kerim'in aktardığına göre, Hz. İbrahim (a.s.) peygamberin hicret etme esnasında yalnız olmadığı, Hz. Lut'un da ona iman ederek eşlik etmiştir.[585] Allah,

[583] el-Ankebut 29/26.

[584] el-Ankebut 29/26.

[585] el-Enbiya 21/71.

Kur'an- Kerim'de Hz. İbrahim'i ve Hz. Lut'u kurtardığını ve onları bereketli bir yere yönlendirdiğini bildirir.[586]

Hz. İbrahim'in (a.s.), inanlar için siyasi, sosyolojik, psikolojik ve ekonomik birtakım yönleri olan hicret etmeyi bir yöntem olarak uygulaması, bir kaçış değil; bilakis hak dava için yeni bir arayıştır. Hz. İbrahim, batılla mücadelesinde, hak davayı başka yerlere yayma arayışı için, yaşadığı şehirden, önce Babil'e ardından Harran'a, Mısır'a sonra da Mekke'ye hicret etmiştir.[587] Bir yöntem olarak Hz. İbrahim'in hicreti ve batılla mücadelesi ile ilgili ayetler bir bütün olarak ele alındığında onun, dinini yaymak, başka insanlara tebliğde bulunmak, hakkın saflarına yeni insanlar katmak, Allah'ın rızasına nail olmak için yurdunu yuvasını terk etmek suretiyle hicret ettiği görülür.

Hz. İbrahim'in batılla mücadelesinde uyguladığı hicret etme yöntemi ile ilgili ayeti tefsir ederken Zemahşeri, Hz. İbrahim'in "Rabbime hicret ediyorum" ifadesini, Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla Allah'ın dilediği güvenli bir yere göç etmek olarak açıklar. O, bu hicretin, tevhid inancını koruma ve yayma gayesi taşıdığını vurgular. Onun bildirdiğine göre, Hz. İbrahim hicret ettiğinde 75 yaşında idi.[588]

Razi, Hz. İbrahim'in hicret etme yöntemini, inanç özgürlüğünü elde etmek ve tevhid mücadelesini sürdürmek için stratejik bir adım olarak değerlendirir. Ayrıca, Hz. Lut'un ona iman etmesinin, bu mücadelenin kolektif bir çaba olduğunu gösterdiğini belirtir.[589]

Batılla mücadelesinde Hz. İbrahim'in hicret etme yöntemi ile ilgili ayetin tefsirinde çağdaş müfessirlerden Elmalılı Hamdi Yazır, Hz. İbrahim'in, kavminin inkârcılığı ve zulmünden dolayı Allah'ın emriyle hicret ettiğini ve Hz. Lut'un da ona iman ederek eşlik ettiğini belirtir.[590]

---

[586] el-Enbiya 21/71.

[587] İbn Kesir, *Kasasu'l-Enbiya*, 186-192.

[588] Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 1/1009.

[589] Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, 25/312.

[590] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* 5/3382.

Muhammed Esed, Mevdudi ve Süleyman Ateş gibi modern müfessirler, Hz. İbrahim'in hicretini özgürlük, tevhid ve davet açısından değerlendirirler.

Kur'an'da İbrahim (a.s.)'ın hicreti, tevhid adına batıla karşı yaptığı mücadelesinin bir parçası olarak zikredilir. O, kavmi ve özellikle babası Âzer'in putperestlikte ısrarcı olması ve hak davetini reddetmesi nedeniyle Allah'ın emri doğrultusunda yurdunu terk ederek hicret etmiştir. Bu olay, Allah'a olan bağlılık ve davanın sürekliliği açısından önemli bir örnek teşkil eder.

Kur'an'a göre Hz. İbrahim'in, tevhid inancını korumak ve yaymak için daha uygun bir ortam bulmak amacıyla, batılla mücadelesinde hicret etmeyi bir yöntem olarak seçmesinin iki temel sebebinin olduğu söylenebilir. Bunlar:

- Kavminin inanmama hususundaki inatçılığı: Hz. İbrahim, kavmini defalarca tevhid inancına davet etmiş ancak kavmi putperestlikte ısrarcı olmuştur. Babası Azer de bu reddiyette öncü bir rol oynamıştır.
- Hayatına yönelik tehditler: Hz. İbrahim, Nemrud'un halkı ile olan mücadelesinde putları kırmış ve kavmi tarafından ateşe atılmıştır. Allah, onu ateşten kurtardıktan sonra hicret emrini vermiştir.[591] Bu bağlamda Kur'an'da Hz. İbrahim'in hicretini ele alan, üç ayrı ayet bulunmaktadır.[592]

Özet olarak Hz. İbrahim'in hicreti, ona "Halilu'r-Rahman/Rahmanın dostu"[593], Hz. İsmail, Hz. İshak ve Hz. Yakub'u ihsan ederek "Ebul-Enbiya/Peygamberlerin Babası"[594] vasfını kazandırmış; bunun yanında başta İslam ümmeti olmak üzere "sonradan gelecek ümmetler tarafından saygıyla ve dua ile anılan biri" kılmıştır. Görüldüğü gibi hicretin mükâfatı, hicret kadar büyüktür; şüphesiz karşılığı hicret eden kimseye hem dünyada hem de ahirette verilir. Dava uğrunda gösterilen ve karşılık bulan bu fedakârlık sonraki peygamberler ve takipçileri için büyük bir örnekliktir.

[591] el-Enbiya 21/ 69-70.

[592] Saffat 23/99; el-Ankebut 29/26; el-Enbiya 21/71.

[593] en-Nisa 4/125.

[594] el-Bakara 2/140.

Yukarıda ifade ettiğimiz güzel kazanımların yanı sıra Hz. İbrahim'in hicret etme yönteminin birçok sonuç ortaya koyduğu görülmektedir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Bereketli topraklara yerleşme: Hz. İbrahim, Filistin topraklarına hicret etmiş ve burada tevhidi tebliğ edip yaymaya ve batılla mücadele etmeye devam etmiştir. Bu topraklar, bereketiyle tanınan bir bölge olarak Kur'an'da zikredilir.[595]
- Yeni bir toplumun inşa edilmesi: Hicretiyle, Allah'a iman eden insanlardan oluşan bir toplumun temelini atmış, bu bölgede çocukları İsmail ve İshak peygamberlerin soyu üzerinden tevhidi yaymaya ve batılı ortadan kaldırma mücadelesi sürdürülmüştür.
- Örnek bir liderlik: Hz. İbrahim (a.s.)'ın hicreti, Allah'a güvenin ve fedakârlığın en güzel örneklerinden biridir. Kur'an'da onun bu yönünün sık sık övmekte ve inananlara örnek göstermektedir.[596]

Netice ve özet olarak, Hz. İbrahim'in (a.s.) hicreti, davetin her şartta sürdürülmesi gerektiğini gösterir. Batıl karşısında imkanlar tükendiğinde, yeni bir ortam aramak hem tebliğin devamını sağlar hem de davetçinin varlığını korur. Bu yöntem, günümüzde de inanç ve değerlerini muhafaza etmek isteyenler için önemli bir örneklik taşımaktadır. Hz. İbrahim'in hicreti, tevhid inancını koruma, tebliğini sürdürme ve Allah'a teslimiyetin bir sembolü olarak Kur'an ve tefsirlerde önemli bir yer tutar. Batılla mücadelede ona ait hicret etme yöntemi, kavimlerinin inkârcılığına karşı sabırlı bir mücadele ve doğru zamanı kollama örneği olarak Müslümanlara yol gösterir.

4.2.10. Hz. İbrahim'in Batılla Mücadele Yöntemlerinin Günümüze Yansıması

Kur'an'da Hz. İbrahim, batıla karşı mücadelesiyle örnek bir şahsiyet olarak tanıtılır. İlgili ayette, "And olsun, İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için güzel bir örnek vardır…"[597] diye buyrulur. Bu ayet, onun örnekliğini açık bir ifadeyle ortaya koyar. O, kavmini akla ve delile dayalı düşünmeye yönlendirmiş, puyperestliğin

[595] el-İsra 17/1.

[596] el-Mümtehine 60/4.

[597] el-Mümtehine 60/4.

tutarsızlığını ortaya koymuş ve davetini sürdürmek için gerektiğinde hicret etmeyi tercih etmiştir. Onun batıla karşı mücadelede uyguladığı bu yöntemleri, günümüzde de hak-batıl mücadelesinde izlenecek yol için önemli bir rehberdir.

Hz. İbrahim'in batılla mücadelesi, Kur'an-ı Kerim'de birçok surede örnek gösterilmiş ve onun uyguladığı yöntemler, batılla mücadelede örnek yol haritası olarak sunulmuştur. Bu yöntemler, günümüze de ışık tutmaktadır. Aşağıda Hz. İbrahim'in uyguladığı yöntemlerin günümüze yansımaları ele alınmıştır.

Hz. İbrahim, kavmini inançlarını sorgulamaya davet etmiştir. Özellikle putperestliği eleştirirken *"Yontuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?"*,[598] "İşitiyorlar mı sizi? Size bir fayda veya zarar dokundurabiliyorlar mı?"[599] gibi sorular sormuştur. Modern dünyada batılla mücadelede akla dayalı sorgulama yöntemi kullanılmaktadır. Eleştirel düşünce, ideolojilerin ve inanışların doğruluğunu test etmede önemli bir araçtır. İnsanlar, hurafelerden uzaklaşıp akıl ve bilime dayalı bir anlayış geliştirme yolunda teşvik edilmektedir.

Hz. İbrahim, kavmine sabırlı ve hikmetli bir şekilde yaklaşmıştır. Onlara açık bir şekilde doğruyu anlatmış ancak sonuçları aceleye getirmemiştir. Özellikle putlarını kırma eylemiyle kavminin düşünmesini sağlamış ve ardından da *"Bu işi tanrılarınızı küçümsemek için yaptım."*[600] demiştir. Günümüzde insanlara hakikatleri anlatırken sabır ve hikmetle hareket etmek, bireylerin kalplerine nüfuz etmede etkili bir yöntemdir. İletişimde doğrudan suçlayıcı ve kırıcı bir üslup yerine empati ve anlayış temelli bir yaklaşım tercih edilmelidir.

Hz. İbrahim, batıla karşı hakkı savunurken risk almış ve korkusuzca hakikati dile getirmiştir. Onun bu cesareti sonucunda ateşe atılma gibi büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalmıştır.[601] Günümüzde zulme, adaletsizliğe ve yanlışlara karşı cesaretle hakkı savunmak, Hz. İbrahim'in mirasıdır. Aktivistler, insan hakları savunucuları ve adalet savunucuları büyük risklere rağmen doğruyu savunmaya devam etmektedir.

---

[598] Saffat 23/95.

[599] eş-Şuara 26/72-73.

[600] el-Enbiya 21/63.

[601] el-Enbiya 68.

Hz. İbrahim, putların acizliğini göstermek için onların işlevsizliğini kavminin gözlerinin önüne sergilemiştir. Putları kırarak onların hiçbir şekilde kendilerini koruyamayacağını göstermiştir.[602] Günümüzde yanlış inanışları ve uygulamaları göstermek için bilimsel ve pratik kanıtlar kullanılmaktadır. Bu yaklaşım, hurafelerin çürütülmesinde gerekli ve etkili bir yöntemdir.

Hz. İbrahim, sürekli olarak Allah'ın birliğini ve yüceliğini vurgulamıştır. Gök cisimlerine tapan kavmine, onların batıl olduğunu hem söylem hem de eylem yoluyla açıklamıştır.[603] Günümüzde monoteizmin (tevhidin) vurgulanması, materyalist ve seküler yaklaşımlar karşısında insanları bir yaratıcıya bağlanmaya teşvik etmektedir. İnsanlara doğanın işleyişinde Allah'ın varlığını ve birliğini anlatmak, modern tebliğ yöntemlerinde de temel bir unsurdur.

Hz. İbrahim, kavmiyle sürekli diyalog içinde olmuş ve onları sabırla uyarmıştır. Bu süreçte onlara mantıklı sorular yönelterek cevaplar aramalarını sağlamıştır. Modern dünyamızda farklı ideolojilere sahip insanlarla diyalog kurarak karşılıklı anlayışı artırmak önemlidir. İnanç ve diğer çatışmalarda diyalog ve iletişim, barışın tesisinde kilit rol oynamaktadır.

Hz. İbrahim, ateşe atıldığında Allah'a olan güvenini ve tevekkülünü kaybetmemiştir. Bu sebeple Allah, ateşe "serin ve selamet ol"[604] emrini vererek onu yanmaktan korumuştur. Hakkı savunurken ilahi yardım ve destekten ümit kesmemek, günümüzde de manevi bir rehberdir. Zorluklar karşısında Allah'a güvenmek, çağımızdaki mücadelelerde insanlara güç ve sabır kazandırmaktadır. Özet olarak, Hz. İbrahim'in batılla mücadelesinde uyguladığı yöntemler, günümüz insanı için rehberlik sunmaktadır. Hz. İbrahim'in mücadelesi, insanlık tarihi boyunca hakikat ve adalet için mücadele edenlere ilham kaynağı olmuş ve olmaya devam etmektedir. Bu yöntemler hem bireysel hem de toplumsal düzeyde uygulanabilecek evrensel bir ahlaki miras bırakmıştır.

Özet olarak, Hz. İbrahim'in sabırlı, hikmetli, delile dayalı ve gerektiğinde hicretle desteklenen mücadelesi, günümüz insanına batıl karşısında hikmet, cesaret ve strateji

[602] el-Enbiya 21/63.

[603] el-En'am 6/79.

[604] el-Enbiya 21/69.

ile hareket etmesi gerektiğini göstermektedir. Onun örnekliği, çağları aşan bir davet ahlakı olarak Müslümanlara yol göstermektedir.

4.3. Hz. Musa'nın Batılla Mücadelede Uyguladığı Yöntemler

Kur'an'da Hz. Musa'nın kıssası, batıla karşı verilen mücadelenin en çarpıcı örneklerinden biri olarak sunulur. O, zulüm ve şirk düzeninin sembolü olan Firavun'a karşı tevhid davasını tebliğ etmiş, bu süreçte farklı yöntemler kullanmıştır. Hz. Musa'nın mücadelesinde hakkı açıkça ilan etme, mucizeyle desteklenmiş deliller sunma, sabırlı bir şekilde tebliği sürdürme, kavmini öğütleyip bilinçlendirme ve zulme karşı direnme gibi yöntemler dikkat çeker.[605] Onun hayatı, hak-batıl mücadelesinde cesaret, sabır ve hikmetin bir arada bulunması gerektiğini gösteren güçlü bir örnektir.

Kur'an-ı Kerim, ülü'l-azm peygamberlerin üçüncüsü[606] olan Hz. Musa'nın (a.s.) batılla mücadelede izlediği yöntemleri değişik surelerde detaylı bir şekilde anlatır. Onun mücadelesi hem Firavun'un zulmü hem de İsrailoğulları'nın sapkınlıkları karşısında nasıl hareket ettiğine dair yöntemler ve dersler içerir.

Hz. Musa (a.s.) peygamberin batılla mücadelede kavmine karşı uyguladığı genel yöntemi, döneminde yaygın olan büyüye karşı etkili, şartlara karşı uygunluk olması için yerine göre uygulanan, Kur'an'da on ayette bahsi geçen,[607] üç ayrı yerde yılana dönüşmüş olan[608] "Asa" mucizesidir. Zira peygamberlere verilen mucizelerin temel belirleyici nedeni, dönemin önde gelen ilmî çalışmaları, teknoloji ve değer yargıları olmaktadır. Hz. Musa'nın peygamber olarak gönderildiği dönemde Mısır'da büyü çok yaygın idi.[609] Bu nedenle "asa" mucizesi, onların bu yöntemine karşılık batılı etkisiz kılsın diye verilmiştir. Kur'an'a göre Hz. Musa'nın batılla mücadelede uyguladığı yöntemleri aşağıdaki şekilde inceleyebiliriz.

---

[605] Taha 20/43-44.

[606] el-Ahkaf 46/35.

[607] Taha 20/18; el-Araf 7/107 vb.

[608] Taha 20/9-21; en-Neml 27/7-10; el-Kasas 28/29-31.

[609] Yunus 10/79.

4.3.1. Ailesinden Birini Yardımcı İsteme

Hz. >Musa, Firavun gibi siyaseten güçlü bir otoriteye karşıbüyük bir mücadeleye girişirken, bu görevin ağırlığını hissetmiş ve Rabbinden yardım istemiştir.[610] O, kardeşi Harun'u kendisine destekçi kılması için Allah'a dua etmiş; hem görevini daha etkili yerine getirmek hem de sorumluluğu paylaşmak istemiştir. Bu durum, tebliğ ve mücadelede dayanışmanın ve aile desteğinin önemini gösterir.

Kur'an'da, peygamberlerin tebliğ görevlerinde ailesinden birini yardımcı isteme yöntemi en belirgin şekilde Hz. Musa'nın kıssasında görülmektedir. Hz. Musa, Medyen'den Mısır'a dönüşü esnasında peygamberlikle görevlendirildiğinde Allah'tan kardeşi olan Harun'u kendisine yardımcı vermesini istemiştir. Onun bu yöntemine ait isteği, ilgili ayetlerde şu şekilde anlatılır: *"Bana ailemden bir yardımcı vezir ver, kardeşim Harun'u (ver) onunla gücümü artır."*[611]

وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ اَهْلِيۙ هٰرُونَ اَخِيۙ

Allah, Hz. Musa'nın bu duasını kabul etmiş[612] ve kardeşi Harun'u ona yardımcı olarak vermiştir. Böylece o, bir başka resul tarafından desteklenen bir peygamber (Furkan 25/35) olmuştur. Ailesinden birini yardımcı isteme yöntemi, bir peygamberin bile zor bir görev karşısında Allah'tan yardımcı istemesinin doğal olduğunu ve aileden birinin, özellikle güvenilir ve güçlü birinin, önemli görevlerde destekçi olabileceğini gösterir.

Taberi, Hz. Musa'nın batılla mücadelesinde ailesinden birini yardımcı isteme yöntemi hakkındaki ayet ile ilgili yorumunda klasik bir yaklaşım sergiler. Ona göre, Hz. Musa'nın Allah'tan yardım istemesi, peygamberlerin bile görevlerinde mutlak bir bağımsızlık içinde olmadığını gösterir.[613]

Razi'ye göre, bu ayette Hz. Musa (a.s.), Allah'tan kardeşi Harun'u kendisine (vezir) yardımcı olarak görevlendirmesini talep etmektedir. O, bu talebin hikmetini ve Hz. Musa'nın kardeşiyle birlikte tebliğ görevini üstlenmesinin sebeplerini etraflıca açıklar. Razi'nin tefsirinde, Hz. Musa'nın Firavun'a giderken kardeşi Harun'un kendisine eşlik

[610] Taha 20/25-28.

[611] Taha 20/29-32.

[612] Taha 20/36.

[613] Taberi, *Camiul-Beyan,* 16/153.

etmesini istemesi ancak Tur Dağı'nda Rabbiyle buluşmaya giderken böyle bir talepte bulunmaması üzerinde durulur. Bu durum, muhabbetin yalnızlığı gerektirdiği ve sevgiliyle baş başa iken araya başkasının girmesinin uygun düşmediği şeklinde yorumlanır.[614]

İbn Atiye, Hz. Musa'nın batılla mücadelede ailesinden birini yardımcı isteme yöntemi ile ilgili bu talebini, tebliğ görevinde karşılaşacağı zorluklar ve sorumluluğun ağırlığı nedeniyle kardeşi Harun (a.s)'ın desteğine ihtiyaç duyması şeklinde yorumlar. Ayrıca Hz. Harun'un güçlü hitabet yeteneği ve ikna kabiliyetinin, Firavun ve kavmiyle yapılacak müzakerelerde önemli bir katkı sağlayacağını belirtir. Bu nedenle, Hz. Musa'nın kardeşi Hz. Harun'u kendisine (yardımcı) vezir olarak istemesi, tebliğ görevini daha etkili bir şekilde yerine getirme arzusundan kaynaklanmaktadır.[615]

Dil estetiği ile ayeti yorumlayan Zemahşeri ise ailesinden birini yardımcı isteme yöntemi ile ilgili ayette geçen "vezir" kelimesiyle kast edilenin sadece bir yardımcı değil, aynı zamanda yükü paylaşan bir ortak olduğu üzerinde durur.[616]

Çağdaş müfessirlerden Elmalılı, konumuz olan ailesinden birini yardımcı isteme yöntemi hakkındaki ayetin tefsirinde Hz. Musa'nın, tebliğ ve davet görevini yerine getirirken kardeşi Harun'un desteğine ihtiyaç duyduğunu belirtir. Bu talep, Hz. Musa'nın görevini daha etkili bir şekilde yerine getirme arzusunu ve kardeşiyle birlikte çalışmanın önemini göstermektedir.[617]

Hz. Musa'nın, ailesinden birini yardımcı isteme yöntemi ile ilgili ayet hakkında müfessirlerin yorumlarında ortak tema, zorlu görevlerde dayanışma sağlayarak destek almanın önemi, aile bağlarının güven gücü, tebliğde etkili iletişimin rolü şeklinde ortaya çıkmaktadır. Yukarıda bahsi geçen ve batılla mücadelede yöntem olarak uygulanan konu ile ilgili Taha 30. ayet, Hz. Musa'nın tebliğ görevinin ciddiyetini, sorumluluk paylaşımının önemini ve peygamberlerin bile Allah'a samimi yönelmesini

[614] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 22/153.

[615] İbn Atiye, *Muharrerü'l-Veciz,* 3/253.

[616] Zemahşeri, *el-Keşşaf,* 1/150.

[617] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3080.

gösterir. Müfessirler, bu ayeti hem bireysel hem toplumsal sorumluluklar açısından önemli dersler içeren bir örnek olarak ele almışlardır.

Hz. Harun'un hem resul hem de kardeşine vezir olarak görevlendirilmesi,[618] Hz. Musa'nın Tur Dağı'na yolculuk etmesi,[619] sabır imtihanına tabi tutulmak için âlim kul (Hızır) ile seyahate çıkması[620] gibi sebeplerle kavminden ayrı kaldığı durumlarda bahaneleri ile meşhur İsrailoğulları'nın "peygamber siz kaldık" diye bir bahane ileri sürmelerinin engellenmesi bakımından derin bir hikmet taşımaktadır.

İki kardeş resul Firavun'a birlikte giderek tebliğde bulunurlar. Ancak Firavun ve etrafındaki ileri gelenler, onlara kasıtlı bir şekilde iftira atıp itibarsızlaştırmaya çalışmak suretiyle etkisiz hâle getirmeye kalkışmıştır.[621] Buradaki peygamberlere yapılan eleştirel suçlama, tamamen kasıtlı bir iftiradır.

Netice olarak, Kur'an'da Hz. Musa'nın aileden biri olan kardeşi Harun'u yardımcı istemesi, batılla mücadelede bireysel gayretin yanında dayanışmanın da gerekli olduğunu gösterir. Bu yöntem, günümüzde de büyük sorumlulukların, zorlukların ancak iş birliği, güven ve kardeşlik duygusuyla daha etkili bir şekilde yürütülebileceğini ortaya koymaktadır.

4.3.2. Mücadeleye Firavun'dan Başlama

Hz. Musa'nın tebliğ mücadelesinde dikkat çeken yöntemlerden biri, davetine toplumun en güçlü otoritesinden başlamasıdır. Firavun, o dönemde hem siyasi gücün hem de batıl inançların sembolüydü. Allah, Musa ve kardeşi Harun'u doğrudan Firavun'a göndererek[622] davetin en zor ve riskli merkezde bile söylenmesi gerektiğini göstermiştir. Bu, hak davanın sadece halka değil, en üst otoritelere de ulaştırılması gerektiğini ifade eder.

---

[618] el-Furkan 25/35.

[619] el-Kasas 28/30.

[620] el-Kehf 18/60-82.

[621] Yunus 10/78.

[622] Taha 20/43-44.

Hz. Musa'nın peygamberlik görevini aldıktan sonra ilk tebliğini Firavun'a yapması, Kur'an'da önemli bir stratejik yaklaşım olarak sunulur. Bu durum, sadece tarihî bir olay değil, aynı zamanda tebliğde izlenebilecek yöntem olarak da dikkat çeker.

Kur'an'da Hz. Musa'ya ve yardımcısı kardeşine verilen ilk büyük görev, Mısır'ın zalim ve azgın hükümdarı Firavun'a gitmeleri şeklindedir: *"Haydi, siz ikiniz Firavun'a gidin. Çünkü o iyice azdı."*[623] اِذْهَبَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰىۚ

Bu ayette Allahu Teala, Hz. Musa ve kardeşi Harun (a.s.)'a ilk olarak Firavuna gitmelerini emretmiş, onlar da bunu bir yöntem olarak uygulamak suretiyle mücadeleye Firavun'dan başlamışlardır. Hz. Musa ve kardeşi, Allah'tan aldıkları emir üzere Firavun'a gidip tebliğde bulununca bütün peygamberlerin birbirlerine miras bıraktıkları ve tarihin en zor mücadelelerinden biri olan iki kardeş peygamber ile Firavun arasında cereyan eden batılla mücadele de başlamış oldu. İlahî plan ve stratejik yöntem kapsamında doğduğu andan saraya, saraydan Medyen'e, ardından oradan da Mısır'a kadar ilahi kudret eli Hz. Musa'yı takip etmiştir. Çünkü o, zulmü ortadan kaldırmak maksadıyla batıla karşı gereken mücadeleyi vermek üzere büyük sorumluluklar üstlenecekti.[624]

Razi, Hz. Musa'nın bu yöntemi ile ilgili ayetin tefsirinde Allah (c.c.), Hz. Musa'ya ve kardeşi Hz. Harun'a, Firavun'a gitmelerini ve ona (leyyin) yumuşak söz söylemelerini emretmektedir, der. O, bu ayetin tefsirinde, tebliğde yumuşak ve nazik bir üslubun önemini vurgular ve Firavun gibi azgın ve zalim birine bile bu şekilde yaklaşmanın hikmetini açıklar.[625] Modern müfessirlerden Elmalılı ise bu ayetin tefsirinde, Allah'ın Hz. Musa ve kardeşi Harun'a birlikte Firavun'a gitmelerini emrettiğini ve Firavun'un azgınlığını vurguladığını belirtir. Ayrıca bir sonraki ayette (Taha 20/44) Allah'ın, yumuşak sözler söylemelerini emrettiğini, belki onun aklını başına alacağı veya korkacağı umudunu taşıdığını açıklar. O, tıpkı Razi'nin belirttiği gibi, tebliğde yumuşak ve nazik bir üslubun önemini gösterdiğini söyler.[626]

---

[623] Taha 20/43.

[624] el-A'raf 7/144.

[625] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 22/103.

[626] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* 5/3082.

Bir mücadele yöntemi olarak tebliğe Firavun'dan başlamalarının sebebi, onun zulmün ve esaretin kaynağı olmasındandır. Firavun, sadece bireysel bir tiran değil, aynı zamanda tüm Mısır toplumundaki zulüm, adaletsizlik ve küfrün merkeziydi. Bir değişim isteniyorsa önce bu zulüm kaynağının hedef alınması gerekiyordu. Bununla birlikte Firavun dönemin en güçlü figürüydü. Zira o, bizatihi kendisi yerleri, gökleri, hayvanları yaratanın kendisi olduğunu iddia ediyordu.[627]

Önce Firavun'a tebliğde bulunmak, sadece ona değil, onun iktidarı altında yaşayan tüm insanlara mesaj vermek anlamına geliyordu. Bu, hakikatin güçten korkmadığını göstermekti. Ayrıca Firavun gibi liderler, halkın düşünce yapısını şekillendiren figürlerdir. Onun değişimi toplumsal farkındalık meydana getirecekti. Hz. Musa (a.s.) ve kardeşi Hz. Harun (a.s.), despot Firavun'a tebliğde bulunurken ilahi emir[628] üzere yumuşak bir üslupla konuşmuşlardır. Bu, en zalim insana bile tebliğde sertlik yerine hikmetli ve yumuşak dil kullanmanın önemini gösterir.

Hz. Musa, Firavun ile ilk karşılaştığında ona, *"İsrailoğullarını bizimle gönder"*[629] diyerek asıl hedefini açıklar. Ona tebliğde bulunduktan sonra peygamberliğinin alameti olarak biri ışık saçan parlak el[630] diğeri de asanın yılana dönüşmesi[631] olmak üzere iki mucize gösterir. Bu mucizeler, inkârcı bir otoriteye karşı ilahi bir delil sunma yöntemi olmuştur. Ancak Firavun, bu mucizeleri büyüye yorarak/bağlayarak şöyle bir suçlama ve iftirada bulunur: *"Bu çok bilgili, tecrübeli bir sihirbazdır, sizi yerinizden çıkarmak istiyor."*[632] sonra da çevresinde bulunan üst düzey yetkililerine dönerek istişare için nasıl bir tedbir alalım?[633] der.

Bu konu, aynı ifade ile biri A'raf diğeri de Şuara Suresi'nde olmak üzere iki ayrı ayette aktarılmaktadır. Razi, A'raf Suresindeki ayetteki ifade Firavun'un danışmanlarına,

---

[627] Razi Fahreddin, *Esraru't-Tenzil ve Envaru't-Tevil*, (Beyrut. Daru'l-Marife, 2011), 1/348.

[628] Taha 20/44.

[629] Taha 20/47; eş-Şuara 26/17.

[630] Taha 20/22.

[631] Taha 20/21.

[632] eş-Şuara 26/34.

[633] eş-Şuara 26/35.

Şuara Suresindeki ayetteki ifadede Firavun'un kendisine izafe edilmektedir.[634] demektedir.

Yukarıda ayette yer alan[635] Firavun'un, Hz. Musa'ya yönelik suçlama ve iftirada bulunmasının sebebi, Hz. Musa'nın onun devletine ve toprağına göz diktiğini düşünmüş olması ve halkını ona karşı kışkırtmasıdır.

Hz. Musa'nın batılla mücadelesi kapsamında tebliğe Firavun'dan başlaması yöntemi, İslam'da zulme karşı sessiz kalmamanın, hakikati cesaretle savunmanın ve tebliğde stratejik düşünmenin önemini gösterir. Bu yöntemle ilgili Kur'an'da yer alan kıssa, sadece bir tarihî anlatı değil, her döneme rehberlik eden evrensel bir mesajdır.

Sonuç olarak, Hz. Musa'nın davete Firavun'dan başlaması, batılın kaynağına ve merkezine karşı mücadele etmenin önemini gösterir. Bu yöntem, hak davanın cesaret ve hikmetle her makamda dile getirilmesi gerektiğini ortaya koyar. Günümüz için de bu, yanlış düşünce ve düzenlerin üst merkezlerde sorgulanması ve hakikatin her kesime ulaştırılması gerektiğiniöğreten evrensel bir ilkedir.

4.3.3. Yumuşak Bir Dil Kullanma

Kur'an'da tebliğin en önemli ilkelerinden biri, muhataba karşı yumuşak bir dil kullanmaktır. Hz. Musa'ya verilen görev bunun en çarpıcı örneklerindendir. Allah, Musa vekardeşi Harun'u Firavun gibi azgın ve zalimbir hükümdara gönderirken bile sert bir dil kullanmamalarını, onunla yumuşak bir üslupla konuşmalarını emretmiştir.[636] Bu durum, hakikati ulaştırırken kalpleri kırmadan, ikna edici ve merhametli bir yaklaşım sergilemenin önemini ortaya koyar.

Hz. Musa'nın batılla mücadelesi, Firavun'u ve halkını Allah'ın varlığına ve birliğine inanmaya ikna etmek için yumuşak bir yaklaşımla tebliğde bulunmak ile başlamıştır. Bu kapsamda Firavun'a açık bir davette bulunur. Kur'an'da Hz. Musa'nın tebliğ ve ikna yöntemi, onun Firavun'a, İsrailoğulları'na ve diğer muhataplarına yönelik tutumu üzerinden ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Hz. Musa, Allah tarafından seçilmiş bir

[634] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 14/205.

[635] el-A'raf 8/109.

[636] Taha 20/43-44.

peygamber olarak Firavun'un zulmü, baskısı ve esareti altındaki İsrailoğulları'nı kurtarmakla görevlendirilmiş[637] ve bu süreçte çeşitli yöntemler kullanmıştır. Bunların ilki yumuşak davranarak ikna etme yöntemidir.

Hz. Musa, Allah tarafından peygamberlikle görevlendirildiğinde ona tebliğ ve ikna yöntemi konusunda bizzat Allah tarafından eğitim verilmiştir. *"Firavun'a gidin. Çünkü o azmıştır. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır yahut korkar."* [638] فَقُوْلَا لَهٗ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهٗ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى

Bu ayetten, Hz. Musa'nın yumuşak davranarak ikna etme metodunda hikmetli sözlerle yaklaşmanın önemsendiği anlaşılmaktadır. İkna sürecinde sertlikten kaçınılması, muhatabın inatlaşmasının önüne geçmek için tercih edilen bir yöntemdir.

Hz. Musa, yumuşak davranarak ikna etme yöntemi gereği Firavun'a Allah'ın gönderdiği bir elçi olduğunu anlatır ve tövbe ederek kurtuluş yolunu seçmesini tavsiye eder. Bunun yanında kardeşi Hz. Harun ile birlikte peygamberliklerini ispat etmek için elindeki asasının ilahi kudretle yılana dönüşmesi[639] ve yine ilahi kudretle elinin bembeyaz bir ışık saçması[640] gibi mucizeler sunar.[641] Bu mucizeler, Firavun'un ve çevresindekilerin Hz. Musa'ya olan şüphelerini gidermek ve onun Allah tarafından gönderilmiş bir elçi olduğunu kanıtlamak için gösterilmiştir.

Matüridi, Hz. Musa'nın batılla mücadelesinde uyguladığı yönteminin kaynağı olan bu ayetlerin tefsirinde, Allah'ın Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun'a, Firavun'a gitmelerini ve ona yumuşak bir üslupla hitap etmelerini emrettiğini belirtir. Ayrıca, Firavun gibi azgın birine bile bu şekilde yaklaşmanın, onun öğüt almasına veya Allah korkusuyla hareket etmesine vesile olabileceğini açıklar.[642] İmam Kurtubi de bu ayetlerin

---

[637] Hz. Musa'nın görevi iki yönlüdür, o hem dini hem de sosyal liderdir. (Ömer Faruk Harman, "Musa", https//islamansiklopedisi.orgtr/musa—peygamber. Erişim: 28.11.2024.

[638] Taha 20/43-44.

[639] en-Neml 27/10.

[640] en-Neml 27/12.

[641] Taha 20/17-23.

[642] Maturidi, Ebi Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud. *Te'vilat Ehli's-Sünneh.* 1 bs Thk. Fatıma Yusuf el-Haymi. Beyrut: Muessetu'r-Risale Naşirun, 2004, 10/123.

tefsirinde, Firavun'a yumuşak söz söylemeleriyle ilgili ayet hakkında aynı yorumları yaparak tebliğde yumuşak bir üslup kullanmanın, Firavun'un öğüt almasına veya Allah korkusuyla hareket etmesine vesile olabileceği gibi sonuçlara vurgu yapmaktadır.[643]

Hz. Musa, Firavun'un zulmünü ve batıl inançlarını eleştirirken bile yumuşak, mantıklı, akılcı ve ikna edici bir yöntem izlemiştir. Şuara Suresi'nde yer alan ayetlerde Firavun ile Hz. Musa arasındaki şu konuşma geçer: Firavun "Alemlerin Rabbi de nedir?" Hz. Musa: "O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbidir. Eğer kesin olarak inanıyorsanız."[644] Burada Hz. Musa, Firavun'un kendi ilahlık iddiasını çürütecek bir strateji izleyerek evrenin yaratılışı üzerinden Allah'ın varlığını delillendirmiştir. Mantıklı ve hikmetli açıklamalar yaparak muhatabının düşünmesini sağlamaya çalışmıştır.

Yeryüzünde zulüm ve fesadı temsil eden Firavun'un, toplum üzerindeki tahakkümünü tesis etmek için kontrol ve sindirme gibi birtakım araçlar kullandığı görülmektedir. Bu araçlar içerisinde o dönem Mısır'da yaygın olarak bilinen büyü ve büyücülük en başta rol oynamaktadır.[645] Hz. Musa'nın bir yöntem olarak devreye koyduğu yumuşak yaklaşımla ikna çabaları ile hakka daveti karşısında azgın bir tavır sergileyen Firavun, hakikati etkisiz kılmak ve gerçekleri örtmek için Hz. Musa'yı büyücülükle suçlayarak ona iftirada bulunmuştur.[646]

Netice olarak, Hz. Musa'nın tebliğinde yumuşak dil kullanma yöntemi, davetin başarısının sadece hakikati söylemekte değil, bunu hikmetli, merhametli ve gönüllere dokunan bir üslupla yapmada yattığını göstermektedir. Onun batılla mücadelede uyguladığı yumuşak dile dayanan tebliğ ve ikna yöntemi, sözlü hitabet, mantıksal delil kullanımı, ahlaki duruş ve sabır gibi önemli unsurları içerir. Onun bu yöntemi, sadece Firavun gibi despot bir lidere değil, aynı zamanda aşağılandığı halde ona boyun eğip itaat eden halk kitlelerine de yönelikti. Bu yöntem, günümüz insanına da inanç ve

---

[643] Kurtubi, *el-Cami' li- Ahkami'l-Kur'an*, 11/109.

[644] eş-Şuara 26/23-28.

[645] Korkut Dindi, Tarih Felsefesi Bağlamında Hz. Musa'nın Asası -Mucize mi Yoksa Hakimiyet Sembolü mü?, Siyer Araştırmaları Dergisi Sayı 9, Ocak-Haziran 2021, s. 106.

[646] eş-Şuara 26/34.

değerleri anlatırken sertlikten uzak, yapıcı bir iletişimin kalıcı etki bıraktığını öğretmektedir.

4.3.4. Sorulara Mantıklı Cevap Verebilecek Donanımı Kazanma

Hz. Musa'nın Kur'an'da yer alan kıssaları incelendiğinde, onun "sorulara mantıklı cevap verebilecek donanımı kazanma yöntemi"nin vahiy ile beslenen ilim, tecrübe ile pişme ve hikmetle konuşma gibi üç ana eksen üzerine kurulduğu görülüyor. Bu üç unsur hem onun liderlik gücünü hem de sorulara tutarlı ve etkili cevap verme yetisini oluşturmuştur. Onun, Kur'an'da hikmetiyle ve sorulara verdiği mantıklı cevaplarla öne çıkan bir peygamberdir. Onun bu donanımı kazanma süreci, bize de yol gösterici niteliktedir.

Hz. Musa, Kur'an'da birçok zorlu durumda sorularla karşı karşıya kalmış ve bu sorulara mantıklı, hikmetli ve ikna edici cevaplar vererek tebliğ görevini sürdürmüştür. Onun bu yaklaşımı, İslam'da iletişim, tebliğ ve tartışma adabı için önemli bir örnek teşkil eder.

Hz. Musa, Firavun'a gidip, *"Ey Firavun! Ben alemlerin Rabbinin elçisiyim! Bana, Allah'a karşı ancak gerçeği söylemek yaraşır. Size Rabbinizden bir mucize getirdim. İsrailoğulları'nı benimle beraber salıver."*[647] وَقَالَ مُوسٰى يَا فِرْعَوْنُ اِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَۚ deyip onu güzellikle iman etmeye davet eder. Fakat Firavun tarafından Allah'ın varlığı ile ilgili sorularla karşılaşır. Hz. Musa, sorulara düşünüp anlasın diye mantıklı cevap verme stratejik yöntemini uygular.

Hz. Musa'nın sorulan sorulara mantıklı cevap verme yönteminin uygulanmasına sebep olan ayetlerin tefsirinde Taberi, Hz. Musa'nın Firavun'a hitaben kendisinin âlemlerin Rabbi olan Allah tarafından gönderilmiş bir elçi olduğunu belirttiğini ve Allah hakkında sadece gerçeği söylemekle yükümlü olduğunu ifade ettiğini açıklar. Ayrıca Hz. Musa'nın, Firavun'a Rabbinin apaçık bir delilini getirdiğini bildirerek İsrailoğulları'nı serbest bırakmasını talep ettiğini belirtir.[648]

[647] el-A'raf 7/104-105.

[648] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 9/215.

Razi, bahsi geçen ayetlerin tefsirinde, Hz. Musa'nın bu sözleriyle hem peygamberliğini ilan ettiğini hem de Firavun'un ilahlık iddiasının geçersizliğine işaret ettiğini belirtir. O, Hz. Musa'nın getirdiği apaçık delilin, Allah'ın varlığına ve birliğine dair bir kanıt olduğunu vurgular. Razi, peygamberlerin Allah hakkında sadece gerçeği söylemekle yükümlü olduklarını ve bu nedenle onların sözlerinin mutlak doğruluğunu vurgular. Ayrıca Hz. Musa'nın Firavun'dan İsrailoğulları'nı serbest bırakmasını talep etmesinin ilahi bir emir olduğunu ve bu talebin yerine getirilmesinin zorunluluğunu ifade eder.[649]

Hz. Musa'nın peygamberliğini ilan etmesi üzerine Firavun'un ona sorduğu sorular ve bu sorulara verilen cevaplar oldukça dikkat çekmektedir. Kur'an-ı Kerim bu konuyu detaylı bir biçimde ele alır. Kur'an'a göre Firavun dedi ki: "*Ey Musa, Rabbiniz kimdir sizin?*"[650] Firavun, Hz. Musa'nın peygamberliğini tuhaf bulduğu için bu soruyu sormuştur.[651] Firavun'un Allah'ın varlığını sorgulamasına ait bu soruları, Nemrud'un Hz. İbrahim'e karşı Allah'ın varlığı ile ilgili tartışmasında ileri sürdükleri arasında esasta benzerlik var. Bu benzerlik, zalimlerin zulümde düşünce ve eylem birliği içerisinde olduklarını ve aynı kaynaktan beslendiklerini göstermektedir. İlahlık iddiasında bulunan Firavun'un bu sorusuna Hz. Musa, Allah'ın yaratıcı ve yönetici sıfatlarını sıralayarak şöyle cevap verir: *"Rabbimiz her şeye varlık veren, sonra doğru yola eriştirendir."*[652] Diğer sorusuna ise şöyle cevap vermiştir: "Eğer kesin olarak biliyorsanız, bilin ki O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir".[653] Bu cevap basit, net ve kapsayıcı bir tanımlamadır. Sadece bir inanç ifadesi değil, aynı zamanda evrensel bir gerçekliğe işaret ediyor.

Firavun bir soru daha sordu: "*Öyle ise önceki nesillerin durumu nedir*?"[654] Hz. Musa Firavun'a mantıklı ilginç bir cevap verdi: "*Onların bilgisi Rabbimin katında bir*

---

[649] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 14/187.

[650] Taha 20/49.

[651] Afif Abdulfettah Tabarra*, Kur'an'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, Çev. Ali Rıza Temel ve Yahya Akın (İstanbul: Gonca Yayınevi, 1985), 271.

[652] Taha 20/50.

[653] eş-Şu'ara 26/24.

[654] Taha 20/51.

kitaptadır. Benim Rabbim şaşırmaz da, unutmaz da".[655] Hz. Musa, "*Onların bilgisi Rabbimin katındadır"* sözüyle şunu demek istemiştir: "*Bu sorduğun sorunun cevabı ğayb ilmiyle ilgilidir, onu Allah'tan başka kimse bilemez"*.[656] Bu cevapta Hz. Musa, tartışmayı Allah'ın ilmine yönlendirerek muhatabının konuyu saptırmasını engeller ve "*Benim Rabbim şaşırmaz da, unutmaz da*"[657] sözüyle de Firavun'a şu mesajı vermek istemiştir: Çünkü sen ilah değilsin ey Firavun! İlah olsaydın gayba ait bilgilerin olurdu. Sen şaşırırsın ve unutursun. Şaşıran ve unutan ise asla ilah olamaz. İbn Aşür, tefsirinde Hz. Musa'nın bu cevabının, Firavun'un ilahlık iddiasını reddetmek ve gerçek Rabbin kim olduğunu vurgulamak amacı taşıdığını belirtir. Bu şekilde Hz. Musa, Firavun'un sorularına hikmetli ve mantıklı cevap vererek tebliğ görevini yerine getirmiştir.[658]

Burada Hz. Musa, karmaşık felsefi açıklamalardan kaçınarak sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Bu cevap, basit ama derin anlamlıdır. Allah'ın evrensel hâkimiyetini ve mutlak gücünü vurgular. Yine Hz. Musa, muhatabının kim olduğuna göre yanıt verir. Firavun gibi ilahlık iddiasında bulunan kibirli bir kişiye doğrudan delil sunarken sıradan halka daha basit ve günlük hayattan örnekler verir.[659]

Mantıklı ve hikmetli cevap Firavun'u şaşkına çevirmiştir. Kardeş peygamberleri dinleyip sundukları mesajları alıp kabul etmek yerine Hz. Musa'yı çocukken yanında büyüttüğünden bahsederek, aşağılama yöntemine başvurup konuyu sulandırmaya çalışmıştır.[660] Bununla birlikte önceden yapmış olduğu iyilikleri onun başına kakmış, sonra da "*Sen nankörün birisin*"[661] diyerek ona hakaret etme yoluna gitmiştir.

Musa (a.s.), mantıklı cevaplar yanında akıllara durgunluk veren mucizeler gösterince Firavun, ciddi anlamda etkilenip etrafındaki insanların çözülüp dağılacağı endişesine

[655] Taha 20/52.

[656] Kurtubî, *el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an*, 14/72.

[657] Taha 20/52.

[658] İbn Aşür, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, 16/256.

[659] Taha 20/51-52.

[660] eş-Şu'ara 26/18.

[661] eş-Şu'ara 26/19.

kapılır. Hemen Hz. Musa'ya karşı müdafaa yolları aramaya koyulur.[662] Yani sorulan sorulara verilen cevaplar niteliğindeki bu tesirli ve mucizevi ifadelerin insanlar üzerindeki tesirini ortadan kaldırmak, ona engel olmak maksadıyla iktidar kuvvetine dayalı çareler ve Hz. Musa'yı mağlup etmeye yönelik yöntem ve icraatlar aramaya başlar. Ancak bulamaz.

Netice olarak, Hz. Musa'nın Firavun'un sorularına verdiği mantıklı cevaplar, ikna edici iletişim, sabırlı yaklaşım ve delil temelli tebliğ için önemli bir örnektir. Hz. Musa'nın, sorulara mantıklı cevap verme yöntemi, günümüz insanın karşılaştığı inanç, fikir ve tartışma ortamlarında da örnek alınabilecek ve uygulanabilecek evrensel ilkedir. Onun dönemin siyasi otoritenin başı olan Firavun'un sorduğu sorulara mantıklı cevap verebilme donanımı, vahiy ile gelen ilim, hayatın kazandırdığı tecrübeler ve hikmetli hitabetin birleşiminden doğmuştur. Bu da bize, doğru bilgiye yönelmenin, farklı tecrübelerden ders almanın ve iletişim becerilerini geliştirmenin, mantıklı ve ikna edici cevap verebilmenin temel yolu olduğunu gösterir.

4.3.5. Cesaretle Hakikati Söyleme

Kur'an'da Hz. Musa (a.s.), despot Firavun gibi zalim ve azgın bir hükümdarın karşısında dahi hakikati cesaretle dile getiren bir peygamber olarak anlatılır. Zira o, *"Korkmayın, çünkü Ben sizinle beraberim; Ben işitiyorum ve görüyorum."*[663] İlahi fermanının muhatabıdır. Bu ilahi hitap, Musa (a.s.) peygamberin cesaret kaynağının Allah'ın desteği olduğunu gösterir.

Batılla mücadelede cesaretle hakikati söyleme, tüm peygamberlere ait ortak bir yöntemdir. Dolayısıyla, Hz. Musa da batılla mücadelesinde bu yöntemi uygulamıştır. Kur'an'ın ifadesiyle, *"Allah'ın vahiylerini tebliğ eden o peygamberler, yalnızca Allah'tan korkar ve Allah'tan başka hiç kimseden korkup çekinmezler."*[664] اَلَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ اَحَدًا اِلَّا اللّٰهَ

[662] İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, Dar Sadır, Beyrut: 2009, 1/139.

[663] Taha 20/46.

[664] el-Ahzab 33/39.

Bu ayet, peygamberlerin Allah'ın mesajlarını eksiksiz tebliğ etmeleri, yalnızca O'ndan korkmaları ve başkalarından gerektiğini vurgular. Klasik İslam müfessirleri bu ayeti çeşitli açılardan yorumlamışlardır. Taberi, bu ayetin peygamberlerin Allah'ın emirlerini insanlara iletme sorumluluğunu ve bu süreçte yalnızca Allah'tan korkmaları gerektiğini belirttiğini ifade eder. Ayrıca o, peygamberlerin tebliğ görevini yerine getirirken insanlardan gelebilecek tepkilerden çekinmemeleri gerektiğini vurgular.[665]

Razi ise bu ayetin peygamberlerin tebliğ görevini yerine getirirken karşılaştıkları zorluklara rağmen cesaret ve kararlılıkla hareket etmeleri gerektiğini vurguladığını belirtir.[666]

İbn Kesir de yukarıda bahsi geçen ayetin, önceki peygamberlerin de Allah'ın mesajlarını ileme konusunda cesur davrandıklarını ve yalnızca Allah'tan korktuklarını hatırlattığını belirtir. Ona göre bu bağlamda ayet, Hz. Muhammed'in de aynı şekilde davranması gerektiğini ve tebliğ görevini yerine getirirken insanlardan gelebilecek tepkilerden çekinmemesi gerektiğini vurguladığını belirtir.[667]

Aktardığımız bu yorumlar, ilgili ayetin (Ahzab 33/39.), peygamberlerin tebliğ görevini icra ederken yalnızca Allah'tan korkmaları ve insanlardan gelebilecek tepkilerden çekinmemeleri, cesur olmaları gerektiğini vurguladığını göstermektedir.

Kur'an'da Hz. Musa, azgınlığa, inkâra, despotluğa karşı büyük bir cesaretle hakkı söyleyen örnek bir peygamber olarak karşımıza çıkar. Onun hayatı, Allah'ın mesajını korkmadan iletmek ve zalim otoriteler karşısında geri adım atmadan halkı hakka davet etmekle örülüdür. Onun cesareti, hem Firavun gibi zorba bir hükümdara karşı[668] hem de kendi kavminin inatçılığına karşı gösterilmiştir.

Hz. Musa'nın cesaretinin temel kaynağı, Allah'a olan tam güveni ve teslimiyetidir. O, ne zaman zor bir görevle karşılaşsa korkularını Allah'a arz etmiş ve "Rabbim! İşimi kolaylaştır" diye dua edip O'ndan yardım dilemiştir.[669] Bu dua, Hz. Musa'nın Firavun

---

[665] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 22/57.

[666] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 17/79.

[667] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim,* 6/107.

[668] Taha 20/42.

[669] Taha 20/25-28.

gibi bir diktatörün karşısına çıkmadan önce ettiği duadır. Cesaretin kaynağı, kişinin kendi gücü değil, Allah'a olan güvenidir. Musa (a.s.), görevinin zorluğunu bilmesine rağmen Allah'ın yardımıyla üstesinden geleceğine inanır. O, bu noktada yöntem olarak önce kalbindeki korkuyu Allah'a havale etmiş, psikolojik hazırlık için dua ile Allah'tan destek istemiş ve zorbalara karşı dururken Allah'ın gücüne sığınmıştır.

Hz. Musa'nın cesaretle ilgili en dikkat çekici örneklerden biri, Firavun gibi bir zalime karşı doğrudan Allah'ın birliğini ifade ederek diktatör Firavun'un yanlış yolda olduğunu söylemesidir. Firavun, kendini tanrı ilan eden,[670] toplum üzerinde mutlak otorite kurmuş bir despot olmasına rağmen Hz. Musa, korkmadan hakikati ifade etmiştir.[671] Bu ayette Allah, Hz. Musa ve Hz. Harun'a Firavun'a gitmelerini ve ona yumuşak ama net bir şekilde hakikati anlatmalarını emreder. Firavun'un zalimliği Hz. Musa'yı korkutmaz çünkü görevinin ilahi bir emir olduğunu bilir. Hz. Musa, yöntem olarak cesaretle batılla mücadele ederken hakkı dolambaçlı yollarla değil, doğrudan söyler; cesaretini kaba kuvvetle değil, etkili bir dili nezaketle birleştirmek suretiyle zalim bir otorite bile olsa hakikati gizlemeden ona anlatır.

Hz. Musa, Firavun'un zulmünden çekinmeden onun otoritesine karşı hakkı haykırır ve Firavun'un tehditlerine rağmen doğru olanı söylemekten vazgeçmez. *"Ben alemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim."*[672] diyerek dönemin en büyük otoritesine karşı açıkça meydan okumuştur. Zalim bir hükümdarın karşısına çıkıp esaret altında tutarak zulmettiği halkı serbest bırakmasını istemek büyük cesaret gerektiren bir adımdır.

Hz. Musa, büyük bir cesaretle özgürlüğe kavuşturduğu İsrailoğulları'nı çölde idare etmek gibi zor bir görevi de üstlenmiş ve onlara liderlik yapmıştır. Çeşitli isyanlar, şikâyetler ve yanlış davranışlarla karşılaşmasına rağmen hem peygamber ve hem de lider sıfatıyla cesaretle onları doğru yola yönlendirmeye çalışmıştır. Özellikle, İsrailoğulları'nın Allah'a isyan edip altın buzağıya tapmaları karşısında Hz. Musa, korkmadan tepki göstermiş ve bu hatalarını düzeltmeye çalışmıştır.[673] Ayetlerle

[670] en-Naziat 93/24.

[671] Taha 20/43-44.

[672] eş-Şu'arâ, 26/16-18.

[673] Taha 20/86.

anlatılan bu olaylar, Hz. Musa'nın hem fiziksel hem de ruhsal olarak büyük bir cesarete sahip olduğunu gösterir. Allah'a olan güveni, zorbalığa boyun eğmemesi ve halkının iyiliği için gösterdiği kararlılık, onun cesaretini ön plana çıkaran önemli özelliklerdir.

Sonuç olarak, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Hz. Musa'nın cesaretle hakikati söyleme yöntemi, ilahi desteğe güvenmek, tebliğinde hikmeti gözetmek ve karşısındakinden değil, yalnızca Allah'tan korkmak üzerine kuruludur.

Onun batıla karşı mücadelede sergilediği cesareti, Allah'a olan güçlü imanı, zulme karşı direnişi ve kavmini doğru yolda tutma konusundaki kararlılığıyla ortaya çıkmaktadır. Firavun gibi zalim ve azgın bir hükümdarın karşısına çıkması, sihirbazlarla mücadele etmesi ve kavminin isyanlarına rağmen onları doğruya yönlendirmesi, onun cesaretini gözler önüne serer. Hz. Musa'nın batılla mücadelesi, cesaretin fiziksel güçle değil; inanç, sabır, azim ve adalet duygusuyla da mümkün olduğunu göstermemektedir. Onun cesaret örnekliği, zulüm ve haksızlık karşısında yılmamanın, hakikatin yanında durmanın ve Allah'a güvenmenin önemini vurgulamaktadır.

4.3.6. İnananlarla Dayanışma İçinde Olma

Kur'an'da Hz. Musa'nın inananlarla dayanışma içinde olduğu açıkça görülür: O, bu yöntem gereği Allah'a, "Onunla sırtımı güçlendir"[674] diye dua edererek kardeşi Harun'u kendisine yardımcı istemesi, bunun en güzel örneğidir. Konuyu anlatan bu ayet, Hz. Musa'nın dayanışmayı liderliğin vazgeçilmez bir unsuru olarak gördüğünü gösterir.

Hz. Musa, peygamberlik görevini ifa ederken kendisine iman edenlerle sürekli dayanışma içinde olmuş, onlara moral ve motivasyon vererek onların hem manevi hem de dünyevi ihtiyaçlarıyla ilgilenmiştir. Kur'an, onun kavminin temel ihtiyaçlarını gidermek için nasıl bir çaba gösterdiğini anlatır: *"Musa kavmi için su aramıştı; 'Asanı*

[674] Taha 20/29-32.

taşa vur' dedik; ondan on iki pınar fışkırdı, herkes içeceği yeri bildi."[675] وَاِذِ اسْتَسْقٰى مُوسٰى لِقَوْمِهٖ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ ۗ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۗ قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ۗ

Hz. Musa'nın batılla mücadelesinde uyguladığı inananlarla dayanışma ve destek yöntemine kaynak olsun diye verdiğimiz bu ayette, onun İsrailoğulları ile birlikte çölde yaşadığı dayanışmaya ait olaylardan biri anlatılmaktadır. İsrailoğulları, Mısır'dan çıktıktan ve Kızıldeniz'i geçtikten sonra Sina Çölü'nde susuz kalınca Hz. Musa, Allah'tan su istemiştir. Allah, ona asasını bir taşa vurmasını emretmiş ve taşın içinden on iki pınar fışkırmıştır. Bu sayı, İsrailoğulları'nın on iki kabilesinin her birine yetecek kadar suyun sağlanması içindi.[676] Ayetin sonunda ise Allah, onlara verdiği nimetleri hatırlatarak bu nimetleri kötüye kullanmamaları ve yeryüzünde bozgunculuk yapmamaları konusunda uyarıda bulunmuştur. Su gibi, Allah onlara yiyecek olarak kudret helvası ve bıldırcın da göndermiştir.[677]

Taberi, tefsirinde bu olayı detaylı bir şekilde ele alır ve çeşitli rivayetlerle açıklar. Ayrıca bu olayın İsrailoğulları'nın çölde geçirdiği dönemle ilişkisini ve Allah'ın onlara olan lütfunu vurgular.[678]

Razi ise tefsirinde, İsrailoğulları'nın çölde susuz kaldıklarında Hz. Musa'nın Allah'ın emriyle asasını taşa vurması sonucu on iki pınarın fışkırmasını ve her kabilenin kendi su kaynağını bilmesini detaylı bir şekilde açıklar.[679]

Seyyid Kutub, bu ayetin tefsirinde yukarıdaki klasik müfessirlere ait İsrailoğulları'na ait su kaynağı ile ilgili yorumların aynısını aktarır ve ilave olarak da bu olayın, Allah'ın rahmetinin ve inayetinin bir göstergesi olduğunu vurgular.[680]

Müfessirler, inananlarla dayanışmanın örnek kaynağı olan bu ayeti, Hz. Musa'nın mucizelerinden biri ve İsrailoğulları'na yönelik ilahi rahmetin bir göstergesi olarak yorumlamışlardır. Ayetin sonunda gelen bozgunculuk yapmama emri, bireysel ve

---

[675] el-Bakara 2/60.

[676] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 1/253.

[677] Taha 20/80.

[678] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 1/254-256.

[679] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 1/275.

[680] Seyyid Kutub, *Fi Zilal-il-Kur'an,* 1/80-83.

toplumsal ahlaki kurallara uymanın önemini vurgulayan evrensel bir mesaj olarak değerlendirilmiştir.

Hz. Musa, kavminden inananlarına sadece bir lider olarak değil, aynı zamanda bir rehber, öğretmen ve şefkatli bir peygamber olarak yaklaşmıştır. Onların imanlarını koruyup güçlendirmek, sıkıntılarında yanlarında olmak ve onlara doğru yolu göstermek için büyük çaba sarf etmiştir.

Hz. Musa, batılla mücadelesinde inananlarla dayanışma yöntemi kapsamında beş temel stratejik adım atmıştır:

Birincisi, insanları tevhid inancı etrafında toplması. Hz. Musa'nın en temel mücadelesi, İsrailoğulları'nı tek Allah inancına yönlendirmek ve batıl inanışlardan uzaklaştırmaktı. Firavun'un kendisini ilah ilan etmesi, halkın putlara tapması gibi sapkın uygulamalara karşı inananlarını bilinçlendirdi. İnananları bir araya getirerek Allah'a teslim olmalarını sağladı ve onları ortak bir inanç etrafında kenetledi.[681]

İkincisi, zulme karşı direnişi teşvik etme ve moral aşılama. Firavun'un zulmüne karşı inananlarını sabırlı olmaya ve mücadeleye etmiş, onları sürekli teselli ederek Allah'ın yardımıyla kurtuluşa ereceklerini müjdelemiştir.[682] Zulüm altındaki insanların ümitsizliğe kapılmaması için onlara moral vererek birlik içinde hareket etmeleri gerektiğini vurgulamıştır.

Üçüncüsü, insanları örgütleme ve dayanışmayı güçlendirme. Musa (a.s.), Firavun'un baskısı altında ezilen İsrailoğulları'nı bir araya getirerek güçlü bir topluluk oluşturdu. Onların birlikte hareket etmelerini sağladı ve organize bir mücadele yürütmelerine öncülük etti. Firavun'un ordusuna karşı dağınık ve güçsüz bir halk yerine, birlik içinde hareket eden bir topluluk oluşturdu.

Dördüncüsü, insanların bilinçlenmesini sağlama. Batıl inançlara karşı mücadelede en önemli stratejik adımlardan biri, inananların eğitilmesi ve bilinçlendirilmesidir. Hz. Musa, İsrailoğulları'na sürekli olarak Allah'ın emirlerini hatırlattı, geçmiş kavimlerin başına gelenlerden ders çıkarmalarını sağladı ve onları hak dine yönlendirdi.

[681] el-Bakara 2/53.

[682] el-A'raf 7/128.

Kur'an'da, Hz. Musa'nın Firavun ve adamlarının batıl yollarına karşı kavmini bilinçlendirdiği anlatılır.[683]

Beşincisi ise, mucizelerle insanların imanlarını güçlendirme ve batılı etkisiz kılma adımı olmuştur. Hz. Musa'nın Firavun'a ve batıl inanç ve uygulamalara karşı verdiği mücadelenin en önemli yönlerinden biri de Allah'ın ona verdiği mucizelerdi. Asasını yılana çevirmesi, elinin nur gibi parlaması, denizin ikiye yarılması gibi mucizeler, onun hak yolda olduğunu kanıtladı ve inananlarının imanını güçlendirdi. Aynı zamanda, Firavun'un sihirbazlarını mağlup ederek batıl inançları çürüttü. Kur'an'a göre, Hz. Musa'nın zalim otoritenin büyücüleriyle olan mücadelesi, batıl inancın çöküşünü ve inananlarla dayanışmayı simgeleyen önemli bir olaydır.[684] Bu olay sonrasında büyücüler, Hz. Musa'nın hak peygamber olduğunu kabul ederek ona iman etmişlerdir.

Sonuç olarak, Hz. Musa'nın batılla mücadelesinde uyguladığı inananlarla dayanışma ve destek yöntemi, müminlerle güç birliği yapmak, görevleri paylaşmak ve mücadelede ortak hareket etmektir. Bu, hem sorumluluğu hafifletmiş hem de toplumsal dayanışmayı güçlendirmiştir. Kur'an'da yer alan, *"Mümin erkekler ve mümin kadınlar birbirlerinin dostlarıdır."*[685]ilahi ifade bu dayanışmanın önemini özetler. Onun bu yöntemdeki amacı, sadece bir kavmi esaretten kurtarmakla sınırlı değildir; aynı zamanda bir toplumu yeniden inşa etme ve onları hakka yönlendirme sürecidir. O, inananlarıyla güçlü bir dayanışma içinde hareket etmiş, onlara moral vermiş, onları bilinçlendirmiş ve zulümden kurtarmak için stratejik cesur adımlar atmıştır. Onun bu yöntemi, günümüzde de zulme karşı direnmenin, inananlarla birlik olmanın ve hakkı savunmanın en güzel örneklerinden biri olarak kabul edilir.

4.3.7. Kendisine İnananların Eğitimine Ağırlık Verme

Hz. Musa'nınbatıl inanç ve zalim düzenle mücadelesinde en önemli yöntemlerinden biri, kendisine iman edenleri eğitmeye ağırlık vermesidir. Çünkü sağlam bir toplum, ancak doğru inanç ve bilinçle inşa edilir. Bu husus Kur'an'da şöyle vurgulanır: *"Musa*

[683] İbrahim 14/5.

[684] eş-Şuara 26/43-45.

[685] et-Tevbe 9/71.

kavmine dedi ki: Allah'tan yardım dileyin ve sabredin."[686] Bu ayet, Hz. Musa'nın kavmine hem Allah'a güvenmeyi hem de sabır ve sabırla mücadele etmeyi öğrettiğini göstermektedir.

Kur'an'da Hz. Musa'nın batılla mücadelesi ve bu mücadelede halkının eğitimine ağırlık verme ve onları uyarma yöntemi, yukarıda da görüldüğü gibi birçok ayette geniş bir şekilde anlatılmaktadır. Bu süreç, özellikle tevhid inancının yerleşmesi, Firavun'un zulmüne karşı direniş ve İsrailoğulları'nın eğitimi ekseninde şekillenmiştir. Hz. Musa'nın bu yöntemi çerçevesinde, İsrailoğulları'nı doğru yola yönlendirmek ve Allah'a itaat etmeleri için sürekli uyarılarda bulunur. Altın buzağıya tapan kavmine sert bir şekilde tepki göstererek onlara uyarıda bulunur ve onları tövbeye çağır.[687] Onların, Allah'ın nimetlerini hatırlamaları ve şükretmeleri için onlara tevhid inancının esaslarını öğretir. Bakara Suresi'nde yer alan ayette onun bu yöntemi şöyle aktarılır: *"Musa kavmine dedi ki: 'Ey kavmim! Siz gerçekten Allah'a inanıyorsanız, O'na teslim olun!"* [688] وَقَالَ مُوسٰى يَا قَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوْا اِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِيْنَ

Bu ayet, Hz. Musa'nın halkına imanın sadece sözle değil, teslimiyetle pekiştirilmesi gerektiğini öğütlediğini, öğrettiğini ve halkını bu noktada uyardığını gösterir. İnanç birlikte gelen teslimiyet, kişinin hayatını Allah'ın emirlerine göre şekillendirmesi demektir. İman, pasif bir durum değil; aktif bir teslimiyet sürecidir. Özellikle zorluk anlarında Allah'a güvenme, sarsılmaz bir imanla hareket etme ve teslimiyet ruhu bu ayetin ana temasıdır. Hz. Musa'nın yöntemine konu olan bu ayet, iman, teslimiyet ve Allah'a güven gibi temel eğitim unsurlarını vurguladığı için oldukça anlamlıdır.

Taberi, bahse konu olan ayetin özellikle iman ile teslimiyet arasındaki ilişkiye odaklandığını belirtir. Ona göre, iman etmek, kalpte bir inancı taşımaktır; ancak teslimiyet (İslam), bu inancı davranışlara yansıtmaktır. Taberi'ye göre Hz. Musa'nın bu sözü, İsrailoğulları'nın sadece sözde değil, fiilen de Allah'ın hükümlerine boyun eğmelerini talep eder.[689]

---

[686] el-A'raf 7/128.

[687] el-A'râf 7/148-150.

[688] Yunus 10/84.

[689] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 10/317.

İbn Kesir'e göre bu ayet, Hz. Musa'nın, Firavun'un zulmü karşısında korkuya kapılan İsrailoğulları'nı cesaretlendirmek için söylediği sözlerdir. "Eğer Allah'a inanıyorsanız" ifadesi sadece dil ile değil, kalpten bir iman gerektiğine vurgu yapar. "O'na teslim olun" demesi, zorluklar karşısında Allah'a sığınıp güvenmenin önemini gösterir. Çünkü İsrailoğulları, Firavun'un baskısı ve zulmü altında umutlarını yitirme noktasına gelmişlerdi. İbn Kesir, tefsirinde ayetin "Teslim olun" ifadesi ile ilgili olarak Hz. Musa'nın, kavmine Allah'ın yardımının ancak tam bir teslimiyet ile geleceğini öğrettiğini belirtir.[690]

Razi, ayeti daha felsefi ve derin bir yaklaşımla ele alır. Ona göre, iman etmek akli bir süreç, teslim olmak ise kalbi bir süreçtir. İnsan, aklıyla Allah'ın varlığını kabul eder ancak kalbiyle O'na teslim olur. Razi, Hz. Musa'nın bu sözünde, imanın bir sınavı olduğunu belirtir. Zor zamanlarda inancını koruyabilmek, imanın sağlamlığını gösterir. Ayrıca, "Eğer Müslümansanız" ifadesiyle sadece kimlik olarak değil, gerçekten Allah'a güvenen bir topluluk olunması gerektiğine dikkat çeker.[691]

Kurtubi ise halkı eğitim ve uyarı yöntemini ele alan ayetin ahlaki ve psikolojik yönü üzerinde durur. Onun yorumuna göre, Hz. Musa'nın halkına eğitim ve uyarı amacıyla yaptığı bu çağrısı, kavmine bir tür moral desteği ve motivasyon sağlamayı amaçlar. Çünkü Firavun gibi despot bir lidere karşı koymak, sadece fiziksel değil, ruhsal bir güç de gerektirir. Ayette geçen "Teslim olun" ifadesi, sadece ibadetlerde değil, aynı zamanda zorluklar karşısında da kalpte huzur bulma anlamına gelir. Kurtubi ayrıca, gerçek teslimiyetin, insanın kendi acizliğini fark ederek Allah'a sığınması olduğunu vurgular.[692]

Özet olarak, müfessirlerin ilgili ayet hakkındaki yorumlarına göre Taberi, iman ve teslimiyetin birbirini tamamladığını vurgular; İbn Kesir, Allah'a güvenin bir ilanı olarak görür; Razi, imanın akli, teslimiyetin ise kalbi süreç olduğunu ifade eder; Kurtubi ise teslimiyetin, ruhsal bir huzur kaynağı olduğunu belirtir.

[690] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim,* 5/333.

[691] Razi, *Mefatih'ul-Gayb,* 16/384.

[692] Kurtubi, *el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an,* 8/139.

Müfessirlerin yorumlarının özetini sunduğumuz bu ayet, yalnızca batılla mücadelede bir yöntemi ortaya koymaz, aynı zamanda her zorluğun Allah'ın yardımıyla aşılabileceğini hatırlatan evrensel bir iman dersi verir.

Hz. Musa'nın batılla mücadelesi sadece Firavun'a karşı değildir. Aynı zamanda İsrailoğulları'nın eğitimi ve uyarılması da önemli bir yer tutar. Onlar, uzun süre aşağılanarak zulüm altında yaşadıkları için zayıf bir inanç yapısına sahiptiler. Bu nedenle Hz. Musa, İsrailoğulları'na tevhid inancını, uyarı ve eğitim yoluyla aşılamaya çalıştı. Onlara Allah'tan başkasına kulluk etmemeleri gerektiğini[693] zorluklar karşısında sabırlı olmalarını, Allah'a güvenmelerini,[694] zulüm ve nankörlükten sakınmalarını öğretti. Özellikle Samiri'nin yaptığı buzağıya tapmaları olayı[695] Hz. Musa'nın halkın inancını yeniden inşa etme çabasını gösterir.

Hz. Musa'nın, halkına yönelik faaliyetleri sadece uyarı ve eğitimle değil, aynı zamanda örnek davranışlarıyla da etkili olduğu anlaşılmaktadır. O, döneminin karizmatik lideri olarak cesaretiyle de örnek oldu. Firavun'un öldürülme dâhil her türlü tehditlerine rağmen mücadelesinden geri adım atmadı.[696] Hz. Musa, taşıdığı liderlik sıfatıyla kavmi arasında adil kararlar vererek adaletle hükmetmiştir.[697]

Hz. Musa, kavmini esaretten kurtardığı Kızıldeniz'in geçilmesi mucizesinde kavmi "yakalandık ey Musa" deyip korktuğunda, "Hayır! Rabbim benimle beraberdir, bana yol gösterecektir."[698] diyerek, onlara uyarıda bulunup, zorluklara karşı nasıl davranılması gerektiğini göstererek öğretmiş; engelli durumlara karşı bizzat kendisi pes etmemiş; aksine kavmine güven aşılamış ve onları hem sakinleştirmiş hem de cesaretlendirmiştir. Hz. Musa'nın bu sözü, korkuya kapılan kavmini cesaretlendirdiği bir andır. Liderin kararlılığı, halkın moralini yükseltir ve inancını pekiştirir.

---

[693] el-Bakara 2/83.

[694] el-A'raf 7/128.

[695] el-A'raf 7/148-150.

[696] eş-Şuara 26/10-14.

[697] el-Maide 5720.

[698] eş-Şuara 26/62.

Hz. Musa, halkını uyarır ve eğitirken her daim dua ile Allah'a yönelmiştir. Onun batılla mücadelesinde dua önemli bir yer tutar. Görevi alır almaz ilk işi, "Rabbim! Göğsümü genişlet, işimi kolaylaştır."[699] diye yaptığı dua olmuştur. Hz. Musa her zorlukta Allah'a yönelmiş, O'ndan yardım dilemiştir. Onun böyle yapması, bir mücadelenin sadece maddi araçlarla değil, aynı zamanda manevi güçle desteklenmesi gerektiğini gösterir.

Hz. Musa'nın halkın eğitimi ve uyarılması yöntemi, vahiy temelli bir mücadele, delil ve ikna edici olmak, hikmetli ve yumuşak bir dil kullanmak, halkını bilinçlendirmek ve onları sabırla eğitmek, örnek bir liderlik sergilemek, dua ve tevekkülle hareket etmek gibi temel unsurlara bina edilerek uygulanmıştır. Onun batılla mücadelede uyguladığı bu yöntemi, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde batıla karşı mücadelede rehberlik eden bir model olarak Kur'an'da etraflıca ele alınarak sunulmuştur. Yöntemle ilgili örnekler, tebliğde uyarı ve eğitim çalışmalarında evrensel ilkeler barındırır.

Netice olarak, Hz. Musa'nın batılla mücadelesinde kendisine iman edenleri eğitmeye yönelmesi, hak-batıl mücadelesinin temelinde bilinçli ve sabırlı müminler yetiştirmenin zorunlu olduğunu ortaya koyar. Nitekim bu hususu anlatan ayette bir hidayet ve öğüt olması için Musa'ya kitap verildiğinden bahs edilmektedir.[700] Bu, Musa (a.s.) peygamberin tebliğinin eğitim ve öğüt üzerine kurulu olduğunu, batıla karşı asıl gücün imanla donanmış bir topluluk olduğunu göstermektedir.

4.3.8. Zalimlere Karşı Direnişte Bulunma

Kur'an'da Hz. Musa, Firavun'un zulmüne karşı pasf kalmamış, inananlarla birlikte zalim düzene karşı direniş göstermiştir. İlgili yette bu durum Firavun'nun ilahlık iddiası ve onları büyütüp beslediği şeklinde aktarılır.[701] Bu ayet, Firavun'un baskısını, zulmünü ve Hz. Musa'nın ona karşı açık bir direniş sergilediğini ortaya koymaktadır.

[699] Taha 20/25-26.

[700] el-Kasas 28/43.

[701] eş-Şuara 26/29.

Hz. Musa, firavun tarafından yönetilen dönemin devlet terörünün zulmüne boyun eğmeyerek batıla karşı direnmiş ve İsrailoğulları'nın esaretten kurtulması için mücadele etmiştir. O, bu hedefine ulaşmak için zalimlere ve batıla karşı direnişte bulunmayı yöntem olarak uygulamış, İsrailoğulları'nın özgürlüğü için yaptığı bu mücadelesi neticesinde onları Mısır'dan çıkararak özgürlüklerine kavuşturmuştur. Direniş olmadan başarılı bir sonuç elde etmenin mümkün olmadığını, Hz. Musa'nın Kur'an-ı kerm'de yer alan kıssasından anlıyoruz.

Kur'an'ın bildirdiği habere göre, Firavun'un kurduğu sistem ve yönettiği devlet düzeni zalim ve sömürüye dayanan, ezen, bebekleri dahi katleden diktatör bir yapıya sahip idi. Bu rejim, insanlara işkencenin en kötüsünü reva görüyordu. Erkek çocuklarını boğazlayarak öldürüyor, kızları sağ bırakıyordu.[702] Bu denli zalim bir düzeni yöneten Firavun'a destek olan Haman, Karun gibi kimseler de vardı. Toplumda zulmün yayılmasına, işlemesine ve bunun neticesinde ortaya çıkan fesada bu destekçiler sebep oluyorlardı. Hz. Musa, bunlardan oluşan zalimlere ve bunların hizmet ettikleri batıl anlayışa karşı direniş gösteriyordu. Onun bu bağlamda uyguladığı yöntemle ilgili Kur'an şöyle demektedir: *"Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama Şüphesiz ki Allah bozguncuları sevmez.*[703] وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْاَرْضِ اِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

Bu ayet, genel olarak zulme maddi destek veren Karun kıssası bağlamında inmiştir. Kasas Suresi'nin 76-82. ayetlerinde onun zenginliği, kibri, dünya malına olan aşırı düşkünlüğü, bozgunculuğu ve sonunda helak edilişi anlatılır.

Taberi, Hz. Musa'nın zalimlere ve batıla karşı direnişi yöntemi ile ilgili bu ayetin doğrudan Karun'a hitap ettiğini ancak mesajının evrensel olduğunu söyler.[704]

İbn Kesir de bu ayetin Karun'a hitaben söylendiğini belirtir. Karun'a, Allah'ın ona verdiği serveti sadece dünya hayatı için değil, ahireti kazanmak için de kullanması emredilmiştir.[705]

---

[702] el-Bakara 2/49-50.

[703] el-Kasas 28/77.

[704] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 20/210.

[705] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kurani'l-Azim,* 6/177.

Kur'an-ı Kerim'de Firavun'un zulmü, özellikle Hz. Musa (a.s.) peygamberle olan mücadelesi bağlamında detaylı bir şekilde anlatılır. Firavun; kibir, zorbalık, ilahlık iddiası,[706] adaletsizlik ve zulüm sembolü olarak tasvir edilir. Onun zulmü sadece siyasi bir diktatörlük değil, aynı zamanda ahlaki çöküşün ve insan hakları ihlallerinin bir örneğidir. Hz. Musa, bu gidişata karşı bir duruş sergileyerek zalimlere ve batıla karşı direniş göstermiştir.

Hz. Musa, zalimlere ve batıla karşı direniş yöntemi gereği, zulümde öncü olan Firavun'a karşı direniş gösterdiği gibi, zalime destek veren de zalimdir prensibinden hareketle veziri Haman'a ve kapitalist Karun'a karşı da direniş göstermiştir. Bunlar zulüm çetesi elebaşları olarak Kur'an'da bir ayette birlikte anılırlar[707] ve bunlar zulüm düzenini ayakta tutan üç önemli figür olarak ortaya çıkarlar. Hz. Musa'ya karşı ittifak halinde olan bu üçlü; Firavun siyasi gücün simgesi, Haman yapılan entrikaların temsilcisi, Karun ise batılı destekleyen servet ve zenginliğin sembolüdür. Bunların ortak yönleri, Hz. Musa'nın getirdiği ilahi mesaja karşı çıkmış olmalarıdır. Firavun'un ilahlık iddiası, kibir ve iktidar sarhoşluğunun doruk noktasıdır. O ve destekçileri, insanları yalnızca dünyevi otoritesiyle değil, dinî açıdan da kontrol altına almak istemiştir.

Firavun ve destekçileri, İsrailoğulları'nı köleleştirmiş; onlara ağır işler yaptırmış ve doğan erkek çocuklarını öldürerek sistematik bir soykırım politikası uygulamıştır. Onların bu politikası bizzat Kur'an'da anlatılmakta ve ayetin sonunda da Firavun'un bozgunculardan olduğu vurgulanmaktadır.[708] Zulme dayanan bu politika, gücünü kaybetmemek için halkı korku ve baskıyla yönetme[709] stratejisinin bir parçasıdır. Bu durumu gören Hz. Musa, batılla mücadelesi kapsamında zalimlere ve batıla karşı direniş yöntemini uygulamıştır.

Firavun, Haman ve Karun'un başını çektiği dönemin organize suç örgütü, Hz. Musa'ya karşı direniş ve inkâr faaliyetinde bulunur. Hz. Musa üçlü organize suç örgütüne

[706] en-Naziat 79/24.

[707] el-Ankebut 29/39.

[708] el-Kasas 28/4.

[709] ez-Zuhruf 43/54.

Allah'ın mesajını ilettiğinde[710] onlar, bu mesajı kibirle reddetmiş ve mucizelere rağmen iman etmemiştir. Firavun ve beraberindekiler, hakikati bildiği halde inkâr etmiştir. Bu inkâr, sadece fikrî bir ret değil; aynı zamanda Hz. Musa'ya ve ona inananlara yönelik baskı ve şiddeti de içeren aktif bir zulüm politikasıdır. Hz. Musa, bu politikayı ortadan kaldırmak için zalimlere ve batıla karşı direniş yöntemini uygulamak durumunda kalmıştır.

Doğrudan meydan okuma sırasında Hz. Musa'nın mucizesini görünce iman eden sihirbazlara karşı Firavun'un gösterdiği zalimce tavır da dikkat çekicidir. Kur'an'ın verdiği habere göre Firavun, inananların ellerini ve ayaklarını çaprazlama keseceğini ve hepsini asacağını söylemiştir."[711] Bu tehdit, Firavun'un gücüne meydan okunmasına tahammül edemediğinin bir göstergesidir. O, inanç özgürlüğüne karşı sert bir baskı uygulamıştır. Bundan dolayı Hz. Musa'nın direnişi ile karşılaşmıştır.

Firavun ve destekçilerinin zulmü, sadece İsrailoğulları'na yönelik değil, Mısır toplumunun tamamına yayılmıştır. Hz. Musa, peygamber sıfatıyla zulme sessiz kalamadığı için zalimlere ve batıla karşı direniş göstermiştir. Firavun ve adamları, toplumu baskı altında tutarak düzeni bozan bir bozguncu despot olarak tanımlanır. Onun yeryüzünde büyüklük tasladığını ve bozgunculuk yaptığını bizzat Allah söylüyor.[712] Zulüm, sadece fiziksel şiddetle değil, toplumun adalet, eşitlik ve hak hukuk düzeninin bozulmasıyla da gerçekleşir.

Sonuç olarak, Hz. Musa'nın inananlarla birlikte direnişi, zalimlere boyun eğmemenin, iman ve özgürlük özgürlük mücadelesinde sebat etmenin en önemli örneklerinden biridir. Bu, Allah'ın Kur'an'da yer alan, *"Zulmedenlere meyletmeyin; yoksa size ateş dokunur."* Şeklindeki emrinin gereğidir. Bu ayet, zalimlere karşı durmayı sadece Musa'nın değil, tüm müminlerin asli görevi olarak göstermektedir. Firavun ve destekçisi zalimlerin kıssası ve Hz. Musa'nın bu zalimlere ve zihniyetleri olan batıla karşı direniş yöntemini devreye koyup uygulaması, sadece tarihî bir olay değil; aynı zamanda her çağda zalimlere, kibirlenenlere, malını ve makamını kötüye kullananlara bir uyarıdır.

---

[710] Yunus 10/75-76.

[711] el-A'raf 7/123-124.

[712] Yunus 10/83.

4.3.9. Sabır ve Tahammül Etme

Hak-batıl mücadelesindezafer, yalnızca güçle değil, sabır ve tahamülle mümkündür. Hz. Musa da kavmini bu yolda eğitmiş, zulüm ve sıkıntılar karşısında Allah'tan yardım dilemelerini ve sabretmelerini istemiştir.[713] Bu ayet, inananların kurtuluşundaki rolünü açıkça ortaya koyar.

Hz. Musa, batılla mücadelesini yürütürken tebliğ sürecinde birçok zorluk ve engelle karşılaşmasına rağmen sabır ve tahammül göstermiştir. Firavun ve çevresindekiler onunla alay etmiş, onu büyücülükle suçlamış, hatta ölümle tehdit etmiştir. Ancak Hz. Musa, Allah'a güvenerek sabretmiş ve batılla mücadelesini sürdürmüştür.

A'raf Suresi'nde yer alan ayetlerde Firavun'un tehditleri karşısında Hz. Musa'nın şu sözleri aktarılır: *"Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz yeryüzü Allah'ındır; kullarından dilediğini ona mirasçı kılar."*[714] قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اسْتَعِيْنُوا بِاللّٰهِ وَاصْبِرُوْاۚ

Bu ayet, Hz. Musa'nın batılla mücadelede bir yöntem olarak Allah'a tevekkül edip sabır ve tahammül ile kararlı bir duruş sergilemenin önemini ortaya koymaktadır. Bunun yanında o, kavmine sabrı öğütlemekte ve Allah'ın adaletine güvenmelerini istemektedir.

Razi, tefsirinde sabrın ve Allah'a güvenmenin, özellikle zorluklar karşısında müminler için ne kadar hayati olduğunu detaylandırır. O, bununla birlikte yeryüzünün Allah'a ait olduğunu ve O'nun, dilediği kullarını oraya mirasçı kılacağını hatırlatarak müminlere umut ve cesaret aşıladığını belirtir.[715]

Elmalılı, sabır ve tahammül etme yönteminin delili olan yukarıdaki ayetin tefsirinde Musa (a.s.) peygamberin Allah'tan yardım istemeyi ve sabretmeyi öğütlediğini, yeryüzünün gerçek sahibinin Allah olduğunu ve O'nun dilediği kullarını oraya mirasçı kılacağını vurgular.[716]

---

[713] El-A'raf 7/128.

[714] el-A'raf 7/128.

[715] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 15/200.

[716] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* 4/2335.

Kutub ise ilgili ayetin tefsirinde, müminlerin zorluklar karşısında Allah'a dayanıp sabretmeleri gerektiğini, yeryüzünün Allah'a ait olduğunu ve nihai zaferin takva sahiplerinin olacağını belirtir.[717]

Kavmine sabrı tavsiye etmesi, onun ne kadar sabırlı olduğunu göster. Hz. Musa'nın sabrı, onun peygamberlik sürecinde yaşadığı zorluklar, Firavun ve İsrailoğulları ile olan mücadelesi bağlamında birçok ayette anlatılmaktadır. O, hem zalim bir yöneticiye karşı tebliğde bulunmuş hem de kendi kavminin isyanları ve nankörlükleri karşısında büyük bir sabır ve tahammül göstermiştir.

Hz. Musa, hem Firavun'un inatçı ve tehditkâr tutumu karşısında hem de İsrailoğulları'nın nankörlüklerinden kaynaklanan şikâyet ve sapkınlıklarına karşı sabır ve tahammül göstermiştir. Firavun, Hz. Musa'ya çeşitli tehditlerde bulunmuş, hatta onu öldürmekle tehdit etmiştir. Ancak Hz. Musa, Allah'a olan güveni sayesinde sabırlı ve kararlı bir duruş sergilemiştir.[718]

Hz. Musa, kendilerini Firavun'un esaretinden kurtarmak için çabaladığı İsrailoğulları'nın nankörlüğüne karşı da sabır ve tahammül göstermiştir. O, İsrailoğulları'nı Firavun'un zulmünden kurtardıktan sonra, onların sürekli peygamberlerine karşı gelmeleri ve sabırsız davranışlarıyla karşılaşmıştır.[719] Buna rağmen Hz. Musa, onları doğru yola yönlendirmek için sabırla mücadele etmiştir. İsrailoğulları'nın Hz. Musa'ya yönelik nankörlüğünün anlatıldığı (Bakara 61) ayette, onların sabırsızlığı ve nankörlüğü açıkça görülmektedir. Kızıldeniz'den geçtikten sonra bile kavminin altın buzağıya tapması karşısında onları büyük bir sabırla uyarmış[720] ve hakkı anlatmaya devam etmiştir. Hz. Musa, onların bu tutumları karşısında sabırla hareket etmiş ve tahammül göstererek onlara hakkı göstermeye çalışmıştır.

[717] Kutub, *Fi Zılal-il Kur'an*, 3/145.

[718] el-Kasas 28/33-35.

[719] el-bakara 2/61.

[720] el-Bakara 2/51-54.

Hz. Musa, Tur Dağı'nda Allah'tan vahiy almak için 40 gün boyunca uzaklaştığında, kavmi Samiri adlı kişinin yönlendirmesiyle altın buzağıya tapmaya başlamış,[721] döndüğünde bu durumu görünce büyük bir öfkeye kapılsa da sabrederek önce Allah'a yönelmiş, ardından kavmini tekrar tevhid inancına çağırmıştır. Burada Hz. Musa, kavminin sapkınlığına rağmen adaletli davranmış ve Samiri'yi cezalandırarak[722] sabır ve tahamülle onların tekrar hak yola dönmesini sağlamak için mücadele etmiştir.

Netice olarak, Kur'an'da Hz. Musa'nın batılla mücadelede gösterdiği sabır ve tahammül, Firavun'a ve kavminin nankörlüklerine karşı farklı boyutlarda ele alınmıştır. Onun batıla karşı verdiği mücadelede sabır ve tahammülü hem peygamberler hem de inananlar için büyük bir örnektir. Hz. Musa, Allah'a güvenerek, sabırla ve adaletle hareket ederek zorlukların üstesinden gelmiş ve batılla mücadelesinde uyguladığı sabır ve tahammül yönteminde başarılı olmuştur. Çünkü o, sabırda zirve olan peygamberlerden biridir.[723] Onunsabır ve tahammül vurgusu, müminlere zorluklar karşısında yılmadan direnmenin ve Allah'a güvenerek mücadele etmenin yolunu göstermektedir.

4.3.10. Gerektiğinde Mucize Gösterme

Hz. Musa, Firavun ve çevresinin batıl iddialarını çürütmek, kavmine de Allah'ın kudretini göstermek için mucizelerle desteklenmiştir.[724] Gerektiğinde gösterilen bu mucizeler, Firavun'un büyücülük iddiasını boşa çıkarmış ve hak ile batılın ayrılmasını sağlamıştır.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'ya verilen mucizeler, onun Allah'ın elçisi olduğunu kanıtlamak ve Firavun'un bozguncu ve batıl düzenine karşı hakkı ortaya çıkarma/koyma amacıyla bir yöntem olarak verilmiştir. Bu mucizeler; batılı çökertme, çürütme ve hakikati ortaya çıkarma açısından önemli bir role sahiptir. Kur'an,

[721] Taha 20/83-98.

[722] Taha 20/97.

[723] İbrahim 14/5.

[724] el-A'raf 7/107.

"Andolsun, biz Musa'ya apaçık dokuz mucize verdik."[725] buyurmaktadır. وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ

Hz. Musa'ya verilmiş olan mucizeleri üç ana bağlamda ele alınır: peygamberliğe ait tebliğ görevi, ilahlık iddiasında bulunan Firavun'a karşı mücadele ve İsrailoğulları'nın kurtuluşu.

Hz. Musa'nın mucizeleri, sadece olağanüstü olaylar değil; aynı zamanda insanları düşündürmek, onları gerçeğe yönlendirmek ve batıl inançları çürüterek etkisiz kılmak için kullanılan birer delildir. Kur'an'da bu mucizeler hem Firavun'un despot yönetimini hem de sihirbazların batıl iddialarını çökertmek ve çürütmek için bir araç olarak sunulur. Bunları dört başlık altında ele alabiliriz:

a) Asanın ejderhaya dönüşmesi mucizesi:

Hz. Musa, Allah'ın emriyle asasını yere attığında, asa dev bir ejderhaya dönüşür. Firavun'un büyücüleri, ipleri ve değnekleriyle sihir yaptıklarında Hz. Musa'nın asası onların tüm büyülerini yutar.[726] Bu olay, Firavun'un sihirbazlarının yaptığı sihirle kıyaslandığında büyük bir fark gösterir. Sihirbazlar, ip ve sopalarına göz aldatmasıyla hareket vererek insanları kandırırken Hz. Musa'nın asası, gerçekten canlı bir ejderhaya dönüşür ve onların sahte sopa ve iplerini yutar.[727] Bu mucizeyle Allah, gösteriş ve yanılsama üzerine kurulu batılın hakikat karşısında dayanamayacağını gösterir. Bu durum karşısında sihirbazlar gerçeği hemen kavrarlar ve "Biz, alemlerin Rabbi'ne iman ettik" diyerek Hz. Musa'nın haklılığını kabul ederler.[728]

Hz. Musa'nın batılla mücadelede uyguladığı mucizelerle batılı çürütme yönteminin, batılı çürütmesi sonucunu üç bağlamda değerlendirmek mümkündür.

- Göz aldatması (sihir) ile hakikat (mucize) arasındaki fark ortaya koyar.
- Sihirbazlar bile gerçeği kabul ederek teslim olur.
- Hakikatin üstünlüğünü, doğrudan kalplere hitap eden bir etki bırakır.

[725] el-İsra 17/101.

[726] Tâhâ 20/65-70.

[727] Tâhâ 20/65-70.

[728] el-A'raf 7/120-122.

Görüldüğü gibi Hz. Musa, batılla mücadelesinde "asa" mucizesini bir vasıta ve yöntem olarak kullanmıştır.[729] Ayette *"Benim ona başkaca ihtiyaçlarım da vardır."* sözüyle kastettiği ihtiyaçlardan birisi de davarlara yaprak silkelemede vasıta yapıldığının yanında, batılla mücadelesinde yöntem olarak uygulamada da vasıta ve yöntem yapacak olmasıdır. Nitekim Şevkani (ö.1250 H), *bu* ayetin tefsirinde: "Allah, Musa'nın asasında, kendisine inananlar için büyük deliller ve kanıtlar toplamıştır." demektedir.[730]

b) Beyaz (parlak) el mucizesi:

Hz. Musa elini koynuna sokup çıkardığında eli bembeyaz ve parlak bir şekilde çıkar.[731] Bu da sihir değil, Allah'ın yarattığı doğaüstü bir mucizedir.[732] Firavun'un halkı için bu, Hz. Musa'nın mesajının ilahi bir destekle geldiğinin bir işaretidir.[733]

Yöntem olarak sunulan beyaz el mucizesinin batılı çürütme sonucunu da üç bağlamda değerlendirebiliriz.

- Bu mucize, insan yapımı herhangi bir hileye benzemeyen bir gerçeklik taşır.
- Doğrudan bir değişim ve fiziksel dönüşüm içerir, göz yanılmasına dayanmaz.
- Allah'ın kudretini göstererek doğrudan insanların kalplerine tesir eder.

c) Doğal afetler (on bela) mucizesi:

Allah, Firavun'un inatçılığı karşısında Mısır halkına çekirge, kurbağa, kan, tufan gibi belalar gönderir.[734] Bu belalar, batıl inançlara sahip olanların acizliğini gösterirken Hz. Musa'nın Allah tarafından desteklenen bir peygamber olduğunu da kanıtlar.[735]

Bir yöntem olarak doğal afetler mucizesinin batılı çürütme yönü şöyle özetlenebilir:

- Doğanın kontrolü sadece Allah'a aittir.

---

[729] Taha 20/17-18.

[730] Şevkani, *Fethü'l-Kadir*, 1/907.

[731] en-Neml 27/12.

[732] el-Kasas 28/32.

[733] Tâhâ 20/22.

[734] el-A'raf 7/130-133.

[735] el-A'raf 7/133.

- Firavun'un tanrılık iddiası, bu belalar karşısında tamamen geçersiz kalır.
- Mucizeler, insanları inkârdan vazgeçirip hakka yönlendirme amacı taşır.

d) Kızıldeniz'in yarılması mucizesi:

Firavun'un ordusu Hz. Musa ve İsrailoğulları'nı takip ederken denizin önünde sıkışırlar ve yakalanma korkusuna kapılırlar.[736] Allah'ın emriyle Hz. Musa asasını denize vurur ve deniz ikiye ayrılır.[737] Bu olayda fiziksel gerçeklik bizzat Allah'ın kudretiyle gerçekleşir. İsrailoğulları denizin karşısına geçerek kurtulur, Firavun ve ordusu ise boğularak helak olur.[738]

Bir yöntem olarak Kızıldeniz'in ikiye yarılması mucizesinin batılı çürütmesi sonucu şu şekilde özetlenebilir:

- Firavun'un gücü ve ordusu Allah'ın kudreti karşısında cılız ve aciz kalır.
- İnsanların sahip olduğu dünyevi güçlerin geçici ve zayıf olduğu vurgulanır.
- Hak yolda olanlar kurtulur, batılda ısrar edenler helak olur.

Sonuç olarak, Kur'an'da ilgili ayetler bütünlük içinde değerlendirildiğinde Hz. Musa'nın mucizeleri üzerinden dört temel ilkenin vurgulandığı görülecektir: Bunlar; Hak ile batılın ayrışması, akıl ve kalbe hitap etmesi, inat ve küfürde ısrar etmenin akıbetinin hüsran olması ve Allah'ın sınırsız kudretinin vurgulanması. Hz. Musa'nın, batılla mücadelesinde bir yöntem olarak batılı çürütmek maksadıyla sunduğu mucizeleri, Kur'an'da sadece tarihî olaylar olarak değil, aynı zamanda batılı çürütme ve hakikati ortaya koyma vasıtaları olarak sunulur. Bu mucizeler, inkârcıların iddialarını geçersiz kılar, insanların kalplerine hakikati ulaştırır ve Allah'ın gücünü gösterir. Kur'an bu olayları anlatarak hem geçmişten ders çıkarmamızı hem de hak ile batılı ayırt etmemizi sağlar.

Hz. Musa'nın gösterdiği mucizeler, tebliğini güçlendiren, inananlara sebat kazandıran ve batıl yanlısı zalimleri aciz bırakan ilahi deliller olmuştur. Kur'an'da: *"Biz de*

[736] eş-Şuara 26/61-62.

[737] eş-Şuara 26/63.

[738] Yunus 10/92.

Musa'ya dokuz apaçık mucize verdik."[739] Buyrularak , Allah'ın peygamberini batıla karşı desteklediği vurgulanmaktadır.

4.3.11. Hz. Musa'nın Batılla Mücadele Yöntemlerinin Günümüze Yansıması

Hz. Musa'nın Firavun ve onun temsil ettiği batıl düzenle mücadelesi, Kur'an'da örnek alınması için ayrıntılı biçimde anlatılmıştır. Onun kavmini eğitmesi, sabır ve tahammüle çağırması, zalimlere karşı direnmesi ve gerektiğinde mucizelerle desteklenmesi, aslında hak-batıl mücadelesinde evrensel bir yol haritası sunmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Andolsun ki onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır."[740] buyrularak bu kıssaların her çağ için yol gösterici olduğu ifade edilmektedir.

Hz. Musa'nın Firavun ve onun temsil ettiği batılla mücadelesi, günümüz için de büyük yansımalar içermektedir. O hem zalim bir yöneticiye hem de toplumdaki yanlış inanç ve uygulamalara karşı tevhid mücadelesi vermiştir. Bugün de insanlık, benzer şekilde zulüm, adaletsizlik, putlaştırılan ideolojiler ve yanlış inanışlarla mücadele etmek zorundadır.

Hz. Musa'nın Kur'an'da anlatılan batılla mücadele yöntemlerinin günümüz dünyasına yansımaları önemli bir gerekliliktir. Dersler niteliğindeki bu yansımaları aşağıdaki şekilde özetleyerek sunabiliriz.

Hz. Musa'nın batılla mücadelesi, zulüm karşısında susmamanın en büyük örneklerinden biridir. Firavun, halkı üzerinde mutlak bir güç kurarak kendisini ilah ilan etmiş ve insanları köleleştirmişti. Hz. Musa, Allah'ın emriyle bu zalim düzenin karşısına dikildi ve büyük çabalar sonucunda halkını özgürlüğe kavuşturdu. Günümüzde de zalim yönetimler, insan haklarını ihlal eden sistemler ve baskıcı rejimler bulunmaktadır. Onun mücadelesi, örnek alınmak suretiyle insanlara adalet, özgürlük ve insan hakları için mücadele etme sorumluluğu yükler. Zira sessiz kalmak yerine, mazlumun yanında durarak adaletin savunucusu olmak gerekir. Hukukun üstünlüğü, sosyal adalet gibi değerleri savunarak adil bir dünya için çalışmak, Hz.

[739] el-İsra 17/101.

[740] Yusuf 12/111.

Musa'nın yöntemine uygun bir yaklaşımdır. Kur'an'da bu konuda şöyle buyrulur: "Ve sakın zalimlere meyletmeyin; yoksa size de ateş dokunur."[741]

Hz. Musa, sadece Firavun'a karşı bir mücadele vermemiş, aynı zamanda İsrailoğulları'nı bilinçlendirmeye ve onları batıl inançlardan uzaklaştırmaya çalışmıştır. Onlara Allah'ın varlığını ve birliğini anlatmış, geçmiş kavimlerin hatalarından ders çıkarmalarını sağlamıştır. Onun toplumu bilinçlendirme ve eğitme diye adlandıracağımız yönteminin günümüzdeki yansıması, zaruri olan durumlardan biridir. Eğitim, bugün de batıl inançlarla ve yanlış ideolojilerle mücadelede en önemli araçlardan biridir. İnsanlara hak ve adalet bilinci kazandırmak, manipülasyondan ve yanlış yönlendirmelerden korunmalarını sağlamak için doğru ve sağlam bilgiye erişmelerini temin etmek gerekir. Aynı şekilde dinî eğitim ve ahlaki değerleri öğretmek, toplumu doğru yola yönlendirme açısından hayati bir öneme sahiptir. Nitekim "*De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu*?"[742] Kur'an ayeti bu gerçeği vurgulamaktadır.

Hz. Musa, Firavun'un ünlü sihirbazlarıyla mücadele ederken onların batıl olan sihirlerini ve sergileme yollarını mucizelerle çürütmüş ve hakkın gücünü göstermiştir. Sihirbazların hilelerini açığa çıkararak insanların doğruyu görmesini sağlamıştır. Günümüzde de yalan haberler, yanlış yönlendirmeler ve sahte ideolojilerle mücadele etmek için hakikati anlatan güçlü argümanlara ihtiyaç vardır. Bilim, sanat ve medya gibi araçları kullanarak batıl olanı çürütmek ve hakikati ortaya çıkartarak yaymak önemlidir. Günümüze kadar değişmeden intikal etmiş olan en büyük mucize olan Kur'an'ı ve onun ışık tuttuğu bilimsel deliller, günümüz insanına hakikati göstermede önemli bir rol oynar.[743]

Hz. Musa, Firavun'a karşı verdiği mücadelede büyük zorluklarla karşılaşmıştır. İsrailoğulları bazen ona isyan etmiş, Firavun ise her yolu deneyerek onu engellemeye çalışmıştır. Ancak Hz. Musa, sabır ve kararlılıkla mücadelesine devam etmiştir. Bugün de hak yolunda mücadele edenler, çeşitli engellerle karşılaşmaktadırlar. Ancak sabır ve azim, bu mücadelede başarıya ulaşmanın temelidir. Adalet, insan hakları, dinî

[741] Hud 11/113.

[742] ez-Zumer 39/9.

[743] en-Nisa 4/170.

özgürlükler gibi konularda çalışanların yılmadan devam etmesi gerekmektedir. Sabırla çalışmak, doğruyu anlatmaktan vazgeçmemek ve direnç göstermek, Hz. Musa'nın temel yöntemlerinden biridir. Bu, Kur'an'ın da Müslümanlara emridir. "*Ey iman edenle! Sabredin, sebat gösterin, birbirinize kenetlenin ve Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz*."[744]

Hz. Musa, inananlarını bir araya getirmiş, onların birlik içinde hareket etmelerini sağlamıştır. Dağınık ve baskı altındaki bir toplumu organize ederek güçlü bir yapıya dönüşmüştür. Günümüzde de mücadelede başarı için birlik ve dayanışma esastır. Toplumun ortak hedefler doğrultusunda hareket etmesi, sosyal ve siyasal meselelerde daha güçlü bir etki oluşturur. Müslüman toplumlar arasında birlik ve kardeşlik bağlarını güçlendirmek, dış müdahalelere karşı direnç kazandırır. Nitekim Kur'an, *"Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın, ayrılığa düşmeyin."*[745] buyurmaktadır.

Hz. Musa, sadece bir peygamber değil, aynı zamanda bir lider olarak halkını doğruya yönlendirmiştir. Onların sorunlarına çözüm bulmuş, onları adaletle yönetmiş ve onlara hak yolu göstermiştir. Batılla mücadeledeki bu uygulamaların günümüzdeki yansıması olarak adil liderlik, toplumu batıl yollardan uzak tutmak için çok önemlidir. Liderler, halklarını doğru yönlendirmeli, haksızlıklara karşı durmalı ve halkın refahını ve huzurunu gözetmelidir. Toplum içinde adil yöneticiler seçmek ve doğru liderlik anlayışını desteklemek gerekmektedir. Kur'an'da bu konuda şöyle buyrulur: "*Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emrediyor*."[746]

Musa (a.s.) peygamberin Firavun, batıl inanç ve davranışlarla mücadelesi, günümüzde de yol gösterici niteliktedir. Zulme karşı durmak, insanları organize ederek bilinçlendirmek, hakikati savunmak, birlik içinde hareket etmek ve adaletli yönetimi desteklemek, bugünün dünyasında da geçerli ve gerekli olan ilkelerdir. Kur'an'da yer alan bu kıssalar, sadece geçmişteki yaşanmış olaylar değil, bugün de Müslümanların ve tüm insanlığın ders alması gereken mücadele örnekleridir. Hz. Musa'nın

[744] Al-i Miran 3/200.

[745] Al-i İmran 3/103.

[746] en-Nisa 4/58.

yöntemleri, batılla mücadelede her zaman uygulanabilecek evrensel prensipleri içermektedir.

Netice olarak, günümüzde de batıl düşünceler, haksızlıklar ve zulüm karşısında Hz. Musa'nın yöntemlerinden ilham almak gerekir. Eğitimle bilinçlenmek, sabırla sebat etmek, zalimlere boyun eğmemek ve Allah'ın yardımına güvenmek müminler için en sağlam yol göstericidir. Kur'an'da bu ilke şöyle vurgulanır: *"Allah, iman edenleri dünya hayatında da, ahirette de sabit bir sözle sağlam tutar."*[747] Bu ayet, Hz. Musa'nın yolunu takip eden müminlerin her çağda batıla karşı dirayetli olacağını göstermektedir.

4.4. Hz. İsa'nın Batılla Mücadelede Uyguladığı Yöntemler

Hz. İsa (a.s.), kendisine gönderilen vahyi tebliğ ederken dönemin Yahudi toplumunda yerleşmi olan hurefe, şekilcilik, menfaatçilik ve tahrif edilmiş dini anlayışlara karşı mücadele etmiştir. Onun batılla mücadelesi, sadece inanları değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı da ıslah etmeyi hedeflemiştir. Bu süreçte kullandığı yöntemler; tevhid inancını vurgulamak, ahlakı öne çıkarmak, hikmetli öğütler vermek, mucizelerle hakikati teyit etmek ve batıl anlayışları ilmi ve ahlaki delillerle çürütmek şeklinde öne çıkmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'e göre ülü'l-azm peygamberlerin dördüncüsü olan Hz. İsa (a.s.) peygamber,[748] tarihsel bir şahsiyet olarak yaratılışı, yaşamı, batılla mücadelesi, semaya ref'i (sonu) üzerinde en çok yorum yapılan, Hz. Musa'dan sonra kendisine en çok mucize verilen, babasız yaratılması bakımından Hz. Âdem'e benzeyen bir peygamberdir.

Kur'an-ı Kerim, Hz. İsa'nın batılla mücadelesini, hakikati açıklama tarzını geniş bir şekilde anlatır. Onun misyonu, İsrailoğulları'na tevhid dinini tebliğ etmek, sapkın inançları düzeltmek ve Allah'ın emirlerini bildirmek üzerine kuruludur. Hz. İsa, Allah'ın vahyiyle insanları tevhid inancına davet etmiş, sapkın fikirleri ve uygulamaları reddetmiş, sabırla hakkı tebliğ etmiştir.

---

[747] İbrahim 14/27.

[748] el-Ahkaf 46/35.

Onun batıla karşı yürüttüğü mücadele, onun risaletinin temel misyonlarından biri olmuştur. Hz. İsa, hakkı savunurken sadece sözle değil, yaşayışıyla da örneklik sergilemiş, böylece hak ile batılın ayrışmasını sağlamıştır. Onun yöntemleri hem dönemi için hem de sonraki nesiller için evrensel bir bir mücadele ahlakı ortaya koymaktadır. Bu yönüyle Hz. İsa, müminlere yalnızca inanç esaslarını değil, batıla karşı duruşun ilke ve yöntemlerini de miras bırakmıştır. Bu süreçte Kur'an, onun çeşitli yöntemler kullandığını vurgular. İşte Kur'an'a göre Hz. İsa'nın batılla mücadelede uyguladığı yöntemler:

4.4.1. Önce Yanlış İnançları Düzeltmek

Kur'an'da Hz. İsa'nın tebliğinde öne çıkan yöntemlerden biri, halkın yanlış inançlarını ve hurefelerini düzeltmek olmuştur. Geleneklerinden dolayı Yahudilerin katı din anlayışı ve tahrif edilmiş inançlarına karşı Allah'ın izniyle hakikatı ortaya koymuştur.[749] Allah'a kulluk edimesi gerektiğini, doğru yolun bu olduğunun beyan edildiği bu ayet, Hz. İsa'nın temel görevinin tevhidi hatırlatmak ve yanlış inançları düzeltmek olduğunu göstermektedir.

Hz. İsa, İsrailoğulları'nın tevhid inancından uzaklaşıp dinî şekilciliğe ve dünyevileşmeye yönelmesine karşı, önce hakikati açıklayarak yanlış inançları düzeltme yöntemi ile mücadele etmiştir. Onlara, inandıkları Allah'a ortak koşmamalarını ve sadece O'na kulluk etmelerini öğütlemiştir. Kur'an'da Hz. İsa'nın şu sözleri aktarılır: *"Şüphesiz Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyleyse O'na ibadet edin. İşte bu, dosdoğru yoldur."*[750]

وَإِنَّ ٱللَّهَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ فَٱعْبُدُوهُ ۚ هَٰذَا صِرَٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ

Bu ifade, Hz. İsa'nın tebliğ ve hakikati açıklama yöntemini uygularken insanları şirkten arındırarak saf tevhid inancına yönlendirmeye çalıştığını gösterir. O, kavmine Allah'ın birliğini (tevhidi) açık bir şekilde tebliğ ederek sapkınlıkları reddetmiştir.[751] Hz. İsa, kendisini bir peygamber olarak tanıtarak yalnızca Allah'a kulluk edilmesi

[749] Al-i İmran 3/51.

[750] Meryem 19/36.

[751] Meryem 19/34.

gerektiğini söylemiş ve insanların kendisini ilahlaştırmasına karşı çıkmış ve yalnızca Allah'ın birliğini savunmuştur.[752] Hz. İsa'nın İncil'de de kendisini ilah olarak tanıtmadığı, aksine Allah'a ibadet edilmesi gerektiğini vurguladığı görülmektedir.[753]

Hz. İsa'nın batılla mücadelesinde uyguladığı tebliğ ve hakikati açıklama yöntemi ile ilgili Meryem Suresi'nin 36. ayeti, Meryem oğlu İsa'nın Allah'ın kulu ve resulü olduğunu, yalnızca Allah'a kulluk edilmesi gerektiğini vurgular. Bu ayet hakkında klasik müfessirlerden Razi, tefsirinde Hz. İsa'nın tevhid inancını vurguladığını ve kendisinin de Allah'ın bir kulu olduğunu belirttiğini açıklar. Ayrıca Hristiyanların teslis inancının bu ayetle çeliştiğini ve Hz. İsa'nın mesajının tevhid olduğunu ifade eder.[754]

Kurtubi, ayetin yorumu ile ilgili tefsirinde Hz. İsa'nın Allah'ın hem kendi Rabbi hem de tüm insanların ilahı olduğunu belirttiğini ve yalnızca O'na ibadet edilmesi gerektiğini vurguladığını belirtir. O, bu ifadenin Hz. İsa'nın ilahlık iddiasında bulunmadığının açık bir delili olduğunu söyler.[755]

İbn Atiye ise tebliğ ve hakikati açıklama yöntemini ele alan ayetin tefsirinde, Hz. İsa'nın tevhid inancını vurguladığını ve kendisinin de diğer insanlar gibi Allah'a kul olduğunu açıkladığını ifade eder. Ayrıca bu ayetin, Hristiyanların Hz. İsa'yı ilahlaştırma eğilimlerine karşı bir uyarı niteliğinde olduğunu ve yalnızca Allah'a kulluk etmenin doğru yol olduğunu hatırlattığını belirtir.[756]

Görüldüğü üzere, adı geçen müfessirlerin bahsi geçen ayetin yorumu ile ilgili ortak görüşü, Hz. İsa (a.s.) peygamberin tevhid dinini tebliğ ettiğini ve yalnızca Allah'a kulluk edilmesi gerektiğini açıkladığı yönündedir.

Kur'an'a göre Hz. İsa, dönemindeki insanlara Allah'ın ayetlerini öğretmekle görevlendirilmiştir. *"Allah ona Kitab'ı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretecek."*[757] Bu

---

[752] el-Maide 5/116.

[753] Kutsal Kitap Yorumu, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 1988, Yuhanna 17:3.

[754] Razi, *Mefatih'ul-Gayb*, 21/189.

[755] Kurtubi, *el-Cami' li- Ahkami'l-Kur'an,* 11/118.

[756] İbn Atiye, *el-Muharrerü'l-Vecîz,* 4/189.

[757] Al-i İmran 3/48.

ayete göre Hz. İsa, ilahi vahiy ile donatılmıştır ve öğretilerini Tevrat ve İncil'e dayanarak aktarmıştır. Onun tebliği ve hakikati açıklama yöntemi hikmet (bilgelik) ve güzel öğüt üzerine kuruludur.[758] Bu hususu anlatan ayette Hz. İsa'nın mesajını hikmetle ve müjdeleyici bir üslupla verdiği görülmektedir.

Kur'an'a göre Hz. İsa, kendisine yapılan ilahlık yakıştırmalarını kesin bir şekilde reddetmiştir. *"Ben onlara, yalnızca bana emrettiğini söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin."*[759] şeklindeki ayet, bu geçeği teyit etmektedir. Aynı zamanda bu ayet, onun hiçbir zaman ilahlık iddiasında bulunmadığını, aksine insanları tevhid inancına davet ettiğini gösterir. Onun tebliğ ve hakikati açıklama yöntemi, tevhidi vurgulama ve insanları Allah'a kulluğa çağırma ekseninde uygulanmıştır. İncil'de de Hz. İsa'nın tevhidi savunduğu, Allah'a ibadeti vurguladığı görülmektedir.[760] Kur'an, onun sadece bir beşer ve peygamber olduğunu vurgularken[761] Hristiyan teolojisi, zamanla onu ilah olarak görmeye başlamıştır. Onun mucizevi bir şekilde yaratılmış olması, onun ilah olduğunu göstermez. Nitekim Kur'an, konu ile ilgili hakikati en güzel şekilde açıklar ve Hz. İsa'nın Allah'ın "Kelimesi ve Ruhu" olarak gönderildiğini belirtir: *"Meryem oğlu İsa Mesih, sadece Allah'ın resulü, Meryem'e ilka ettiği kelimesi ve O'ndan bir ruhtur."*[762] Bu, Hz. İsa'nın diğer insanlardan farklı olarak mucizevi bir şekilde doğduğunu ancak ilahi bir varlık olmadığını gösterir. Müfessir Taberi, tefsirinde Allah'ın "Ol" emriyle Hz. İsa'nın mucizevi bir şekilde babasız olarak dünyaya geldiğini ifade eder. Ona göre bu ayet, Hristiyanların Hz. İsa'yı ilahlaştırma ve teslis inancına karşı bir uyarı olup Allah'ın birliğini ve Hz. İsa'nın peygamberlik vasfını vurgulamaktadır.[763]

Hz. İsa'nın Kur'an'daki portresi, tevhidi savunan, dinî yozlaşmalara karşı çıkan, hikmetle öğüt veren ve Allah'ın mesajını aktaran bir peygamber olarak

---

[758] es-Saf 61/6.

[759] el-Maide 5/117.

[760] Markos 12: 29-30

[761] en-Nisa 4/171.

[762] en-Nisa 4/171.

[763] Taberi, *Camiu'l-Beyan*, 6/451.

çizilmektedir.[764] Onun batılla mücadelesinde uyguladığı tebliğ ve hakikati açıklama yöntemi, tüm peygamberlerin ortak misyonunun bir parçası olarak sunulmuştur.

Hz. İsa, dönemin Yahudi toplumu içinde yaygın olan gösteriş ve dünyevileşmeye karşı da tebliğ ve hakikati açıklama yöntemini uygulayarak mücadele etmiştir. Özellikle ibadetlerin samimiyetle yapılmasını istemiştir. Kur'an'da onun bu konudaki tutumu şu şekilde vurgulanır: *"Allah bana, anneme iyi davranmamı emretti. Beni zorba ve isyankâr biri kılmadı."*[765] Bu Kur'an ayeti, Hz. İsa'nın iyiliği, tevazu ve ihlası öğütlediğini, putperestlik ve riya ile mücadele ettiğini, gösteriş ve zulümden uzak durulmasını vurguladığını gösterir.

Hz. İsa'nın batılla mücadelede uyguladığı tebliğ ve hakikati açıklama yöntemi, Allah'ın ayetlerini tebliğ etmek, hikmet ve güzel öğütle anlatmak, tevhid inancını vurgulamak, kendisini ilah olarak görmeyi şiddetle reddetmek, müjdeleyici ve uyarıcı olmak gibi temel unsurlara dayanır. Hz. İsa, diğer peygamberler gibi insanları tevhid inancına çağırmış, Allah'a yönlendirmiş ancak zamanla onun bazı öğretileri değiştirilmiştir.[766] Kur'an, onun gerçek mesajını açıklayarak sahih tebliğini, hakikati açıklamasını ve mücadelesini ortaya koyar.

Sonuç olarak, Hz. İsa'nın batılla mücadelesinde inanç esaslarını tashih etmesi, hak yoldan sapanları tevhide davetmesi günümüzde de büyük bir önem taşımaktadır. Kur'an'da bu ilke, *"Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz"*[767] şeklinde ifade edilmektedir. Bu ayet, yanlış inançların düzeltilmesinin, özellikle de tevhidin korunmasının, batılla mücadelenin en temel şartı olduğunu ortaya koymaktadır.

4.4.2. Kendisini İlahlaştıranlara Karşı Uyarıda Bulunma

Peygamber Hz. (as.), kendisine ilahlık isnat edenlere karşı, kulluğunu ve Allah'a bağlılığını açıkça dile getirerek onları uyarmıştır. Kur'an'da onun şu sözleri aktarılır: *"Ben onlara, bana emrettiğinden başkasını söylemedim: Benim de Rabbim, sizinden*

[764] ez-Zuhruf 43/63.

[765] Meryem 19/32.

[766] en-Nisa 4/171.

[767] en-Nisa 4/48.

Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin."[768] Bu ayet, Hz. İsa'nın insanlara tevhidi hatırlatarak kendisine yapılan aşırı yüceltmeleri reddettiğini göstermektedir.

Hz. İsa, kendisini ilahlaştıranlara karşı uyarıda bulunmuş ve yalnızca Allah'a kulluk edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. O, bunu batılla mücadelesinde bir yöntem olarak uygulamıştır. Hz. İsa hem kendisini ilahlaştıranlara hem de kendisine "Allah'ın oğludur" şeklinde iftirada bulunanlara ve annesine zina bühtanında bulunanlara karşı mücadele etmiş, bunun büyük bir sapkınlık olduğunu açıklamış, onları uyararak hakikati savunmuştur. Kur'an'da, bu konu ile ilgili ahirette tasavvur şöyle ifade edilir: *"Allah, kıyamet günü şöyle diyecek: 'Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, Allah'ı bırakarak beni ve anamı iki ilah edinin, dedin?"*[769] وَاِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَاَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَاُمِّيَ اِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ

Bu soruya Hz. İsa (a.s.) peygamber, şu yanıtı verir: "*Haşa! Hakkım olmayan bir şeyi söylemem bana yakışmaz. Eğer söylemiş olsaydım, Sen bunu bilirdin."*[770] Bu ayette olduğu gibi, Hz. İsa'ya uluhiyet isnat edenlere yönelik Kur'an'da onun tepki göstererek birçok uyarısı olmuştur.

Kur'an'ın Al-i İmran Suresi'nde yer alan ayette Hz. İsa'nın tevhid çağrısı açıkça vurgulanmaktadır. O, bu çağrısının sonunda doğru yolun tevhid yolu olduğunu belirtmektedir.[771] Bunun yanında yine Kur'an, onun insanları Allah'a kulluğa çağırdığını belirtir ve *"Allah, Meryem oğlu Mesih'tir diyenlerin kafir olduklarını ifade eder."*[772] Bu ayetlerde Hz. İsa'nın, kendisini ilahlaştıranları uyardığı ve yalnızca Allah'a ibadet edilmesini emrettiği açıkça görülmektedir. Taberi, bu ayetin tefsirinde Hristiyanların Hz. İsa'yı ilah olarak kabul etmelerinin yanlışlığını vurgular ve Hz. İsa'nın da kavmine yalnızca Allah'a ibadet etmeleri gerektiğini söylediğini aktarır.

[768] el-Maide 5/117.

[769] el-Maide 116.

[770] el-Maide 5/116-117.

[771] Al-i İmran 3/51.

[772] el-Maide 5/72.

Ayrıca, Allah'a şirk koşanlara cennetin haram kılındığını ve onların varacağı yerin ateş olduğunu belirtir.[773]

Hadislerde de ona uluhiyet iddia edenlere yönelik Hz. İsa'nın uyarıları yer almaktadır. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, ümmetini Hz. İsa'nın kavmine uyarı yaptığı gibi aşırılıktan sakındırmış ve onun tevhid mücadelesini hatırlatmıştır. "Hristiyanların Meryem oğlu İsa'yı övdükleri gibi beni övmeyin. Ben sadece bir kulum. Bana 'Allah'ın kulu ve elçisi' deyin."[774] Bu hadis, Hz. İsa'nın tevhid mücadelesini ve insanların peygamberleri ilahlaştırmaması gerektiğini vurgular. Başka bir hadisinde Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, Hz. İsa'nın kıyamet günü kendisini ilahlaştıranları reddedeceğini bildirmiştir: "Kıyamet günü Meryem oğlu İsa huzura getirilir ve ona 'Sen mi insanlara, beni ve annemi iki ilah edinin, dedin? Diye sorulur. O da ben asla böyle bir şey söylemedim, diye cevap verir."[775] Bu hadis, yukarıda bahsi geçen Kur'an'daki Maide Suresi 116. ayetle de paralellik göstermektedir.

Hz. İsa'nın havarileri de onun ilahlaştırılmaması gerektiğini vurgulamışlardır. "Ey İsrailoğulları, bu sözleri dinleyin: Nasıralı İsa, aranızda Tanrı'nın kendisi aracılığıyla sunduğu mucizeler, harikalar ve belirtilerle onayladığı bir adamdır."[776] Bu ifadeler, Hz. İsa, Tanrı'nın mucizelerle desteklediği bir insan olarak tanımlanmaktadır.

Hz. İsa'nın, kendisini ilahlaştıranları uyarma yöntemi Kur'an ve hadislerden hareketle üç temel noktada özetlenebilir:

Birincisi, insanları tevhid inancına çağırmasıdır. Hz. İsa, her fırsatta Allah'ın tek ilah olduğunu vurgulamış ve insanları yalnızca O'na kulluk etmeye çağırmıştır.[777] Razi, bu ayetin tefsirinde Hz. İsa'nın kendisini ve annesini ilah edinen Hıristiyanları uyararak yalnızca Allah'a kulluk edilmesi gerektiğini vurguladığını belirtir. Bunun yanında,

[773] Taberi, *Camiu'l-Beyan*, 6/349.

[774] Buhari, Enbiya, 48.

[775] Buhari, Tefsir 5/116.

[776] Elçilerin İşleri, 2:22.

[777] Al-i İmran 3/51; el-Maide 5/72.

tevhid inancının önemine dikkat çeker ve Hz. İsa'nın da insanları bu inanca çağırdığını ifade eder.[778]

İkincisi, onun sergilediği mütavazı davranışlarıdır. Hz. İsa, kendisinin bir peygamber ve Allah'ın kulu olduğunu her zaman dile getirmiştir.[779] Beydavi'ye göre bu ayette, Hz. İsa'nın kulluk tevazusu içerisinde Allah'a hitaben, kavmine yalnızca Allah'a kulluk etmelerini emrettiğini ve aralarında bulunduğu sürece onların durumlarına şahitlik ettiğini ifade ettiği belirtilmektedir.[780]

Üçüncüsü ise, onun kavmini aşırığa düşmekten sakındırmasıdı. Hz. İsa, insanların peygamberleri aşırı yüceltmemeleri gerektiğini vurgulamış, bu konuda ümmetini uyarmıştır.[781] Hz. İsa'nın insanları aşırılıktan sakındırması ile ilgili olarak Hristiyanlığa ait metinlerde şöyle bir metin yer almaktadır. "Bir adam İsa'ya gelip, 'iyi öğretmen, sonsuz yaşama kavuşmak için ne yapmalıyım?' diye sordu. İsa ona, 'bana neden iyi diyorsun? İyi olan tek biri var, o'da Tanrı'dır. Eğer yaşama kavuşmak istiyorsan, O'nun buyruklarını yerine getir' dedi."[782]

Hz. İsa, hiçbir zaman kendisinin ilah olduğunu iddia etmemiş, bilakis insanları yalnızca Allah'a kulluğa çağırmıştır. Kur'an ve hadisler, onun tevhid mücadelesini ve kendisini ilahlaştıranlara karşı yaptığı uyarıları açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle Maide Suresi 116-117. ayetlerde, kıyamet günü Hz. İsa'nın, kendisini ilah edinenleri kesin bir dille reddedeceği bildirilmektedir. Bu deliller ışığında Hz. İsa'nın, tevhid mücadelesi ve insanları Allah'a yönlendirme çabası açıkça görülmektedir.

Netice olarak, Hz. İsa'nın ilah olmadığına dair uyarısı, insanın ilahlaştırılmasının en büyük sapmalardan biri olduğunu vurgular. Günümüzde de kişileri veya otoriteleri kutsallaştırma eğilimine karşı en büyük uyarı, Kur'an'nın şu ilkesidir: "Allah, üçün üçüncüdür diyenler kesinlikle kafir olmuşlardır. Oysa bir tek ilahtan başka ilah

[778] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 8/416.

[779] el-Maide 5/117.

[780] Beydavi, *Enverü't-Tenzil ve Esrarü't-Tevil,* 3/227-228.

[781] Yuhanna 17:3.

[782] Matta 19:16-17.

yoktur."[783] Bu ayet, Hz. İsa'nın yolunu takip edenlerin, yalnızca Allah'a kulluk etmeleri gerektiğini kesin bir şekilde ortaya koymaktadır.

4.4.3. Dini İnsanların Müdâhalesinden Arındırma

Hz. İsa'nın gönderiliş amaçlarından biri, insanların din adına uydurduğu hurafeleri ve tahrifleri ortadan kaldırmaktı. Yahudilerin dini kuralları ağırlaştırmalarına ve Allah'ın indirmediği hükümleri dine katmalarına karşı onları uyarmış, dini saf haline getirmiştir. *"(İsa dedi ki:) Ben, Tevrat'tan bana ulaşanları dorulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri helal kılmak üzere geldim."*[784] Bu ayet, Hz. İsa'nın dini insanların müdahalesinden arındırarak Allah'ın gerçek hükümlerini ortaya koyduğunu göstermektedir.

Hz. İsa'nın batılla mücadelesinde dini insanların müdahalesinden arındırma yöntemi, onun peygamberlik misyonun temel taşlarından biridir. O, Yahudi din adamlarının tahrif ettiği inançları ve yozlaşmış uygulamaları eleştirerek insanları Allah'ın tevhid dinine çağırmıştır. Onun bu yöntemi hem İslami kaynaklarda hem de tahrif edilmiş Hristiyan kaynaklarında önemli bir yer tutar. Hz. İsa, Yahudi din adamlarının tahrif ettiği dinî anlayışı reddetmiş, Tevrat'ın asıl mesajına dönülmesini savunmuş ve halkın yanlış uygulamalarını tashih etmiştir.

Kur'an-ı Kerim, İsa (a.s.) peygamberin kavmini tevhide çağırdığını, Tevrat'ı tasdik ettiğini ve Yahudilerin yanlış inanç ve uygulamalarını düzelttiğini açıkça bildirir. *"Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulatıcı olarak ve size yasak kılınan bazı şeyleri helal kılmak için gönderildim.*[785] وَلِأُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللهَ وَأَطِيعُونِ

Ayetten Hz. İsa'nın, Yahudi hahamlarının gereksiz kısıtlamalarını ve yanlış yorumlarını reddettiği, özellikle, gereksiz yasaklar ve katı kurallar konusunda reform yapmış olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Hz. İsa'nın batılla mücadelede batılı ve yanlış uygulamaları reddetme yönteminin temel dayanağı olarak gördüğümüz Al-i İmran Suresi 50. ayetinin tefsirinde Taberi, Hz. İsa'nın görevini önceki vahyin doğrulayıcısı

[783] el-Maide 5/73.

[784] Al-i İmran 3/50.

[785] Âl-i İmrân 3/50.

olmak ve bazı yasakları kaldırmak olarak açıklar. Ona göre, Hz. İsa'nın tahrif edilmemiş kısımlarını tasdik etmiştir. Yahudilere günahları sebebiyle haram kılınan bazı şeyleri helal kılmıştır (örneğin, deve eti ve iç yağı). Bu, İslam'ın şeriatlarda tedrici değişiklik ilkesine uygun bir örnektir.[786]

Zemahşeri, Hz. İsa'nın bazı şeyleri helal kılmasının önceki kavimlerin işledikleri günahlar sonucu getirilen ağır hükümlerin kaldırılması anlamına geldiğini söyler. Ona göre Hz. İsa, şekilcilik yerine maneviyatı ön plana çıkarmıştır. Yahudi din adamlarının katı kurallarına karşı çıkmıştır. Hz. İsa'nın şeriatı, önceki hükümlerin hafifletilmiş halidir.[787]

Razi, ayetin Hz. İsa'nın peygamberlik misyonunun iki temel yönüne vurgu yaptığını belirtir. 1. Tasdik yönü: Tevrat'ı tamamen reddetmemiş ama bozulmamış kısımlarını onaylamıştır. 2. Tadil ve Islah yönü: Yahudilerin aşırı kurallarını yumuşatmış ve bazı haramları kaldırmıştır.[788]

Beyzavi'ye göre Hz. İsa, sadece Tevrat'ın Allah'tan geldiğini tasdik etmekle kalmamış, aynı zamanda onun tahrifat nedeniyle ortaya çıkmış olan yanlış yorumlarını düzeltmiştir. Hz. Musa döneminde Yahudilere haram kılınan bazı gıdaları helal kılmıştır. Bu durum, İslam'ın da önceki hükümleri değiştirebileceğinin bir göstergesidir.[789]

İbn Kesir'e göre Hz. İsa, Yahudilere gelen şeriatı tamamen kaldırmamış, bazı bölümlerini değiştirmiştir. Yahudiler, bazı yiyecekler ve dünyevi konularda ağır kurallara tabi tutulmuştu, Hz. İsa bu yükleri hafifletmiştir.[790]

Yukarıda sunduğumuz gibi Taberi ve İbn Kesir; Hz. İsa'nın, Yahudilerin günahları nedeniyle haram kılınan bazı şeyleri tekrar helal kıldığını vurgular. Zemahşeri ve Razi, Hz. İsa'nın dini kolaylaştırıcı ve reformist yönünü ön plana çıkarır. Beyzavi, Hz. İsa'nın Tevrat'ı tasdik etmekle beraber yanlış yorumları düzelttiğini belirtir. Bu

[786] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 6/414.

[787] Zemahşeri, *el-Keşşaf, 1/*398.

[788] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 8/312-313.

[789] Beydavi, *Envar'tTenzil ve Esrarü't-Tevil,* 1/305.

[790] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,* 2/46.

yorumlar, Hz. İsa'nın şeriatta bazı değişiklikler yaparak dini kolaylaştırdığını ve insanları daha doğru (tahrifata uğramamış) bir inanca yönlendirdiğini göstermektedir. Bu ise batılı ve yanlış uygulamaları reddetme ile ortaya çıkmıştır.

Kur'an, Hz. İsa'nın Yahudi din adamlarının Tevrat'ın hükümleri ile ilgili tahriflerine şiddetle karşı çıktığını bildirir.[791] Bu bilgiyi aktaran ayet, Yahudi hahamlarının dini kendi menfaatlerine göre değiştirdiğini vurgulamış, insanları Allah'ın gerçek dinine çağırdığını ifade etmektedir.

Kur'an'ın bildirdiğine göre Hz. İsa, Yahudi din adamları otoritesine karşı çıkmıştır. "Onlardan bir kısmı vardır ki, Kitap'tan olmayan bir şeyi, Kitap'tan sanasınız diye dillerini eğip bükerler."[792] Yahudi din adamları, dini halk üzerinde bir güç aracı olarak kullanıyor ve insanları kendilerine bağımlı hale getiriyorlardı. Hz. İsa, onların uydurduğu kuralları reddetmiş ve halkın doğrudan Allah'a yönelmesini istemiştir.

Hz. İsa'nın yanlış uygulamaları reddetme yöntemi, onun tekrar yeryüzüne inişiyle adaleti hâkim kılacağı ve batıl inançları reddedeceği, Hz. Peygamber'in hadislerinde de bildirilmiştir. "Meryem oğlu İsa inince haçı kıracak, domuzu öldürecek ve cizyeyi kaldırır ve İnsanları İslam'a çağırır."[793] Bu hadis, onun batıl inançları reddetme misyonun sadece Yahudilikle değil, Hristiyanlıktaki yanlış inanç ve anlayışlarla da mücadele ettiğini gösterir.

Hristiyanlığa ait eserlerde Hz. İsa'nın, Yahudi din adamlarının batıl inançları ve yanlış uygulamalarını şiddetle eleştirdiği açıkça yazılmıştır. "Tanrı'nın evini, haydut inine çevirdiniz!"[794] Burada, Yahudi tapınağında din adına yapılan ticareti ve sahtekârlığı açıkça eleştirmiştir.

Sonuç olarak Hz. İsa, batılı ve yanlış uygulamaları reddetmede üç yol izlemiştir: Birincisi, ilahi vahyi doğrudan öğretmek. Bu bağlamda yanlış uygulamalara karşı Allah'ın gerçek emirlerini insanlara öğretmiştir. Bir önceki ilahi kitap Tevrat'ı asli haliyle savunmuş, Yahudilerin değişikliklerini reddetmiştir. İkincisi, yanlış

[791] el-Maide 5/19.

[792] Al-İ İmran 3/78.

[793] Buhari, Enbiya, 49.

[794] Luka, 19:45-46.

uygulamaları açıkça eleştirmek. Bu bağlamda, Yahudi hahamlarının dini çıkarları için kullanmasını ifşa etmiş, ticaretle dini karıştıran hahamlara ve gösterişçi ibadet edenlere karşı çıkmıştır. Üçüncüsü, reform getirmek. Bu adımla o, Tevrat'taki katı hükümleri hafifletmiştir. Bunun yanında halkın manevi temizliğini dış görünüşten daha önemli saymıştır. Hz. İsa'nın bu yöntemi, dini yozlaştıranlara karşı çıkmak, Allah'ın emirlerini insanlara hatırlatmak ve aşırılıkları kaldırmaktı.[795] Bu mücadele yöntemi, onun peygamberliğinin temel taşlarından biridir. Onun bu yöntemi, dini Allah'ın vahyine dayandırmanın ve insanların eklediği aşırı yüklerden arındırmanın önemini vurgular.

4.4.4. Tebliğde İlahi Kitabı Öne Çıkarma

Kur'an'da Hz. İsa, batılla mücadele kapsamınd yürüttüğü tebliğinde her zaman Allah'ın indirdiği kitabı merkeze almış, kendi sözlerini değil ilahi vahyi öne çıkarmıştır. Onun en önemli görevi, Tevrat'ı doğrulamak ve Allah'ın ona indirdiği, içinde hidayet ve nur bulunan, Tevrat'ı doğrulayıcı ve muttekiler için bir hidayet ve öğüt olan İncil'i insanlara ulaştırmaktı.[796] Bu hususu aktaran ayet, Hz. İsa'nın tebliğinde ilahi kitabı temel kaynak olarak öne çıkardığını göstermektedir.

Hz. İsa'nın batılla mücadelesinde uyguladığı yöntemlerden biri de kendisine indirilen ilahi kitap (İncil'i) öne çıkarıp onunla hüküm vermesidir. O, kendisine Allah tarafından vahyedilen İncil'i bir rehber olarak kullanmış, insanları doğru yola çağırmıştır. Hz. İsa, Tevrat'ı tasdik etmiş fakat onun tahrif edildiği noktaları düzeltmiş ve İncil'i insanlara bir yol gösterici olarak sunmuştur. İncil'in hükümlerini anlatarak Yahudilerin tahrif etmelerine karşı mücadele etmiştir.

Hz. İsa'ya İncil'in verildiği ve onunla hükmettiği konusu o günün şartlarına göre önemli bir yöntemdir. Allah (c.c.), Hz. İsa peygambere hikmet, tevrat ve İncil'i öğrettiğini ve kavmini bunlarla yönlendirdiğini bildirmektedir.[797] Nitekim Kur'an'da şöyle buyurmaktadır: *"O peygamberlerin ardından, kendisinden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak Meryem oğlu İsa'yı gönderdik ve ona içinde hidayet ve nur bulunan*

[795] el-En'am 6/159.

[796] el-Maide 5/46.

[797] Al-i İmran 3/48.

وَقَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَاةِ ۖ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ *İncil'i verdik."*[798]

Bu ayet, Hz. İsa'nın İncil'i bir hüküm kaynağı olarak kullandığını/uyguladığını açıkça göstermektedir. Müfessirler bu ayeti, Hz. İsa'nın İncil ile hüküm vermesi, Tevrat'ı tasdik etmesi ve İncil'in içeriği açısından farklı yönlerden ele almışlardır. Taberi'ye göre İncil, Tevrat'taki doğruları pekiştirirken Yahudilerin yaptığı tahrifleri düzelten bir kitaptır.[799]

Razi, İncil'in iki yönü olduğunu belirtir: Birincisi, Tevrat'ı tasdik edici olması. Bu bağlamda İncil, Tevrat'ın hükümlerini bütünüyle ortadan kaldırmaz ancak bazı hükümleri değiştirir veya hafifletir. İkinci yönü ise yeni hükümler getirmesi. Bu bağlamda Hz. İsa, İncil ile bazı yeni hükümler getirmiştir. Özellikle Tevrat'taki katı kuralların hafifletilmesi, bu yeni hükümler arasındadır. Razi, ayrıca "içinde hidayet ve nur bulunan İncil" ifadesini açıklarken hidayet, insanları doğru yola sevk eden ilkeler, nur, hak ile batılı ayırt eden bilgiler olarak yorumlamaktadır.[800]

İbn Kesir, ayeti açıklarken İncil'in iki ana fonksiyonunu vurgular: 1. Tevrat'ın orijinal mesajını doğrulama. Bu bağlamda Hz. İsa, Yahudi bilginlerinin yaptığı tahriflere karşı gelmiş ve Tevrat'ın esaslarını korumuştur. Ancak Tevrat'ın bazı ağır hükümlerini hafifletmiştir (örneğin, çalışmanın yasak olduğu cumartesi günü kuralı gibi bazı katı uygulamalar). 2. Hüküm kaynağı olarak İncil. Bu bağlamda Hz. İsa, İncil'in içindeki hükümlerle karar vermiştir. Ancak bu hükümlerin Yahudiler tarafından kabul edilmediğini ve onun düşmanları tarafından reddedildiğini belirtir.[801]

Elmalılı, ayetin tefsirinde İncil'in, Tevrat'ta gelen bazı ağır hükümleri kaldırdığını belirtir. Ona göre Hz. İsa, Yahudilere yeni bir çağrı yapmış ve onların yanlış uygulamalarını düzeltmek için gelmiştir. Elmalılı ayrıca, Hz. İsa'nın getirdiği

[798] el-Maide 5/46.

[799] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 6/484-484.

[800] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 12/313.

[801] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani-Azim,* 3/136-137.

hükümlerin Tevrat'taki hükümlerle çelişmediğini ancak bazı sert hükümleri hafiflettiğini belirtmektedir.[802]

Yukarıda verilen bu yorumlar, Hz. İsa'nın İncil'i bir şeriat kitabı olarak kullandığını ve onun hükümlerini batıla karşı mücadelesinde bir yöntem olarak uyguladığını göstermektedir.

Hz. İsa'nın insanlar arasında hüküm verirken Tevrat'ı da onayladığını ancak yeni hükümleri İncil ile getirdiğini bildirmiştir.[803] Bu ayette (hak ile kitabı indirdik) şeklindeki ifadede Kur'an'a hitap edilse de önceki peygamberlerin de kendi kitaplarıyla hükmettikleri anlaşılmaktadır.

Hadis-i şerifte, Hz. İsa'nın ilahi kitap (İncil) ile hüküm vermesi yöntemini uyguladığına işaret edilmiştir. Hadis kaynaklarında, Hz. İsa'nın Allah tarafından İncil ile gönderildiği ve ona göre hükmettiği ifade edilir. Hadis-i şerifte onun kıyamete yakın tekrar gelip İncil ve Kur'an ile hükmedeceği bildirilmiştir.[804] Bu hadiste, Hz. İsa'nın bir kıyamet alameti olarak, semadan döndüğünde Allah'ın indirdiği hükümlere göre hareket edeceği anlaşılmaktadır. Ayrıca Hz. İsa'nın kendi döneminde İncil ile hükmettiğini bildiren hadisler de bulunmaktadır. Nitekim İbn Kesir, Hz. İsa'nın kendi ümmetine İncil'e göre hükmettiğini ifade eder.[805]

Hristiyanlıkta da, Hz. İsa'nın bir yöntem olarak İncil'e göre hükmettiğini gösteren bazı ifadeler bulunmaktadır. İncil'de Hz. İsa'nın Tevrat ve İncil'e bağlı olduğunu gösteren ifadelerden bazıları şu şekildedir: "Sanmayın ki ben, Şeriat'ı (Tevrat'ı) veya peygamberleri yıkmaya geldim; yıkmaya değil, tamamlamaya geldim."[806] Matta İncil'inde yer alan bu ifadede Hz. İsa'nın, önceki şeriatı ortadan kaldırmadığı, aksine İncil ile onu tamamladığı belirtilmektedir. Konu ile ilgili Luka İncili'nde ise şöyle denmektedir: "İsa, kendisine verilen kutsal kitabı açtı ve şu sözleri okudu: 'Rab'in

[802] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* 3/1695.

[803] el-Maide 5/58.

[804] Buhari, Enbiya, 49; Müslim, İman, 242.

[805] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim,* 3/136-138.

[806] Matta 5:17.

Ruhu üzerimdedir; çünkü O, fakirlere müjde vermem için beni meshetti.'"[807] Bu ifadede, Hz. İsa'nın İncil'in hükümlerine göre hareket ettiği belirtilmiştir.

Sonuç olarak, Hz. İsa'nın bu yöntemi, batıla karşı mücadelede kendisine indirilen ilahi kitabı merkeze almanın en sağlam yol olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, Hz. İsa'ya İncil'in verildiği ve onunla hükmettiği açıkça belirtilmiştir.[808] Bu durum, Kur'an'da bildirildiği gibi yukarıda belirtildiği üzere İncil'de de bildirilmiştir.

4.4.5. İnananlarla Dayanışma İçinde Olma

Kur'an'a göre Hz. İsa, batılla mücadelede yalnız başın hareket etmemiş, kendisine iman edenlerle dayanışma içinde olmuştur. Ona inanan havariler, hak yolunda destek vererek onun mücadelesini güçlendirmiştir. Bu durumu Kur'an şöyle aktarır: Allah yolunda bana yardımcı olacak kimlerdir? şeklindeki soruya cevaben havariler biz Allah'ın yardımcılarıyız, dedilere.[809] Bu husus, Hz. İsa'nın batıla karşı verdiği mücadelesinde dayanışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Hz. İsa'nın batılla mücadelesinde inananlarla dayanışma yöntemi, onun peygamberlik misyonu süresince sergilediği liderlik, sabır, azim, fedakârlık ve toplumsal destek ilkeleri çerçevesinde şekillenmiştir. Bu sırada Yahudiler, Roma İmparatorluğu'nun yönetimi altında azınlık konumundaydılar.[810] Bu sebeple o, kendisine iman eden havarilerle güçlü bir manevi ve sosyal dayanışma içerisinde olmuş, onları eğitmiş, desteklemiş ve zor zamanlarında teselli etmiştir. Onlarla birlikte sabır ve azimle batılla mücadele ederek tevhid inancını güçlendirmiştir.[811] Kur'an-ı Kerim'in bildirdiğine göre İsa (a.s.), havarilerin imanını artırmak için onlarla birlikte dua etmiş ve mücadele ruhunu diri tutmuştur.[812]

---

[807] Luka 4:17-21.

[808] el-Bakara 2/97; el-Maide 5/48.

[809] Al-i İmran 3/52.

[810] Ahmet Kahraman. *Mukayeseli Dinler Tarihi*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1993, 276.

[811] Âl-i İmran, 3/52-53.

[812] el-Maide 5/112-113.

Kur'an'da Allah şöyle buyurmaktadır: "*Hani bir de 'Bana ve Peygamberime iman edin' diye havarilere ilham etmiştim. Onlar da 'İman ettik, bizim Müslüman olduğumuza sen de şahit ol' demişlerdi*."[813] وَاِذْ اَوْحَيْتُ اِلَى الْحَوَارِيّٖنَ اَنْ اٰمِنُوْا بِيْ وَبِرَسُوْلِيْۚ قَالُوْٓا اٰمَنَّا وَاشْهَدْ بِاَنَّنَا مُسْلِمُوْنَ

Hz. İsa, inananlarıyla dayanışma yöntemini tevhid temelli birliktelik ve eğitici yaklaşım esasına bina ederek sergilemiştir. Bu yöntemi ile ilgili onun en önemli taktiği, inananları tek bir inanç etrafında birleştirmek ve onların bilinçlenmesini sağlamaktı. Öğretileri, insanları Allah'a yönlendirmeye ve tevhid inancına sıkı sıkıya bağlanmaya teşvik ederek, *"Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin."* diyordu.[814] diyordu. Hz. İsa bu çağrısıyla, inananlarını/takipçilerini Allah'a ibadette ve manevi değerlerde birleştirdi. Taberi, *"Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin"* ayetinin tefsirinde, Hz. İsa'nın tevhid inancını vurgulayarak Allah'ın hem kendi Rabbi hem de insanların Rabbi olduğunu belirtir ve yalnızca O'na kulluk edilmesi gerektiğini ifade eder.[815] Bu, Hz. İsa'nın insanlarla dayanışmasını tevhid temelli birliktelik esasına ettiğini göstermektedir.

Hz. İsa, küçük ve sadık bir cemaat oluşturarak dayanışma yöntemini uygulamıştır. O, Kur'an'da havariler olarak anılan 12 yakın takipçisiyle özel bir diyalog kurarak onların dinî bilinçlerini artırdı ve onları Allah yolunda mücadele etmeye hazırladı. Kur'an'da havariler de ona bağlılıklarını şöyle ifade etmişlerdir: "Havariler, 'biz Allah'ın yardımcılarıyız, Allah'a iman ettik. Şahit ol ki biz Müslümanlarız,' dediler."[816] Bu ayet, Hz. İsa'nın inananlarla nasıl güçlü bir dayanışma olduğunu ve onları nasıl bir davanın parçası haline getirdiğini gösterir. Kurtubi, havarilerden bahseden bu ayetin tefsirinde Hz. İsa'nın havarilere yaptığı çağrının önemine ve onların samimi imanlarına ve peygamberlerine olan bağlılıklarına dikkat çeker.[817]

Hz. İsa, inananları zor zamanlarda destekleyerek ve teselli ederek onlarla dayanışma sağlamıştır. O dönemde Yahudi din adamları ve Roma yönetimi, Hz. İsa'nın

[813] el-Maide 5/111.

[814] Al-i İmran 3/51.

[815] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 3/215.

[816] Al-i İmran 3/52.

[817] Kurtubi, *el-Cami'li-Ahkam'il-Kur'an,* 4/310.

öğretilerini tehlikeli görmüş, onun takipçilerini sindirmeye çalışmıştır. Bu durumda Hz. İsa, inananlarına sabrı tavsiye etmiştir. Hz. İsa'nın havarilerine sabrı nasıl tavsiye ettiği, özellikle İncil'de geçen öğretilerinde açıkça görülmektedir. O, havarilerine sabrı hem sözlü öğütleriyle hem de kendi yaşayışıyla göstererek öğretmiştir. Hz. İsa, öğrencilerine birçok kez sabırlı olmalarını, sıkıntılar karşısında yılmamalarını ve inançlarını korumalarını öğütlemiştir. "Dünyada sıkıntınız olacak, ama cesur olun!"[818] Bu ifadesinde Hz. İsa, havarilerine hayatın kolay olmayacağını ama sabırlı olmaları gerektiğini söylemiştir.

Hz. İsa, havarileri ile fedakârlık ve empati ile dayanışma kurmuştur. O, dayanışma konusunda kendisi de örnek olmuş, zorluklar karşısında fedakârlık yaparak inananlarına rehberlik etmiştir. Hristiyan kaynaklarında, onun fakirleri doyurduğu, hastaları iyileştirdiği ve insanlara bizzat yardım ettiği anlatılmaktadır.[819]

Hz. İsa, inananlarını dua ile desteklemek suretiyle onlarla dayanışma sağlamıştır. O, havarileri için sürekli dua etmiş, onların kurtuluşu için Allah'a yalvarmıştır. Kur'an'da, onun kıyamet günü inananları için şefaat etmeye çalışacağı anlatılır.[820] Bu ayette, Hz. İsa'nın inananlarını koruma konusundaki hassasiyeti ve Allah'a olan tevekkülü vurgulanmaktadır. O, kendisine tabi olan inananlarıyla güçlü bir dayanışma içindeydi. Onları bilinçlendirerek, eğiterek, fedakârlık yaparak ve dualarla destekleyerek gerçek bir liderlik örneği sergilemiştir. Onun takipçileriyle olan ilişkisi, sadece bir öğretmen öğrenci ilişkisi değil, aynı zamanda bir kardeşlik ve manevi bağlılık çerçevesinde şekillenmiştir. Hz. İsa'nın bu yöntemi, bugün bile dayanışma ve birlik ruhu açısından önemli dersler içermektedir.

Sonuç itibariyle, inananlarla dayanışma içinde olması, müminlerin birlik olmadan batıla karşı başarı kazanamayacağını göstermektedir. Kur'an'ın bildirdiğine göre bu yöntem, *"Mümin erkekler ve mümin kadınlar birbirlerinin velileridir; iyiliği emreder, kötülükten men ederler"*[821] ilahi emri gereği günümüzde de müminlere yol

[818] Yuhanna 16:33.

[819] Matta 14:13-21.

[820] el-Maide 5/117.

[821] et-Tevbe 9/71.

göstermektedir. Bu yöntem, hak için uygulanan dayanışma ve yardımlaşmanın batıla karşı verilen mücadelenin vazgeçilmez şartı olduğu vargulanmaktadır.

4.4.6. Allah'a Tam Bir Teslîmiyetle Hareket Etme

Hz. İsa'nın Kur'an'da batılla mücadelesinde öne çıkan yöntemlerden biri de Allah'a tam bir teslimiyetle hareket etmesidir. Onun, batıla karşı mücadelesinde kendi gücüne değil, tamamen Allah'ın iradesine dayanmış ve insanları da Allah'a teslim olmaya çağırmıştır.[822] Onun bu yönünü anlatan ilgili ayet, Hz. İsa'nın tebliğinin özünde Allah'a teslimiyetin bulunduğunu göstermektedir.

Kur'an-ı Kerim'de, Hz. İsa'nın batılla mücadelesinde Allah'ın planına teslimiyet gösterme yöntemi, onun hayatı boyunca gösterdiği tevazu, tevhid inancı ve Allah'a tam bağlılık üzerinden anlatılmaktadır. O, peygamberlik görevi süresince Allah'ın emirlerine tamamen teslim olmuş, O'na ibadet etmeye ve insanları hak yola davet etmeye odaklanmıştır. Hz. İsa, kavminin kendisini öldürme planları karşısında Allah'a sığınmış ve yalnızca O'nun yardımına güvenmiştir. Kavminin Hz. İsa'yı çarmıha germek istemesi üzerine Allah, onu kurtarmış ve kendi katına yükseltmiştir. Bu ilginç olay Kur'an'da şu ifadelerle aktarılmaktadır: *"Ve 'Allah'ın elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük' demeleri yüzünden (onları lanetledik). Hâlbuki onu ne öldürdüler ne de astılar; fakat (öldürdükleri) İsa gibi gösterildi."*[823] وَقَوْلِهِمْ اِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللّٰهِۚ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْۜ

Kur'an'a göre Hz. İsa, düşmanları tarafından öldürülmemiş, Allah tarafından göğe yükseltilmiştir.[824] Hz. İsa, bu süreçte tamamen Allah'ın iradesine, planına teslim olmuş ve O'nun koruması altında göğe yükseltilmiştir.

İlgili yönteme ait konumuz olan Nisa Suresi'nin 157. ayeti, Yahudi topluluğunun, Allah'ın peygamberi Meryem oğlu İsa (a.s.) peygamberi öldürdüklerini iddia etmelerinin ardından gelen bir açıklamadır. Bu ayette, onların bu iddialarının gerçeği yansıtmadığı, çünkü Allah'ın peygamberi Meryem oğlu İsa'yı ne öldürebildikleri ne

[822] Al-i İmran 3/51.

[823] en-Nisa 4/157.

[824] en-Nisa 4/158.

de çarmıha gerebildikleri belirtilmektedir. Bunun yerine, onlara öyle bir görüntü verilmiştir ki sanki İsa'yı öldürmüşler gibi görmüşlerdir. Ayrıca, bu konuda ihtilafa düşenlerin kesin bir bilgiye sahip olmadıkları, sadece zanna dayalı hareket ettikleri vurgulanmaktadır. Razi, tefsirinde Hz. İsa'nın ölümü hakkındaki görüşleri geniş bir şekilde ele aldıktan sonra onun kesinlikle öldürülmediği sonucunu ortaya koymaktadır.[825]

Diğer tüm müfessirler gibi İbn Atiye de yukarıdaki ayeti yorumlarken ayette, Yahudilerin Hz. İsa hakkındaki iddialarının gerçeği yansıtmadığı belirtilmektedir. Onlara göre, ayet açık olduğundan sonuç olarak İsa'yı öldürememişlerdir.[826]

İsa (a.s.) Peygamberi düşman olarak gören Siyonist Yahudiler, üç yıllık mücadelede onunla baş edemeyip aciz düşünce, zayıf ve yoksul kimselerin tebliğini kabul edip davetine icabet ettiklerini, etrafında toplandıklarını görünce Romalıları Hz. İsa'nın aleyhinde kışkırtmaya başladılar.[827] Bu kışkırtmayı organize edenlerin başında Siyonist düşünceye sahip önde gelenler, sahte din adamları[828] ve Allah'a şirk koşan müşrikler vardı.

Peygamber Hz. İsa'nın (a.s.) bulunduğu yeri gösteren münafık birini Allah, Hz. İsa'ya benzetti.[829] Askerler onu Hz. İsa sanarak yakaladılar. Onu çarmıha gerip öldürmeye götürdüklerinde "Ben sizi, İsa'nın evine götüren rehberim" diye bağırarak itiraz etmişse de Hz. İsa'nın yerine onu öldürdüler.[830] Hz. İsa ise Allah tarafından semaya kaldırıldı. Böylece Hz. İsa, batılla mücadelesinde hakkı hâkim kılmaya çalıştığı

[825] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 13/234.

[826] İbn Atiye, *el-Muharrirü'l-Veciz,* 4/235.

[827] Tabbara Afif Abdulfettah. *Kur'an'da Peygamberler ve Peygamberimiz* Çev. Ali Rıza Temel ve Yahya Alkın. İstanbul: Gonca Yayınevi, 1985, 416.

[828] M. Asım Köksal, *Peygambeler Tarihi*. 18 bs. Ankara: TDV Yaynları, 2013, 2/331.

[829] M. Asım Köksal, *Peygambeler Tarihi,* 2/333.

[830] İbnü'l-Esir, *el-Kamil Fi't-Tarih,* 1/244.

toplumun arasından ayrılmak mecburiyetinde bırakılınca Allah, ilahi planı gereği onu semaya kaldırdı.[831] Hz. İsa, semaya kaldırıldığında otuz üç yaşında idi.[832]

Kur'an'a göre Hz. İsa, hayatının her anında Allah'ın planına boyun eğerek teslimiyet göstermiştir. Özellikle, kendisine ve annesi Hz. Meryem'e yöneltilen iftiralara, inkârcıların baskılarına ve nihayet Allah'ın onu katına yükseltme planına tam anlamıyla teslim olmuştur.[833] Onun teslimiyetini anlatan bu ayet, Hz. İsa'nın düşmanları tarafından öldürülmeyeceğini, Allah'ın onu katına yükselteceğini ifade eder. O, bu ilahi plana tamamen teslim olmuştur.

Düşmanlarının onu öldürmek istedikleriyle ilgili bir ayette Allah şöyle buyurmaktadır: "Onlar (İsa'yı öldürmek için) tuzak kurdular, Allah da onların tuzaklarını bozdu. Allah, tuzakları bozanların en hayırlısıdır."[834] Bu ayette, Hz. İsa'nın düşmanları tarafından öldürülmek istendiği ancak Allah'ın onun yerine başka birini göstererek Hz. İsa'yı koruduğu belirtilir. O, bu olayda da tamamen Allah'a güvenmiş ve O'nun iradesine boyun eğmiştir.

Kur'an'da, Hz. İsa, dua eden, Allah'a yönelen ve her durumda O'na sığınan bir peygamber olarak anlatılır.[835] Onun sıkça yaptığı duası, teslimiyetinin bir göstergesidir. Bu ayet, Hz. İsa'nın Allah'a sığınıp yardım dilemesini ve kendisine inananların da aynı şekilde Allah'a teslim olmalarını anlatır.

Kur'an, Hz. İsa'nın yüksek bir teslimiyet içerisinde olduğuna işaret ederek şöyle der: *"(İsa) dedi ki:'Eğer onlara azap edersen, şüphesiz onlar Sen'in kullarındır. Ama eğer onları bağışlarsan, şüphesiz Sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin."*[836] Burada onun Allah'ın mutlak iradesine teslim olduğu, O'nun rahmetine ve adaletine sığındığı açıkça görülmektedir. Kur'an'da Hz. İsa'nın Allah'ın planına teslimiyeti,

---

[831] en-Nisa 4/158.

[832] Sa'lebi Ebu İshak Ahmed b. Muhammed es-Sa'lebi, *Arais el-Mcalis fi Kısas el-Enbiya,* 403.

[833] Al-i İmran 3/55.

[834] Al-i İmran 3/54.

[835] Al-i imran 3/52.

[836] el-Maide 5/118.

hayatı boyunca verdiği mesajlar, duaları, tebliğ metodu ve nihayet Allah'ın onu katına yükseltmesi gibi olaylar üzerinden anlatılmaktadır. O, her zaman Allah'ın birliğini vurgulamış, yalnız O'na kulluk edilmesi gerektiğini belirtmiş ve ilahi takdire boyun eğmiştir. Özellikle, onun Allah'a olan tam güveni, teslimiyetin en güzel ve önemli örneklerinden biri olarak Kur'an'da yer almaktadır.

Sonuç olarak, Hz. İsa'nın Allah'a teslimiyet yoluyla batıla karşı yürüttüğü mücadele, müminlere hak davanın yalnızca Allah'a güvenip O'na dayanmakla sürdürülebileceğini öğretir. Nitekim bu prensip Kur'an'da şöyle ifade edilir: "Kim Allah'a dayanıp güvenirse, O ona yeter."[837] Bu ayet, Allah'a tam teslimiyetin batıla karşı en güçlü yöntem olduğunu ortaya koymaktadır.

4.4.7. Sabır ve Tevekkülle Hareket Etme

Hz. İsa'nın batılla mücadelesinde öne çıkan yöntemlerinden biri de sabır ve tevekkülle hareket etmesidir. Batıla karşı mücadelede başarı, yalnızca mücadele azmiyle değil, sabır ve Allah'a tevekkülle mümkündür. O da bir peygamber olarak bu yolda insanları sabra ve Allah'a güvenmeye çağırmış, kendisi de örnek olmuştur. Kur'an'da: "Hani havarilere: 'Bana ve Resulüme iman edin' demiştim. 'Onlar: İman ettik, şahit ol ki biz teslim olmuş kimseleriz' dediler."[838] Bu ayet, Hz. İsa'nın tebliğinde sabırla ve Allah'a tevekkül ederek yol aldığını göstermektedir.

Kur'an'da, batılla mücadelede Hz. İsa'nın sabır ve tevekkülü bir yöntem olarak uyguladığını görmekteyiz. Bu bağlamda Kur'an'da onun sabır ve tevekkül anlayışı, zorluklara karşı dirayeti, Allah'a güveni ve teslimiyeti üzerinden ele alınır. Hz. İsa, karşılaştığı zorluklar karşısında sabırlı ve tevekküllü bir duruş sergileyerek mücadelesine devam etmiştir. O, Yahudilerin kendisini öldürme planlarına ve düşmanlıklarına karşı Allah'a tevekkül etmiş, insanlara doğruları sabırla anlatmaya devam etmiştir.[839] Allah'a sürekli dua ederek ve O'na teslimiyet göstererek zorluklara

[837] et-Talak 63/3.

[838] el-Maide 5/111.

[839] Âl-i İmran, 3/52-55.

karşı Allah'ın yardımını istemiştir.[840] Yahudilerden gelen baskılar, inkâr edenlerin komploları ve çarmıha gerilme iddialarına rağmen o, tam bir teslimiyet içinde hareket etmiştir.

Hz. İsa, kavminin inkârına ve iftiralarına karşı büyük bir sabır göstermiştir. O, İsrailoğulları'na tevhide dayalı dini tebliğ ederken şiddetli bir muhalefetle karşılaşmış, hatta annesi Hz. Meryem'e bile iftira atılmıştır.[841] Ancak o, bu zulüm ve iftiralara karşı sabırla mücadele etmiştir. Kur'an'ın bildirdiğine göre, Hz. İsa, ben size gönderilmiş bir elçiyim demesine rağmen, kavminden bir kısmı onu inkâr etmiştir.[842] Onun peygamberliğini inkâr edenler, onun hakkında zanla hareket edip 'Meryem oğlu İsa, Allah'ın elçisidir' demeyip[843] zanlarla hareket ettiler ve ona iftirada bulundular. Bütün bunlara rağmen o, sabırla tebliğ etmeye devam etmiştir. Bu ayetlerde, Hz. İsa'nın kavmi tarafından nasıl baskıya maruz kaldığı ancak sabır ve tevekkülle mücadelesine devam ettiği anlatılmaktadır. Razi, kavminin inkârı ile ilgili ayetin tefsirinde, Yahudilerin Hz. İsa'yı inkâr etmeleri ve ona düşmanca tutum sergilemelerine rağmen, Allah'ın onu koruduğunu ve onların planlarını boşa çıkardığını açıklar.[844]

Hz. İsa, batılla mücadelede şiddet kullanmamış, aksine sabırla öğüt vererek ve mucizeler göstererek insanları hak dine yönlendirmiştir.[845] Ayetlerden anlaşıldığına göre Hz. İsa, kavmini ikna etmek için sabırla mücadele etmiş, mucizelerini onlara göstererek onların batıl inanışlardan ve yanlış uygulamalardan kurtulmalarına yardımcı olmaya çalışmıştır.

Kur'an'da Hz. İsa'nın sabır ve tevekkülünü vurgulayan birçok ayet bulunmaktadır. O, peygamberliği boyunca karşılaştığı zorluklar karşısında Allah'a tam bir tevekkül göstermiştir. Hz. İsa, Allah'ın kendisine verdiği güçle insanları hakka çağırmış fakat

[840] el-Maide, 5/110.

[841] en-Nisa 4/156.

[842] es-Saf 61/6

[843] en-Nisa 4/157.

[844] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 4/219.

[845] Al-i İmran 3/49.

her şeyin Allah'ın iradesine bağlı olduğunu bilerek hareket etmiştir.[846] Ayette geçen Hz. İsa'nın bu sözü, onun mücadele sürecinde yalnızca Allah'a güvendiğini ve O'na dayanarak hareket ettiğini gösterir. Taberi'ye göre, Kur'an'da Hz. İsa'nın sabrı ve tevekkülü, özellikle onun peygamberlik sürecinde karşılaştığı zorluklar ve bu zorluklar karşısındaki tutumu bağlamında ele alır. Taberi, Hz. İsa'nın tebliğ görevi sırasında kavminin inkârı ve düşmanlığına rağmen gösterdiği sabrı vurgular.[847]

Hz. İsa'ya karşı suikast girişimi planlandığında o, tevekkülle Allah'a sığınmıştır. İslam inancına göre, Hz. İsa çarmıha gerilmemiş, Allah onu kurtarmıştır. Bu durum, *"İsa'yı öldürmediler ve asmadılar. Fakat (onlara) öyle (benzetildi)*[848] şeklinde bizzat Kur'an tarafından ifade edilmektedir. Bu ayetler, Hz. İsa'nın düşmanlarına karşı fiziksel bir direniş göstermediğini, her şeyin Allah'ın iradesine bağlı olduğunu bilerek sabırla ve tevekkülle hareket ettiğini göstermektedir. Zira o, İsrailoğulları'na karşı hakikatin bir temsilcisi olarak gönderilmiş bir peygamberdir.[849] Hz. İsa'nın sabır ve tevekkülü sonucunda Allah onu düşmanlarının elinden çarmıha gerilmekten kurtarmış,[850] ona üstün bir konum vererek onu katına yükseltmiştir.[851] Bu konuda İbn Kesir'in tefsirinde, Yahudilerin Hz. İsa'yı öldürme girişimi ve Allah'ın onu koruyarak göğe yükseltmesi geniş bir şekilde ele alınmaktadır. İlgili (en-Nisa 157-158) ayetlerin tefsirinde, Hz. İsa'yı öldürdüklerini iddia etmeleri ancak gerçekte ne onu öldürebildikleri ne de çarmıha gerebildikleri, sadece onlara benzer birinin gösterildiği ifade edilir. İbn Kesir, bu olayın detaylarını anlatırken Allah'ın Hz. İsa'yı göğe yükselttiğini ve kıyamet öncesinde tekrar yeryüzüne ineceğini belirtir.[852]

Onun batılla mücadelesinde uyguladığı sabır ve tevekkül yöntemi, günümüze ışık tutmaktadır. Günümüzde batılla mücadele ederken her türlü zorluk karşısında sabırlı olmak, şiddetten uzak, barışçıl ve hikmet bir çalışma yürütmek, Allah'a güvenmek ve

---

[846] Meryem 19/36.

[847] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 4/217-218.

[848] en-Nisa 4/157-158.

[849] el-Maide 5/11o.

[850] en-Nisa 4/157.

[851] ez-Zuhruf 43/61.

[852] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim,* 4/3020303.

sonucu O'na havale etmek, zulmü ve iftiraları tevekkülle karşılamak, hakkı anlatırken yumuşak bir dil ve güzel öğüt kullanmak gibi prensipleri dikkate almak büyük bir önem arz etmektedir. Hz. İsa'nın hayatı, özellikle zulüm ve baskı karşısında sabır ve tevekkül göstermenin nasıl büyük bir değer taşıdığını ortaya koymaktadır. Kur'an'da anlatılan bu örnekler, Müslümanlar için önemli bir rehber niteliğindedir.

Sonuç olarak, Hz. İsa'nın sabır tevekkül ile hareket etmesi, müminlere de zorluklar karşısında yılmadan, Allah'a tevekkül ederek mücadele etmenin gerekliliğini öğretir. Kur'an bu ilkeyi "Eğer sabreder ve Allah'tan sakınırsanız, onların hilesi size hiçbir zarar vermez"[853] ifadesiyle aktarmaktadır. Kur'an'a ait bu ifade, sabır ve tevekkülün batıla karşı en güçlü silah olduğunu ortaya koymaktadır.

4.4.8. Siyasi Düzeni Değiştirmeye Yönelik Çalışma

Kur'an'da Hz. İsa'nın batılla mücadelesinde öne çıkan yöntemlerinden biri de siyasi düzeni değiştirmeye yönelik çalışmalardır. Onun mücadelesi sadece bireysel inanç düzeyinde değil, dönemin bozulmuş dini ve siyasi yapısını değiştirmeyi de hedeflemiştir. Hz. İsa'nın bu yöntemi, önceden kavmine haram kılınmış bazı şeylerin helal kılınması şeklinde geniş çaplı bir temel değişikliği içermektedir.[854] Bu ayet, Hz. İsa'nın mevcut sistemin yanlışlarını düzelterek yeni bir toplumsal düzen kurmaya çalıştığını göstermektedir.

Onun siyasi düzeni değiştirmeye yönelik çalışma yöntemi, klasik anlamda bir siyasi devrim veya silahlı mücadele içermemiştir. Kur'an ve tarihsel kaynaklara göre, onun batılla mücadelesi, daha çok manevi ve ahlaki dönüşüm üzerine odaklanmıştır. Ancak Hz. İsa'nın öğretilerinin dolaylı olarak dönemin sosyal ve siyasi düzenini etkilediği de açıktır. İncil'de onun doğrudan bir siyasi devrim çağrısında bulunduğuna dair bir ifade yer almaz fakat Hıristiyan kaynaklar onun mesajlarının adaletsizlik, zulüm ve yozlaşmaya karşı bir tavır içerdiği ortadadır.[855] "Göksel Egemenlik yakındır, tövbe

[853] Al-i İmran 3/120.

[854] Al-i İmran 3/50.

[855] Matta, 5:3; Luka, 18:24.

edin!"[856] şeklindeki onun bu ifadesi, manevi bir kavram olmakla birlikte dönemin siyasi ve sosyal düzenine de bir alternatif sunduğunu göstermektedir. Hz. İsa bu mesajla, dolaylı olarak, Roma İmparatorluğu gibi siyasi otoritelerin mutlak güç iddialarına meydan okumaktaydı. Bu sebeple Hz. İsa, hem Roma tarafından hem de Yahudi otoritelerce siyasi bir tehdit olarak görülmüştür.

Kur'an'da Hz. İsa'nın siyasi düzeni değiştirme isteğine dair doğrudan bir ifade yer almaz. Ancak onun İsrailoğulları arasında reform yapmayı amaçladığına işaret edilir.[857]

Her peygamberin gönderilme gerekçesinin, batıla doğru kayarak bozulan toplumsal yapıyı düzeltmek olduğu bilinen bir hakikattir. Binaenaleyh toplumda dinî hükümlerin tebliğ edilmesi, hızlı bir şekilde yayılması, desteklenmesi, kolayca uygulanması ancak meşru iktidar anlamına gelen siyasi bir otorite ile mümkündür. Siyasal otorite olgusu, toplumsal yaşamın neredeyse her alanında karşımıza çıkan bir özelliğe sahip olması itibarıyla ayrı bir önem kazanmaktadır. Bu öneminden dolayı Hz. İsa, döneminde var olan siyasi düzeni/otoriteyi değiştirme stratejik yöntemini uygulama gereği duymuştur.

Matta İncili'nde yer alan ve geniş kapsamlı ilahi bir hükümetin manifestosu olma niteliği taşıyan, "emekçiler ve mazlumlar hepiniz bana gelin. Hepinizi teselli edeceğim. Çünkü boyunduruğum yumuşak, yüküm oldukça hafiftir"[858] pasajı Hz. İsa'nın hak-batıl mücadelesini verdiğini ve bu mücadelede siyasi amaç da güttüğünü göstermektedir. Bir başka İncil'de "Diğer ulusların kuralları onları yönetir. Ama bunu yapma, böyle olma."[859] Bu ve benzeri İncil pasajları gösteriyor ki Hz. İsa, sadece dini tebliğ ederek yaymak bakımdan insanları teşvik etmek için değil, aynı zamanda tüm sivil ve siyasi düzeni değiştirmek için de mücadele etmiştir.[860]

---

[856] Matta 4:17.

[857] Bkz., Al-İ İmran 3/49.

[858] Matta, 11:28-30.

[859] Lukas 22:25-26.

[860] Mevdudi Ebu'l-Ala, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, Çev. Ahmet Asrar. İstanbul: Pınar Yayınları, 2017, 524.

Hz. İsa, döneminde Roma İmparatorluğu, Yahudi devleti, fıkıh âlimleri gibi, birkaç otoriteye karşı mücadele etmek durumunda kalmıştı. Hz. İsa'nın söz konusu siyasi güçlere karşı verdiği mücadelelerin, onun siyasi düzeni değiştirmeye yönelik bir faaliyet içerisinde olduğunu göstermesi bakımından yeterli kanıt olduğu söylenebilir.

İsa'nın inkılapçı, siyasi düzeni değiştirme faaliyetlerine yönelik mesajı, kendisini Hz. Musa'nın varisleri zanneden kişiler ve cemaat tarafından ortadan kaldırıldı.[861] Tarihî kaynakların verdiği bilgiye göre, Hz. İsa'nın peygamberlik süresinin üç yıl kadar kısa sürmesinden ötürü siyasi düzeni değiştirmeye vakti yetmediği anlaşılmaktadır.

Siyasal otoritenin varlık sebebi sayılan ve iki temel unsuru olan devlet ve insan kavramları, mücadele bağlamında iki temel güç unsuru olarak derinlemesine anlaşıldığında Hz. İsa'nın, neden siyasi düzeni değiştirme stratejik yöntemini devreye koyduğu anlaşılabilir. Kur'an'da, onun krallık anlayışı, dünyevi bir güçten ziyade Allah'ın hâkimiyetini kabul etmeye dayanıyordu.[862] Bu da mevcut siyasi düzenle çelişiyordu. Bu sebeple Hz. İsa, doğrudan bir devrim veya isyan değil, ahlaki ve manevi bir dönüşüm yoluyla toplumu değiştirmek istedi. O, mevcut otoriteleri doğrudan devirmek yerine adalet, merhamet ve Allah'a kulluk gibi kavramları vurgulayarak insanları bilinçlendirdi. Bu durum, dolaylı olarak Yahudi din adamlarının ve Roma'nın politik düzenini tehdit etmiş oldu. Netice olarak, Hz. İsa'nın mücadelesi, bir peygamberin tebliğ yöntemiyle toplumsal değişimi hedefleyen barışçıl bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Hz. İsa'nın siyasal düzeni değiştirmeye yönelik çalışma yöntemi, Allah'ın vahyini merkeze alarak adalet, merhamet ve eşitlik ilkelerini hâkim kılmaktı. O, halkı zalim otoritelerin baskısından kurtarmak için onları dayanışmaya ve Allah'a teslim olmaya çağırdı. Kur'an'da, kendilerine siyasi iktidar verildiğinde, namazan dosdoğru kılınacağı, zekâtın hakkıyla verileceği, iyiliğin emredileceği ve kötülüklerin men edileceği anlatılmaktadır.[863] Bu güzel hasletlerin uygulanacağını anlatan bu ayet, Hz. İsa'nın yolunu izleyen müminlerin de siyasi ve toplumsal düzeni adalet temelinde değiştirmeye gayret etmesi gerektiğini gösterir.

---

[861] Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, 525.

[862] Saff /61/6.

[863] el-Hac 22/41.

4.4.9. Mucizelerle Hakikati Destekleme

Hz. İsa'nın Kur'an'da batılla mücadelesinde öneml bir yöntemi demucizelerle hak davayı desteklemesidir. Onun bu yöntemi, insanların kalplerindeki şüpheleri gidermek ve onları Allah'ın kudretine yöneltmek içindir. O, batıl inançlara saplanan ve kalpleri katılaşan topluma, Allah'ın izniyle gösterdiği mucizelerle hakikati teyit etmiştir. Bu mucizeler, onun kendi gücüyle değil, yalnızca Allah'ın izniyle gerçekleşmiştir.[864] Onun mucizelerinin Allah'ın izniyle gerçekleştiğini haber veren ayet, Hz. İsa'nın bu mücizelerinin, hakikatin Allah'tan geldiğini göstermek için bir yöntem olduğunu ortaya koymaktadır.

Onun genel mücadele yöntemi, döneminde yaygın olan ve rakiplerinin çokça kullandıkları "tıp" ilmi kapsamında sergilenen mucizelerdir. Zira modern tıbbın babası sayılan Hipokrat tarafından o güne kadar ortaya konan ve uygulanan geleneksel dinî-sihrî tedavi metotlarına karşı hem akla hem tecrübeye yer veren bir tıp anlayışı,[865] Hz. İsa döneminde revaçta idi. Bu sebeple ona tıpla ilgili mucizeler verilmiştir. Hatta Hz. Musa'dan itibaren başta Hz. İsa olmak üzere İsrailoğulları'na gönderilen peygamberler döneminde tıp ilmi çok gelişmişti.[866] Ve Yahudi kutsal kitabında bahsi geçen hekimlerin büyük bir kısmını peygamberlerin teşkil ettiği görülmektedir.[867]

Hz. İsa'ya, peygamberliğinin doğruluğunu göstermek, mucizelerle hakikati desteklemek ve batılı çürütmek için Allah tarafından kendisine tıpla ilgili mucizeler verilmiştir. Bu mucizeler, insanların iman etmesini sağlamak ve sapkınlıkları reddetme amacı taşır. Hastaları iyileştirmek, çamurdan kuş yapıp ona can vermek ve ölüleri diriltmek gibi. Bu mucizelerden biri Kur'an'da şöyle anlatılmaktadır: *"Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, ona üflerim. O Allah'ın izniyle kuş oluverir."*[868] أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ

[864] Al-i İmran 3/49.

[865] Esin Kahya, "Hipokrat" *DİA*, TDVY, İstanbul. 1998, 18, 119.

[866] Çıkış, 24/18-19.

[867] İsmail Taşpınar, *SD (Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü) Dergisi*, (2016-2017): 36-41.

[868] Al-i İmran 3/49.

Yukarıdaki ayette geçen çamurdan kuş yaratma mucizesi, Hz. İsa'nın Allah'ın izniyle yaratma gücüne aracılık ettiğini gösterir. Böylece, onun ilahi destekle hareket ettiği kanıtlanmıştır. Razi, bu ayetin tefsirinde bahsedilen Hz. İsa'nın çamurdan kuş yapıp ona üfleyerek canlandırma meselesini Allah'ın izniyle gerçekleşen bir yaratma fiili olarak açıklar. O, bu olayın, Hz. İsa'nın peygamberliğini teyit eden bir delil olduğunu belirtir.[869]

Hz. İsa'nın mucizeleri, onun Allah'ın elçisi olduğunu kanıtlamak ve insanları hakikate davet etmek için verilmiştir. Kur'an'da onun şu sözleri aktarılır: "*Ben Rabbinizden bir mucize getirdim*…"[870] Bu mucizeler, özellikle Yahudi toplumunun inkârcı kesimine karşı onun peygamberliğini ispat etmek için gösterilmiş ve Allah'ın izniyle gerçekleşmiştir.

Peygamber Hz. İsa, tıp yöntemini kullanarak bozulan toplum ahlakını onarmaya, bir örnek şahsiyet olarak hakkı konuşmaya, hakça hareket etmeye, hakkı dosdoğru temsil etmeye gayret etmiştir. Nitekim İncil metinlerinde yer alan hükümlerde öfkelenmek, yalan söylemek, adam öldürmek, zina etmek gibi gayr-i ahlaki davranışlar yasak kabul edilmiş ve bu davranışlarda bulunanların yargılanmayı hak ettikleri belirtilmiştir.[871] Çünkü hak din; toplumda iyiliği, huzuru ve barışı emretmekte[872] ve her türlü aşırılığı, zulmü, azgınlığı ortadan kaldırmayı[873] hedeflemektedir.

Kur'an'a göre, Hz. İsa'nın batılla mücadelesinde kendisine verilen mucizelerle hakikati destekleme yöntemi kapsamına giren mucizelerden biri de kör ve cüzzamlıları Allah'ın izni ile iyileştirmesidir.[874] Tıbbi olarak tedavisi mümkün olmayan hastalıkları Allah'ın izniyle iyileştirmesi, onun ilahi elçi olduğunun delili sayılmıştır. Razi, ayette geçen Hz. İsa'nın doğuştan kör olanları ve cüzzamlıları iyileştirmesi mucizesini,

[869] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 8/68-70.

[870] Al-i İmran 3/49.

[871] Matta, 5/21-22-27-28.

[872] el-Bakara 2/208.

[873] en-Nahl 16/90.

[874] Al-İmran 3/49.

tıbben mümkün olmayan bu tür hastalıkların iyileştirilmesinin, ilahi bir müdahale ve peygamberlik alameti olduğunu ifade eder.[875]

Kur'an, onun ölüleri diriltme mucizesini de haber vermektedir: *"Ben, Allah'ın izniyle ölüleri diriltirim…"*[876] Onun hakikati destekleyen bu mucizesi, halkın en büyük şüphelerinden biri olan ölüm sonrası hayata dair güçlü bir delil sunmuştur. Elmalılı, ölüleri diriltme mucizesiyle ilgili ayetin tefsirinde, Hz. İsa'nın gerçekleştirdiği mucizelerin Allah'ın izniyle olduğunu vurgular. Ölüleri diriltme mucizesinin, Allah'ın kudretiyle gerçekleştiğini ve Hz. İsa'nın peygamberliğini ispatlayan önemli delillerden biri olduğunu belirtir.[877]

Hz. İsa'nın batılla mücadelesini destekleyen mucizelerden biri de gaybi bilgilere sahip kılınmış olmasıdır: "*Evlerinizde yediklerinizi ve biriktirdiklerinizi size haber veririm...*"[878] Ayette yer alan bu mucize, insanların sırlarını bilmeyi ancak Allah'ın vahiy yoluyla bildirdiği bir peygamber gerçekleştirebilir.

Hz. İsa'nın batılla mücadelesinde tebliğini destekleyen mucizelerden biri de Havarilerin onun aracılığıyla, *"Ey rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir..."*[879] *diye* Allah'tan dua yoluyla sofra istemeleri neticesinde gökten sofra indirilmiş olmasıdır. Bu mucize, Havarilerin imanlarını kuvvetlendirmek için Allah'tan gelen bir mucize olarak görülmüştür. Gökten sofra indirilmesi mucizesi hakkında Razi, bu olayın havarilerin imanını pekiştirmek ve Hz. İasa'nın duasının kabul edildiğini göstermek amacıyla geçekleştiğini belirtir.[880] Gösterdiği mucizeleri, onun peygamberliğinin delili olduğu gibi hakikati açıklama yönteminin de bir parçasıdır. Ancak o, sadece mucizelerle değil, aynı zamanda hikmetli sözleri ve öğretileriyle de insanları hakikate çağırmıştır. Kur'an, onun bu yöntemini bir tevhid mücadelesi olarak sunar ve onun gerçek bir peygamber olduğunu vurgular.

---

[875] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 8/73.

[876] Al-i İmran 3/49.

[877] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* 2/1113.

[878] Al-i İmran 3/49.

[879] el-Maide 5/115.

[880] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 12/60-64.

Sonuç olarak, Hz. İsa'nın mucizelerle hak davasını desteklemesi, batılın temelsizliğini gösterirken iman edilsin diye Allah'ın kudretini ön plana çıkarır. Bu yöntem, insanların yalnızca Allah'a yönelmesi ve peygamberin elçi olduğunun anlaşılması içindir. Onun Kur'an'da yer alan, *"Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin"*[881] sözü bunun en bariz delilidir.

4.4.10. Hz. İsa'nın Batılla Mücadele Yöntemlerinin Günümüze Yansıması

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın batılla mücadelesi, batıl inançlara, zulme ve tahrif edilmiş dini anlayışlara karşı hakkı savunma üzerine kuruludur. Onun yöntemleri; yanlış inançları düzeltmek, Allah'a teslimiyetle hareket etmek, sabır ve tevekkül göstermek, inananlarla dayanışma içinde olmak ve mucizelerle hakikati teyit etmektir. Bu yöntemler yallnızca tarihsel birer hadise değil, günümüzde de Müslümanlara yol gösterici ilkelerdir. Zira peygamberlerin kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır.[882] Peygamberlerin getirdikleri ve yaptıkları mücadelelerinin çağlara ışık tuttuğu açıktır. Dolayısıyla Hz. İsa'nın batılla mücadele yöntemleri de, tek Allah inancını vurgulamak, ahlaki ve manevi dönüşüm sağlamak, adalet ve doğruluğu savunmak, sabır ve hikmetle hareket etmek gibi temel prensiplere dayanmaktadır. Bu yöntemler, günümüz dünyasında sosyal adalet mücadelelerinden bireysel etik değerlere kadar birçok alanda uygulanabilecek evrensel ilkeler içermektedir.

Kur'an'da Hz. İsa'nın en önemli mücadelelerinden biri, dalaletin her çeşidinin hüküm sürdüğü bir ortamdaki insanları tevhid inancına ve yalnızca Allah'a kulluk etmeye çağırması ve onlara doğru yolu göstermesidir.[883] Günümüzde bilgi kirliliği ve manipülasyonun yaşandığı ortadadır, bu sebeple gerçekleri araştırmak, ilimle hakikati savunmak ve insanları bilinçlendirmek önemlidir. Materyalizmin ve dünyevileşmenin yaygın olduğu günümüzde, insanları manevi değerlere yönlendirmek ve sahih din anlayışını yaymak Hz. İsa'nın tebliğ yöntemleriyle benzerlik gösterir.

Hz. İsa'nın batılla mücadelesi, doğrudan bir siyasi devrim değil, insanların kalplerini ve ahlaklarını değiştirmeye yönelik bir dönüşüm hareketiydi. Kur'an'da, onun

[881] ez-Zuhruf 43/63.

[882] Yusuf 12/111.

[883] Al-i İmran 3/49.

mücadelesindeki asıl amacının insanların hakikati tanımasını sağlamaktı.[884] Bunun günümüze yansıması, eğitim ve ahlaki bilinçlendirme vasıtası ile olur. Toplumsal değişim için önce bireylerin bilinçlendirilmesi gerekir. İyi insan yetiştirmek, ahlaki değerleri korumak ve eğitimi yaymak, Hz. İsa'nın yönteminin bir devamı olabilir. Zira o, sadece sözle değil, örnek yaşayışıyla insanları etkilemiştir. Günümüzde de adaleti ve doğruyu savunan liderlerin şahsi ahlaklarıyla insanlara örnek olması gerekmektedir.

Kur'an, Hz. İsa'nın sabır ve merhametle mücadele ettiğini vurgular.[885] O, kendisine ve inananlarına zulmedenlere kaşı bile sabırlı ve bağışlayıcı bir tutum sergilemiştir. İnsan hakları mücadelelerinde, adaletsizliklere karşı şiddet içermeyen yöntemlerle direniş gösterip mücadele etmek, Hz. İsa'nın mücadele yöntemine uygundur. Bugünün dünyasında öfke ve nefret yerine, sevgi ve anlayışla yaklaşarak toplumsal barışa katkı sağlamak, başarı için Hz. İsa'nın yöntemini takip etmektir.

Hz. İsa, toplumun dışladığı, ezdiği ve unuttuğu insanları savunmuş, dinî otoritelerin yanlış uygulamalarına karşı çıkmıştır. Bizzat Kur'an, onun annesine çok iyi davranan, zulüm ve isyandan uzak biri olduğundan[886] bahseder. Bu özellikler, onun aile değerlerine ve toplumsal ahlaka verdiği önemi gösterir. Yoksulları, ezilenleri ve hakları çiğnenenleri savunmak, Hz. İsa'nın zulme karşı verdiği adalet mücadelesinin günümüzdeki devamıdır. Kadın hakları, mülteci hakları, yoksullukla mücadele gibi alanlarda adaleti sağlamak için çalışmak, onun misyonuyla örtüşür.

Hz. İsa, batılla mücadelesinde dinin ticarete ve otoriteye alet edilmesine karşı çıkmıştır.[887] Kur'an, Hz. İsa'nın hakikati tebliğ ettiğini ancak insanların dini yanlış yorumladığını vurgular. Günümüzde dini istismarlara karşı, gerçek İslam'ı ve hakikati savunmak Hz. İsa'nın yöntemini takip etmektir. Günümüzde dinî ve ahlaki sahtekârlıklara karşı durmak, din adı altında yapılan yanlışları eleştirmek ve insanları bilinçlendirerek aydınlatmak gerekir.

Sonuç olarak, Kur'an'da Hz. İsa'nın batılla mücadelesinde izlediği yöntemler, günümüz insanına da doğruluk, sabır, dayanışma ve adalet ilkeleriyle hak-batıl

[884] Saff 61/6.

[885] el-Maide 5/118.

[886] Meryem 19/32.

[887] el-Maide 5/116.

mücadelesinde yol gösterir. Yanlış inançlara, zulme ve haksızlığa karşı verilecek mücadele, onun örnekliğinde olduğu gibi hikmetle, sabırla ve Allah'a tam güvenle yapılmalıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de *"Ey iman edenler! Allah'ın dinine yardım ederseniz O da size yardım eder, ayaklarınızı sabit tutar."*[888]buyrulmaktadır. Bu ayet, Hz. İsa'nın yöntemlerinin günümüzde de hakka bağlı kalanlar için canlı ve yol gösterici olduğunu ortaya koyar. Dolayısıyla onun hakkı savunma, ahlaki doğruluk, şiddetsiz mücadele, sabır ve adaleti önceliklendirme üzerine kuruludur. Bu prensipler, günümüzde eğitim, sosyal adalet, insan hakları ve ahlaki bilinçlenme alanlarında uygulanabilir.

4.5. Hz. Muhammed'in Batılla Mücadelede Uyguladığı Yöntemler

Kur'an'da Hz. Muhammed'in batılla mücadelesi, yalnızca tebliğ ve davet değil, aynı zamanda sabır, hikmet, adalet ve merhamet ilkeleriyle yürütülen bir hakikat mücadelesidir. Ülü'l-azm peygamberin beşincisi ve sonuncusu olan Hz. Muhammed'in [889] batılla yaptığı mücadelesini detaylı bir şekilde anlatır. Önceki ülü'l-azm peygamberlerden farklı olarak biri hicretten önce on üç tıl süren Mekke dönemi, diğeri de hicretten sonra on yıl süren Medine dönemi olmak üzere iki ayrı dönemde batılla mücadele etmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v.), Mekke döneminde tevhid inancını yaymak ve putperestliği (cahiliyeyi) ortadan kaldırmak için mücadele etmiştir. Medine döneminde ise İslami bir toplum ve adil bir devlet inşa etmek için mücadele etmiştir. O, batılla mücadelesinde iki ayrı döneme mahsus birçok farklı yöntemler uygulamıştır. Bunlar, iki ana başlık altında incelenecektir.

4.5.1. Hz. Muhammed'in Mekke Döneminde Batılla Mücadelede Uyguladığı Yöntemler

Hz. Muhammed'in (s.a.v.), Mekke döneminde batıla karşı mücadelesini sabır, hikmet ve tebliğ esasına dayandırmıştır. Zulme uğramasına rağmen kavmini şiddetle değil,

[888] Muhammed 47/7.

[889] el-Ahkaf 46/14.

Kur'an'ın hakikatleriyle davet etmiş ve müminleri de aynı yolda eğitmiştir. O, ilahi emir gereği kavmini hikmet, ve güzel öütle hakka çağırmıştır.[890] Bu konuyu ele alan ayet, Mekke döneminde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) batıla karşı yöntemlerinin temelini ortaya koymaktadır. O, Mekke döneminde karşılaştığı baskı ve zulüm karşısında şiddete başvurmadan, yalnızca risaleti tebliğ etmiş ve mücadelesinde Allah'a tam bir tevekkül göstermiştir. Bu süreçte onun en büyük dayanağı, indirilen Kur'an olmuş ve her adımı vahyin rehberliğiyle şekillenmiştir. Bu durum Kur'an'da şöyle vurgulanır: *"O, heva ve hevesinden konuşmaz. O, nun (söyledikleri) kendisine vahyedilenden başkası değildir."*[891] Bu ayet, Hz. Muhammed'in batıla karşı tüm mücadelesinin kaynağının ilahi vahiy olduğunu ortaya koymaktadır.

Kur'an-ı Kerim'e göre, Hz. Peygamber'in Mekke döneminde batılla mücadelede uyguladığı yöntemleri, bu döneme ait genel yöntemi olan ve bir edebiyat kitabı olmadığı halde, o dönem zirvede olan Arap edebiyatına ışık tutan Kur'an'ın öne çıkarıp beslediği, Arap edebiyatçılarını susturan ve dize getiren edebiyat eksenlidir. Onun Mekke dönemine ait uyguladığı yöntemlerini aşağıdaki başlıklar altında incelemek mümkündür.

4.5.1.1. Her Hareketini İlahi Vahye Göre Yapma

Hz. Muhammed, Mekke döneminde batıla karşı mücadelesinde kendi akli planlarının ötesinde, tamamen Allah'tan gelen ilahi vahye dayanarak hareket etmiştir. Kur'an-ı Kerim'e göre, Hz. Peygamber'in Mekke döneminde batılla mücadelesinde ilahi vahye bağlı kalma yöntemi, onun tebliğ sürecinde nasıl bir tutum sergilediğini, hangi ilkeleri benimsediğini ve bu süreçte hangi zorluklarla karşılaştığını anlamamıza yardımcı olur. Kur'an, Hz. Muhammed'in kesinlikle ilahi vahye bağlı kalmasını ve bu süreçte hiçbir şekilde ödün vermemesini emretmiştir. *"Sana vahyedilene sımsıkı sarıl…"*[892]

Hz. Muhammed, yalnızca Allah'tan gelen vahye dayanarak hareket etmiş ve hiçbir kişisel görüşünü dinin temeli haline getirmemiştir. Kur'an'da bu husus açıkça vurgulanır. "O, kendi hevasından (arzusundan) konuşmaz. Onun (bildirdikleri),

[890] en-Nahl 16/125.

[891] en-Necm 53/3-4.

[892] ez-Zuhruf 43/43.

yalnızca kendisine vahyedilen bir vahiydir."[893] Bu ayet, Hz. Muhammed'in yalnızca Allah'tan gelen ilahi vahiy doğrultusunda konuştuğunu ve tebliğini şahsi düşüncelerine göre yapmadığını vurgular.

Kur'an, Hz. Muhammed'in gaybı bilme yetisine sahip olmadığını, sadece Allah'tan gelen ilahi vahyi insanlara ulaştırdığını anlatmaktadır.[894] Bu durum, onun sadece vahye uyduğunu ve ona bağlı kaldığını göstermektedir.

İnkârcı Mekke müşrikleri, inanmamalarına kılıf bulmak maksadıyla bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir dediklerinde, Kur'an'ın cevabı şu şekilde olmuştur: *"De ki: Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben sadece bana vahyedilene uyarım."*[895] Ayetten anlaşıldığı üzere, müşrikler, Hz. Muhammed'e vahyi değiştirmesi için baskı yapmış fakat o, asla ilahi vahiyden sapamayacağını açıkça belirtmiştir. Kur'an, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) net bir ifadeyle kendisine vahyedilene uymasını emretmektedir.[896] Bu ve benzeri ayetlerde, Allah'ın Hz. Muhammed'e sadece vahye tabi olmasını emrettiği açıkça görülmektedir.

Kur'an, Hz. Peygamber'in hak ile batıl arasına net bir çizgi koyduğunu ve hiçbir şekilde batıla meyletmediğini bildirir.[897] Bu hususu anlatan sure, Hz. Peygamber'in müşriklerin putperest dinleriyle İslam dinini uzlaştırma girişimlerini kesin bir dille reddettiğini gösterir. Ayrıca, müşriklerin vahiy ile ilgili Hz. Peygamber'i yanıltma ve ilahi vahiyden uzaklaştırma çalışmaları da olmuştur. Bu durumu Kur'an şöyle anlatmaktadır*: "Neredeyse seni, sana vahih yettiğimden saptırıp, ondan başkasını bize iftira edesin diye kandıracaklardı."*[898] Bu ayet, müşriklerin Hz. Peygamber'i ilahi vahiyden uzaklaştırmaya çalıştıklarını ancak onun, ilahi vahye bağlı kalma yönteminden asla taviz vermediğini göstermektedir.

---

[893] en-Necm 53/3-4; el-En'am 7/50.

[894] el-En'am 6/50.

[895] Yunus 10/15.

[896] el-Ahzab 31/2.

[897] el-Kafirun 109/1-6.

[898] el-İsra 17/73-75.

Hz. Muhammed, sabır ve direnç göstererek ilahi vahye bağlılığını sürdürmüştür. Müşrikler, vahyin tesirini engellemek maksadıyla insanlara Kur'an'ı dinlememelerini, anlaşılmasını engellemek için okunurken gürültü yapmalarını telkin ettiler.[899] Buna rağmen Hz. Peygamber, sabırla vahye bağlı kalarak Allah'ın mesajını tebliğ ediyordu.

Sonuç olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Mekke dönemindeki mücadelesi, ilahi vahye bağlılığın batıl karşısındaki en sağlam yöntem olduğunu göstermektedir. O, kendi arzusuna değil yalnızca Allah'ın bildirdiğine uymuş ve inananları da aynı çizgiye davet etmiştir. Allah, kendisine vahyedilene sımsıkı sarılmasını emretmiştir.[900] Bu emir, batıla karşı mücadelenin temelinin ilahi vahye bağlılık ve Allah'ın yolunda sebat olduğunu göstermektedir. Bunun yanında, Kur'an'da Hz. Muhammed'in batılla mücadelesinde ilahi vahye bağlı kaldığı ve hiçbir şekilde ondan sapmadığı açıkça ifade edilir. O, müşriklerin baskısına rağmen asla taviz vermemiş, yalnızca Allah'ın vahyine dayanarak hareket etmiştir. Batılla mücadelede uygulanan ilahi vahye bağlı kalma yöntemi, Allah'ın iradesi doğrultusunda İslam'ın sağlam temeller üzerine oturmasını ve sonunda başarı kazanmasını sağlamıştır.

4.5.1.2. Bilgilendirme ve Sözlü Mücadele

Hz. Peygamber (s.a.v.), Mekke'de batıla karşı mücadele ederken kılıç ya da zor kullanmamış; bilgilendirme, öğüt ve sözlü mücadele yöntemini benimsemiştir. İnsanları Kur'an'ın hakikatleriyle biçimlendirmiş, sabırla, hikmetle tebliğini hikmet ve güzel öğüte bina ederek sürdürmüştür.[901] Bu ayet, sözlü mücadelenin temel ilkesinin hikmet, ve güzel öğüt olduğunu göstermektedir.

Kur'an'da batılla mücadelede Hz. Muhammed, Allah'tan aldığı vahyi insanlara ileterek onları İslam'a davet etmiştir. Bu süreçte sabır ve kararlılıkla hareket etmiş, insanları hikmet ve güzel öğütle İslam'a inanmaya çağırmıştır. Onun bu yöntemi Kur'an'da şu ifadelerle yer almıştır: *"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır*

[899] Fussilet 41/26.

[900] ez-Zuhruf /43/43.

[901] en-Nahl 16/125.

ve onlarla en güzel yöntemle tartış.”[902] اُدْعُ اِلٰى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُۜ

Hz. Muhammed (s.a.v.), yukarıdaki ayetin gereği olarak İslam’ı insanlara ulaştırırken hikmetli, sabırlı ve merhametli bir tebliğ ve davet yöntemi izlemiştir. O, eleştirileri incelikle karşılamış, muhataplarını kazanmayı hedeflemiştir. Bu yöntemin delili olan ayette, insanları Allah’ın yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağırma ve gerektiğinde ise en güzel şekilde mücadele etme prensibi vurgulanmaktadır.

Klasik müfessirlerden Taberi, tebliğ ve davet yönteminin delili olan yukarıdaki ayeti tefsir ederken Allah’ın Hz. Muhammed’e ve onun takipçilerine şu üç yöntemi emrettiğini söyler: 1. Hikmetle davet: O, “hikmet” kelimesinin anlamını “vahiy, Kur’an ve sahih sünnet ile tebliğ olarak açıklar. 2. Güzel öğütle davet: Taberi, bu ifadeyi insanlara İslam’ı anlatırken sert ve kırıcı değil, yumuşak ve güzel sözlerle hitap etmek olarak açıklar. 3. En güzel şekilde mücadele: Ona göre, eğer muhatap olanlar inkârcılarsa ve tartışma kaçınılmazsa en güzel şekilde, kavga ve düşmanlığa yol açmadan, onları kırmadan, ikna edici delillerle mücadele edilmelidir. Taberi, bu ayetin tebliğ yöntemini özetleyen önemli bir ilke sunduğunu vurgular.[903]

Razi ise bu ayetin tefsirinde, tebliğ ve davetin sağlam delillere dayanması gerektiğini ve bu delillerin genellikle üç başlık altında toplandığını belirtir: 1. Kesin delil (hikmet): Tartışmasız doğru bilgi kesin delildir. Ayetteki “hikmet” ile kastedilen budur ve bütün bilgi derecelerinin en yükseğidir. 2. Zannı delil: Kesin bilgiye değil, zannı işaretlere ve ikna etme gücüne dayalı delillerdir. 3. Hitabet sanatı: Duygusal etkileşim ve ikna yöntemlerine dayalı delillerdir. Razi, tefsirinde bu üç yöntemin tebliğ ve davet sürecindeki önemini ve uygulanışını açıklar.[904]

Hz. Muhammed, Mekke’de tebliğ ve davetini insanları tek olan Allah’a iman etmeye, putları terk etmeye çağırmıştır. O, çağrısında, “Ey insanlar! Allah’tan başka ilah yoktur, deyin kurtuluşa erin”[905] demiştir. Hz. Peygamber’in kurtuluş çağrısına

[902] en-Nahl 16/125.

[903] Taberi, *Camiu’l-Beyan,* 14/226.

[904] Razi, *Mefatihu’l-Gayb,* 20/138-140.

[905] İbn Hanbel Ahmed. *Müsned*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1978, IV/341.

Mekkeli müşrikler, özellikle ekonomik ve sosyal ayrıcalıklarını kaybetmekten korkarak İslam'a karşı çıkmıştır.

Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v), İslam'ı insanlara tebliğ edip ulaştırırken doğrudan Kur'an'ın belirlediği prensiplere bağlı kalmıştır. Hz. Muhammed, batılla mücadelesinde uyguladığı tebliğ ve davet yöntemi bağlamında insanlara İslam'ı anlatırken Kur'an'da kendisine emredildiği üzere, zorlayıcı ve sert bir üslup yerine güzel söz ve öğüt kullanmış[906] ve anlattıklarını muhatabının seviyesine uygun hale getirmiştir. İnsanlara hem Allah'ın rahmetini hem de azabını hatırlatmış, cennet ve cehennem kavramlarını anlatarak onları bilinçlendirmiştir. O, tebliğ ve davetteki bu prensibiyle müjdeleyici ve uyarıcı bir yaklaşım sergilemiştir.[907]

Hz. Muhammed, sabır ve hoşgörü prensipleri ile tebliğ ve davetini yapmıştır. Tebliğ ve davet sürecinde birçok zorlukla karşılaşmış ancak daima sabırlı olmuştur. Zira Rabbi ona, *"Sen sabret! Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır"*[908] buyurmuştur. İnsanların hakikati hemen kabul etmeyebileceği gerçeğinden hareketle onlara zaman tanıma adına oldukça sabırlı davranmıştır.

Hz. Muhammed, sadece sözleriyle değil, İslam'ı bizzat yaşayarak tebliğ etmiştir. Onun dürüstlüğü, adaleti ve güvenirliği, insanların İslam'a yaklaşmasını kolaylaştırmıştır. Onun ahlakının Allah tarafından *"Sen elbette yüce bir ahlaka sahipsin"*[909] şeklinde övülmesi, tebliğ ve davette ne denli etkili olduğunun açık ve en büyük kanıtıdır.

Hz. Muhammed'in tebliğ ve davetindeki en temel mesaj, Allah'ın varlığını, birliği ve yalnızca O'na itaat ve ibadet edilmesi gerektiği olmuştur. Bu kapsamda o, şirk ve batıl inançlarla mücadelede tevhid inancını ön plana çıkarmıştır.[910] Tebliğ ve davet sırasında tartışmaya girmek yerine açık, net ve hikmetli bir anlatım tercih etmiştir. İslam'ı kabul etmeyenlerle gereksiz tartışmalara girmek yerine, mesajı iletmek ve

[906] en-Nahl 16/125.

[907] el-Furkan 25/56.

[908] Gafir 40/55.

[909] el-Kalem 68/4.

[910] el-İhlas 112/1-4.

gönül kazanmak onun için öncelikli olmuştur. Bu prensipler, onun tebliğ ve davetini etkili ve başarılı kılmıştır.[911]

Hz. Muhammed'in tebliğ ve davetinde başarılı olmasının en önemli sebeplerinden biri, merhametli ve yumuşak bir dil kullanmasıdır. Onun bu prensibi bizzat Kur'an'da anlatılmaktadır.[912] Onun, insanları kırmadan, öfkelendirmeden kibar, yumuşak ve nezaketle yaklaşmak suretiyle insanlara anlatması, hiçbir maddi karşılık beklememesi,[913] samimiyeti esas alması, yürüttüğü tebliğ ve davetinin etkisini artırmıştır.

Netice olarak, bilgilendirme ve sözlü mücadele, Mekke döneminde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) en önemli yöntemlerinden biri olmuş; o, hak dini sabırla açıklayarak batıl inançların temelsizliğini, geçersizliğini ortaya koymuştur. Kur'an'da bu hakikati ortaya koyan ayet.[914] Sözlü mücadelenin basiret, sabır, ilim ve hikmetle yapılması gerektiğini ortaya koyar. Hz. Muhammed'in batılla mücadelesine ait bu yöntemi hem bireylerin hem de toplumların dönüşümünde etkili olmuş, İslam'ın kısa sürede yayılmasını sağlamıştır. Onun bu yönteminin kısa sürede bu kadar etkili olmasının sebebi, dini anlatma ve insanları kazanma açısından büyük önem taşıyan nazik, yumuşak davranma ve mantıklı konuşma gibi birtakım prensiplerle bağlı kalarak hareket etmesidir.

4.5.1.3. Önce Gizli, Sonra Açık Mücâdele

Hz. Peygamber (s.a.v.), Mekke'de batılla mücadele kapsamında tebliğe başlarken önce yakın çevresi ve samimi muhataplarıyla gizli/özel sohbet ve öğretim yoluyla başlamış, daha sonra durum ve zemine göre açık davete geçmiş; bu yaklaşım Kur'an'ın hikmet, nezaket ve ölçülülük ilkeleriyle uyumludur. Kur'an bu usulü şu ilkelerle destekler:

[911] Al-i İmran 3/20.

[912] Al-i İmran 3/159.

[913] el-En'am, 6/90.

[914] Yusuf 12/108.

Önce hikmet ve güzel öğütle davet etme emri,[915] muhataplara karşı yumuşak ve merhametli davranma tavsiyesi,[916] ve tartışmalarda en güzel üslubu benimseme emri.[917] Bu ayetler, davetin aşamalı, ölçülü ve insanın durumuna göre (gizlilikten açığa) yürütülmesi gerektiğini vurgular.

Hz. Muhammed'in (a.a.), Kur'an'da bildirildiği üzere, batılla mücadelede uyguladığı gizli ve açık mücadele (davet) yöntemi, İslam'ın yayılma sürecinde önemli bir strateji olarak karşımıza çıkar. Bu yöntem, onun peygamberlik sürecindeki tebliğ metodunu ve mücadele stratejisini anlamak açısından büyük öneme sahiptir. Tarihî kaynakların verdiği bilgiye göre, İslam'ın ilk yıllarında davet gizli yapılmış, daha sonra Allah'ın emriyle açık davete geçilmiştir.[918] Bu strateji, Müslümanların güvenliğini sağlamak ve davetin etkisini artırmak amacıyla uygulanmıştır. Kur'an'da, *"Şimdi sen, sana emredileni açıkça söylerek ortaya koy ve müşriklere aldırış etme."*[919] *buyrulmaktadır.* فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ

Gizli davetin sona erdiğini ve açık davetin emredildiğini gösteren bu ayetin tefsirinde Taberi, Allah'ın, Hz. Peygamber'e (s.a.v) şu talimatı verdiğini belirtir: 1. Emrolunanı açıkça söyleme: Peygamber'e, kendisine vahyedilen ilahi mesajı gizlemeden, açıkça ve cesurca insanlara iletmesi emredilmiştir. 2. Müşriklerden yüz çevirme: İnkârcıların olumsuz tavırlarına aldırış etmeden, onların engellemelerine ve alaylarına rağmen tebliğ görevine devam etmesi öğütlenmiştir. Taberi, bu ayetin, İslam davetinin başlangıcında gizli yapılan tebliğin artık açıkça yapılması gerektiğine işaret ettiğini ve Hz. Peygamber'in bu emri yerine getirerek insanları İslam'a davet ettiğini ifade eder.[920]

Hz. Muhammed (s.a.v.), peygamberlik görevi kendisine verildiğinde Mekkeli müşriklerin putperest geleneklerine ve sosyal yapıya tamamen bir inanç sistemini

---

[915] en-Nahl 16/125.

[916] Al-i İmran 3/159.

[917] el-Ankebut 29/46.

[918] İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesar el-Metlabi el-Medeni. *es-Siyre en-Nebeviyye*. Thk. Ahmed Ferid ez-Zeydi. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2009, 1/186-1901.

[919] el-Hicr 15/94.

[920] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 14/94.

anlatıyordu. Bu nedenle, başlangıçta tebliğ ve davetini gizli bir şekilde sürdürdü.[921] İlk başta tebliğ ve davetin gizli tutulmasının nedenleri arasında, müşriklerin sert tepkisinden kaçınmak, İslam'ın ilk mensuplarını sağlam bir inançla eğitmek ve Müslümanların güçlenmesini beklemek gibi hususları saymak mümkündür. Bu nedenlerle gizli tutulan tebliğ ve davetle ilgili inan ayette şöyle buyrulmaktadır: *"(Önce) en yakın akrabalarını uyar."*[922] Bu ayette Allah, Hz. Muhammed'e öncelikle ailesinden ve yakın çevresinden başlayarak tebliğ yapmasını emretmektedir. Bu konuyla ilgili ayet inince Hz. Muhammed, yakınlarını bir toplantıya çağırarak[923] açık bir şekilde hepsini toplu halde İslam'a davet etmiş; ilk etepta akrabalarından beklediği desteği göremese de prensip olarak tebliğ ve davetinin merkezine kendi nefsini, ailesini ve yakın akrabalarını oturtmuştur.[924] Bu yaklaşım, tebliğ ve davete merkezden başlayıp uzağa doğru giderek yayılan bir yöntemi ifade etmekte olduğundan örneklik açısından büyük önem taşıordu. Sonra inen ayette, *"emrolunduğun şeyi açıkça söyle"*[925] buyrulmuştur. Bu ayet ise gizli tebliğ ve davetin ardından gelen açık tebliğ ve davet sürecine işaret etmektedir.

Hz. Peygamber, davete yakın akrabalarından başlarken ilk buluşmada Kureyş'in Haşim ve Muttaliboğullarından kırk beş kişi toplandı.[926] Onlara tebliğde bulunmak üzere söze Allah'ı tanıtarak başladı. Sonra, "Ben özellikle size ve bütün insanlara gönderilmiş olan Allah'ın resulüyüm. Allah'a yemin ederim ki, uykuya daldığınız gibi öleceksiniz, uykudan uyandığınız gibi diriltileceksiniz. Yaptıklarınızdan hesaba çekileceksiniz; iyilikleriniz karşılığında iyilik, kötülükleriniz karşılığında ceza göreceksiniz. Cennt de cehennem de ebedidir. İlk uyardıklarım da sizlersiniz."[927] deyip

---

[921] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi.* İstanbul: İrfan Yayınevi, 1972, 86.

[922] eş-Şuara 26/214.

[923] Abdulkadir Şeybe el-Hamd, *el-Kasas'ul-Hak fi Siyreti Seyyidi'l-Halki Muhammed*. 4. bs. (Riyad: Mektebetu Fahdu'l-Vataniyye, 2013), 57-58.

[924] M. Said Ramazav el-Buti, *Fıkhu's-Siyre,* Çev. Ali Nar ve Orhan Aktepe. İstanbul: İslami Edebiyat Yayınları, 2003, 109.

[925] el-Hicr 15/94.

[926] el-Buti, *Fıkhu's-Siyre,* 109-110.

[927] Taberi, *Tarih,* 2/217.

davette bulundu. Fakat amcası Ebu Leheb,[928] veciz konuşmanın ve bir kişilik yemeğin, sütün bereketlenerek çoğalması ile ilgili gördükleri mucizenin etkisini toplantıya katılanlardan gidermek için Hz. Peygamber'i sihirbazlıkla suçlayıp provokatörlük yaparak İslam'a yapılan davete icabet edilmesini engellemiştir.[929] Bu nedenle Hz. Muhammed (s.a.v.), aynı toplantıyı tekrar düzenleyerek, aynı kişileri yine toplayıp onlara davetini ikinci kez yapmak durumunda kalmıştır. Akraba desteğini almak için yapılan ikinci toplantıda diğer amcası Ebu Talib, "Sana, severek ve candan yardım edeceğiz. Sen emrolunduğun şeye devam et. Vallahi, etrafını kuşatıp seni korumaktan bir an dahi geri durmayacağım."[930] diyerek desteğini ortaya koyunca diğer amcaları da bu sözleri tasdik ettiler.

Hz. Muhammed, gizli tebliğ ve davetin uygulanışı kapsamında önce en yakın çevresine İslam'ı anlatmaya başladı. Eşi Hz. Hatice, çocukluk arkadaşı Hz. Ebubekir, amcasının oğlu Hz. Ali ve evlatlığı Hz. Zeyd bin Harise ilk Müslümanlar oldu.[931] Sonra Hz. Ebubekir'in özel tebliğ çalışmalarıyla, Osman b. Affan, Abdurrahman b. Aff, Zübeyr b. Avvam, Talha b. Ubeydullah gibi kişiler Müslüman oldu. Tebliğ ve davet genellikle birebir görüşmeler ve gizli toplantılar şeklinde gerçekleşti.

Allah, kâinatta her şeyi tedriç kanununa bağladığı gibi, gönderdiği dinin tüm insanlara yayılarak ulaşmasını da bu kanuna bağlamıştır. Bu bağlamda Hz. Muhammed, batıla karşı verdiği mücadelede muvaffakiyete ulaşmak için gizli bir şekilde tebliğ ve davetini adım adım uygulamak suretiyle yaymıştır. İslam tarihinde takriben üç sene süren bu döneme 'Gizli Davet Dönemi' denir. Zira bu dönemde hem İslam gizli tutulmuş hem de bazı kişiler gizlice Müslüman olmuştur.

İlk Müslümanların sayısı arttığında ve dinî mesaj belli bir noktaya geldiğinde Allah, Hz. Muhammed'e açık tebliğ ve daveti emretti. Bu ilahi emir, Hz. Nuh (a.s.)

---

[928] Künye olarak da kullanılan "Ebu Leheb" ismi "ateşin babası" anlamına gelmektedir. Sert mizaçlı, öfkeli ve hırçın biri olduğundan bu isimle anıldığı ifade edilir. Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın babadan kardeşidir. İslam'a olan düşmanlığı sebebiyle hakkında bir sure indirilmiştir. (Bkz. Tebbet 111/1-4).

[929] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi,* 88.

[930] el-Halebi Nureddin, *es-Siretü'l-Halebiyye,* (Beyrut: yy., 1980), 1/285.

[931] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi,* 87.

peygamberin oğluyla, Hz. İbrahim (a.s.) peygamberin babasıyla olan mücadeleleri dikkate alındığında tebliğ ve davete en yakınından başlamanın nebevi bir yöntem olduğu anlaşılacaktır.

Açık tebliğ ve davetin amacı, İslam'ın yayılmasını hızlandırmak, müşriklerin zulmüne rağmen İslam'ı cesurca savunmak ve Mekke toplumundaki adaletsizlik ve putperestliğe dayanan cahiliye düzenini değiştirmek idi. Hz. Muhammed'in tüm insanlar için gönderilmiş Allah'ın peygamberi olduğunu beyan eden ayet[932] indirilince açık davet hızlanmış oldu. Bu ayet, onun sadece Mekkelilere değil, tüm insanlığa peygamber olarak gönderildiğini ifade etmektedir.

Hz. Muhammed, açık daveti emreden ayetleri uygulamak için derhal harekete geçip, Mekkelileri Safa Tepesi'nde toplayarak onlara İslam'ı anlattı; onlara açıkça tevhid inancını bildirdi ve halka açık alanlarda Kur'an okuyarak İslam'ı anlattı ve Dar'ul-Erkam'ı Müslümanların eğitim ve ibadet merkezi yaptı. Bütün bunlara karşılık müşriklerin direnişi ve zulümleri başladı. Bu kapsamda Müslümanlar alay, işkence ve boykot gibi baskılara maruz kaldı. Hz. Bilal, Hz. Ammar bin Yasir gibi birçok kişi zulme uğradı.

Sonuç olarak, Mekke dönemin önce gizli sonra açık davet yöntemi; vahye sadaketle, hikmet ve nezaketle yapılan aşamalı bir stratejidir. Bu yöntem, tebliğin etkisini ve muhatapların korunmasını sağlar; sabır ve tevekkülle desteklenmelidir. Kur'an bu tutumu destekleyerek sabrı ve Allah'a tevekkülü hatırlatır[933] ve Allah'a dayanıp O'na güvenmenin yeterli olduğunu haber verir.[934] Böylece davet hem hakikate sadık hem de insani ölçülere riayet eden bir süreç olarak yürütülür. Gizli davet, İslam'ı küçük ama sağlam bir topluluk içinde güçlendirdi. Açık davet ise İslam'ı tüm Mekke halkına duyurdu ancak müşriklerin şiddetli tepkisini de beraberinde getirdi. Bu durum ise onların Medine'ye hicret ederek İslam devletinin temellerini atmalarına sebep oldu. Hz. Muhammed'in batılla mücadelede uyguladığı bu yöntemi hem davetin aşamalarını hem de tebliğin nasıl stratejik bir şekilde yapılması gerektiğini göstermektedir.

[932] el-A'raf 7/158.

[933] el-Bakara 2/153.

[934] et-Talak 65/3.

4.5.1.4. Kur'an ile Mücadele

Hz. Peygamber (s.a.v.), Mekke döneminde müşriklerin baskı ve zulmüne karşı elinde kılıç değil, Allah'ın kelamı Kur'an vardı. O, insanlara hak davayı Kur'an ayetleriyle anlattı, batıl inançların, putperestliğin geçersizliğini Kur'an'ın delilleriyle ortaya koydu. Nitekim Kur'an'da: "(Resulü!) Biz sana Kitabı, her şey için bir açıklama, hidayet, rahmet ve inananlar için bir müjde olarak indirdik."[935] Bu ayet, Hz. Peygamber'in mücadele yönteminde Kur'an'ın merkezi rolünü göstermektedir.

Hz. Muhammed'in batılla mücadelede Kur'an ile mücadele yöntemi, onun tebliğ ve davet stratejisinin en temel unsurudur. O, batılla mücadelede Kur'an'ı Mekke müşriklerinin yanlış inanç ve iddialarına karşı en güçlü delil olarak kullanılmıştır. Hz. Muhammed, tebliğ ve davet sürecinde Kur'an'ın rehberliğinde bir mücadele yürütmüş, müşriklerin inançlarını eleştirerek onları İslam inancına davet etmiş, insanları tevhid inancına davet ederken de onların batıl inançlarını Kur'an'ın mucizevi üslubu ve içeriği ile çürütmüştür. Örneğin, onlar Kur'an'ın (haşa) Hz. Muhammed'in kendiliğinden uydurduğu bir söz olduğunu iddia ettiklerinde, Kur'an buna şöyle cevap vermiştir: "De ki: 'Eğer doğru *söyleyenlerseniz, onun benzeri bir sure de siz getirin ve Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de yardımınıza çağırın!'*"[936] *اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ ۗ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهٖ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ*

Bu ayette Kur'an, meydan okuyarak müşrikleri susturmuştur. Hiç kimse Kur'an'ın tek bir suresinin benzerini getiremeyince onların bu batıl iddiaları çürütülmüştür. Yine Mekkeli müşrikler Kur'an'ın bir sihirden ibaret olduğunu iddia ettiklerinde Kur'an'ın cevabı şu şekilde olmuştur: *"Eğer biz onu yabancı bir dille Kur'an yapsaydık, elbette 'Ayetleri açıklanmalı değil miydi? Arap'a yabancı dilden kitap olur mu?' diyeceklerdi."*[937] Görüldüğü gibi burada da Kur'an, onların çelişkili iddialarını açığa çıkartarak çürütmüştür.

Bu ayette, Kur'an'ın ilahi bir vahiy olduğu ve benzerinin insanlar tarafından getirilemeyeceği vurgulanmaktadır. Razi, ayette yer alan meydan okumanın Kur'an'ın mucizevi yönünü ortaya koyduğunu belirtir. Onun yorumuna göre inkârcı müşrikler,

[935] en-Nahl 16/89.

[936] Yunus 10/38.

[937] Fussilet 41/44.

Kur'an'ın Hz. Muhammed tarafından uydurulduğunu iddia ediyorlardı. Buna karşılık olarak Allah, onlara Kur'an'ın benzeri bir süre getirmelerini ve bu konuda Allah'tan başka kimleri çağırabiliyorlarsa çağırmalarını emretmiştir. Bu, onların acziyetini ve Kur'an'ın eşsizliğini göstermektedir. Ayrıca Razi, Kur'an'ın belagat, fesahat, içerik ve üslup açısından insanüstü bir yapıya sahip olduğunu ve bu nedenle benzerinin getirilemeyeceğini vurgular. Ona göre bu durum, Kur'an'ın ilahi bir kelam olduğunun açık bir delilidir.[938]

Seyyid Kutub, bu ayeti tefsir ederken Kur'an'ın ilahi menşeli olduğunu ve onun benzerinin insanlar tarafından getirilemeyeceğini vurgulayan bir meydan okuma olarak yorumlar. Ona göre, Kur'an'ın içerdiği hükümler, ahlaki değerler ve evrensel mesajlar onun Allah'tan gelen bir rehber olduğunu göstermektedir.[939]

Çağdaş müfessirlerden Hayrettin Karaman ise Kur'an Yolu Tefsirinde bu ayette, müşriklerin Kur'an'ın Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından uydurulduğu iddiasına karşılık Allah, onlara Kur'an'ın benzeri bir süre getirmelerini ve bu konuda Allah'tan başka kimleri yardıma çağırabiliyorlarsa çağırmalarını emrettiğini belirtmektedir.[940]

Sonuç olarak, müfessirlerin kahir ekseriyeti, Kur'an ile mücadele yöntemi ile ilgili ayetin tefsirinde Kur'an'ın mucizevi yönünü, insanların onun benzerini getirme konusundaki yetersizliğini ve Kur'an'ın ilahi kaynaklı olduğu hususunda birleşirler. Bu da bir mücadele yöntemi olarak onun ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber'in batılla mücadelede uyguladığı Kur'an ile mücadele yönteminin Allah'ın emriyle uygulanmış olduğu açıktır. Zira Kur'an'ın Arapça olarak indirilmesi,[941] onun bir dil olarak ortaya çıkışının tevkifi olduğunu[942] gösterdiği gibi, ifadelerinin anlaşılması için dil olarak Arapçanın seçilmesinin de tevkifi olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber, batılla mücadelesinde bir edebî şaheser olan Kur'an'ın eşsiz üslubunu ve kendisine bahşedilen güzel konuşma yeteneğini

[938] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 15/157.

[939] Seyyid Kutub, *Fi Zilalil-Kur'an,* 4/184.

[940] Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri,* 3/441.

[941] Yusuf 12/2.

[942] el-Bakara 2/31.

birleştirerek ulvi gayesi uğruna sonuna kadar kullanmıştır. Bu yöntemle amacına kısa yoldan, hızlı ve başarılı bir şekilde ulaşmaya çalışmıştır. Kur'an, Arap edebiyatını en iyi şekilde kullanmıştır.[943] Şunu belirtmek gerekir ki, Kur'an-ı Kerim bir edebiyat kitabı değil, hayattır. Dolayısıyla ona bir düşünce tarzı olarak değil, bir yaşam tarzı olarak bakılmalıdır. O, yaşam tarzı mucize bir kitap olarak indiği günden itibaren tesirinden hiçbir şey kaybetmeden bağlayıcı tecrübe, müşahede ve delillerle günümüze kadar gelmiştir.[944]

Kur'an-ı Kerim, batıl inanç, düşünce ve davranışlarla mücadelede edebiyatı güçlü bir araç olarak kullanır. Kur'an'ın edebî üstünlüğü, onun batılı çürütme ve hakikati ortaya koyma yöntemlerinden biri olarak öne çıkar. Bu bağlamda, Kur'an'ın mücadeledeki rolünün büyük ve önemli olduğunu belagati, fesahati ve meydan okuması ile ilgili ayetlerde görmek mümkündür.[945]

Hak olarak indirilen Kur'an-ı Kerim, hakikati anlatırken edebî sanatları ustaca kullanır. Teşbih, istiare, mecaz ve teşbih gibi sanatsal anlatım teknikleri, mesajın etkisini artırarak batıl inançların çürütülmesine katkı sağlar. Örneğin, inkârcıların durumunun, ateş yakan kimsenin durumuna benzetilmesi[946] meselesinin çarpıcı bir teşbihle anlatılması gibi ifadeler, batılın içi boş ve geçici olduğunu güçlü bir edebî anlatımla gözler önüne serer.

Tarihe ışık tutan Kur'an-ı Kerim, geçmiş kavimlerin kıssalarını anlatarak batıl inanç ve düşüncelerin nasıl yıkıldığını gösterir. Nemrut ve İbrahim[947], Musa ve Firavun kıssası[948] gibi anlatılar, edebî bir dille batılın sonunu ve hakkın üstünlüğünü vurgular. Bu kıssalar hem düşündürücü hem de ders verici bir anlatım tekniği sunar.

---

[943] Ebu'l-Hasan Ali b. İsa er-Rummani, *en-Nüket fi İ'cazi'il-Kur'an*, 3.bs., Thk. Muhammed Halfullah Ahmed, Muhammed Zeğlul Selam (Kahire: Daru'l-Me'arif, 2008), 70.

[944] Murat Kaya, *Kur'an-ı Kerim'de İlahi Azamet,* (İstanbul: Yedirenk, 2011), 28.

[945] Yunus 10/38.

[946] el-Bakara 2/17-20.

[947] el-Bakara 2/258.

[948] el-Kasas 28/1-9.

Hz. Ömer'in de iman etmesine sebep olan Kur'an-ı Kerim'in ritmik yapısı ve ahenkli üslubu, dinleyenler üzerinde derin bir tesir bırakmıştır. Tıpkı önce Kur'an'ın sözlerini tatlı bulup, sonra 'bu bir büyüdür diyelim' diyerek inkâr eden Kureyş'in meşhur edebiyatçısı Velid bin Muğire gibi.[949] O günkü Arap toplumunda şiir ve hitabet önemli olduğu için Kur'an'ın eşsiz edebî yapısı müşrikleri derinden etkilemiş, bazıları bu nedenle iman etmiş, bazıları da inatları sebebiyle inkârlarını sürdürmek için çeşitli bahaneler uydurmuştur.[950]

Tüm bilgilerin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim, batıl inanç ve düşünceleri yalnızca sanatsal ifadelerle değil, güçlü mantıki deliller ve ahlaki argümanlarla da çürütür. Örneğin, müşriklerin putlara tapmasını eleştirirken Hz. İbrahim'in kavmine söylemiş olduğu *"Siz Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar vermeyen şeylere mi tapıyorsunuz?"*[951] şeklindeki ifadeyi dile getiriyor. Bu tür ayetler, akla ve vicdana hitap ederek batıl inanç ve uygulamaların çürütüldüğünü gözler önüne serer.

Hz. Muhammed'in, batılla mücadelesinde Kur'an ile mücadele yöntemini uygulamasının asıl sebebi, o dönemde Arapların dil bilgisi, üslup ve ifadeye tutkun olan bir millet olmasıydı.[952] Bu sebeple o dönemde düzenlenen "Ukaz Panayırı" gibi panayırlarda şiir ve edebiyat müsabakaları yapıp Arap şiirinin en güzel örneklerini Ka'be'nin duvarına asıyorlardı. "Yedi Asılı Şiir", bunlara bir örnektir. Son ilahi kitap Kur'an'ın insanlara ulaştırılmasına aracılık eden Arap dili, geniş ifade gücünün yanı sıra zengin edebî yönüyle de öne çıkmaktadır.[953]

---

[949] İbn Hişâm, *es-Sire,* I/361.

[950] Mekke'nin ünlü edebiyatçısı Velid ibn Muğire, Hz. Peygamber ile ilgili Kureyşliler'in kendisine inanmamak için bahane olarak ne diyelim sorusu üzerine, onların ileri sürdüğü kâhin, deli, şair gibi nitelemelerin doğru olmadığını, en iyisi onun bir büyücü olduğunu söyleyelim teklifinde bulunmuştu. (Mustafa Fayda, *DİA,* İstanbul, 2013, 33-34).

[951] el-Enbiya 21/66-67.

[952] Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı,* Çev. Ahmet Asrar. İstanbul: Pınar Yayınları, 2017, 1181.

[953] el-Hudremi, Muhammed b. Ömer Behrek. *Hedaiku'l-Envar ve Metaliu'l-Esrar fi Siyreti'n-Nebiyyi'l-Muhtar.* Thk. Muhammed Ğassan Nasuh A'zkul. 4 bs. Beyrut: Daru'l-Minhac, 2015, 167.

İfade güzelliği konusunda âdeta uzmanlaşmış olan müşrik Araplar, Kur'an'ın edebî üstünlüğü ve ifade güzelliği karşısında önce şaşakalmış, sonra inatlarından dolayı bazen Kur'an için bu bir şiirdir demiş, daha sonra kendileri bu yakıştırmanın tutmayacağını anlayarak bu bir sihirdir, insanları büyülüyor demişlerdir.[954] Çünkü Kur'an'da Allah'ın tercih ettiği en yüksek düzeyde özel söz dizimi ve mana tesiri vardır. Allah'ın Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Mekke döneminde batılla mücadelesinde edebiyat eksenli Kur'an ile mücadele gibi bir yöntem vermesinin nedenlerinden biri de Kur'an'ın indiği dönemde Arabistan'da Araplar arasında en yaygın ve revaçta olan hususun ifade güzelliği olmasıdır. Şiir ve hitabet için panayırların düzenlenmesi, şiirin zirvesine erişen eserlerin "Muallakat-ı Seb'a" adıyla Ka'be'nin duvarlarına asılması, şairlerin sözlerini gölgede bırakan Hud Suresi'nin 44. ayetinin inmesinden sonra şairlikte birinci olan İmriü'l-Kays'ın kasidesinin bile kız kardeşi tarafından "kardeşimin şiiri dahi meydan-ı iftiharda duramaz." diyerek Ka'be duvarından indirmesi, daha sonra diğerlerinin birer birer indirilmesi[955] bunun en açık kanıtıdır.

Bu dönemde Mekkeli müşrikler, Kur'an'ı bir insan sözü olarak göstermeye çalışırken Hz. Peygamber, onlara Kur'an ayeti ile cevap vererek onun eşsizliğini ve meydan okumasını sunmuş ve onların bu iddialarını çürütmüştür.[956] Hz. Muhammed'in Kur'an ile mücadele yöntemi, muhaliflerinin ileri sürdükleri iddialarını çürütmek için etkili bir strateji olmuştur.

Hz. Muhammed (s.a.v.), müşriklerin batıl iddiaları ve inkârları karşısında Kur'an'ın rehberliğinde sürekli Allah'a yönelmiş, sıkıntı ve zorluklarla karşılaştığı durumlarda dua edip O'na güvenmiştir. Allah da *"Biz sana Kur'an'ı vahiy etmekle (indirmekle) en güzel kıssaları anlatıyoruz."*[957] buyurarak Peygamber'ine moral ve motivasyon vermiştir.

Netice olarak, Mekke döneminde Kur'an ile mücadele yöntemi, hak ile batılın ayrılmasını sağlayan en güçlü manevi araçtır. Hz. Peygamber, hakikati açıklarken hiçbir şahsi görüşe değil, sadece vahye dayanmış ve davetini Kur'an rehberliğiyle

[954] el-Enbiya 21/5.

[955] Kaya, *Kur'an-ı Kerim'de İlahi Azamet*, 340.

[956] el-Bakara 2/23.

[957] Yusuf 12/3.

yürütmüştür. Bununla ilgili hakkın geldiği ve batılın yok olup gittiği hususunu anlatan ayet,[958] Kur'an'ın batıla karşı en etkili mücadele yöntemi olduğunu ortaya koymaktadır. Onun batılla mücadelesinde edebî özelliklerle donatılmış Kur'an ile mücadele yöntemi; sabır, hikmet, güzel öğüt, delil ile ikna, dua ve şahsi örneklik üzerine kuruluydu. Kur'an, batılla mücadelede yalnızca dinî ve mantıki deliller değil, aynı zamanda edebiyatın gücünü de kullanmıştır. Onun üstün belagati, teşbih ve istiare gibi sanatları ustaca kullanması, kıssalarla ders vermesi ve etkileyici ritmi, batılı yıkıp hakkı hâkim kılmada önemli bir rol oynar. Kur'an'ın bu edebî yönü, tarih boyunca birçok insanın kalbine dokunmuş ve onların hakikati kabul etmelerine vesile olmuştur. Dolayısıyla bu yöntem, onun batılla mücadele kapsamında yürüttüğü tebliğ ve davet sürecinde başarılı olmasını sağlayan en önemli etkenlerden biri olmuştur.

4.5.1.5. Teşkilatlanma ve Lider Kadro Yetiştirme

Hz. Peygamber (s.a.v.), Mekke döneminde batılla mücadelede bireysel gayretlerle değil, inananlardan sağlam bir kadro yetiştirerek hareket etmiştir. Gizli davet yıllarında Daru'l-Erkam'da müminleri eğitmiş, onlara tevhid bilincini aşılamış ve iman esaslarını öğretmiştir. Bu şekilde İslam davasını taşıyacak değişik alanlarla ilgili lider bir kadro yetiştirmiştir.[959] Onun bu yaklaşımı, tebliğin sadece peygamberle sınırlı olmadığını, yetiştirilen kadrolarla topluma taşınması gerektiğini göstermektedir.

Kur'an'da batılla mücadelede Hz. Muhammed'in teşkilatlanma ve lider kadro yetiştirme yöntemi, peygamberlik sürecinin Mekke döneminde başlayarak tamamına yayılan bir strateji olarak şekillenmiştir. Bu süreçte temel olarak tevhid inancı, sabır ve metanet, sosyal dayanışma, gizlilik ve stratejik örgütlenme gibi prensipler öne çıkmıştır. Kur'an-ı Kerim'in çeşitli ayetleri, bu sürecin nasıl yürütüldüğüne dair önemli ipuçları verir. Hz. Peygamber, Müslümanları eğiterek tevhid dininin esaslarını öğretmiş ve onları bir araya getirerek İslam toplumunun temellerini atmıştır. Bu süreçte "Daru'l-Erkam" gibi mekânlar kullanılmıştır. Kur'an'da, *"Sabah akşam Rablerine, O'nun rızasını dileyerek dua edenleri kovma…"*[960]

[958] el-İsra 17/81.

[959] Yusuf 12/108.

[960] el-En'am, 6/52.

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهٗ ayetiyle müminlerin teşkilatlanmak suretiyle bir arada tutulmasının önemi vurgulanmıştır. Bu ayette, sabah akşam Rablerine, sırf O'nun rızasını dileyerek dua eden müminlerin, Hz. Peygamber tarafından asla kovulmaması gerektiği vurgulanır. Bu ayetin nüzul sebebi olarak, bazı müşrik liderlerin, Hz. Peygamber'den fakir ve kimsesiz müminleri yanından uzaklaştırmasını talep etmeleri gösterilir. Bu talep üzerine inen ayet, müminlerin değerinin, sosyal statülerine göre değil, samimiyetlerine ve Allah'a bağlılıklarına göre değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Burada, bu durumun Hz. Nuh kavminin talepleriyle benzerlik arz ettiği görülmektedir.

Taberi, ayetin iniş sebebini anlatırken müşriklerin teklifi üzerinde Hz. Peygamber'in bir an düşündüğünü ancak Allah'ın hemen bu teklifi reddettiğini ifade eder. Ayrıca Taberi, İslam'ın sosyal adalet anlayışını belirleyen en önemli ayetlerden biri olduğunu söyler.[961]

Razi'ye göre bu ayette, sabah akşam Rablerine sırf O'nun rızasını dileyerek dua edip niyazda bulunan iman edenlerin Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından asla kovulmaması gerektiği vurgulanır. O, bu ayetin tefsirinde, Allah katında üstünlüğün takva ile ölçüldüğünü ve müminlerin sosyal statülerine bakılmaksızın eşit olduklarını belirtir.[962]

Elmalılı Muhammed Hamdi'nin tefsirinde, bu ayette, sabah akşam Rablerine sırf O'nun rızasını dileyerek dua eden müminlerin, Hz. Peygamber tarafından asla kovulmaması gerektiği vurgulandığı ifade edilir. Ayrıca Elmalılı, Allah katında üstünlüğün takva ile ölçüldüğünü ve müminlerin sosyal statülerine bakılmaksızın eşit olduklarını belirtir.[963]

Bu ayetle (En'am 52) ilgili müfessirlerin yorumları, söz konusu yöntemle ilgili ayetin, adalet, eşitlik ve takva anlayışına yaptığı vurgunun önemini göstermektedir. Ayette Allah'ın, sosyal statüleri zayıf olsa da bu kişilerin dualarını ve ibadetlerini önemsediği açıkça görülmektedir. Bu, Allah'ın takva esasına dayalı bir toplumsal düzen kurmak istediğini gösterir. Böyle olunca, bu amaçla teşkilatlanma ve lider kadro yetiştirme çalışması yapan Hz. Peygamber'in, bunun aksine hareket etmesi düşünülemezdi.

---

[961] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 8/48-50.

[962] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 13/194-196.

[963] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/2002-2003.

Teşkilatlanma ve lider kadro yetiştirme kapsamında Hz. Muhammed, ilk olarak müminlerin inançlarını sağlamlaştırmak ve onları batıl inançlardan uzaklaştırmak için yoğun bir bilinçlendirme süreci yürüttü. Kur'an, bu aşamada tevhid inancını benimsemelerini,[964] sabırlı olmalarını,[965] tebliğ ve davette bulunmalarını,[966] öğrenmeye ve bilgilenmeye önem vermelerini[967] öğütledi. Hz. Peygamber'in öncülüğünde, özellikle "Daru'l-Erkam" olarak bilinen evde yapılan eğitimler, müminlerin ilk teşkilatlanma ve bilinçlenme sürecinde çok önemli bir rol oynamıştır.

Siyer kaynaklarının verdiği bilgiye göre, Mekke'de İslam'ı kabul edenler büyük baskı ve zulüm görmüştür.[968] Bu nedenle Kur'an rehberliğinde teşkilatlanma ve lider kadro yetiştirme yöntemi gereği Hz. Muhammed, onlara sabırlı olmalarını,[969] direnç göstermelerini,[970] Allah'a tevekkül etmelerini[971] öğütleyerek öğretmiştir. Böylece bu dönemde sabır ve iman imtihanını zor şartlarda yaşayan ashabını daha da manen güçlendirmiş oldu. Bu çalışmalarla Hz. Peygamber (s.a.v.), İslam toplumunun temelini Mekke'de inşa ederek oluşturmuştur. Bu bağlamda o, İslam toplumunun temellerini sağlamlaştırmak için gizlilik, birebir eğitim, manevi güçlendirme ve stratejik örgütlenme gibi unsurlara dayanıyordu. Bu süreçte özellikle dar bir çekirdek kadronun yetiştirilmesi, İslam'ın yayılması ve güçlü bir topluluk oluşturulması açısından kritik bir rol oynadı.

Bu dönemde Hz. Muhammed, ilk başta birebir eğitim modeliyle ilk Müslümanları bilinçlendirdi. "Daru'l-Erkam" adı verilen ev, bu süreçte bir teşkilatlanma, eğitim ve lider yetiştirme merkezi olarak kullanıldı. Bu merkezde, inanç esasları öğretilerek tevhid bilinci, gizlilik ve stratejik hareket etme prensipleri işlenerek güçlendirildi.

---

[964] el-İhlas 112/1-4.

[965] el-Asr 103/1-3.

[966] el-Müzemmil 73/1-5.

[967] el-Alak 96/1-5.

[968] İbn Hişam, *Sire,* 1/291; İhsan Süreyya Sırma, *İslami Tebliğin Mekke Dönemi ve İşkence.* İstanbul: Beyan Yayınları, 1998, 60.

[969] el-Bakara 2/153.

[970] Al-i İmran 3/200.

[971] et-Tevbe 9751.

Bununla birlikte düşünce ve ahlak eğitimi ile sağlam bir karakter oluşturularak lider adaylarının sabır ve metanet eğitimi verildi. Bu süreçte yetişen ilk liderlerden bazıları: Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Mus'ab bin Umeyr, Zübeyr bin Avvam, Abdurrahman bin Avf gibi isimlerdir.[972] Hz. Peygamber'in Mekke döneminde uyguladığı bu yöntem, İslam'ın farklı alanlarda etkili bireyler yetiştirmesine yardımcı oldu.

Hz. Muhammed, yukarıda adı geçen lider kadroya mensup adaylarını birebir eğiterek onların güçlü yönlerini ortaya çıkarmıştır. Kimilerini diplomatik görevler için, kimilerini öğretmen olarak, kimilerini ise toplumu yönetecek, savunacak lider ve komutan olarak yetiştirdi. Hz. Peygamber, davetin ilk gününden itibaren batıla karşı teşkilatlanarak lider kadro yetiştirme yöntemi kapsamında eğitim faaliyetlerine hususi bir önem verermek suretiyle kendisini muallim olarak tarif etmiştir.[973] O, başöğretmen sıfatıyla İslam toplumunun eğitimci, komutan ve idarecilerini yetiştirmiştir. Bilahare Medine'ye öğretmen ve davetçi olarak gönderilen bu kadronun en önemli şahsiyetlerinden biri olan Mus'ab b. Umeyr'i örnek göstermek mümkündür. Zira Kur'an, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tebliğ ve davet görevinin bie eğitim işi olduğunu açıklamaktadır.[974] Hz. Muhammed'in özel eğitiminden geçmiş yetenekli sahabe Hz. Mus'ab, Medine'deki görevinde büyük başarılar göstermiş ve bir yıl gibi kısa bir süre zarfında Medine'nin kapılarını Müslüman Muhacirlere açmıştır.

Sonuç olarak, teşkilatlanma ve lider kadro yetiştirme, Mekke döneminde İslam davasının kökleşmesini sağlamış, Medine'de devletin kurulmasının da temelini oluşturmuştur. Onun bu yöntemi, günümüz müminlerine de davayı eğitilmiş sağlam ve birbirine kenetlenmiş bir kadro ile yürütmenin önemini göstermektedir.[975] Konuyu anlatan bu ayet, müminlerin teşkilatlanarak sağlam ve sarsılmaz bir yapı halinde hareket etmesinin batıla karşı mücadeledeki önemini ortaya koymaktadır.

---

[972] İbn Kesir, *es-Siyretü'n-Nebeviyye.* Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1976, 470-472.

[973] İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kezvini. *Sünen İbn Mace*. Thk. Muhammed Fuad Abdulbaki. Beyrut: Matbaatu İhyau'l-Kutub el-Arabiyye, 1865, *Mukaddime*, 17.

[974] Bkz., el-Bakara 2/129.

[975] Saff 61/4.

Mekke döneminde batılla mücadelede Hz. Muhammed'in teşkilatlanma ve lider kadro yetiştirme yöntemi, seçici eğitim, birebir yönlendirme, manevi güçlendirme, gizli teşkilatlanma ve hitabet eğitimi gibi unsurları içeren stratejik bir modeldi. Bu süreçte yetişen çekirdek kadro, ilerleyen yıllarda Medine İslam Devleti'ni kurarak İslam'ın tüm dünyaya yayılmasını sağladı.

4.5.1.6. Haktan Taviz Vermeden Mücâdele

Hz. Peygamber (s.a.v.), Mekkeli müşriklerin baskılarına, tehditlerine ve cazip tekliflerine rağmen tevhid davasından hiçbir taviz vermemiştir. Onlar mal, makam ve iktidr teklif etseler de Hz. Muhammed sadece Allah'ın vahyine bağlı kalmıştır. Kur'an bu gerçeği *"Sizin dininiz size, benim dinim banadır."* şeklinde anlatmaktadır.[976] Bu ayet, haktan taviz vermemenin Hz. Peygamber'in en temel mücadele yöntemi olduğunu ortaya koymaktadır.

Diğer bir ifadeyle Kur'an'da Hz. Peygamber'in müşriklerin tekliflerini reddetme yöntemi, peygamberlik misyonunun temel prensipleri doğrultusunda şekillenmiştir. Hz. Peygamber, Mekke müşriklerinin sunduğu uzlaşma tekliflerine ve İslam'ın özünden taviz vermeye yönelik baskılara karşı kesin ve kararlı bir tutum sergilemiştir. Bu süreçte Kur'an, Hz. Muhammed'e nasıl hareket etmesi gerektiğini bildiren birçok emir ve uyarı içermektedir. Mekke müşrikleri, Hz. Peygamber'i İslam'dan vazgeçirmek veya kendi inanç sistemleriyle uzlaştırmak amacıyla çeşitli tekliflerde bulunmuşlardır. Ancak o, bu tekliflerin tamamını şartsız bir şekilde reddetmiştir.

Müşrikler, İslam'ın kendi dinleriyle uzlaştırmayı teklif ettiler. Örneğin, müminlerin bir yıl putlara tapmalarını, bir yıl da kendi dinlerine ibadet etmeleri gibi tekliflerde bulundular. Onların bu teklifleri, Kafirun Suresi ile kesin bir şekilde reddedildi. *"De ki: Ey kafirler! Ben sizin taptıklarınıza tapmam. Siz de benim taptığıma tapmazsınız…"*[977]

Bu surede yer alan ayetlerle Hz. Muhammed, tevhid inancından asla taviz vermemesi gerektiği yönünde net bir mesaj almıştır.

---

[976] el-Kafirun 109/6.

[977] el-Kafirun 109/1-6.

Kafirun Suresi, Hz. Muhammed'in müşriklerin İslam'ı putperestlikle uzlaştırma tekliflerini kesin bir şekilde reddettiği önemli surelerden biridir. Klasik müfessirler, bu surenin tevhid inancını koruma, inançta tavizsiz duruş sergileme ve müşriklerle dinî anlamda uzlaşmaya yanaşmama konularındaki önemini vurgulamışlardır. Taberi'ye göre, bu surenin iniş sebebi, Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'e, bir yıl onların ilahlarına ibadet etmesi, bir yıl da onların İslam'a girmesi şeklinde bir uzlaşma teklif etmeleri olmuştur. Bu teklif, Allah tarafından kesin bir şekilde reddedilmiş ve Müslümanların inanç konusunda hiçbir taviz veremeyeceği açıkça belirtilmiştir. Taberi, "Sizin dininiz size, benim dinim bana"[978] ayetini, İslam ile putperestliğin asla bağdaşamayacağı şeklinde yorumlamaktadır.[979]

Diğer klasik müfessirler de Hz. Peygamber'in batılla mücadelesinde uyguladığı, yapılan teklifleri reddederek tavizsiz bir duruş sergileme yöntemini ortaya koyan sure ile ilgili değişik yorumlar yapmaktadırlar. Onların açıklamaları özetle şöyledir:

Razi, yöntemi anlatan surenin inanç özgürlüğünü vurguladığını ve müşriklerin tevhidi asla kabul edemeyeceklerini ifade ettiğini söyler.[980] Zemahşeri, konu ile ilgili suredeki cümlelerin tekrarlanmasının kesin bir reddi ve İslam'ın net tavrını gösterdiğini açıklar.[981] İbn Atiye, yöntemle ilgili ayetlerin yer aldığı surenin, inançta taviz vermeden barışçıl bir ayrılığı da simgelediğini vurgular.[982] İbn Kesir ise surenin müşriklere kesin bir uyarı niteliğinde olduğunu ve İslam'ın tevhid inancını tavizsiz bir şekilde koruduğunu belirtir.[983]

Genel olarak, yapılan teklifler karşısında tavizsiz duruş yöntemi ile ilgili örnek delil olarak gösterdiğimiz bu sure, Müslümanların inançta kararlılığını, tevhid inancının korunmasını ve müşriklerle din konusunda hiçbir uzlaşmanın mümkün olmadığını kesin bir şekilde ortaya koymaktadır.

---

[978] el-Kafirun 109/1-6.

[979] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 30/213-214.

[980] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 32/142-144.

[981] Zemahşeri, *el-Keşşaf,* 508.

[982] İbn Atiye, *el-Muharrerü'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz,* 5/312-313.

[983] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim,* 8/526.

Hz. Muhammed (s.a.v.), dinler arası uzlaşma ile ilgili müşriklerin batıl tekliflerine hiç ilgi göstermeyince bu sefer amcası Ebu Talib'i aracı yapmak istediler. Amcası vasıtasıyla o, müşriklere "Güneşi sağ elime, Ayı sol elime verseniz yine de davamdan vazgeçmem." diyerek karşılık vermiştir.[984] Belki dininden vazgeçer diye başlarına reis olmasını bile teklif etmişlerdi ancak Hz. Muhammed, davasından asla vazgeçmeyeceğini belirterek bu tekliflerini de reddetmiştir.[985]

Müşrikler başlarında Velid bin Muğire ve As bin Vail olmak üzere Hz. Muhammed'e Mekke'nin en zengin insanı olma, yönetimi ele geçirme veya en güzel kadınlarla evlenme gibi tekliflerde bulunmuşlardır.[986] Ancak Kur'an'da bu tür tekliflerin de açıkça reddedildiği görülür. Neredeyse onlar, sana vahyettiğimiz şeyden başkasını uydurman için seni fitneye düşüreceklerdi."[987] Ayetle yapılan bu uyarıyla batıl teklifleri de reddedilmiştir. Hz. Muhammed, peygamberlik misyonunu dünyevi çıkarlar için kullanmayı kabul etmediğinden bu tür teklifleri dikkate almamıştır.

Hz. Muhammed, baskılarla kendisine yapılan teklifleri bazı prensipler ve yollar kullanarak reddetmiştir. Bunları şu şekilde aktarmak mümkündür:

1. Kur'an-ı Kerim'i delil göstererek reddetmesi:

Hz. Muhammed, müşriklere kendi şahsi görüşlerini değil, Kur'an'ın emirlerini gerekçe göstererek onların tekliflerini reddetmiştir. Örneğin, Ben size, Allah'ın hazineleri yanımdadır, gaybı biliyorum, meleğim de demiyorum, ben ancak bana vahiy edilene uyuyorum.[988] demesi gibi. Böylece o, kendisine vahiy edilenlerin çıkmayacağını ve kişisel çıkarlar için dinî kuralları değiştiremeyeceğini vurgulamıştır.

2. Sabır ve direnç göstererek reddetmesi:

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e müşriklerin baskılarına sabırla karşılık vermesi öğütlenmiştir. "Rabbinin hükmüne sabret"[989] ayetinde olduğu gibi. Bu, her türlü

[984]el-Hudremi, *Hedaiku'l-Envar ve Metaliu'l-Esrar fi Siyreti'n-Nebiyyi'l-Muhtar,* 177-178.

[985] İbn Hişam, *Siretü'n-Nebeviyye,* 1/20.

[986] el-Buti, *Fıkhu's-Siyre*, 123.

[987] el-İsra 17/73.

[988] el-En'am 6/50.

[989] el-Kalem 68/48.

baskıya karşı dik durması ve İslam davasından geri adım atmaması gerektiğini göstermektedir.

3. Karşı tarafı mantık ile ikna ederek reddetmesi:

Hz. Muhammed, müşrikleri ikna etmek için Kur'an'daki delilleri ve mantıklı açıklamaları kullanmıştır: *"De ki: Eğer Allah dileseydi, ben bunu size okuyamazdım ve Allah da size bunu bildirmezdi."*[990] Burada, peygamberlik iddiasının bir menfaat üzerine değil, tamamen ilahi bir emir ve seçim doğrultusunda olduğunu vurgulamıştır.

Hz. Peygamber'in müşriklerin baskıları karşısında bazen üzüldüğü ve zorlandığı görülmektedir. Ancak Allah, *"Onların sözleri seni üzmesin. Çünkü izzet bütünüyle Allah'ındır."*[991] buyurarak ona cesaret ve moral ve destek vermiştir. Bunun yanında Allah, Hz. Muhammed'in hak üzere olduğunu beyan[992] ederek doğruluğunu bizzat teyit etmiştir.

Sonuç itibarıyla, batıl karşısında en etkili mücadele yöntemi, tavizsiz bir şekilde hakikate bağlı kalmaktır. Hz. Peygamber, baskılara boyun eğmeyerek müminlere hak yolda sebatın önemini göstermiştir. O, kendisine verilen ilahi emre uyarak vahyedilene sımsıkı sarılmıştır.[993] Onun vahye sımsıkı sarılması, batıla karşı mücadelede tavizsiz bir şekilde hakka bağlı kalmanın en güvenilir yöntem olduğunu ve onun peygamberliğinin hak olduğunu göstermektedir. Batılla mücadelede, yapılan teklifleri reddetme yöntemiyle Hz. Muhammed, müşriklerin tekliflerine karşı tavizsiz bir tutum ve duruş sergilemiştir. Onun bu tutum ve duruşu neticesinde inançta taviz vermemiş; İslam'ı putperestlikle uzlaştırma tekliflerini, zenginlik ve makam tekliflerini kabul etmemiş; peygamberliği dünyevi bir kazanç aracı olarak görmemiştir. Fakir ve kimsesiz müminleri dışlamayı reddetmiş, sosyal statü farkı gözetmeden herkese eşit muamele etmiştir. Kur'an'ı delil göstererek ve sabırla karşılık vermiş, müşriklerin baskılarına karşı direnmiştir. Kur'an, Hz. Muhammed'in bu konudaki kararlığını sürekli olarak vurgulamış ve onun müşriklerin baskıları karşısında tevhid inancını

[990] Yunus 10/16.

[991] Yunus 10/65.

[992] en-Neml 16/79.

[993] ez.Zuhruf 43/43.

güçlü bir şekilde desteklenmesini sağlamıştır. Bu durum, onun bu yönteminde de başarılı olmasına yol açmıştır.

4.5.1.7. Bâtıl Ehlinin Baskılarına Karşı Farklı Çözümler Üretme (Habeşistan'a Hicret)

İslam'ın ilk döneminde Mekke'de baskı ve zulüm altında kalan Müslüman topluluk için Kur'an, meşru ve haklı nedenlerle göç etmeyi (hicret etmeyi) bir çözüm yolu olarak kabul eder; böylece inananlar baskıdan uzaklaşarak dinlerini koruyabilecekleri güvenli mekanlar bulurlar. Kur'an bununla ilgili olarak açıkça şöyle der: *"Kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde birçok barınak ve genişlik bulur."*[994] Bu ayet, açık bir şekilde hicreti genel bir ilke olarak onaylar.

Hz. Muhammed'in İslam'ı yayma sürecinde müşriklerin baskılarına karşı çözüm olarak uyguladığı stratejik yöntemlerden biri de bazı Müslümanları Habeşistan'a hicret ettirmesidir. Habeşistan hicreti, İslam tarihinde ilk hicret olup Hz. Muhammed'in, zulüm ve baskılar karşısında müminleri koruma, İslam'ı yaşatmak ve uzun vadeli bir mücadele yürütme stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilir. Bu stratejik yöntem, Mekke'deki ilk Müslümanların güvenliğini sağlamak ve İslam'ın farklı coğrafyalarda yayılmasını temin etmek amacıyla uygulanmıştır. Allah Kur'an-ı Kerim'de, "… *Allah'ın arzı geniş dğil miydi? Hicret etseydiniz ya!"*[995] ifadesiyle batılla mücadelede bir yöntem olan hicretin önemini vurgular.

Taberi, bu yöntemle ilgili ayette bahsedilen "kendilerine zulmedenler" ifadesini, hicret etme imkânına sahip oldukları halde bunu yapmayarak müşrikler arasında kalmaya devam eden ve böylece kendilerine zulmeden kimseler olarak açıklar. O, bu ayetin, hicret etme imkânı olup da bunu yapmayan ve dinlerini tehlikeye atan Müslümanlar hakkında indiğini belirtir. Bu kişiler, Mekke'de müşrikler arasında kalmaya devam etmiş ve böylece kendilerine zulmetmişlerdir. Bu nedenle, melekler tarafından kınanmışlar ve cehennemle cezalandırılacakları bildirilmiştir.[996]

---

[994] En-Nisa 4/100.

[995] en-Nisa 4/97.

[996] Taberi, *Camiu'l-Beyan*, 4/216.

Hz. Muhammed'in açıktan daveti ile birlikte İslam'ın yayılmaya başlamasında sonra Mekke'de Müslümanlara yönelik baskılar ve işkenceler giderek artmıştır. Özellikle fakir, köle veya kimsesiz Müslümanlar, müşriklerden ağır işkenceler görmüştür. Bu baskılardan dolayı Hz. Muhammed, sosyal statüsü zayıf durumda olan Müslümanlara yönelik baskılara karşı çözüm amaçlı Habeşistan'a hicret etmelerini tavsiye etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Habeşistan'a gidiniz. Habeş kralının yanında hiç kimse zulme uğramaz. Orası, doğruluk yurdudur. Allah, sizi belki orada ferahlığa kavuşturur.[997] Hz. Muhammed'in batılla mücadelesine baktığımızda özelde baskı ve işkenceye maruz kalan, genelde ise tüm müminlere yönelik olarak inmiş olan *"Müminlere kol kanat ger"*[998] şeklindeki ayetin icabı olarak ashabı üzerindeki baskılara çözüm bulmak amacıyla onlar için Habeşistan'da bir yurt temin etme gayreti içerisine girmiş vesile olmuştur.tir. Dünyanın en eski yerleşim bölgelerinden biri olan Habeşistan'a hicret, uygulanan bu stratejik yöntem ile Afrika kıtasının İslam diniyle ilk tanışmasına

Baskılara karşı çözüm için bir yöntem olan bu hicret iki aşamada gerçekleşmiştir. İlk hicret (615 M) 12 erkek ve 4 kadından oluşuyordu. Bu grubun başlarında Hz. Osman ve eşi Hz. Muhammed'in kızı Rukiyye vardı.[999] Habeşistan kralı, Müslümanları kabul edip onlara iyi davrandı. Daha sonra müşriklerin baskısının artması üzerine ikinci hicret (616 M) gerçekleşmiştir. Bu sefer 83 erkek ve 18 kadın olmak üzere toplam 101 kişilik daha büyük bir grup Habeşistan'a hicret etti.[1000] Bu grubun başında kafile başkanı olarak Cafer bin Ebi Talib vardı. Kral bu kafileyi de iyi ve anlayışla karşıladı.

Hz. Muhammed'in batılla mücadelesinde, baskılara karşı çözüm için Habeşistan'ı stratejik bir yurt olarak seçmesinin yanında oraya yapılan hicreti yönetme yöntemleri oldukça dikkat çekicidir. Şöyle ki Habeşistan, Mekke'ye yakın ama müşriklerin etkisinin ulaşamayacağı bir yerdi ve bu ülkenin Hristiyan olan hükümdarı Necaşi adil bir kraldı ve zulme karşıydı. Hz. Peygamber, Cafer bin Ebi Talib'i Müslümanların lideri olarak tayin etmişti. Bu lider, Müslümanları iyi yönetti ve diplomatik becerisiyle Habeşistan'da İslam'ın korunmasını sağladı. Mekkeli müşrikler, Müslümanların

---

[997] İbn-i Sa'd, Muhammed. *et-Tabakatü'l-Kübra.* Beyrut: Daru Sadır, 1978, 1/203-204.

Kol kanat ger"[998] el-Hicr /88.

[999] el-Buti, *Fıkhu's-Siyre,* 137.

[1000] İbn Hişam, *es-Sire,* 1/330.

iadesini sağlayıp geri almak için Habeşistan'a elçiler gönderdiler. Ancak Necaşi, Müslümanları geri vermeyi reddetti ve onları korumasına aldı. Hükümdar'ın bu kararında Cafer bin Ebi Talib'in ona hitaben yaptığı şu konuşma etkili olmuştur: "Biz cahiliye toplumunda yaşayan bir kavimdik. Allah bize peygamber gönderdi. Bizleri zulümden, adaletsizlikten kurtardı. Peygambere inandık diye müşrikler bize zulmetti, bu yüzden size sığındık." Buna karşılık, Mekkeli müşrikler, kralı ikna etmek için Müslümanların Hz. İsa'ya inanmadığını söylediler.[1001] Ancak Cafer bin Ebi Talib, Meryem Suresi'ndeki ayetleri[1002] okuyarak Hz. İsa'ya inandıklarını ispatladı ve müşriklerin yalanlarını çürüttü. Bunun üzerine Necaşi, Müslümanlara sahip çıktı ve müşriklerin elçilerini geri gönderdi.

Hz. Muhammed'in uyguladığı baskılara karşı çözüm yöntemi sayesinde Müslümanların güvenliği sağlanarak zulme uğramaları önlenmiş oldu. Bunun yanında İslam, Arap Yarımadası dışına yayılmaya başladı. Habeşistan'a sığınan iade edilmemesi, Mekkeli müşrikleri zor durumda bıraktı. Zira bu olay, Mekke'deki baskıyı azaltan bir diplomatik zafer oldu. Ayrıca Habeşistan hicreti, daha sonra Medine'ye yapılan büyük hicret için bir model oldu.

Netice olarak, Kur'an, baskı altındaki müminlere hicret gibi "farklı, pratik çözümler" üretmenin meşru ve mübeşşir (müjde verici) bir yol olduğunu bildirir; Allah, zulüm nedeniyle hicret edenleri hem dünyada makul bir yerle mükafatlandıracağını hem de ahirette daha büyük bir mükafatın kendilerini beklediğini bildirir.[1003] Bu bağlamda baskılara karşı çözüm amaçlı yapılan Habeşistan hicreti, Hz. Muhammed'in İslam'ı koruma ve yayma konusundaki stratejik dehasını gösteren önemli bir olaydır. Mekke'deki baskılara karşı bir alternatif oluşturulmuş, Müslümanlar güvenli bir bölgeye yerleştirilmiş ve diplomatik yollarla İslam'ın yaşatılması sağlanmıştır. Hz. Peygamber'in bu yöntemi, Müslümanların zor zamanlarda hicret etmelerinin ve güvenli bölgeler aramalarının bir modelini oluşturmuş, daha sonra Medine'ye yapılan hicretin de temelini atmıştır.

[1001] el-Buti, *Fıkhu's-Siyre*, 138-139.

[1002] Meryem 19/27.

[1003] en-Nahl 16/41.

4.5.1.8. Sabır ve Sebat Gösterme

Hz. Muhammed'in Mekke dönemindeki batılla mücadele yöntemlerinden biri de, sabır ve sebat göstermektir. Mekke döneminde Müslümanlar ağır işkencelere, alaylara ve boykotlara maruz kalmışlardı. Hz. Peygamber ise davasında asla geri adım atmamış, müminlere sabır ve sebatı tavsiye etmiştir. Bu tutum, Kur'an'da da açıkça vurgulanır.[1004] Bu ayet, Mekke döneminde sabır ve sebatın batılla mücadelenin en önemli yöntemlerinden biri olduğunu göstermektedir.

Kur'an-ı Kerim'de, batılla mücadelesinde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sabır ve sebat gösterme yöntemiyle ilgili tutumu, peygamberlik sürecinde yaşadığı zorluklar ve Allah'ın ona yönelik emirleri çerçevesinde ele alınabilir. Kur'an'da, Hz. Muhammed'e, peygamberliği sürecindeki zorluklar karşısında sabırlı olmasını birçok ayette emretmiştir. Mekke döneminde Müslümanlar çeşitli baskı ve zulümlere maruz kalmışlardır. Hz. Muhammed, bu zorluklar karşısında sabırlı olmayı ve Allah'a güvenmeyi öğütlemiştir. Nitekim Kur'an'da, *"Sen sabret; sabır göstermen de Allah'ın ihsanı sayesinde olacaktır. Onlardan dolayı üzülme, kurdukları tuzaklardan kaygı duyma."*[1005] ifadesi yer alır. وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ اِلَّا بِاللّٰهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِيْ ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُوْنَ

İlk dönem müfessirlerden Taberi, sabır ve sebat gösterme yöntemiyle ilgili bu ayeti tefsir ederken Allah'ın Peygamber (s.a.v.) Efendimize ve müminlere şu tavsiyelerde bulunduğunu belirtir: 1. Sabır gösterme: Hz. Peygamber'e, karşılaştığı zorluklar ve düşmanlıklar karşısında sabırlı olması emredilmiştir. Bu sabrın kaynağı ise Allah'ın yardımı ve inayetidir. 2. Üzüntüye kapılmama: İnkârcı müşriklerin iman etmemesi veya düşmanca tavırları nedeniyle üzülmemesi gerektiği vurgulanmıştır. 3. Tuzaklardan kaygı duymama: Düşmanların kurdukları hile ve tuzaklar karşısında telaşlanmaması ve sıkıntıya düşmemesi öğütlenmiştir. O, bu ayetin, müminlere Allah'a güvenmeleri, sabırlı olup sebat göstermeleri ve düşmanlarının planlarından endişe duymamaları gerektiğini hatırlattığını ifade eder.[1006]

Çağdaş müfessirlerden Elmalılı ise sabır ve sebat yöntemi ile ilgili ayeti tefsir ederken sabrın Allah'ın yardımıyla gerçekleşeceğini ve müminlerin karşılaştıkları zorluklar

[1004] en-Nahl 16/127.

[1005] en-Nahl 16/127.

[1006] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* 14/228.

karşısında metanetli olmalarının önemini vurgular. Ayrıca, kâfirlerin tuzaklarına karşı Allah'ın korumasının müminlerle birlikte olduğunu ifade eder.[1007]

Kur'an, sabır ve sebat yöntemi kapsamında Hz. Peygamber'e, peygamberlik sürecindeki zorluklar karşısında sabırlı olmasını birçok ayette emretmiştir. "O halde sabret! Çünkü Allah'ın vaadi gerçektir"[1008], "Ey Muhammed! Rabbinin hükmüne sabret, balık sahibi (Yunus) gibi olma!"[1009] ve "Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir."[1010] gibi ayetler bunlardan bazılarıdır. Bu ayetler, Hz. Muhammed'in karşılaştığı zorluk ve sıkıntılara sabırla yaklaşmasını öğütlemektedir.

Kur'an'da, sabır ve sebat yönteminde yer alan sebat kavramı, kişinin inançlarında, davasında ve amellerinde sağlam duruşunu ifade eder. Hz. Muhammed'in tebliğ sürecinde müşrikler tarafından maruz kaldığı baskılara rağmen sebat göstermesi en büyük örneklerdendir. Kur'an, ona ve onun şahsında müminlere sebat etmelerini ister: "Sana vahyedilen şeye sımsıkı sarıl! Şüphesiz sen doğru bir yol üzerindesin."[1011] ve *"Eğer biz seni sağlamlaştırmasaydık, neredeyse onlara birazcık meyledecektin."*[1012] Bu ayetlerde, Hz. Muhammed'in davasında kararlılıkla durması gerektiği, Allah'ın ona destek olduğu ve vahye sımsıkı sarılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Hz. Peygamber'in batılla mücadelesindeki sabır ve sebat yöntemi, şu prensiplerle kendini göstermiştir: 1. Zorluklara karşı metanetli olmak: Mekkeli müşriklerin baskılarına, ekonomik boykotlara, Taif'te taşlanmasına rağmen davasından vazgeçmemesi. 2. Hikmet ve güzel öğütle hareket etmek: İnsanlara karşı sabırlı bir şekilde öğüt vermesi, düşmanlarını bile yumuşak ve nazik bir dil ve güzel muamele ile kazanmaya çalışması. 3. Allah'a tevekkül etmek: Zorluklar karşısında kendini tamamen Allah'a teslim etmesi ve O'ndan yardım istemesi. 4. Namaz ve dua ile

[1007] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3546.

[1008] Gafir 40/55.

[1009] el-Kalem 68/48.

[1010] el-Bakara 2/153.

[1011] ez-Zuhruf 43+3.

[1012] el-İsra 17/74.

güçlenmek: Kur'an'da sabırla birlikte namaz da sıkça zikredilir.[1013] Hz. Peygamber de en zor zamanlarında namaz kılarak ve Allah'a dua ederek sebat göstermiştir.

Netice olarak, Hz. Peygamber ve ashabı, Mekke döneminde baskı ve zulümlere karşı sabırla direndiler; bu sabır onların imanını güçlendirdi ve davanın hâkim olacağını hazırladı. Onlara Kur'an'ın emrine uyara sabrettiler, sabırda yarıştılar ve birbirlerine kenetlendiler.[1014] Bu uygulama, sabır ve sebatın batıla karşı mücadelenin dayanağı olmuştur. Batılla mücadelesinde Hz. Peygamber'in sabır ve sebat yöntemi, tüm Müslümanlara örnek olacak niteliktedir. O, en sıkıntılı ve zor zamanlarda bile davasından vazgeçmemiş, sabırla ve kararlılıkla İslam'ı tebliğ etmiştir. Kur'an, Müslümanlara da aynı şekilde sabırlı olmayı, davalarında sebat göstermeyi, zorluklar ve engeller karşısında yılmamayı ve Allah'ın yardımına güvenmeyi öğütlemektedir.

4.5.1.9. Bâtılın Baskılarına Karşı Topluca Direniş Gösterme

Mekke döneminde müşrikler, Hz. Peygamber'i ve Müslümanları tehdit, işkence ve boykot gibi ağır baskılarla yıldırmaya çalıştılar. Ancak o hiçbir baskı karşısında hak davadan vazgeçmedi; direnişini iman, sabır ve ilahi desteğe dayanarak sürdürdü. Bu tutumu bizzat Allah istemiştir.[1015] Konuyu anlatan bu ayet, sosyal genel boykot dahil tüm baskılar karşısında toplu direnişin Allah'a dayanarak sürdürüleceğini göstermektedir. O, zalimce batıl adına uygulanan bu sosyal ambargoya karşı Allah için yapılan bu toplu direnişe peygamber sıfatıyla liderlik yapmaktaydı.

Hz. Muhammed, İslam'ı tebliğ ederken pek çok zorluk ve düşmanlıkla karşılaşmıştır. Mekke müşrikleri, İslam'ın yayılmasını engellemek için baskı, işkence, ekonomik ve sosyal boykot gibi yollar kullandı. Ancak Hz. Muhammed; sabır, metanet, stratejik planlama ve dayanışma gibi prensiplerle bu baskılarla mücadele etmiştir. Boykota karşı sabırla direniş yöntemi, Hz. Peygamber'in Mekke dönemindeki en önemli batılla mücadele yöntem ve taktiklerinden biri olmuştur. Hz. Muhammed ve sahabeleri, bu zorlu sürece karşı sabır ve metanet göstererek mücadelelerini devam ettirmişlerdir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de *"Yoksa siz,* sizden önce geçenlerin hali başınıza gelmeden

[1013] el-Bakara 2/45.

[1014] Al-i İmran 3/200.

[1015] el-Hicr 15/94-95.

cennete gireceğinizi mi sandınız?[1016] Ayetiyle bu tür zorluklara karşı sabır ve sebat göstermek önerilir.

Zemahşeri'ye göre, sabırla direniş yöntemi ile ilgili bu ayette Müslümanların cennete girmeden önce, kendilerinden önceki ümmetlerin karşılaştığı zorluklar gibi imtihanlarla karşılaşacakları vurgulanmaktadır. O, bu ayetin Müslümanlara sabır ve sebat etmeleri gerektiğini hatırlattığını belirtir.[1017]

Razi, yöntemle ilgili bu ayetin Müslümanlara sabrı öğütlediğini ve onların sıkıntılarla imtihan edileceğini vurguladığını belirtir.[1018] Onun bu yorumu, başta müşriklerin boykot uygulaması olmak üzere İslam tarihindeki birçok olayla da örtüşmektedir.

Mekke döneminde batılla mücadelede yaşanan en önemli ve zor olay, Mekke şirk devletinin Müslümanlara yönelik boykot uygulamasıdır. Mekke'nin önde gelen müşrikleri, İslam'ın yayılmasını durdurmak için 615-616 yıllarında Hz. Muhammed ve inananlara yönelik sert tedbirler almaya başladılar. Özellikle Hz. Hamza ve Hz. Ömer'in Müslüman olması Medkkeli müşrikleri daha da öfkelendirmiş oldu. Bu öfkeleriyle birlikte Ebu Cehil ve diğer müşrik liderlerin kararıyla, Mekke şirk devleti, Kureyş kabilesine mensup Müslümanları ve onları destekleyen Haşimoğlularını Mekke toplumundan dışlamaya ve katı bir boykot uygulamaya karar verdi. Peygamber ve sahabesi de buna karşılık sabırla direniş yöntemini uyguladılar.

Boykotun içeriği ile ilgili siyer kaynaklarının verdiği bilgilere göre, müşrikler, Müslümanlar ve onlara destek verenler için şu kuralları koydular:[1019]

a. Müslümanlarla hiçbir şekilde ticaret yapılmayacak. Bu madde ekonomik ablukayı kapsamaktadır.
b. Müslümanlara gıda ve su satılmayacak. Bu madde aç ve susuz bırakarak cezalandırma stratejisidir.
c. Müslümanlarla evlilik yapılmayacak, kız alınmayacak ve kız verilmeyecek. Bu madde bir sosyal tecrit uygulamasıdır.

[1016] el-Bakara 2/214.

[1017] Zemahşeri, *el-Keşşaf,* 1/304.

[1018] Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, 6/17.

[1019] el-Buti, *Fıkhu's-Siyre*, 130.

d. Müslümanlarla konuşulmayacak, toplumdan dışlanacaklar. Bu madde, tamamen dışlayıcı bir uygulama içermektedir.
e. Müslümanları destekleyenler de cezalandırılacak. Bu madde ise gelebilecek yardımların önünü kesmeyi hedeflemektedir.

Bu maddelerden oluşan boykot kararlarını belge halinde uygulamak üzere götürüp Ka'be'nin duvarına astılar.[1020]

Hz. Peygamber ve sahabesi, "Şi'b-i Ebî Tâlib" denilen bir vadide üç yıl boyunca (616-619) ağır şartlar altında yaşamak zorunda kaldı. Bu süreçte açlık, susuzluk ve yoksulluk had safhaya ulaştı ve bu sebeple ağaç kabukları ve ot yemek zorunda kaldılar. Hz. Peygamber'in onları sabırlı olmaya ve Allah'a dayanarak direnmeye teşvik etti ve onlar da dinlerinden dönmediler ve batıla karşı sabırla direnişe devam ettiler.

Hz. Muhammed ve beraberindeki inananlar, sabır ve sebatla direniş göstererek müşriklerin baskılarına boyun eğmediler. Kur'an-ı Kerim'de sabrın önemi vurgulandı: *"Ey iman edenler! Sabredin ve sebat gösterin."*[1021] Peygamber ve ona tabi olan inananları, zorbalığa ve baskıya karşı sabırla direndikçe müşriklerin otoritesi zayıflamaya başladı.

Batıla ve onun zulmüne karşı sabırla direniş yöntemi, mücadelenin temel dayanağıdır. Hz. Muhammed, İslam'ın yayılmasını engellemek isteyen müşriklerin baskılarına karşı sabır, metanet ve akılcı stratejilerle mücadele etti. Boykot yıllarında, inananlar en zor şartlar altında bile dinlerinden vazgeçmeyip peygamberlerini terk etmediler ve mücadele için sabırla direnmeye devam ettiler.

Hz. Peygamber'in ve sahabesinin batılla mücadelede uyguladığı sabırla direniş yöntemi zirve yapınca boykotun kırılma süreci başlamış oldu. Süreç, bazı müşriklerin vicdani rahatsızlık duymasıyla başladı. Mekke'nin ileri gelenlerinden Zühre Kabilesi'nden Hişam bin Amr, Müslümanların çektiği sıkıntılara dayanamayarak boykotu kaldırmak için harekete geçti. Önce Mut'im bin Adi, Cübeyr bin Mut'im, Zem'a bin Esved ve Ebu'l-Buhtiri bin Hişam gibi müşrikleri ikna etti. Bu kişiler, boykotun adaletsiz ve zalimce olduğunu düşünerek ona karşı çıkmaya karar verdiler

[1020] İbn İshak, *es-Siyretü'n-Nebeviyye,* 198.

[1021] Al-i İmran 3/200.

ve bu istikamette bir çalışma başlattılar.[1022] Bu sırada boykot kararının yazılı olduğu ve Ka'be'nin içine asılmış olan deri parçasından oluşan belge kurtlanmıştı. Hz. Muhammed, belgenin üzerindeki yazının silindiğini ve içinde sadece "Bismikellahümme" (Allah'ın adıyla) ifadesinin kaldığını vahiy yoluyla haber verdi.[1023] Müşrikler belgeyi kontrol edince gerçekten belgenin kurtlanarak yok olduğunu gördüler. Daha önce ikna edilen beş Mekkeli lider, "Darü'n-Nedve"de (Mekke'nin yönetim merkezi) toplanarak boykotun kaldırılmasını talep ettiler.

Netice olarak, Hz. Peygamber'in baskı ve boykotlara karşı toplu direnişi, İslam davasının sürekliliğini ve müminlerin moralini korudu. Onun tavizsiz dik duruşu, hak yolunda sabır, cesaret ve kararlılığın örneği olmuştur. Kur'an'da bu ilkenin vurgulandığı ayet,[1024] batılın baskılarına karşı direnişte en büyük gücün Kur'an'a bağlılık ve Allah'a güven olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yöntem sayesinde üç yıl sürdükten ve ağır etkiler bıraktıktan sonra boykot kaldırılmış oldu. Kaldırıldıktan sonra Müslümanlar Mekke'de serbest dolaşabildi. Boykotun kaldırılmasıyla ilgili bu olay, Allah'ın yardımıyla ve vicdan sahibi müşriklerin gayretiyle Müslümanların yaşadığı büyük bir zulmün sona erdiğini gösteren önemli tarihî bir gelişmedir.

4.5.1.10. Hz. Muhammed'in Mekke Dönemi Batılla Mücadele Yöntemlerinin Günümüze Yansıması

Hz. Muhammed (s.a.v.), Mekke döneminde batılla mücadelesinde sabır, hikmet ve tebliği merkeze almıştır. Zorluklara rağmen taviz vermemiş, davetini şiddet yerine örnek ahlak, güzel öğüt, hikmetli söz ve en güzel şekilde tartışma ile sürdürmüştür.[1025] Kur'an'ın ön gördüğü ve Hz. Peygamber'in batılla mücadele sürecinde uyguladığı bu yaklaşım, bugün de insanlara hak davayı ulaştırmada örnek ahlak, sabır, hikmet ve güzel üslubun önemini hatırlatmaktadır.

[1022] el-Buti, *Fıkhu's-Siyre*, 131.

[1023] İbn Hişam, *es-Sireretü'n-Nebeviyye*, 1/373.

[1024] ez-Zuhruf 43/43.

[1025] en-Nahl 16/125.

Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) batıl inançlara, zulme ve haksızlıklara karşı nasıl mücadele ettiğini ve hangi yöntemleri uyguladığını ayrıntılı bir şekilde anlatır. Onun mücadele yöntemleri, sadece sert bir reddiye veya mücadele değil; tebliğ, hikmet, sabır, diyalog ve tavizsiz duruş gibi çok boyutlu bir stratejiye dayanıyordu. Günümüzde de bireysel ve toplumsal hayatımızda, batılla mücadelede bu yöntemlerden önemli dersler çıkarabiliriz.

Batılla mücadelede en etkili yöntemlerden biri, hikmetle ve güzel öğütle insanları İslam'a çağırmaktır.[1026] Günümüzde hakikati savunurken nezaket, hikmet ve sabırla hareket etmek gerekir. Batıl olanı yok etmek için şiddet yerine, iyilik ve merhamet yolunu[1027] seçip uygulamak daha etkili olabilir.

Günümüzde hak ile batılın karıştığı birçok alan bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in yolunu takip eden bir Müslüman, her durumda ilahi rehberlikten ayrılmamak ve sapmamak için Kur'an ve sünnete sıkı sıkıya bağlı kalmalıdır.

Günümüzde Müslümanlar, dinlerinden ve değerlerinden ödün vermemeli ve İslam'ı modern dünya ile sentezleme adı altında tahrif etmemeli, seküler baskılara ve yozlaştırıcı fikirlere karşı tavizsiz, dik ve sağlam bir duruş sergilemelidir.

Hz. Muhammed (s.a.v.), cehaletle mücadelede eğitime büyük önem vermiştir. Mekke döneminde ilk vahiy "Oku"[1028] emriyle gelmiştir. Günümüz Müslümanı, bilenler sınıfında[1029] yer alarak manevi anlamda eğitim ve bilgi silahı ile donanarak batılla mücadele etmelidir.

Hz. Peygamber, her türlü baskıya rağmen sadece Allah'tan gelen vahye bağlı kalmış ve hiçbir dünyevi çıkar veya toplumsal beklentiye göre dinin esaslarını değiştirmemiştir.[1030] Günümüz Müslümanı da nefsine veya toplumun baskı ve yönlendirmelerine göre değil, Allah'ın emirlerine göre hareket etmelidir.

[1026] en-Nahl 16/125.

[1027] eş-Şuara 26/40.

[1028] el-Alak 96/1.

[1029] ez-Zumer 39/9.

[1030] en-Necm /3-4.

Mekkeli Müşrikler, Hz. Peygamber'e dini yumuşatması ve kendi inançlarıyla sentezlemesi için çeşitli teklifler sundular. Ancak o, bu teklifleri bütünüyle ve kesin dille reddetti.[1031] Günümüzdeki Müslümanlar, çağdaş batıl yanlılarından gelecek her türlü İslam karşıtı uzlaşma veya taviz koparma tekliflerine karşı samimi ve tavizsiz bir duruş sergilemelidir.

Hz. Peygamber'in batılla mücadelesinde vahye bağlı kalmak ve ilahi rehberliği ön planda tutmak önemli bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.[1032] Günümüzde bilim, medya, politika ve sosyal hayatın çeşitli alanlarında batıl düşünceler yaygınlaşmaktadır. Asrımızda Müslümanlar, sekülerleşme ve materyalizm gibi tehditlere karşı İslam'ın iki temel kaynağı olan Kur'an ve sünnete bağlı kalarak inançların, düşüncelerini ve mücadelelerini sağlam bir temel üzerine inşa etmelidir.

Netice olarak, Kur'an'da Hz. Muhammed'in Mekke döneminde batılla mücadelesi kararlılık, sabır, hikmet, eğitim ve ahlaki üstünlük gibi ilkeler üzerine kuruludur. Onun bu döneme ait mücadelesi, İslam davasının sadece güçle değil; iman, dirayet ve güzel ahlak ile korunabileceğini göstermektedir. Hz. Peygamber'in Mekke'deki batılla mücadeleye ait tavrı, günümüzde de Müslümanlara batıl, haksızlık ve zulüm karşısında sabırlı, ilkeli ve hikmetli bir duruş sergileme sorumluluğunu yükler. Nitekim Kur'an, hakka bağlı kalmanın eninde sonunda galip geleceğini haber vermektedir.[1033] Onun takip ederek uyguladığı yöntemler, günümüzde bireysel, toplumsal ve küresel düzeyde batıl inanç, düşünce ve sistemlerle mücadelede önemli örnekler ve dersler sunmaktadır.

4.5.2. Hz. Muhammed'in Medine Döneminde Batılla Mücadelede Uyguladığı Yöntemler

Hz. Peygamber'in Medine döneminde İslam toplumunu ve devletini inşa ederken batıl inançlar, ahlaki yozlaşma ve İslam'a yönelik tehditlerle mücadele yöntemleri stratejik,

[1031] el-Kafirun 109/1-6.

[1032] ez-Zuhruf 43/43.

[1033] el-Enfal 8/65-66; el-İsra 17/81.

çok yönlü ve siyasi eksenlidir. Bu dönemde diplomasi, eğitim, hukuk düzenlemeleri, gerektiğinde askerî savunma ve stratejileri gibi farklı yöntemleri kullanmıştır.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Medine dönemi, İslam toplumunun inşa sürecini ve batıla karşı mücadelede yeni stratejilerin uygulanmasını ifade etmektedir. Mekke döneminde daha çok sabır, tebliğ ve hikmete dayalı yöntemler öne çıkarken; Medine döneminde siyasi, toplumsal ve gerektiğinde askeri yöntemler devreye girmiştir. Kur'an, bu mücadele tarzını hem toplumsal düzenin tesisi hem de adaletin korunması bağlamında şekillendirmiştir.

Öncelikle, Medine'de Müslümanların kendi kimliklerini koruyabilmeleri için Allah'ın emriyle Kur'an'a sarılarak birlik olmaları gerektiği vurgulanmıştır.[1034] Bu ayet, batıl karşısında dağınıklığın zafiyet doğuracağını, birlik ve dayanışmanın ise hakkın güçlenmesine vesile olacağını ortaya koymaktadır.

Ayrıca, Kur'an, haksızlık ve saldırıya karşı gerektiğinde güç kullanarak mücadele etmenin meşru olduğu ifade edilmiştir.[1035] Bu ayet, Medine döneminde4 Müslümanların batıla karşı sadece savunmada değil, adalet merkezli aktif bir mücadelede de bulunmalarına imkân tanımaktadır.

Bununla birlikte Kur'an, batılla mücadelede arada kin ve düşmanlık olsa bile adalet ilkesinden sapmamayı da özellikle emretmiştir.[1036] Böylece Hz. Peygamber (s.a.v.), Medine'de hak ile batıl mücadelesini sadece güç mücadelesi değil, aynı zamanda ahlaki ve toplumsal bir inşa süreci olarak sürdürmüştür. Kur'an'a göre onun Medine döneminde uyguladığı başlıca yöntemler aşağıdaki başlıklar altında incelenebilir..

[1034] Al-i İmra 3/103.

[1035] el-Bakara 2/190.

[1036] el-Maide 5/8.

4.5.2.1. Hak Ehli Arasında Kardeşlik Bağlarını Pekiştirme

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Medine döneminde İslam toplumunu inşa ederken başvurduğu temel yöntemlerden biri, aralarına tefrika fitnesi girmesin diye hak ehli arasında kardeşlik bağlarını pekiştirerek güçlendirmek olmuştur. Muhacir ve Ensar arasındaki kardeşlik uygulaması, toplumsal birlik ve dayanışmayı tesis eden örnek bir model olarak öne çıkmaktadır. *"Müminler ancak kardeştirler."*[1037] Şeklindeki ilahi buyruk bu gerçeği vurgular. Bu ayet aynı zamanda, batılla mücadelede iç dayanışmanın ve kardeşlik bilincinin vazgeçilmez bir esas olduğunu ortaya koymaktadır.

Hz. Muhammed'in Mekke döneminde batılla mücadelede, batıl yanlısı düşman grubu tek idi. Fakat yeni Medine döneminde batıl yanlısı düşman grupların sayısı üçe ve hatta dörde çıkmıştır.[1038] Bu düşman grupları, önceki düşmanlıklarını devam ettiren Mekkeli müşrikler, beklenen peygamberin kendi soylarından gelmediği için kin ve kıskançlığa kapılan üç ayrı kabileden oluşan Medine Yahudileri[1039] ve Hz. Muhammed'in hicreti sebebiyle reis olma planı bozulan Abdullah İbn Ubey İbn Selül'ün başını çektip başkanlık yaptığı münafıklardan oluşmaktaydı.[1040] Bunlardan başka Medine'de sayıları az da olsa yaşayan daha sonra kaçıp Bizans'a sığınan Hristiyanlar da vardı.[1041] Bu yeni dönemde batıl taraftarı olan düşmanların sayısının artması hem batılla mücadele alanının genişlediğini hem de daha da yoğunlaştığını göstermektedir.

[1037] el-Hucurat 49/10.

[1038] Medine'de yaşayan üç ayrı Yahudi kabilesi bulunmaktaydı. Bunlar, Beni Kaynuka, Beni Nadir ve Beni Kurayza kabileleriydi. Bunlar; içlerinde besledikleri kin, nefret ve düşmanlıkları sebebiyle Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna dair bilgileri, kendi oğullarına dair bilgileri kadar kuvvetli olmasına rağmen ona inanmadılar. (el-En'am 6/ 20).

[1039] İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebi Abdillah Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyüb, *Zadu'l-Mead fi Huda Hayrı'l-İbad,* 1.bs.., Thk. Nebil b. Nassar es-Sindiy (Riyad: Daru'l-Alimu'l-Fevaid, 2018), 3/148.

[1040] İbn İshak, *es-Sire en-Nebeviyye,* 1/333.

[1041] Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 514-515.

Hz. Muhammed, bu durumu dikkate alarak Medine döneminde hem ihtimal dâhilinde olan fitneye karşı koruma amaçlı hem de İslam toplumunun oluşumunu sağlamak ve sağlamlaştırmak için uyguladığı ilk yöntemlerden biri, İslam toplumunun sağlam temel üzerine teşekkülü ve kardeşlik bağlarının pekiştirilmesidir. O, İslam toplumunun inşasında Kur'an'ın rehberliğinde hareket etmiş ve bu kapsamda bazı prensipleri uygulamaya koymuştur. Bir yöntem olarak bunların ilki hicretten sonra yeniden İslam kardeşliğinin tesis edilerek sağlamlaştırılmasıdır. Kur'an, Müslümanlar arasında kardeşliği ve birlikteliği teşvik eden birçok ayet içermektedir. Örneğin, Hucurat Suresi'nde yer alan ayette *"Müminler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını bulup düzeltin ve Allah'tan korkup sakının; umulur ki esirgenirsiniz."*[1042] buyrulmaktadır. اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ اِخْوَةٌ فَاَصْلِحُوا بَيْنَ اَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ Bu ayet, iman edenlerin kardeşlik bağıyla birbirlerine bağlı olduklarını ve aralarındaki vuku bulan anlaşmazlıkları çözmeleri gerektiğini vurgular.

Müfessir Razi'ye göre, İslam toplumunun teşekkülü ve kardeşlik yöntemi ile ilgili bu ayet, iman bağıyla birbirine bağlı olan müminlerin, aralarındaki anlaşmazlıkları gidermeleri ve Allah'a karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri gerektiğini ifade eder.[1043]

Çağdaş müfessir Elmalılı, Medine döneminin başlangıcında tesis edilen muhacir-ensar kardeşliğini İslam toplumunun bir modeli olarak görür. Ona göre bu kardeşlik, Müslümanlar arasında ırk, soy veya mal ayrımı olmadan sadece iman bağıyla kurulmuş örnek bir dayanışmadır. O, bu modelin, günümüz Müslümanları için de rehber olması gerektiğini ifade eder.[1044] Hz. Muhammed (s.a.v.), Medine'ye hicret ettikten sonra, İslam toplumunun teşekkülü ve kardeşlik yöntemi kapsamında Mekke'den hicret eden Muhacir Müslümanlar ile Medineli Ensar Müslümanlar arasında güçlü bir kardeşlik tesis etmiştir.[1045] Bu uygulama, her bir muhacirin bir ensar ile kardeş ilan edilmesi şeklinde gerçekleşmiş ve böylece sosyal ve ekonomik

---

[1042] el-Hucurat 49/10.

[1043] Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, 28/24.

[1044] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* 8/6217.

[1045] Munir Muhammed Gadban, *Muhtasar Fıkhu's-Sire Resulullah'ın Hayatı ve Daveti*, Çev. Ahmet Aydemir, Ravza Yayınları, İstanbul, 2015, s. 216.

dayanışma sağlanmıştır.[1046] Ensar, sahip oldukları malları ve imkânları muhacir kardeşleriyle paylaşmış, hatta hurmalıklarını onlarla birlikte işletmişlerdir.[1047] Bu uygulama, İslam toplumunun dayanışma ve yardımlaşma prensiplerinin en güzel örneklerindendir.

İslam toplumunun teşekkülü ve kardeşlik yöntemi gereği İslam toplumunun oluşum sürecinde muhacir ve ensar arasında güçlü bir kardeşlik bağı kurulmuştur. Bu kardeşlik bağı, Kur'an'da birçok ayette bizzat Allah tarafından övülmüştür. Bir ayette, Allah'ın onlardan razı olduğu, buna karşılık onlara içinden ırmaklar akan cennetler hazırlandığ[1048] anlatılmaktadır. Bu ayet, muhacir ve ensarın İslam toplumunun temel taşları olduğunu ve Allah katında yüksek bir mertebeye sahip olduklarını vurgular. Başka bir ayette, Allah'ın yardımının yurtlarından ve mallarından çıkarılmış bulunan fakir muhacirler için olduğu, Medine'yi önceden yurt edinmiş olan ensarın kendilerine hicret edenleri sevdikleri, onlara verdiklerinden dolayı içlerinde bir sıkıntı duymadıkları[1049] aktarılmaktadır. Bu ayette, Ensar'ın fedakârlığı ve Muhacirlerin Allah yolundaki mücadelesi anlatılmaktadır. Enfal Suresi'nde yer alan bir diğer ayette ise iman edip hicret edenlerin, Allah yolunda cihat edenlerin ve onları barındırıp yardım edenlerin hakiki mümin oldukları, onlar için bir bağışlanma ve bol rızık olduğu[1050] ifade edilir. Bu ayet, ensarın misafirperverliğini ve muhacirlerin İslam uğrunda yaptıkları fedakârlıklarını överek Allah katındaki değerlerini vurgular.

İslam toplumunun teşekkülü yöntemi bağlamında muhacir-ensar arasında oluşturulan bu kardeşlik bağı, sadece manevi bir bağ değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik yardımlaşmayı da içeren güçlü bir dayanışmaydı. Elmalı'nın da ifade ettiği gibi bu gerçek kardeşliktir ki kan bağı ile değil, iman ve takva ile olur. Elmalılı, Müslümanlar arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesi gerektiğini, çünkü Allah'ın rahmetinin ancak

[1046] Munir Muhammed Gadban, *Muhtasar Fıkhu's-Sire*, 217.

[1047] İbn Hişam, *es-Sire*, 1/504.

[1048] et-Tevbe 9/100.

[1049] el-Haşr 59/8-9.

[1050] el-Enfal 8/74.

birlik ve dayanışma içinde olanlara ulaşacağını belirtir. O, bu kardeşliğin sadece muhacir ve ensar arasında değil, tüm Müslümanlar için geçerli olduğunu söyler.[1051]

İslam toplumunun teşekkülü ve kardeşlik yöntemi ile ilgili canlı bir örnek vermek için bir sahabeyi dinlemek, konuyu kolay anlamamıza yardımcı olacaktır. Abdurrahman bin Avf: "Medine'ye geldiğimiz zaman Hz. Peygamber (s.a.v.) benimle Sa'd bin er-Rebi'i kardeş ilan etti."[1052] demiştir. Siyer kaynaklarında bu övülen kardeşlikle ilgili yer alan birçok örnek uygulamalar görmek mümkündür. Sahabe Abdurrahman bin Avf (r.a.), kardeş ilan edildiği Ensar'dan Said bin er-Rebi'nin (r.a.), "Malımın yarısı senindir." Teklifine teşekkür ederek ondan sadece pazar yerini göstermesini istemiş ve kendi kazancını sağlamak maksadıyla ticarete başlamıştır.[1053]

Sonuç olarak, Medine döneminde kardeşlik esaslı yöntem, İslam toplumunun hem siyasi hem de sosyal açıdan güçlenmesini sağlamıştır. Bu kardeşlik bağları, batıla karşı direncin ve hakka bağlılığın en güçlü dayanağı olmuştur. Öyle bir kardeşlikki bu, Kur'an, önceden Medine'yi yurt edinmiş olan Ensar'ın kendilerine hicret edenleri (Muhacirleri) sevdikleri ifade edilmiştir.[1054] Ayette, Ensar'ın Muhacirlere duyduğu fedakârlık ve sevgi övülmüş, İslam kardeşliğinin toplum inşasındaki merkezi rolü vurgulanmıştır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in Medine'de hayata geçirdiği bu yöntem, günümüzde de hak ehlinin birlik, dayanışma ve adalet ekseninde bütünleşmesi için önemli bir model sunmaktadır. Zira batılla mücadelesinde Hz. Muhammed (s.a.v.), İslam toplumunun teşekkülü ve kardeşlik yöntemini Kur'an rehberliğinde uygulamıştır. Kur'an-ı Kerim, Medine döneminde İslam toplumunun temeli atılırken oluşturulan Muhacir ve Ensar kardeşliğini büyük bir erdem olarak sunmuş ve onların fedakârlıklarını İslam toplumunun temel unsurlarından biri olarak göstermiştir. Nitekim bu kardeşlik, sosyal dayanışmayı güçlendirmiş ve batıl inançlara karşı büyük bir birlik oluşturmuştur. Bu kardeşlik, sadece maddi yardımlaşma değil, aynı zamanda sevgi, merhamet ve dayanışma esasına dayanıyordu. Bugün de İslam toplumunda

[1051] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* 6/4885-4887.

[1052] Buhari, Menakibu'l-Ensar, 63.

[1053] İbn Hişam, *Siretü'n-Nebi,* 2/280.

[1054] el-Haşr 59/9.

sosyal adalet ve yardımlaşmanın devamı için Muhacir-Ensar kardeşliği örnek alınmalıdır.

4.5.2.2. Hukuki Düzenlemelerle Batılı Durdurma

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Medine döneminde İslam toplumunu inşa sürecinde attığı en önemli adımlardan biri hukuki düzenlemeler olmuştur. Medine Vesikası başta olmak üzere toplumda farklı inanç ve kabilelerin bir arada yaşamasını sağlayan ilkeler, batılın yayılmasını engellemiş ve adalet merkezli toplumsal bir düzen kurmuştur. Kur'an, emanetlerin ehline verilmesini ve insanlar arasında adaletle hükmedilmesini emreder.[1055] Bu ayette özellikle hukuki düzenlemelerin adaletin bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Bu yaklaşım, onun batılı durdurma yönteminde hukuki meşruiyetin ve adaletin esas alındığını göstermektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), batılla mücadelesinde Medine'de yaşayan farklı inanç ve etnik grupların bir arada yaşadığı toplumsal düzeni sağlamak, hukuki bir çerçeve oluşturmak için "Medine Sözleşmesi"ni yapmak suretiyle, hukuki düzenlemeler kapsamında toplumda barış ve adaleti sağlamıştır. Bu sözleşme, farklı din mensuplarının bir arada yaşamasını düzenlemiş ve batıl inanç ve uygulamaların önüne geçmiştir. Kur'an'da, *"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun…"*[1056] يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلّٰهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ

Razi, Medine Sözleşmesi ve hukuki düzenleme yöntemiyle ilgili kaynak gösterdiğimiz bu ayetin, adaletin mutlak gerekliliğini vurguladığını belirtir. Ona göre insan nefsi, öfke ve kin sebebiyle adaletten sapmaya eğilimlidir. Dolayısıyla ayette, insanların düşmanlarına karşı bile adaletten sapmamaları gerektiği emredilmektedir. Razi, ayette geçen "Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun" ifadesi, şahitlikte tarafsız ve dürüst olunması gerektiğini ortaya koyar ve hakikatin gizlenmemesi ve çarpıtılmaması gerektiğini özellikle belirtir. Özetle o, bu ayeti

[1055] en-Nisa 4/58.

[1056] el-Mâide 5/8.

adaletin evrensel gerekliliğini, düşmanlığa rağmen adaletli olmanın önemini ve takva ile adalet arasındaki bağlantıyı vurgulayan bir şekilde tefsir etmiştir.[1057]

Hz. Peygamber, hicretin ardından Medine dönemine mahsus siyaset eksenli yöntemlerinden biri olan Medine Sözleşmesi ve hukuki düzenlemeler yöntemini uygulamak için Müslümanlarla gayrimüslimler arasında birlikte yaşama modelinin temelini atmak için Medine'nin demografik yapısını belirleyebilmek maksadıyla nüfus sayımı başta olmak birtakım siyasi ve hukuki çalışmalara başladı.[1058] Allah'tan aldığı vahiy ile yönlendirilen Hz. Muhammed (s.a.v.), toplumsal yaşam için bir gereklilik[1059] olan devlet işlerini düzenleme ve yürütme bilimi anlamına gelen siyaset[1060] düşüncesinden hareketle insanlığın barış içerisinde, birlikte ve beraber yaşaması anlamına gelen ortak gaye doğrultusunda Medine'de bir şehir devleti kurmayı arzuladığı gibi planladı. Plan gereği devlet, Kur'an'a göre eski adı Yesrib[1061] olan Medine'de kurulacaktı. Hukuki alanda Kur'an hükümlerinin uygulanmasını sağlamak için takip edilen bu yolda Hz. Muhammed'in üstlendiği rolü ve uyguladığı siyaset eksenli yöntemini dikkate almak gerekir. Zira o, Kur'an'ın en yetkili timsaliydi ve onun davranışlarında, benzeriolmayan bir dini normatiflik vardı.[1062] Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Asr-ı Saadet'te hukuki anlamda bazı uygulamaları bunu göstermektedir.

Ünlü ilim insanı İbn Haldun'un (ö.808/1406) da ifade ettiği gibi toplumsal yaşamı kaçınılmaz bir gereklilik[1063] olarak gören Hz. Muhammed, İslam toplumunda dinî ve siyasi düşüncenin bütünleşerek şekillenmesi maksadıyla Medine'deki Arap ve Yahudi

---

[1057] Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, 11/111-112.

[1058] Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 183.

[1059] Abdurrahman b. Muhammed İbn Haldun, *Mukaddime*, thk. Abdullah Muhammed Derviş (Şam: Dar Ya'rub, 2004), 1/79.

[1060] Türker Alkan, *Siyasal Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlık* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993), 315.

[1061] el-Ahzâb 33/13.

[1062] Fazlur Rahman. *İslam* Çev. Mehmet Dağ ve Mehmet Aydın. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016, 96-97.

[1063] İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed. *Mukaddime*. Thk. Abdullah Muhammed ed-Derviş. Şam: Dar Ya'rub, 2004, 1/137.

reislerini toplayarak, onlara Medine dışından bir düşman ordusu gelip Medine'deki bir kabileye saldırırsa o kabilenin yalnız kalmaması için müşterek savunma yapmayı teklif etti.[1064] Hz. Muhammed'in bu teklifi ilgiyle kabul edildi ve böylece koalisyon şeklinde Müslüman olanların ve olmayanların ittifakıyla "Medine Site Devleti" adında bir devlet kurulmuş old taşımaktadır.u.[1065] O, siyaset eksenli Medine Sözleşmesi ve hukuki düzenlemeler yöntemi gereği kurduğu bu devletin anayasasını sözleşme şeklinde yazdırdı ki, bu dünyada ilk yazılı anayasa olma özellüğini taşımaktadır.[1066]

Batılla mücadelesinin gereği olarak devlet kurmanın, sosyal hayatın bir icabı ve insanlar için doğal bir mecburiyet olduğunu çok iyi bilen Hz. Peygamber'in,[1067] batıla karşı büyük stratejik bir güç olma, sosyal hayatta fertler arası münasebetlerin düzen ve disiplin içerisinde yürütülmesi maksadıyla devletleşmeyi hicretle birlikte arzuladığı anlaşılıyor. Bu bağlamda Hz. Muhammed, Medine'yi harem (dokunulmaz) bölge ilan edip vatan topraklarının korunabilmesi adına devletinin hududunu belirlemek için kendisinin gösterdiği tepelere sınır taşları koydurtmak üzere Ka'b b. Malik'i görevlendirdi[1068] ve hudut sınırlarının belirlenmesinden sonra nüfus sayımı yaptırdı. Buna göre, Medine'de yapılan bu nüfus sayımı sadece Müslümanlar içindi ve savaşanların sayısı bin beş yüze ulaşmıştı.[1069] Bütün bu icraatlar siyasete ait icraatlardır ve siyaset, toplumun başını almak ve onların çıkarları doğrultusunda hareket etmek anlamına gelen idari bir terimdir; ülke liderliği, cezalandırılması gerekenleri cezalandırmak ve idam etmek, kamu düzenini sağlama süreci, uluslararası ilişkileri düzenleme bilimi gibi birçok anlam kazanmıştır.[1070] Başka bir tanımla siyaset, tüm insanların dünya ve ahirette kurtuluşlarına vesile olacak yola yönlendirmek suretiyle

---

[1064] İbn Hişam, *es-Sire en-Nebeviyye,* 2/147-150.

[1065] Hamidullah, *İslam Tarihine Giriş*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1975, 87.

[1066] Hamidullah, *İslam Tarihine Giriş,* 87.

[1067] İbn Haldun, *Mukaddime,* 129.

[1068] Buharî, Cihad, 71.

[1069] Hamidullah, Muhammed. *Mecmu'atu Vesaiku's-Siyasiyye li Ahdi'n-Nebiyyi ve'l-Hilafeti'r-Raşide.* Beyrut: 1985, 65.

[1070] Nizamü'l-Mülk. *Siyasetname*. Çev. Mehmet Taha Ayar (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), 14-15.

onların salah ve menfaatlerine çalışmaktır.[1071] Özelde Müslümanların genelde ise tüm insanlığın salah ve menfaati için çalışan Hz. Peygamber tarafından bir yöntem olarak uygulanan Medine Sözleşmesi, İslam'ın erken dönemindeki ilk yazılı anayasa olarak kabul edilir. Bu belge, farklı din ve kabilelerden oluşan Medine toplumunun birlikte barış içinde yaşamasını sağlamayı amaçlıyordu. Bu sebeple Hz. Muhammed, İslam hukukunda da yer alan ve genel, evrensel, tümel ve değişmez esaslar üzerine kurulan dinin, temel ilkelerine ters düşmeyecek kamu otoritesi düzenlemelerini ve uygulamalarını ifade eden siyasetin[1072] icabını yerine getirmek üzere işe, klasik kaynaklarda "kitap" ve "sahife" adı verilen ve yeni araştırmalar da ise "anayasa" adı verilen[1073] ve tüm tarafların kabulü ile görüş birliğinin sağlandığı "Medine Vesikası" veya "Medine Sözleşmesi" olarak bilinen sözleşmeyi yapmakla başlamıştır.[1074]

Bir anayasa niteliği taşıyan Medine Sözleşmesi'nin temel maddeleri ve hukuki yapısı beş temel ilkeden oluşmaktaydı:[1075]

1. Toplumsal Birlik İlkesi:

Müslümanlar, Yahudiler ve diğer kabileler tek bir ümmet (millet) olarak kabul edildi. Ancak her grup kendi inancını ve iç hukukunu koruyabiliyordu.

2. Dinî Özgürlük İlkesi:

Yahudiler ve diğer din mensupları, kendi dinlerini özgürce yaşayabileceklerdi.

3. Savunma ve Güvenlik İlkesi:

Medine, dış saldırılara karşı ortak savunma yapacak ve hiçbir grup, düşmanla gizli antlaşmalar yapamayacaktı.

4. Adalet ve Hukuki Düzenleme İlkesi:

[1071] Muhammed Emin İbn Abidin, *Reddu'l Muhtar*, Thk. Adil Ahmed Abdulmevcud, Ali Muhammed Muavvid (Riyad: Daru Alimu'l-Kutub, 2003), 8/186.

[1072] Hızır Murat Köse, "Siyaset", *DİA* (TDV Yayınları, İstanbul, 2009, 37/294-299.

[1073] Ali Muhammed Sallabi, *Siyer-i Nebi*, Çev. Mustafa Kasadar, Ravza Yayınları, İstanbul, 2017, s. 548.

[1074] Ekrem Zıya el-Ömeri, *es-Siretü'n-Nebeviyye es-Sahiha*, Darü'l-Kütübi'lüİlmiyye, Beyrut, 1990, 1/275.

[1075] Ali Muhammed Sallabi, *Siyer-i Nebi*, 549-550.

Taraflar arasında çıkacak anlaşmazlıklar Hz. Muhammed'in hakemliğinde çözülecekti. Kan davaları kaldırıldı ve suç işleyen kişiler şahsen sorumlu tutuldu.

5. Ekonomik ve Sosyal Dayanışma İlkesi:

Fakirlerin gözetilmesi ve toplumsal yardımlaşma teşvik edildi.[1076]

Bu sözleşme, hukukun üstünlüğüne dayalı bir toplumsal düzen kurmayı amaçladı. Aynı zamanda İslam devleti için bir model teşkil etti.[1077]

Hz. Peygamber (s.a.v.), uyguladığı Medine Sözleşmesi ve hukuki düzenlemeler yöntemiyle, batıl inançlarla ve adaletsizlikle mücadelede hukuki düzenlemeler getirdi.[1078] Onun bu düzenlemelerle ilgili mücadelesi şu dört başlık altında toplanabilir:

1. Faiz ve Ekonomik Adaletsizlikle Mücadele:

Üretmeden tüketme hakkı veren faiz (riba) yasaklandı.[1079] Çünkü faiz, güçlü olanın zayıfı ezmesini sağlıyordu. Haksız kazancın önüne geçmek için alım-satımlarda dürüstlük ve ölçü-tartı adaleti getirildi.

2. Kan Davaları ve Cahiliye Hukukunun Kaldırılması:

Kan davası ve şahsi intikam yasaklandı. Kimse başkasının günahını yüklenemez[1080] anlayışıyla suçlulara bireysel sorumluluk getirildi.

3. Kadın ve Yetim Haklarının Korunması:

Kadınlara miras hakkı getirildi.[1081] Yetim mallarının korunması ve adil paylaşım getirildi.[1082]

4. Sosyal Sözleşmeler ve Savaş Hukuku:

[1076] Bkz., Ali Muhammed Sallabi, *Siyer-i Nebi*, 548-552.

[1077] Hamidullah, *Mecmuatü'l-Vesaik es-Siyasiyye*, 4147.

[1078] Tüm Maddeler için bkz., İbn Hişam, *es-Sire en-Nebeviyye,* 2/147-150.

[1079] el-Bakara 2/275-278.

[1080] el-En'am 7/164.

[1081] en-Nisa 4/11.

[1082] en-Nisa 4/2 ve 10.

Yapılan antlaşmalara sadık kalma getirildi.[1083] Savaşta masumlara (kadın, çocuk, yaşlı, din adamları) dokunulmaması emredildi.

Sonuç olarak, Medine döneminde yapılan hukuki düzenlemeler, toplumsal barış ve güvenliği sağlamakla birlikte batılın haksız, fitne ve zulüm yoluyla yayılmasını da engellemiştir. Kur'an, Müslümanların aleyhte olsa bile Allah için şahitlik yaparak adaleti adaleti titizlikte ayakta tutan kimseler olmasını istemiştir.[1084] Bu ayette adaletin, batılla mücadelede en güçlü koruyucu unsur olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in Medine'de hukuk merkezli düzenlemeleri hem İslam toplumunun istikrarını sağlamış hem de batılın etkilerini durduran tarihi bir model oluşturmuştur. Bundandolayı batılla mücadelede Hz. Peygamber tarafından uygulanan bu yöntem ile toplumun tüm kesimlerine hukuki güvence sağlanmış, hukukun üstünlüğü esas alınmış, keyfi yönetim uygulamaları önlemiş ve farklı inanç grupları arasında barışçıl bir yaşam modeli ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte bu yöntemle İslam hukukunun temelleri atılmış ve İslam devlet anlayışının ilk örneği ortaya çıkmıştır. Bu hukuki düzenlemeler, İslam'ın sadece bir inanç sistemi değil, aynı zamanda adalet temelli bir toplum düzeni sunduğunu gösterir. Hz. Muhammed (s.a.v.), hukuki reformlar yoluyla uyguladığı bu yöntemle haksızlıkları kaldırmış ve güçlü bir sosyal adalet sistemi oluşturmuştur.

4.5.2.3. Mücadelede Başarı İçin Yönetim ve Eğitim Merkezi İnşa Etme

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra İslam toplumunu güçlendirmek amacıyla attığı ilk adımlardan biri, yönetim ve eğitim merkezi olan Mescid-i Nebevi'yi inşa etmek olmuştur.[1085] Mescid-i Nebevi, sadece bir ibadet yeri değil, aynı zamanda siyasi, sosyal, askerî, eğitim ve istişare merkezi olarak da kullanılmıştır. Kur'an, mescidin inşasını gerçekleştirenlerin özelliklerinden bahsederek onun kulullmasının sebeplerini de detaylı bir şekilde anlatmaktadır.[1086] Ayette, mescitlerin toplumsal düzen ve eğitimdeki işlevine işaret edilmiştir. Bu ayet, Hz. Muhammed'in burayı aynı

[1083] et-Tevbe 9/4.

[1084] en-Nisa 4/135.

[1085] Munir Muhammed Gadban, *Muhtasar Fıkhu's-Sire*, 213.

[1086] et-Tevbe 9/18.

zamanda bir eğitim ve yönetim merkezi olarak kullanmasının meşru temelini ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber'in bu mescidi, İslam toplumunun şekillendiği ve İslam eğitiminin temellerinin atıldığı en önemli mekânlardan biri olmuştur. Burada sahabeler eğitilmiş, İslam'ın esasları öğretilmiş ve batıl inançlarla mücadele edilmiştir. Kur'an'da, *"İlk günden takva üzere kurulan mescit, elbette içinde namaz kılmana daha layıktır."*[1087] لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ اَحَقُّ اَنْ تَقُومَ فِيهِّ فِيهِ buyrulmaktadır. Bu ayette geçen "ilk günden takva üzerine kurulan mescit" ifadesi hakkında İslam âlimleri farklı yorumlar yapmıştır. Bazı müfessirler, bunun Mescid-i Kuba olduğunu belirtirken bazıları ise Mescid-i Nebevi'yi kastettiğini söylemiştir. Ancak birçok görüş, bu ayetin hem Mescid-i Nebevi'yi hem de Mescid-i Kuba'yı kapsadığı yönündedir. Taberi, ayette bahsedilen mescitle ilgili bahsi geçen iki görüşü aktardıktan sonra, kastedilen mescidin Medine'de Hz. Peygamber tarafından inşa edilen Mescid-i Nebevi olduğunu destekleyen rivayetlerin daha sağlam olduğunu belirtmektedir.[1088]

İbn Kesir, yöntemimize dayanak olarak yukarıda sunduğumuz ayette (Tevbe 9/108) bahsedilen ve takva üzerine kurulan mescidin, Mescid-i Nebevi olduğunu belirtir. Ayrıca o, Mescid-i Nebevi'nin fazilet bakımından Mescid-i Haram'dan sonra geldiğini belirtir.[1089] Ayrıca hem İbn Kesir'den hem de Ahmet b. Hanbel'den gelen rivayetlere göre, ayette geçen *"ilk günden takva üzerine kurulan mescid"*[1090] ifadesiyle bizzat Hz. Muhammed tarafından yaptırılan Mescid-i Kuba ve Mescid-i Nebevi kastedildiği rivayet edilmektedir.[1091]

Hz. Muhammed (s.a.v.), Medine'ye geldiğinde devesini çöktüğü yere, bir yöntem olarak Mescid-i Nebevi'yi inşa etme kararı verdi. Bu arsa, Sehl ve Süheyl isimli iki yetime ait bir araziydi ve onlar mescidi yapmak için burayı bağışlamak istediler.[1092]

[1087] et-Tevbe, 9/18.

[1088] Taberi, *Camiu'l-Beyan*, 11/317.

[1089] İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, 3/251.

[1090] et-Tevbe 9/108.

[1091] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/91; İbn Kesir, Mescid-i Nebevi'nin ayette sözü edilen sıfata daha layık olduğunu bildirir. (el-Bidaye ve'n-Nihaye 3/218).

[1092] Muhammed Gazali, *Fıkhu's-Sire,* 194.

Ancak Hz. Peygamber, burayı bedeliyle satın alıp inşa sürecini başlatmıştır.[1093] Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Medine dönemine dönemine ait batılla mücadelesi kapsamında mekânsal bütünleşme stratijik yöntem kapsamında ilk icraatlarından biri, İslam'a yapılan davetin yayılmasında, ibadetlerin rahatça eda edilmesinde, Müslümanların yardımlaşıp kaynaşmasında , devlet ve hükümete ait siyasi, idari, hukuki ve sosyal işlerin organize edilip yürütülmesinde bir merkez binaya ihtiyaç olduğu için Mesci'i Nebevi'yi inşa etmek olmuştur.[1094]

Mescid-i Nebevi'nin inşası ve eğitim yöntemini uygulamak için mescidin inşasında bizzat kendisi de çalışıp sahabeleri ile birlikte kerpiç taşıdı ve inşa sürecine katıldı. Mescidin yapımında kerpiç, hurma kütüğü ve hurma dalları kullanıldı.[1095] Mescidin genişliği 35x30 metreydi ve üç kapısı vardı.[1096]

Mescid-i Nebevi'nin inşası ve eğitim yöntemi gereği yapılan mescit, başta ana ibadet alanı olmak üzere birkaç bölümden oluşuyordu. Müslümanlar bu bölümde namaz kılıyor, hutbeler dinliyorlardı. İbadet alanının yanında Suffe (eğitim ve barınma yeri) bulunuyordu.[1097] Mescidin bir kısmında (arka tarafında) yapılan Suffe, ilim öğrenmek isteyen fakir sahabeler için bir okul ve barınma alanıydı.[1098] Burası, ilk yatılı İslam okulu sayılabilir. Hatta Muhammed Hamidullah'ın ifadesiyle, burası İslam'daki ilk "üniversitedir" ve Hz. Peygamber burada bizzat ders verirdi.[1099]

Mescid-i Nebevi'nin inşası ve eğitim yöntemi kapsamında toplumsal yapıda reformlar yapabilmek için eğitim sisteminin yeni bir anlayışla düzenlenmesi gerekiyordu. Bu ilk sistemli eğitim kurumunun yöneticisi ve başöğretmeni Hz. Peygamber'dir.[1100] Diğer öğretmenler ise Abdullah b. Mesud, Ebu Hureyre, Ubey b. Ka'b, Muaz b. Cebel ve

---

[1093] Buharî, *"Salat",* 48.

[1094] Muhammed Gazali, *Fıkhu's-Sire,* 91.

[1095] İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye,* 3/303.

[1096] İbn Sa'd, *Kitabu't-Tabakatü'l-Kebir,* 2/22.

[1097] İbn Sa'd, *Kitabu't-Tabakatü'l-Kebir,* 3/103.

[1098] Buhari, 40.

[1099] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi,* 2/634.

[1100] İbn-i Mace, Mukaddime, 229.

Ebu'd-Derda (r.a.) gibi ilim sahibi sahabelerdi.[1101] İslam'ın sistemli yüksek eğitim kurumu olan Suffe'de eğitim veren ve eğitim alanlar, İslam'ın yayılmasında ve İslami ilimlerin öğretilmesinde önemli hizmetler vererek büyük rol oynamıştır.

Mescid-i Nebevi'nin inşası ve eğitim yöntemi uygulanırken inşa edilen mescidin bitişiğinde Hz. Peygamber'in kalabileceği hane-i saadetini oluşturan odalar da inşa edildi.[1102] Mescid-i Nebevi, toplanma ve karar alma mekânıydı. Devlet işleri burada görüşülüyor, gelen elçiler burada kabul ediliyordu. Bütün bu ihtiyaçları karşılayacak şekilde çok yönlü hizmet verecek bir plan yapılmıştı. Mescid-Nebevi'nin inşası, Medine'de tevhidin, İslam Devleti'nin kurulduğunun ilanı olmuştur.[1103]

Mescid-i Nebevi'nin inşası ve eğitim yöntemi gereği inşa edilen Mescid-i Nebevi, İslam toplumunda ilk eğitim kurumu olarak görev yaptı.[1104] Burada yapılan eğitim, Kur'an öğretimi, ahlaki terbiye ve pratik uygulamalar şeklinde ilerledi. Hz. Peygamber, eğitimde belirli yöntemler kullanmıştır. Bunların başında uygulamalı eğitim gelir. O, sadece teori değil, bizzat örnek olarak eğitim verirdi.[1105] Sahabelerine namazı, ahlaki kuralları, ticaret ahlakını uygulamalı olarak öğretti. İkinci olarak eğitimde soru-cevap yöntemini kullanmıştır. Sahabeler diledikleri zaman Hz. Peygamber'e sorular sorar, o da cevap verirdi. Bu eğitim yöntemi, bireysel öğrenmeyi teşvik ediyordu.[1106] Üçüncü olarak yoğun ve örgün eğitim yöntemini uygulamıştır. Suffe'de kalan sahabeler sürekli ders alıyor, ardından öğrendiklerini başka bölgelere giderek insanlara öğretiyorlardı. Bu yoğun eğitim sayesinde ilk müderrisler (öğretmenler) buradan yetişti. Hz. Peygamber'in eğitim yöntemlerinden dördüncüsü, yazılı ve sözlü öğretim idi.[1107] Kur'an ayetleri ezberletiliyor ve yazıya

[1101] Ekrem Ziya el-Ömeri, *Es-Sire en-Nebeviyye es-Sahiha,* 1/262.

[1102] İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye,* 3/255.

[1103] Munir Muhammed Gadban, *Muhtasar Fıkhu's-Sire,* 213.

[1104] eL-Buti, *Fıkhu's-Sire,* 203.

[1105] Ali Muhammed Sallabi, *Siyer-i Nebi,* 516.

[1106] Tirmizi, İlim, 7.

[1107] Buhari, İlim, 25.

geçiriliyordu.[1108] Bu yöntemle birçok hafız yetiştirildi, bu da sözlü kültürün güçlü olduğu Arap toplumunda eğitimi hızlandırdı. Hz. Peygamber, İslam toplumunu eğitirken toplumun diğer yarısı ve esası olan kadınların eğitimine de önem verdi. Kadınlarınıza güzel tavsiyelerde bulununuz[1109] buyuran Hz. Peygamber, kadınlara belirli günlerde özel eğitim verir ve onların İslam'ı öğrenmesi ve öğretmesini teşvik ederdi.[1110]

Batılla mücadelede bir yöntem olarak inşa edilen Mescid-i Nebevi'nin toplumsal rolü büyük önem arz etmektedir. Bir devlet yönetim merkezi rolünü üstlenmişti. Burada savaş kararları alınır, elçiler kabul edilir ve toplumsal meseleler çözülürdü.[1111] Aynı zamanda burası, sosyal yardım merkezi rolünü icra ediyordu. Bunun yanında bu mescit, ilk sanat ve genel kültür okulu modeli olma rolünü yerine getiriyordu. Burası, ilim öğrenenler için bir okul, öğretmenler için bir kürsü ve tüm topluma yönelik bir ilim merkeziydi.[1112]

Netice olarak, mescid merkezli eğitim ve yönetim anlayışı, Medine döneminde hak ile batıl mücadelesinde başarıyı getiren en önemli kurumsal yapı olmuştur. Müslümanların hem manevi hem de siyasi birliklerini güçlendiren bu yöntem, İslam toplumunun sağlam temeller üzerinde yükselmesini sağlamıştır. Bilenlerle bilmeyenlerin bir olmadığını ifade eden ayet[1113] bunun en güzel kanıtıdır. Bu kanıtı sunan ayet, eğitim ve bilginin batılla mücadelenin en belirleyici rolünü açıkça ortaya koymaktadır. Binaenaleyh Hz. Peygaber'in yönetim ve eğitim merkezini inşa etme yöntemi, yalnızca dönemin ihtiyaçlarına değil, aynı zamanda her asırda hak için yapılan mücadelede başarıya ulaşmanın ilkesine işaret etmektedir. Hz. Peygamber'in Medine dönemine mahsus olan batılla mücadelesinde uyguladığı Mescid-i Nebevi'nin inşası ve eğitim yöntemi kapsamında yapılan Mescid-i Nebevi, İslam toplumunun merkezi olarak inşa edilmiş ve ibadethane, eğitim kurumu, devlet yönetim yeri, sosyal

[1108] Ali Muhammed Sallabi, *Siyer-i Nebi,* 514-515.

[1109] Buhari, Enbiya, 1.

[1110] Müslim, Salat, 141.

[1111] el-Buti, *Fıkhu's-Sire*, 203.

[1112] Muhammed Gazali, *Fıkhu's-Sire,*195.

[1113] ez-Zumer 39/9.

hizmet merkezi gibi birçok fonksiyona sahip olmuştur. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bu mescitte uyguladığı eğitim yöntemleri, İslam'ın yayılmasında ve ashabın bilgi düzeyinin artmasında büyük rol oynamıştır. Bu eğitim modeli, daha sonra İslam medreselerinin temelini oluşturmuştur.

4.5.2.4. Batılla Mücadele Ederken Dâhilî Düşmanları İhmal Etmeme

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Medine döneminde karşılaştığı en önemli meselelerden biri, İslam toplumu içinde yer alan fakat samimi bir iman taşımayan (iki yüzlü) münafıklardı. Dış düşmanlarla (Mekke müşrikleri ve Medinedeki Yahudi kabileleri) mücadele sürerken, içerdeki bu gizli tehditlerin göz ardı edilmemesi toplumsal düzenin korunması açısından hayeti bir öneme sahipti. Kur'an-ı Kerim bu konuda Hz. Peygamber'i uyarmış ve *"Onlardan sana kulak veriyormuş gibi görünenler vardır."*[1114] buyurarak münafıkların varlığına ve manevi pisliklerinden dolayı tehlikesine dikkat çekmiştir. Bu ayet, iç tehditlerin tespit edilmesi ve ihmal edilmemesi gerektiğini göstermektedir.

Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dahili düşmanlar olan münafıklarla mücadelede toplumsal bütünlüğü korumaya yönelik stratejik bir hassasiyet göstermiş onlarla mücadeleyi ihmal etmemiştir. Medine döneminde, İslam toplumunu içten zayıflatmaya ve yıkmaya çalıştıkları için toplumun bütünlüğünü korumak amacıyla münafıklarla mücadelede hassas davranmıştır. Münafıklık, inanç ve davranış arasındaki çelişkiyi ifade eder. Bu çelişkiye sahip olanlara münafıklar denir. Diğer bir ifadeyle "inanmadığı halde kendisini inanmış gibi gösteren"[1115] kimse demektir. Münafıklar, dışarıda Müslüman gibi görünen ancak içlerinde inançsız ve düşmanca tutum sergileyen ve inanmayan kimselerdir.[1116] Bu sebeple Hz. Peygamber'in bunlara karşı izlediği yöntem ve tutum çok önemlidir. Hz. Muhammed, Kur'an rehberliğinde, münafıkların fitnelerine karşı uyanık olmuş ve özelde ashabını genelde ise ümmetini uyarmıştır. Kur'an'da, *"Münafıklar sana geldiklerinde,'şahitlik ederiz ki sengerçekten*

[1114] et-Tevbe 9/125.

[1115] Hülya Alper, "Münafık", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara, 2020, 31/566-567.

[1116] el-Bakara 2/8-10.

Allah'ın resulüsün' derler. Allah da bilir ki sen elbette O'nun resulüsün; fakat Allah, münafıkların yalancı olduklarına şahitlik eder."[1117] ifadesi yer alır.

اِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ اِنَّكَ لَرَسُولُ اللّٰهِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّكَ لَرَسُولُهٗ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَۚ

Bu ayette, münafıkların Hz. Muhammed'in peygamberliğine yönelik samimiyetsiz şahitlikleri ele alınmaktadır. Onlar, zahiren iman ettiklerini söyleseler de kalplerinde inançsızlık barındırırlar. Allah, Peygamber'inin gerçekten elçisi olduğunu bildiği gibi, münafıkların iç yüzlerini ve yalanlarını da bilmekte ve buna şahitlik etmektedir.

Razi, bu ayetin tefsirinde üç önemli noktaya vurgu yapar. Birincisi, münafıkların ikiyüzlülüğü meselesidir. Onlar, zahiren iman ettiklerini söylerken kalben inkâr içindedirler. Peygamber Efendimize yönelik sözde şahitlikleri, aslında içlerindeki nifakı gizleme çabasıdır. İkincisi, Allah'ın bilgisi ve şahitliği konusudur. Allah, Peygamber'inin gerçekten Resul olduğunu bildiği gibi, münafıkların iç yüzlerini ve yalanlarını da bilir ve buna şahitlik eder. Bu, Allah'ın her şeyden haberdar olduğunun bir göstergesidir. Üçüncüsü ise münafıkların yalanıdır. Münafıkların, Peygamber'e (s.a.v.) yönelik şahitlikleri, samimiyetsizdir ve bu nedenle Allah katında yalan olarak değerlendirilir. Razi, bu tefsirinde münafıkların karakteristik özelliklerini ve onların İslam toplumundaki tutumlarını derinlemesine analiz eder.[1118]

Hz. Peygamber (s.a.v.), batılla mücadelesinde uyguladığı münafıklarla mücadele yönteminde, Kur'an rehberliğinde çeşitli stratejiler kullanmıştır.

Kur'an, münafıklarla mücadelede onlara karşı sabırlı olunması gerektiğini vurgular. Müslümanlar, dışarıda gösterdikleri tutumları nedeniyle onlara karşı sert ve düşmanca davranmamaları gerektiğini öğrenmişlerdir.[1119] Ancak münafıkların içyüzleri ifşa olduğunda, onlara karşı net bir tavır almak gereklidir. Çünkü onlar Allah'ı ve Resul'ünü inkâr etmiş kimselerdir.[1120]

Bedir Savaşı'daki Müslümanların elde ettikleri zaferden sonra Medine halkının büyük bir ekseriyeti Müslüman olunca kendilerini gizlemek için iman etmiş gibi görünen

[1117] el-Münâfikûn, 63/1.

[1118] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 29/317.

[1119] et-Tevbe 9/65.

[1120] et-Tevbe 9/80.

münafıklar,[1121] Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı her türlü kötülüğü yaptılar. Zihinlerde kalıcı olması için yaptıkları kötülük ve suçları başlıklar halinde sıralamak mümkündür:

a. Destek sözü vermek suretiyle Yahudileri İslam toplumuna karşı kışkırtmaları.[1122]

b. Mekke müşriklerine karşı yapılan Uhud savaşı esnasında ordunun üçte birini savaşmaktan caydırtarak geri çevirmeleri.[1123]

c. Müslümanların yenilerek mağlup olmaları için Hendek Savaşı'nda korku yayarak panik oluşturmaları.[1124]

d. Müslümanlar arasında tefrika meydana getirmek, fitne çıkarmak için dinde kardeş olan Ensar ve Muhacirin'i birbirine düşürmeleri.

e. Hz. Muhammed'i itibarsızlaştırmak maksadıyla eşi Hz. Aişe'ye iftirada bulunmaları.[1125]

f. Müslümanlara zarar vermek amacıyla kendi faaliyetlerini meşrulaştırmak, yasal görünüme bürünmek için elli kişilik bir grup kurarak mescid (Mescid-i Dırar) inşa etmeleri.[1126]

Bir suç örgütü olarak yukarıda sıralanan bu kötülükleri/suçları işledikleri için münafıklarla da mücadele etmek kaçınılmaz olmuştur. Bu hususta mücadeleyi bizzat Allah emretmiştir.[1127] Hz. Muhammed, ayette emredilen mücadeleyi kâfirlere karşı savunma amaçlı sıcak ve fiilî müdahale şeklinde; münafıklara karşı ise İslam toplumunda fitne çıkmaması, ayrı bir grup oluşmaması için fiili bir müdahalede bulunmadan tedbir almak ve sabretmek şeklinde mücadele etmiştir. Müslümanların haftalık toplantıları niteliğinde olan Cuma namzlarında, münafıkların özelliklerini ve

[1121] İbn Hişam, *es-Siyretu'n-Nebeviyye*, 2/166-167.

[1122] el-Münafikun 63/8.

[1123] Âl-i İmrân 3/167-168.

[1124] en-Nur 24/63.

[1125] en-Nur 24/11-20.

[1126] et-Tevbe 9/107-108.

[1127] et-Tahrim 66/9.

hilelerini anlatan "el-Münafikun Suresini" zammi sure olarak okumasını[1128] buna örnek göstermek mümkündür.

Kur'an, münafıkların temel özelliklerini detaylı olarak açıklar. Bu özelliklerin farkına varmak, münafıklarla mücadelede onları tanımak ve onlara karşı nasıl bir yaklaşım sergileneceğini belirlemek önemlidir. Onların birinci temel özellikleri sürekli yalan söylemeleridir. Münafıklar, kendi çıkarları doğrultusunda yalan söylerler.[1129] Bu ayette Allah, onların niyetlerinin halkı aldatmak ve Hz. Peygamber'i zora sokmak olduğunu açıklar. Onların ikinci özellikleri ise çifte standart-ikiyüzlü olmalarıdır.[1130] Münafıklar, bir tarafta Müslümanların safında yer alırken diğer taraftan Allah'ın hükümlerini ve elçisinin emirlerini küçümsemişlerdir. Onların bu özellikleri Ahzab Suresi'nde yer alır.[1131] Hz. Peygamber, münafıkları iki sürü arasında gidip gelen şaşkın koyuna benzetir.[1132] Üçüncü temel özellikleri, namaza isteksiz giderler, ibadetleri gösteriş için yaparlar.[1133] Dördüncü temel özellikleri, Müslümanları kandırmaya çalışmalarıdır. İnananları aldatma için taktikler geliştirirler.[1134] Beşinci temel özellikleri, İslam toplumunu içeriden bölmek için fitne çıkarmaya çalışmalarıdır.[1135] Altıncı temel özellikleri ise müminler ve kâfirler (iki taraf) arasında kararsız bir tavır takınarak gidip gelirler.[1136]

Kur'an-ı Kerim, münafıklarla mücadelede onlara karşı açıkça tavır almanın gerekliliğini belirtir.[1137] Bu konu ile ilgili ayet (Tevbe 74), münafıklara karşı tavır almanın önemli olduğunu vurgular. Onlara karşı açıkça savaş ilan etmek değil ancak

---

[1128] Müslim, Cuma, 61.

[1129] en-Nisa 4/81.

[1130] el-Münafikun 63/1-3.

[1131] el-Ahzab 31/60.

[1132] Müslim, Sıfatü'l-Münafıkin, 17.

[1133] en-Nisa 4/42.

[1134] el-Bakara 2/9.

[1135] et-Tevbe 9/47.

[1136] en-Nisa 4/143.

[1137] et-Tevbe 9/74.

tutumları ve stratejilerini anlamak ve buna göre hareket etmek önemlidir. Örneğin, onları ifşa etmek gibi. Allah, münafıkları ifşa etmenin Müslümanların en büyük haklarından biri olduğunu belirtir. Allah onları şöyle teşhir ediyor: *"Bunların arasında bir grup vardır ki, seninle birlikte oldukları halde sana karşı çokça yalancılık yapıyorlar…"*[1138] Kur'an, münafıklara karşı adaletli ve etkili bir mücadele yapılmasını ister. Onların kalplerinde asla gerçek bir iman olmadığını, kalplerinde hastalık olduğunu, müminlere karşı içlerinde kin duyduklarını ifade eder.[1139] Burada, onların davranışlarını sergileyen bir grup olduğu açıkça belirtilir. Erkek olsun, kadın olsun bütün münafıklar birbirinin aynısıdır.[1140]

Kur'an, münafıklarla mücadelede onlara karşı uyarıların ve öğütlerin yapılmasını teşvik eder. Bu yaklaşımda, onlara tövbe etmeleri için fırsat verilmesi gerektiği ifade edilir. Münafıkların içten içe Allah'a inanmadıkları, gönüllerinin kararmış olduğuna ve bu sebeple cehennem ateşinin en alt tabakasında olacaklarına dikkat çeker.[1141] Gerçekten münafıklar, Allah'ın düşmanıdırlar. Onlara karşı gereken uyarıların yapılmasının yanında her türlü tedbirin alınması ve onlara karşı mücadele edilmesi gerekir.[1142]

Kur'an-ı Kerim, münafıklarla mücadelede onların içlerinde sakladıkları küfrü açığa çıkarmak, yaptıkları yeminlerinde sadık olmadıklarını[1143] ve ikiyüzlülüklerini sergilemek için İslam toplumunun bilinçlenmesi gerektiğini vurgular. Onların iç yüzlerinin açığa çıkarılması, hayatlarının sonuna kadar devam etmiştir. Nitekim Allah, onlardan ölen hiç kimsenin cenaze namazını kılmamasını, onlara dua etmemesini Peygamber'ine emretmektedir.[1144] Ayette bunun sebebinin, onların Allah'ı ve Resul'ünü inkâr etmiş kimseler olarak ölmüş olmaları gösterilmektedir.

[1138] et-Tevbe 9/101.

[1139] Muhammed 47/29.

[1140] et-Tevbe 9/67.

[1141] en-Nisa 4/145.

[1142] et-Tevbe 9/73.

[1143] et-Tevbe 9/74.

[1144] et-Tevbe 9/84.

Münafıklarla mücadelede Müslümanlar, münafıkların içindeki nifak ve düşmanlık düşüncelerini fark ettiklerinde onlardan sabırla uzak durmalıdır. Dine aykırı konularda kâfir ve münafıklara itaat edilmemesi[1145] gerektiği açık bir şekilde ifade edilmektedir. Ancak onlarla Müslümanların arasında herhangi bir savaş ya da ciddi çatışma çıkarmamak, dinin asıl esaslarını savunmak gereklidir.[1146] Kur'an, Müslümanları münafıklardan kendilerini korumaya, onların olumsuz etkilerinden korunmaya teşvik eder. Kur'an'da, onların tamamını ve ne derece münafık olduklarını ancak Allah bilir,[1147] buyrulmaktadır.

Sonuç olarak, Hz. Peygamber'in Medine'de izlediği strateji, batılla mücadelede sadece dış düşmanlara odaklanmakla kalmayıp, toplum içindeki fitne ve istismara açık unsurları da gözetmeyi esas almıştır. Münafikun suresinin tamamında ve özellikle de surenin ilk ayetlerinde bu tehlikenin ciddiyetine işaret edilmiştir.[1148] Dolayısıyla Hz. Peygamber'in dahili düşmanları ihmal etmeme yöntemi, İslam toplumunun bütünlüğünü koruyan, batıla karşı verilen mücadeleyi zafiyete uğratmayan temel bir strateji olarak tarihi ve evrensel örnek bir model teşkil etmektedir. Kur'an-ı Kerim, batılla mücadele kapsamında bir yöntem olarak uygulanan münafıklarla mücadelede onlara karşı izlenecek stratejiyi çok yönlü olarak sunar. Bu strateji hem sabırlı olmayı hem de gerektiğinde münafıkların iç yüzünü ifşa etmeyi, onları uyararak yönlendirmeyi ve toplumun bu konuda bilinçlenmesini sağlamayı içerir. Müslümanların münafıklara karşı izlemesi gereken yol, doğruluktan sapmamak ve gerektiğinde ciddi ve keskin bir tutum sergilemektir.

4.5.2.5. Bâtılla Mücadelede Adaletten Ayrılmamak

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Medine döneminde yürüttüğü batılla mücadelesinde en dikkat çekici ilkelerden biri, adaletin daima merkeze alınmasıdır. Müslüman toplumu yeni bir siyasal ve hukuki düzen içerisinde inşa edilirken, düşmanlara karşı mücadelede bile adaletten sapılmaması, İslam'ın evrensel mesajının bir tezahürü

[1145] el-Ahzab31/1.

[1146] el-Buti, *Fıkhu's-Sire*, 449-450.

[1147] et-Tevbe 9/101.

[1148] el-Münafıkun 63/1-5.

olmuştur. Kur'an'da, "Bir topluluğa olan kininiz, sizi adaletsizliğe sevk etmesin. Adil olun; bu, takvaya daha yakındır."[1149] buyrularak adaletin, batılla mücadelede vazgeçilmez bir ölçü olduğu vurgulanmıştır. Bu ayet, Hz. Peygamber'in Medine'deki mücadele yöntemlerinin ahlaki temelini en bariz şekilde ortaya koymaktadır.

Hz. Muhammed, batılla mücadele kapsamında Medine'de İslam'ın hükümlerini uygulayarak adaletli bir toplum inşa etmiştir. Bu uygulamalar, batıl uygulamaların yerini İslam'ın adaletine bırakmıştır. Kur'an'da, *"Şüphesiz Allah, adaleti, iyiliği ve akrabalara vermeyi emreder..."*[1150] ifadesiyle adaletin önemi belirtir. اِنَّ اللهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ وَاِيتَائِ ذِي الْقُرْبٰ

Bu ayet, İslam'ın adalet ve ahlaki prensiplerini özetleyen önemli bir mesaj içermektedir. Razi, tefsirinde bu ayetin ilk bölümünü İslam ahlakının özeti ve toplumsal düzenin temeli olarak yorumlar. O, ayetin adalet, ihsan ve akrabaya yardım konularını ele aldığını belirtir. Razi'ye göre "adalet", her hak sahibine hakkını vermek ve hiçbir şeyi yerinden saptırmamaktır. Bunu hem bireysel hem de kamusal alanda yorumlar. Adalet, insanların kalplerinde Allah'a karşı samimiyet; fiillerinde ise kurallara karşı eşitliktir. Razi, ihsanı bir kişinin karşılık beklemeden iyilik yapması olarak açıklar. Allah'a ihsan, O'nu görüyormuşçasına ibadet etmektir. İnsanlara ihsan ise fazladan iyilik ve merhametli davranış ile olur. Razi, akrabaya verme anlamına gelen "zilkurba" ifadesini sadece maddi yardım değil; hürmet ve dayanışma olarak da yorumlar. Aile bağlarını korumayı, toplumun sağlam temellere dayanması için şart görür. Razi'ye göre bu ayet, Kur'an'daki bütün hükümlerin temelidir. Dinin özü, adalet ve ihsana dayalıdır; toplumsal düzenin bozulmasına neden olan her şey de bu ayetin ikinci yarısında yasakladıkları arasında yer alır.[1151]

Hz. Peygamber tarafından İslam'ın hükümlerinin tatbiki ve toplumsal adalet yöntemi kapsamında tatbik edilen Kur'an'da sosyal adaletin iki temel prensibi bulunmaktadır. Birincisi, adaletin evrenselliğidir. Adalet yalnızca Müslümanlara değil, herkes için eşit şekilde uygulanmalıdır. *"...adaleti yerine getiren kimseler olun."*[1152] Bu ayet, çıkar

[1149] el-maide 5/8.

[1150] en-Nahl 16/90.

[1151] Razi, *Mefatihu'l-Gayb,* 16/319-321.

[1152] en-Nisa 4/135.

gözetmeden, taraf tutmadan hakikatin ve adaletin savunulmasını emreder. İkinci prensip ise emanet ve liyakat ilkesidir. Toplumsal görevlerde ehliyet ve emanet bilinci esastır. Aksi, yolsuzluğa ve ayrımcılığa yol açar. Şu ilahi buyruk bunun en açık delilidir: *"Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emreder."*[1153] Bu ayet, kamu görevlerinde liyakat ve adaletin esas alınmasını kesin bir şekilde belirtir.

Hz. Peygamber'in Medine döneminde siyaset eksenli mücadelesinde uyguladığı, İslam'ın hükümlerinin tatbiki, toplumsal adalet ve adalet esaslı yönetim yöntemi, Medine dönemi açısından başarı için büyük bir önem taşımaktadır.

Medine'de İslam bir devlet sistemi haline geldiği için ahkâm ayetleri (hüküm belirleyen ayetler) bu dönemde nazil olmuştur. Bu hükümler bireysel, ailevi, toplumsal ve kurumsal hayatın her alanını düzenlemeyi hedeflemiştir. Örneğin namaz, oruç, zekât gibi ibadetlerin farz kılınması, İslam hukukunun (ceza, miras, evlilik, ticaret) uygulanması ve savaş hukukunun (cihat, esir muamelesi vs.) belirlenmesini açıklayan ayetler bu dönemde indirilmiştir.[1154] Bu ayetler, hem adaletin sağlanması hem de İslami hükümlerin uygulanmasında hakkaniyetin esas alınmasını emretmektedir.

Medine döneminde inşa edilen İslam toplumunun en güçlü temel unsurlarından biriydi. Bu temel unsurlar Kur'an'da net bir şekilde ortaya konmuştur. Hz. Peygamber, batılla mücadelesinde uyguladığı İslam'ın hükümlerinin tatbiki ve toplumsal adalet yöntemi, Kur'an'ın sosyal hukuk ve adalet anlayışını akla getirmektedir. Sosyal hukuk, sadece bireylerin değil, toplumun genel refahını, eşitliği ve dayanışmayı esas alan hukuki bir düzendir. İslam'da sosyal hukuk; adalet, merhamet, sorumluluk ve dayanışma ilkelerine dayanır. Bu sistem, zayıfların korunmasını, güçlülerin sınırlandırılmasını ve herkesin hakkının gözetilmesini hedefler. Medine İslam toplumunda sosyal sınıflar arasında adaletin sağlanması çok önemliydi. Yetimlerin korunması, fakirlerin gözetilmesi, kadınların haklarının verilmesi gibi konularda birçok ayet nazil olmuştur.[1155] Bu ayetler, toplumda sosyal dengeyi sağlama amacı

[1153] en-Nisa 4/58.

[1154] Örnek ayetler için bkz., el-Maide 5/8; en-Nisa 4/58.

[1155] Örnek ayetler için bkz., el-En'am 6/152; et-Tevbe 9/60.

taşır. Medine'de kurulan İslam devleti, özellikle ekonomik adalet ve dayanışma üzerinde yükselmiştir.

Lider ve devlet başkanı sıfatıyla Hz. Peygamber'in uyguladığı adaletli yönetim anlayışı sadece ilahi emirleri uygulamak değil, aynı zamanda istişareye ve rahmete dayalı bir liderlik modeliydi.[1156] Konuyla ilgili bu ayetler, Hz. Peygamber'in toplumu adaletle, merhametle ve istişareyle yönettiğini gösterir. Bu model hem yönetimde hem hukuka dayalı sosyal hayatta bir denge oluşturmuştur.

Medine'de batılla mücadelede uygulanan adalet merkezli yönteme ait yaklaşım, batılı durdurmanın yalnızca güç veya stratejiyle değil, aynı zamanda hakkaniyet ve ahlaki ilkelerle mümkün olacağını göstermiştir. Nitekim Kur'an'da, emanetlerin ehline verilmesi ve insanlar arasında adaletle hükmedilmesi emredilmektedir.[1157] Bu ayet, yönetim ve toplumsal ilişkilerde liyakatin ve adaletin korunması kesin bir emir olarak sunulmuştur. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in adaletten ayrılmama yöntemi, hem Medine toplumunun iç istikrarını sağlamış hem de batıl karşısında evrensel ve kalıcı bir barış ve huzur içinde yaşama modeli ortaya koymuştur. O, Medine döneminde Kur'an rehberliğinde batıl inançlara karşı akıl ve vahiy temelli bir mücadele yürütmüş, İslami hükümlerin toplum hayatına tatbik edilmesini sağlamış ve adaleti esas alan bir toplumsal örnek düzen kurmuştur. Bu, bireyden topluma, ekonomiden ahlaka kadar bütüncül bir dönüşüm anlamına gelir.

4.5.2.6. Bâtıla Götüren Vâsıtaları Ortadan Kaldırma

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Medine dönemindeki mücadelesinde dikkat çeken yöntemlerden biri, doğrudan batıla yönelten vasıtaları yasak getirerek ortadan kaldırmaktır. İçki, kumar, fai, fitne çıkarıcısöylemler ve ahlaki yozlaşmaya sebep olan alışkanlıklar, batılın toplumsal zemin bulmasını kolaylaştıran araçlardı. Hz. Peygamber, Kur'an'ın yönlendirmesiyle bu unsurları tedrici olarak yasaklamış ve toplumun manevi dokusunu korumuştur. Bu unsurları yasaklayan Kur'an ayeti, batıla götüren ve ona destek olan yolların kapatılmasının mücadeledeki önemini açıkça ortaya koymaktadır.

[1156] Örnek ayetler için bkz., Al-i İmran 3/159; el-Enbiya 21/107.

[1157] en-Nisa 58.

Hz. Muhammed'in Medine döneminde batıl alışkanlıklarla mücadelesi, özellikle içki ve kumarın yasaklanması süreci, tedrici (aşamalı) yasaklama yöntemiyle gerçekleşmiştir. Bu süreç, toplumun sosyal, ekonomik ve psikolojik yapısını dikkate alan bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Bu dönemde, içki ve kumar gibi zararlı alışkanlıklar yasaklanarak toplumun arınması sağlanmıştır. Kur'an'da, *"Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları şeytanın işi pisliklerdir; bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz."*[1158] buyrulmaktadır. يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

İbn Kesir, bu ayette Allah'ın mümin kullarına içki ve kumarı yasakladığını belirtir. Bu yasaklamaların sebebi olarak şeytanın içki ve kumar yoluyla insanlar arasında düşmanlık ve kin oluşturmak ve namazdan alıkoymak istemesi gösterilir. Bu nedenle, Allah müminlere bu tür alışkanlıklardan kaçınmalarını emretmiştir.[1159]

Razi, tefsirinde ayetin açıklaması ile ilgili biraz daha detaylı bilgi vermektedir. Ona göre bu ayette içki, kumar, putlara adanan dikili taşlar ve fal oklarının şeytan işi pislikler olduğu ve bunlardan kaçınılması gerektiği belirtilmektedir. Razi, bu maddelerin her birini ayrı ayrı ele alarak bunların toplumsal ve bireysel zararlarını vurgulamış ve yasaklanma sebeplerini açıklamıştır. Ayrıca Razi, bu yasakların insanların akıl, mal ve inanç güvenliğini koruma amacı taşıdığını belirtir. İçki ve kumarın, bireylerin akıl sağlığını ve ekonomik durumunu olumsuz etkilediğini, putlara adanan taşların ve fal oklarının ise yanlış inanç ve uygulamalara yol açtığını ifade eder. Razi'nin tefsirinde, bu yasakların kademeli olarak getirildiği ve toplumun bu yasaklara hazırlanmasının hedeflendiği de vurgulanır. Bu yaklaşımın, İslam'ın birey ve toplumu ıslah etme yönteminin bir yansıması olduğunu belirtir.[1160]

Medine'ye hicretten sonra, Hz. Peygamber tarafından birtakım yöntemlerin uygulanması, Müslüman toplumun düzenlenmesi ve İslam devletinin kurulmasıyla birlikte cahiliye dönemi alışkanlıkları olan içki, kumar, faiz, kan davaları, cahiliye dönemine ait putperest gelenekler gibi unsurlarla mücadele edilmiştir. Kur'an rehberliğinde devam eden bu süreçte toplumun hazır hale getirilmesi, bilinçlendirme

[1158] el-Maide 5/90.

[1159] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim,* 3/332.

[1160] Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, 12, 300-303.

ve aşamalı yasaklama yöntemi uygulanmıştır. Aşamalı olarak uygulanan bu yöntemle ilgili süreçleri, içkinin dönüşümü, kumarın dönüşümü ve diğer kötü/batıl alışkanlıkların dönüşümü olmak üzere üç ana başlık altında incelemek mümkündür:

A. İçkinin Dönüşüm Süreci

İçki, Arap toplumunda yaygın bir alışkanlık olduğu için aniden yasaklanmamış, Kur'an rehberliğinde Hz. Peygamber tarafından aşamalı olarak kaldırılmıştır. O, batılla mücadelede içki ve kumar gibi batıl alışkanlıkların yasaklanması yöntemini ilahi vahiy doğrultusunda aşamalarla uygulayarak neticeye ulaştırmıştır. Kur'an'da yer alan bu üç aşama şunlardır:

İlk aşamada içki zararsız görülmemiştir. Konu ile ilgili ayette şöyle buyrulmuştur: *"(Ey Peygamber!) Sana içkiyi ve kumarı soruyorlar. De ki; 'Onlarda büyük bir günah ve insanlar için bazı faydalar vardır. Fakat günahları faydalarından daha büyüktür."*[1161] Burada içkinin ve kumarın bazı faydaları olduğu kabul edilse de zararlarının daha büyük olduğu vurgulanarak insanlar bilinçlendirilmiştir.

İkinci aşamada namaz esnasında içki yasaklanmıştır. Konu ile ilgili ayette, *"Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın."*[1162] Bu ayet, Müslümanların içkiyi en azından namaz vakitleri dışında kullanmalarını sağladı. Böylece içki tüketimi azalmaya başladı.

Üçüncü aşamada ise kesin yasak getirilmiştir. Maide Suresi'nde yer alan ayetlerde, *"Ey iman edenler!* İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları birer şeytan işi pisliktir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz."[1163] şeklinde ifade edilmiştir. Üçüncü ve son aşama ile ilgili bu ayetler inince, içki kesin olarak haram kılındı. Sahabeler, içkileri dökerek ve kaplarını da kırarak bu yasağı uygulamıştır. İbn Kesir'in söylediği gibi, Allah bu ayetle müminlere batıl ve zararlı olan alışkanlıklardan kaçınmalarını emretmiş[1164] onlar da imanları gereği bu yasağa tereddütsüz uymuşlardır.

[1161] el-Bakara 2/219.

[1162] en-Nisa 4/43.

[1163] el-Maide 5/90-91.

[1164] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim,* 3/332.

B. Kumarın Dönüşüm Süreci

Hz. Muhammed tarafından yönetilen Medine İslam Devleti döneminde batılla mücadelede içki ve kumar gibi batıl alışkanlıkların yasaklanmasıyla ilgili yöntemin uygulanmasıyla kumar da ekonomik ve sosyal zararları nedeniyle yasaklanmıştır. Cahiliye döneminde kumar, insanları tembelliğe, haksız kazanca ve bağımlılığa sürüklüyordu. Toplumsal huzuru bozduğu ve adaleti zedelediği için içki gibi o da yasaklandı.

Kumarın yasaklanması, genellikle bireylerin ve toplumun korunması amacıyla alınan bir tedbirdir. Bu yasaklamanın arkasında, bağımlılık riski, ekonomik zararlar, suç ve yasa dışı faaliyetlerle ilişkisi, toplumsal ahlak ve değerler, üretkenliğin azalması gibi çeşitli sosyal, ekonomik ve ahlaki gerekçeler bulunduğu bilinmektedir.

C. Diğer Batıl Alışkanlıkların Dönüşümü

İlgili batıl inanç ve alışkanlıkları yasaklama yöntemi kapsamında Hz. Peygamber tarafından Medine döneminde putperestlik, faizcilik, cahiliye dönemi kan davaları gibi batıl inanç ve alışkanlıklarla da mücadele edilmiştir. Putperestlik, Fetih Suresi ve Tevbe Suresi ile Mekke'nin fethi sonrası tamamen kaldırılmıştır. Faiz, Bakara Suresi 275-279. ayetlerle tüm çeşitleriyle birlikte yasaklanmıştır. Cahiliye adaleti olarak bilinen (batıl adetler) kan davaları ve kabilecilik kaldırılarak yerine İslam adaleti getirilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), batıl alışkanlıklarla mücadelede sert yasaklamalar yerine toplumun bilinçlenmesini sağlayarak aşama aşama bir dönüşüm gerçekleştirmiştir.

Medine döneminde İslam toplumunun inşa süreci devam ederken Hz. Peygamber, batıl alışkanlıkların yasaklanması yöntemi gereği cahiliye döneminden kalma içki, kumar gibi kötü alışkanlıkları yasaklamanın yanında uğursuzluk,[1165] fal ve kehanet[1166] gibi batıl inanç ve hurafeleri de yasaklamıştır. Bu bağlamda Hz. Peygamber, batıl ve hurafe inançların kişilerin davranışlarını yönlendirmemesi gerektiğini vurgulamış; bu tür inançların şirkle ilişkilendirilebilecek kadar ciddi olduğunu ifade etmiştir.[1167]

[1165] Buhari, Tıb, 54.

[1166] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 429.

[1167] Ebu Davud, Süleyman İbnu'l-Eş'as es-Sicistani. *Sünen Ebi Davud*. 1 bs. Tkh. Şuayb el-

Sonuç olarak, Medine döneminde yürütülen batılla mücadelede, sadece doğrudan batıla karşı direnmek değil, aynı zamanda batıla zemin hazırlayan araçları ortadan kaldırmak da stratejik bir yöntem olmuştur. Böylece İslam toplumu hem bireysel hem de toplumsal düzeyde arınmış ve hakka daha sıkı sarılmıştır. Kur'an'ın, şeytan tarafından içki ve kumarla Müslümanların arasına kin ve düşmanlık soktuğundan, onları Allah'ı anmaktan alıkoymak istediğini haber vermektedir.[1168] Bu ayet, batıl vasıtaların kaldırılması yönteminin, sadece yasak yasak koyma değil, toplumun maddi ve manevi sağlığını, bütünlüğünü koruma amacı taşıdığını göstermektedir. Binaenalyh Hz. Peygamber'in Medine dönemindeki bu uygulaması, batıla giden yolları kapatarak hak mücadelesinin sürekliliğini sağlamış, mal ve can güvenliğini koruma altına almış böylece topluma yönelik evrensel bir model oluşturmuştur. Bu süreçte batıl ve zararlı alışkanlıklar tedrici olarak kaldırılmış, bir yöntem olarak topluma ağır ve baskıcı bir yasak yerine bilinçlendirme ve yönlendirme süreci yöntemi uygulanmıştır. Batılla mücadelesindeki bu yöntem gereği Hz. Muhammed; psikolojik, ekonomik ve toplumsal faktörleri gözeterek bir yasaklama yöntemi izlemiştir. Medine toplumunda içki, kumar ve diğer zararlı ve batıl alışkanlıkların yasaklanması, bilinçli bir dönüşüm sağlanarak kalıcı hale getirilmiştir. Bu yöntem, modern bağımlılıkla mücadele çalışmalarında da örnek alınabilecek bir modeldir.

4.5.2.7. Batılla Mücadelede Diplomasiyi Kullanma

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Medine döneminde batıla karşı mücadelesinde kullandığı yöntemlerden biri de diplomasi olmuştur. Özellikle Medine Vsikası, Hudeybiye Antlaşması ve farklı kabilelerle yapılan anlaşmalar, batılla mücadelede sadece askeri güçle değil, akılcı ve barışçı yollarla da ilerlenebileceğini göstermektedir. Kur'an'a göre Hz. Peygamberin barış görüşmeleri kapsamında anlaşmalar yapması,[1169] diplomatik yolların hak mücadelesinde meşruiyetini ortaya koymuştur. Bu yaklaşım, onun toplum inşasında şiddeti değil, öncelikle barış ve uzlaşıyı esas aldığını göstermektedir.

Arnavut ve Muhammed Kâmil Karahbelli. Şam: Daru'r-Risale el-Alemiyye, 2009, *Tıb*, 24.

[1168] el-Maide 5/91.

[1169] el-Enfal 8/61.

Hz. Muhammed (s.a.v.), Medine döneminde Kur'an rehberliğinde batılla mücadelede hem askerî hem de diplomatik yöntemler kullanmıştır. Diplomatik açıdan, İslam toplumunun güvenliğini sağlamak ve barışı tesis etmek için çeşitli stratejiler izlemiştir. O, çevre kabilelerle diplomatik ilişkiler kurmuş ve Hudeybiye Antlaşması gibi antlaşmalar yaparak barışı tesis etmeye çalışmıştır. Bu sayede, İslam'ın tebliği için uygun zemin hazırlanmış ve batıl inançların etkisi azaltılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de, "Eğer onlar barışa yanaşıyorlarsa, sen de yanaş ve Allah'a tevekkül et…"[1170] وَاِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Bu ayet, düşmanların barışa yönelmeleri durumunda Müslümanların da barışı kabul etmeleri gerektiğini belirtir. Razi, ele aldığımız batılla mücadele yönteminin dayanağı olan bu ayeti tefsir ederken barışın önemine ve gerekliliğine vurgu yapar. Ona göre, eğer düşmanlar barış teklif ederse Müslümanların da bunu kabul etmesi, İslam'ın barışçıl doğasının bir yansımasıdır. Ancak Razi, bu tür barış antlaşmalarının dikkatle değerlendirilmesi gerektiğini belirtir; çünkü düşmanların barış teklifleri bazen stratejik olabilir ve bu durum Müslümanların tedbirli davranmasını gerektirir. Razi ayrıca, ayetin sonunda geçen "Allah'a tevekkül et" ifadesinin, Müslümanların barış süreçlerinde Allah'a güvenmeleri gerektiğini ve nihai sonucun O'na ait olduğunu hatırlattığını belirtir. Bu, barışın sağlanması için insan çabasının yanı sıra ilahi iradenin de önemli olduğunu gösterir.[1171]

Yukarıda yorumunu verdiğimiz ayet, Müslümanların barışa, antlaşmalara açık olmalarını ancak bu süreçlerde dikkatli olup Allah'a tevekkül ederek hareket etmeleri gerektiğini öğütler. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in, diplomatik ilişkiler ve antlaşmalar yöntemi çerçevesinde Medine döneminde, birlik ve özgürlük sözleşmesi yapma stratejisi, diplomatik elçiler ve mektuplar gönderme stratejisi, barış antlaşması yapma stratejisi ve Yahudi kabileriyle diyalog kurma stratejisi, Mekke'nin fethi öncesi diplomasi çalışması yapma gibi birçok stratejik önemli adım atmıştır.

Hz. Muhammed (s.a.v.), batılla mücadelesinde Medine döneminde Müslümanlar, Yahudiler ve müşrik Arap kabileleri arasında barış içinde bir arada yaşamaları amacıyla bir sözleşme hazırlatıp imzalattı. O, diplomatik ilişkiler ve antlaşmalar

[1170] el-Enfâl 8/61.

[1171] Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, 18/272.

yöntemi bağlamında attığı ilk adımlardan biri olarak bu sözleşmeyle hukuki bir birlik oluşturmuş, tarafların dinî özgürlüklerini korumuş ve dış saldırılara karşı ortak savunma prensibini benimsetmiştir.[1172] Hz. Peygamber, bu adımla Medine'deki farklı gruplarla diyalog kurarak iç huzuru sağlamış ve Müslümanları güçlendirmiştir. Bunun yanında, Yahudilere ve diğer topluluklara adil davranılacağına dair hükümler bulunmaktadır.[1173]

İnanç özgürlüğü, *"Dinde zorlama yoktur. Artık doğruluk (hak) ile eğrilik (batıl) birbirinden ayrılmıştır…"*[1174] ayeti ile vurgulanmıştır. Bu ayet gereği, hazırlanan Medine Sözleşmesi'nde her topluluğun kendi inançlarını özgürce yaşayabileceği belirtilmiştir. Bu ayet, din özgürlüğüne verilen önemin bir göstergesidir.

Hz. Peygamber, diplomatik ilişkiler ve antlaşmalar yöntemiyle ilgili bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Müslüman, elinden ve dilinden insanların emin olduğu kimsedir."[1175] Bu hadis, birlik ve özgürlük için yapılan ve "Medine Sözleşmesi" olarak bilinen antlaşmanın ruhuna uygun olarak Medine İslam toplumunda yaşayan herkesin birbirine güven içinde yaşamasını teşvik eder.[1176] Bu sözleşme, toplumlar arası barışı ve adaleti sağlayan önemli bir belgedir. Kur'an'daki adalet,[1177] sözleşmelere sadakat, din özgürlüğü ve barış ilkeleriyle uyumludur. Hz. Peygamber de bu sözleşmeyi hayata geçirerek toplumsal birlikteliği ve hoşgörüyü teşvik eden hadisleriyle bunu desteklemiştir.

Hz. Muhammed, peygamber sıfatıyla asıl görevi olan tebliğ ve davet bağlamında çevre ülkelerdeki hükümdarlarla diplomatik ilişkiler kurarak İslam'ın mesajını yaymaya çalışmıştır. Diplomatik ilişkiler ve antlaşmalar yöntemi kapsamında Bizans, Sasani,

---

[1172] İsmail L. Çakan ve N. Mehmet Solmaz, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi,* Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 580.

[1173] Tirmizi, Fiten, 48.

[1174] el-Bakara 2/256.

[1175] Buhari, Mezalim, 5.

[1176] Munir Muhammed Gadban, *Muhtasar Fıkhu's-Sire*, 231.

[1177] el-Maide 3/8.

Habeşistan, Mısır ve Gassani hükümdarlarına elçiler göndermiştir.[1178] Onun Medine döneminde siyaset eksenli icra ettiği bu diplomatik faaliyetler, İslam'ın uluslararası tanınırlığını artırarak Müslümanlara yeni ittifak kapıları açmıştır.[1179]

Hz. Muhammed'in uyguladığı batılla mücadele yöntemi gereği hükümdarlara diplomatik elçiler ve mektuplar göndermesi, İslam'ın tebliği ve devletler arası ilişkiler açısından önemli bir konudur. Bu, Kur'an'da bildirilen, Hz. Muhammed'in bütün insanlara bir müjdeci ve uyarıcı peygamber olarak gönderilmiş olmasının[1180] gereğidir. Bu ayet, Hz. Peygamber'in sadece Araplara değil, tüm insanlara peygamber olarak gönderildiğini ifade eder. Bu yüzden, İslam'ı tebliğ etmek amacıyla farklı ülkelere elçiler ve mektuplar göndermesi doğal bir sonuçtur.

Hz. Peygamber, yabancı hükümdarlara mektup göndermeye karar verdiğinde kendisine "Onlar mührü olmayan bir mektubu kabul etmezler"[1181] denilince gümüşten bir mühür yaptırmış ve mektuplarına basmıştır.[1182] Hz. Peygamber, hükümdarlara gönderdiği mektuplarda İslam'ı tanıtmış, adalet ve barış vurgusu yapmıştır. Bu diplomatik girişimler, İslam'ın yayılmasında ve uluslararası ilişkilerde önemli bir rol oynamıştır. Onun İslam'a davet mektuplarında diplomatik temsil kriterlerini en üst düzeyde tuttuğu, uluslararası diplomatik mesajların doğru anlaşılabilmesi için özel seçilmiş Müslüman diplomatlarda fiziki durum, özgüven, cesaret, güzel ahlak, iyi özgeçmiş ve diksiyon aradığı görülmektedir.[1183] Onun diplomatik stratejisini ortaya koyarken diplomatik temsil ve diğer özellikleri bakımından başkalarıyla bir

[1178] İsmail L. Çakan ve N. Mehmet Solmaz, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi,* 580.

[1179] Müslim, Cihad, 74.

[1180] es-Sebe 34/28.

[1181] el-Buti, *Fıkhu's-Sire,* 379.

[1182] Buhari, Cihad, 101: Ebu Davud, Harac, 19.

[1183] Ebu Ali Hüseyin b. Muhammed İbnü'l Ferra, *Rüsül'ül-Mülük ve Men Yesluhu li'r-Risaleti ve's-Sifare*, Thk. Salahu'd-Din el-Muneccîd (Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Cedîd, 1993), 40.

mukayeseye gidilmesi mümkün değildir. Çünkü Hz. Muhammed, her alanda bütün insanlar için en üstün bir modeldir.[1184]

Hz. Muhammed'in, batılla mücadelede bir yöntem olarak uyguladığı diplomatik ilişkiler ve antlaşmalar yöntemi kapsamında Mekkelilerle 628 yılında yaptığı "Hudeybiye Barış Antlaşması", barışı sağlamak ve Müslümanların güçlenmesi için atılmış diplomatik bir zafer adımı olmuştur.[1185] Antlaşma şartları başlangıçta Müslümanların aleyhine görünse de uzun vadede Mekke'nin fethi gibi Müslümanların lehine önemli sonuçlar doğurdu.[1186]

Hudeybiye Barış Antlaşması ile ilgili olarak inen Fetih Suresi'nin ilk ayetleri bu antlaşmanın sonuçlarını ve Müslümanlara getirdiği zaferi vurgular. Ayrıca, Fetih Suresi'nin ilerleyen ayetlerinde[1187] bu antlaşmaya katılan Müslümanların fedakârlıkları ve Allah'ın onlara vaadi detaylı şekilde anlatılır. Hudeybiye Barış Antlaşması sürecinde Hz. Peygamber, siyaset eksenli genel mücadele yöntemi gereği savaş yerine diplomatik müzakereleri tercih etmiş ve Mekke'nin fethine giden yolu açmıştır.[1188] Nitekim Fetih Suresi'nin sonuna doğru yer alan bir ayette ise Müslümanların yakında Ka'be'ye güven içinde girecekleri müjdelenir.[1189] Bu ayetler, Hudeybiye Antlaşması'nın kısa vadede zor bir durum gibi görünmesine rağmen uzun vadede büyük bir zafere kapı açtığını işaret eder.

Taberi'ye göre Fetih Suresi'nin ilk ayetleri özellikle Hudeybiye Antlaşması sonrasında inmiştir. Taberi, "Camiu'l-Beyan" adlı tefsirinde, Fetih Suresi'nin ilk ayetlerinin iniş sebebi hakkında şunları aktarır: Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Mekke'ye umre yapmak amacıyla ashabıyla birlikte yola çıkmış ancak müşrikler buna izin vermemiştir. Bunun üzerine Hudeybiye Antlaşması imzalanmıştır. Müslümanlar bu

---

[1184] Süheyl Hüseyin Fetlavî, *ed-Diplomasiyye'l-İslamiyye* (Amman: Daru's-Sakâfe, 2005), 129.

[1185] el-Buti, *Fıkhu's-Sire*, 403.

[1186] Munir Muhammed Gadban, *Muhtasar Fıkhu's-Sire*, 311.

[1187] Bkz., el-Fetih 48/18-26.

[1188] İsmail L. Çakan ve N. Mehmet Solmaz, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi,* 611.

[1189] Bkz., el-Fetih 48/27.

antlaşmayı zahiren bir taviz gibi görüp üzüldüler. Ancak Allah, bu barışın aslında büyük bir fetih ve zaferin başlangıcı olduğunu bildiren ayetleri indirdi. Taberi'ye göre Fetih Suresi'nin başında yer alan "apaçık fetih" ifadesi, Hudeybiye Antlaşması'nı ve bunun sonucunda Mekke'nin fethine giden yolu ifade eder.[1190]

Hz. Muhammed (s.a.v.), *"De ki: Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak olan bir kelimeye gelin; Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim…"*[1191] ayeti mucibince Medine'deki Beni Kaynuka, Beni Nadir ve Beni Kurayza Yahudi kabileleriyle başlangıçta barışçıl ilişkiler kurmuştur. Ancak bazı kabilelerin haset ve kıskançlıkları sebebiyle ihanet etmesi ve antlaşmaları bozması üzerine, onlara karşı savaş veya sürgün gibi önlemler almıştır. Yukarıdaki ayet, ehl-i kitap ile diyalog kurulmasını teşvik eder. Hz. Muhammed, bahsi geçen Medine'deki Yahudilerle bu ayetin ruhuna uygun olarak onlarla çeşitli ilişkiler kurmuştur. Ancak onlar antlaşmalara sadık kalmamışlardır.

Hz. Peygamber, Medine döneminde batılla mücadele uyguladığı ilgili yöntemiyle diplomatik görüşmeler yoluyla Yahudi ve müşrik kabilelerle antlaşmalar yapmış ancak bu antlaşmaları bozan gruplara karşı sert önlemler almak durumunda kalmıştır. İlk düşmanlığını izhar ederek ahdi bozup ihanet eden, münafıkların reisi Abdullah b. Ubey b. Selül'ün müttefiki olan Beni Kaynuka Yahudi kabilesi olmuştur.[1192] Beni Kaynuka kabilesi, bir Müslüman kadının iffetiyle alay ederek, sonra da bu çirkin davranışa karşı koyan bir Müslümanı öldürerek,[1193] yaptıkları sözleşmeyi bozarak ilk Yahudi ihanetini yapmış oldular.[1194] Daha sonra Hz. Muhammed'e karşı işledikleri suikasta teşebbüsü suçundan dolayı Beni Nadir Yahudi kabilesi antlaşmayı bozdu,[1195] onları müteakip Beni Kurayza kabilesi Hendek Savaşı sırasında Medine kuşatılmış olmasına rağmen antlaşma hükümlerini hiçe sayarak Mekkeli müşriklerle iş birliğine girmek suretiyle

---

[1190] Taberi, *Camiu'l-Beyan*, 25/17-19.

[1191] Al-i İmran 3/64.

[1192] İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zadu'l-Mea*d fi *Hedyi Hayri'l-İbad*, Çeviri ve Hahkik Muzaffer Can, Cantaş Yayınları, İstanbul, s. 1/149.

[1193] İbn Hişam, *Siretü'n-Nebeviyye*, 3/51.

[1194] el-Butî, *Fıkhu's-Siyre*, 248-249.

[1195] İbnü'l-Esir, *el-Kamil Fi't-Tarih*, 2/64.

ihanet ederek antlaşmayı bozmuştur.[1196] Antlaşmaları bozarak ihanet eden üç kabile de Hz. Peygamber tarafından cezalandırılmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, 630 yılında gerçekleşen Mekke'nin fethi, büyük ölçüde askerî güç yerine diplomatik hamle ve adımlarla sağlanmıştır.[1197] Hz. Muhammed, diplomatik ilişkiler ve antlaşmalar yöntemi bağlamında Mekkelilerle barışçıl görüşmeler yapmış, taraflar arasında antlaşmaların ihlal edilmesini diplomatik bir koz olarak kullanarak Mekke'ye giriş yapmıştır.[1198] Fetih sırasında çok önemli bir adım olan genel af ilan etmesiyle, İslam'ın barışçıl ve merhametli yönünü göstermesinin yanında insanların gruplar halinde İslam'a girmesini sağlamıştır.[1199]

Sonuç olarak, diplomasiyi kullanma yöntemi, Medine döneminde İslam toplumunun hem dış ilişkilerde güvenliğini hem de içeride birlik ve istikrarı pekiştirmiştir. Hz. Peygamber, düşmanlarını tamamen yok etmek yerine, onlarla adalet ve barış ilkeleri çerçevesinde ilişkiler kurarak batılın etkisini sınırlamıştır. Kur'an'da, Allah'ın müminleri din konusunda kendileriyle savaşmayan ve yurtlarından çıkarmayan kimselere adil davranmaktan men etmediği aktarılarak,[1200] diplomatik adaletin sınırları belirlenmiştir. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in diplomasiyi bir mücadele yöntemi olarak kullanması, hak-batıl mücadelesinde barışçıl yolların stratejik değerini ortaya koyan örnek bir model teşkil etmiştir. Bu süreçte o, Medine döneminde batılla mücadelede sadece savaş yolunu değil; diplomasi, antlaşmalar, elçilik faaliyetleri ve barışçıl yöntemleri de etkin bir şekilde kullanmıştır. Bu stratejik adımlar, İslam toplumunun güçlenmesine ve genişlemesine büyük katkı sağlamıştır.

[1196] İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zadu'l-Mead*, 153.

[1197] Munir Muhammed Gadban, *Muhtasar Fıkhu's-Sire*, 347-358.

[1198] İsmail L. Çakan ve N. Mehmet Solmaz, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi,* 611.

[1199] en-Nasr 110/1-3.

[1200] el-Mümtehine 60/8.

4.5.2.8. Gerektiğinde Askerî Mücâdeleye Başvurma

Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine döneminde batılla mücadele yöntemleri arasında gerektiğinde askeri mücadeleye başvurmak ya da yer almaktadır. Mekke döneminde sabır ve tebliğ esaslı mücadele Medine döneminde Müslüman topluma yönelen saldırılar karşısında savunma ve düzenli oluşturma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Kur'an, "Size savaş açanlarla, Allah yolunda siz de savaşın."[1201] buyrularak askeri mücadelenin meşru savunma çerçevesinde yürütülmesi emredilmiştir. Bunu emreden ayet, Hz. Peygamber'in savaşları saldırganlık değil, hakkı ve toplumsal güvenliği koruma amacıyla yürüttüğünü göstermektedir.

Hz. Muhammed'in Medine döneminde batılla mücadelede uyguladığı bu yöntem, zorunlu müdafaa ve askerî vizyon sergileme yöntemidir. Bu yönteme, güvenlik stratejileri de denebilir. Medine'ye hicret buyurduktan sonra Hz. Muhammed (s.a.v.), İslam'ı yayma ve savunma mücadelesi verirken çevresindeki düşmanlar ve özellikle batıl inançlarla mücadeleye büyük önem vermiştir. Bu mücadele, sadece askerî savaşlarla sınırlı olmayıp aynı zamanda stratejik, diplomatik toplumsal ve dinî yönleri de kapsamaktadır. Medine döneminde, İslam toplumuna yönelik tehdit ve saldırılara karşı Bedir, Uhud ve Hendek gibi savaşlar yapılmıştır. Bu savaşlarda Müslümanlar, savunma stratejileri geliştirerek batıl güçlere karşı koymuşlardır. Medine ile karakterize edilen bu savaşlar, İslam'ın hem fiziksel hem de manevi açıdan güçlü bir şekilde savunulması için yapılan stratejik adımlardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de *"Size savaş açanlarla Allah yolunda savaşın, ancak aşırı gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez."*[1202] buyrulmaktadır. وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوٓاْ إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

Zorunlu müdafaa ve askerî vizyon sergileme yöntemiyle ilgili bu ayet, İslam'ın savaş hukukuna dair önemli prensipleri vurgulamaktadır. Bu ayet, Müslümanlara kendilerine savaş açanlarla Allah yolunda savaşmalarını emrederken haddi aşmamalarını yani aşırı gitmemelerini ve saldırganlık yapmamalarını öğütler.

Zemahşeri, bu ayeti tefsir ederken savaşta savunma esas olmalı, savaş Allah yolunda yapılmalı, savaşta saldırganlık olmamalı gibi önemli noktalar üzerinde durur. Onun

[1201] el-Bakara 2/190.

[1202] el-Bakara 2/190.

yorumuna göre bu ayet, İslam'ın savaş hukukunda adalet ve merhameti esas aldığını, savaşın ancak savunma amacıyla ve belirli ahlaki kurallar çerçevesinde yapılması gerektiğini belirtir.[1203]

Şevkani'ye (1760-1834) göre, ayette geçen "haddi aşmayın" ifadesinden kasıt; kadınları, çocukları, yaşlıları, din adamlarını öldürmek, antlaşmalara uymamak, işkence yapmak ve çevreye zarar vermek gibi savaş hukukuna aykırı davranışlardır. İslam'da bu tür davranışlar yasaklanmıştır çünkü Allah, haddi aşanları sevmez.[1204]

Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Müslümanlar, Mekke'deki zulme karşı Medine'ye hicret ettiklerinde burada hem savunma hem de İslam toplumunun temelini atacak birçok strateji belirlediler. İlk olarak, Medine'de "Medine Sözleşmesi" ile farklı kabileler ve topluluklarla barışçıl bir ortak yaşam zemini oluşturulmuş, İslam toplumunun temeli sağlanmıştır. Bu sözleşme, toplumlar arasında güvenliği sağlamayı ve saldırılara karşı iş birliği yapmayı hedefliyordu. Medine döneminde uygulanan, savunma ve savaş stratejileriyle ilgili Kur'an'da birçok ayet bulunmaktadır. İslam'da savaş, sadece savunma amacıyla yapılabilir ve bu, zulmü engelleme ve toplumun güvenliğini sağlama amacı taşır. Savunma savaşları, hak ve adalet adına yapılır ve sadece meşru bir saldırı karşısında savunma yapmak kabul edilir.

Kur'an'da, savunma savaşları ve stratejileriyle ilgili bilinmesi gereken birinci husus, savunma savaşının izni ve şartlarıdır. Kur'an, Müslümanların yalnızca savunma amacıyla savaşmalarını kabul eder. Kur'an'da aşırı gitmemek şartıyla Müslümanlara, kendileriyle savaşanlara karşı savaşa izin verilmiştir.[1205] Ayette, savaşın yalnızca savunma amacıyla yapılması gerektiği, aşırı gitmenin yasak olduğu ifade edilmektedir. Savaşın ahlaki sınırları belirlenmiş ve saldırganlık kesinlikle yasaklanmıştır. Bu, savunma savaşlarının disiplinli ve adil olması gerektiğini vurgular. Kur'an'da, Müslümanların savaşmalarına izin veren Allah'tır. O'nun verdiği izinle, kendilerine savaş açılanlara savaşmak hakkı verilmiştir. Çünkü onlar zulme uğramışlardır.[1206] Bu ayet, zulme uğramış ve hakları ellerinden alınanların savunma yapma hakkına sahip

[1203] Zemahşeri, *el-Keşşaf,* 122.

[1204] Şevkani, *Fethü'l-Kadir,* 123-124.

[1205] el-Bakara 2/190.

[1206] el-Hac 22/39.

olduğunu belirtir. Yani savunma savaşları yalnızca zulme uğrayan topluluklar için meşrudur.

Kur'an-ı Kerim, savunma savaşları ve stratejileri yöntemi kapsamında savunma savaşlarının belli etik kurallar çerçevesinde yapılması gerektiğini belirtir. Savaş esnasında dikkat edilmesi gereken temel ilkeler adalet, ölçülülük ve masumlara zarar vermeme gibi ilkelerle belirlenmiştir. Bu konuda Kur'an, "Allah'ın emrettiği şekilde savaşın"[1207] buyurmaktadır. Bu ayette Müslümanların, savaşta Allah'ın emrettiği şekilde hareket etmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Burada kâfirler ve münafıklara karşı savaş yapmanın izinli olduğu fakat bu savaşın kurallara uygun olması gerektiği vurgulanmaktadır. Başka bir ayette ise Allah, Müslümanlardan kendilerine saldırıda bulunan düşmanlara karşı güçlerinin yettiği kadar binicilik ve silahlardan oluşan bir kuvvet hazırlamalarını istemektedir.[1208] Bu ayet, savunma amacıyla hazırlık yapmayı emreder. Savunma stratejileri kapsamında güçlü bir ordu hazırlamak, savunma için gerekli malzemeleri temin etmek önemlidir. Bu, savunma hazırlığının Allah tarafından önerilen bir ilke olduğunu gösterir.

Kur'an, savunma savaşları ve stratejileri yöntemi gereği yapılan savunma savaşında bile aşırılığa kaçmamayı ve insanlara zarar vermemeyi öğretir. Kur'an'da, "Kim haksız yere bir cana kıyarsa, sanki bütün insanları öldürmüş gibidir."[1209] buyrulmaktadır. Bu ayet, savaşta bile masumların zarar görmemesi gerektiğini belirtir. Savunma sırasında savunmaya mecbur olanlar, savaşı masumlara zarar vermeden yapmakla yükümlüdürler. Burada, insan hayatına değer verilmesi gerektiği vurgulandığı görülür. Bu konuda diğer bir ayette ise Müslümanlar savaşta düşmanı yenme durumunda olurlarsa düşmana sert davranmalarının gerektiğini, çünkü onların Allah'a ve Resul'üne karşı savaş açmış oldukları[1210] ifade edilir. Düşmanlarla yapılan savunma savaşlarında sert davranmak gerektiği belirtilse de bu sadece saldırganlara yönelik bir tavırdır. Masumlara zarar verilmemesi gerektiği her zaman ön planda tutulmalıdır.

[1207] el-Furkan 25/52.

[1208] el-Enfal 8/60.

[1209] el-İsra 17/33.

[1210] Muhammed 47/4.

Kur'an, savunma savaşları ve stratejileri yöntemi icabı yapılan savunma savaşları sırasında bile barış ve uzlaşı yolunun olmasını ister. Eğer düşman barış teklif ederse bu teklifi kabul etmek savaşı sonlandırma açısından önemlidir.[1211] Zira İslam, savaştan yana değil, barıştan yanadır. Kur'an'da, müminlerin özelliklerini anlatan bir ayette, onların yeryüzünde büyüklük taslamadıkları, savaşçı değil barışçı oldukları[1212] anlatılır. Ayette, Müslümanların asıl tavrının barışçıl olduğu, savaşa başvurmadan önce barış yolunun tercih edilmesi gerektiği vurgulanır. Bu, savunma amaçlı savaşlarda bile barışçıl bir tutumun benimsenmesi gerektiğini ifade eder. Bir başka ayette de Hz. Peygamber'e hitaben, "Eğer düşman barışa yönelirse, sen de ona yönel ve Allah'a güven."[1213] buyrulmuştur. Düşman, barış teklifinde bulunursa barış yoluna gitmek İslam'ın öngördüğü ideal tavırdır. Bu, savaşın son çare olduğunu ve barışın her zaman tercih edilmesi gerektiğini gösterir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) ve beraberindeki ashabı, Medine döneminde hem savunma ve güvenliği sağlama hem de İslam devletinin temelini atmak için birçok strateji belirlediler. İlk olarak, bir sözleşme hazırlamak suretiyle Medine'de yaşayan topluluklarla barışçıl bir ortak yaşam zemini oluşturulmuştur. Bu sözleşme hem Müslümanlar arasında hem de Medine'deki Yahudi ve diğer kabilelerle yapılmış bir antlaşmaydı.[1214] Bu antlaşma, toplumlar arasında güvenliği sağlamayı ve saldırılara karşı iş birliği yapmayı hedefliyordu.

Hicretten sonra, Mekke'deki müşriklerle savunma savaşları ve stratejileri yöntemi kapsamında Hz. Muhammed (s.a.v.) komutasında savunma ve güvenliği sağlama amaçlı çeşitli savaşlar yapılmıştır. Batıl inançlarda ısrar eden Mekke müşrikleri, İslam'ın yayılmasını engellemeye çalışmaya devam etmişlerdir.[1215] Bu yüzden batıla karşı aşağıdaki savunma amaçlı yapılan savaşlar kaçınılmaz olmuş ve bu savaşlarda savunma stratejileri de büyük önem taşımıştır. Bu savaşlardan bazıları şunlardır:

[1211] el-Buti, *Fıkhu's-Sire,* 403.

[1212] el-Furkan 25/63.

[1213] el-Enfal 8761.

[1214] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 167.

[1215] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 185.

a) Bedir Savaşı (624)

Bu savunma savaşının sebebi, Kürz İbni Cabir el-Fihri'nin, otlamak için sabah erkenden meraya çıkan Medine'nin hayvanlarına saldırmasıdır.[1216] Bu haksız saldırı, bir savunma savaşına girmenin en önemli sebebi ve örneğidir.

Bir saldırı nedeni ile yapılan Bedir Savaşı, İslam'ın ilk zaferi olup Batıl inançların temsilcisi, kibirli Mekkeli müşriklere karşı yapılan önemli savunma savaşlarından biridir.[1217] Bizzat Kur'an'da, biri Allah yolunda diğeri ise kâfir olan iki topluluğun savaştığını haber vermektedir.[1218] Bu savaşta, sayıca ve silahça fazla olan düşman karşısında[1219] Hz. Peygamber'in, "Rabbim, eğer şu bir avuç Müslüman helak olursa, yeryüzünde sana kulluk edecek kimse kalmayacak"[1220] ifadelerinin yer aldığı duası ve Allah'ın meleklerden oluşan bir ordu göndererek yaptığı yardımıyla[1221] Müslümanlar zafer kazanmışlardır.[1222] Etkileri sebebiyle bu savaşın İslam tarihindeki önemi büyüktür.[1223]

b) Uhud Savaşı (625)

Uhud Savaşı, Mekkeli müşrikler tarafından Medine'ye yapılan ikinci büyük saldırı neticesinde meydana gelmiştir.[1224] Bu savaşta, münafıkların ihanetine[1225] ve düşmanın stratejik hatalarına rağmen, savaşın ilk aşamasında Müslümanlar üstünlük sağlasalar

---

[1216] İbni Hişam, *es-Sire,* 2/601.

[1217] es-Saffat 37/171-173.

[1218] Al-i İmran 3/13.

[1219] İsmail L. Çakan ve N. Mehmet Solmaz, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi,* 461.

[1220] İbn Hişam, *es-Sire,* 2/279.

[1221] Al-i İmran 3/123.

[1222] İsmail L. Çakan ve N. Mehmet Solmaz, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi,* 466.

[1223] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi,* 1/190.

[1224] İsmail L. Çakan ve N. Mehmet Solmaz, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi,* 565.

[1225] İbn İshak, *es-Sire en-nebeviyye,* 1/333.

da savaşın sonunda hezimet yaşanmıştır.[1226] Ancak Uhud Savaşı'ndan çıkarılacak önemli dersler bulunmaktadır.[1227] Bunlar, savunma pozisyonundaki askerlerin dikkatli olmaları gerektiği, düşmanları ciddiye alıp tedbirli olmanın önemli olduğu, sabır ve direncin İslam'ın gücünü pekiştirmesidir.[1228] Uhud Savaşı ile ilgili indirilmiş olan ayetler,[1229] bu savaşın İslam tarihindeki ehemmiyetini göstermektedir.

c) Hendek savaşı (627)

Medine'deki münafıkların ve çevredeki düşmanların birleşerek yaptığı bu saldırıya karşı Hendek savaşı yapılmıştır.[1230] Bu savaş, şehri korumak için surların etrafına hendekler kazılarak yapılan savunmanın adıdır. Hakkında Kur'an ayetleri indirilmiş olan Hendek savaşı [1231], İslam tarihinde önemli bir stratejik dönüm noktasıdır. Bu savaşta iki önemli stratejik uygulama dikkat çekmektedir: Birincisi, Müslümanlar düşmanların saldırılarını engellemek için hendek kazmak gibi savunma taktikleri geliştirmiştir.[1232] İkincisi ise bu savaş, diplomasi ve strateji açısından başarılı bir savunma örneği olarak gösterilmektedir.[1233]

Bahsi geçen stratejilerden biri de Mekke'nin fethedilme (630) stratejisidir. Mekke'nin fethi, Medine'den Mekke'ye yapılan askerî bir müdahale değildir; aksine, İslam'ın barışçıl bir şekilde galip gelmesinin simgesidir.[1234] Mekke'deki müşriklerin, batıl inançlarını savunmalarına rağmen Hz. Muhammed (s.a.v.), Mekke'yi fethettiğinde hiçbir kadına zarar verilmemiş ve barbarca bir davranışta bulunulmamıştır. Bu olayda strateji, düşmanları barışla fethetmek, güç kullanmak yerine onlara merhamet

[1226] İbn İshak, *es-Sire en-Nebeviyye,* 1/331.

[1227] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi,* 1/198.

[1228] Munir Muhammed Gadban, *Muhtasar Fıkhu's-Sire,* 270.

[1229] Al-i İmran 121-129

[1230] Munir Muhammed Gadban, *Muhtasar Fıkhu's-Sire,* 297.

[1231] İbn İshak, *es-Sire en-Nebeviyye,* 1/394; en-Nisa 4/51; en-Nur /62-64.

[1232] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi,* 1/204.

[1233] İbn İshak, *es-Sire en-Nebeviyye,* 1/392-393.

[1234] İsmail L. Çakan ve N. Mehmet Solmaz, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi,* 611.

göstererek gönüllerini kazanmaktı. Bu büyük fetihle birlikte batıl inançların son bulduğu ilan edilmiştir.

Hz. Muhammed, Medine döneminde bu savaşların dışında, savunma ve güvenliği sağlama amaçlı bir de seriyeler[1235] yapmıştır. İbn Kesir'in bildirdiğine göre Hz. Muhammed, savunma amaçlı toplam on dokuz savaş (gazve) yapmış, bunlardan on yedi tanesine bizzat katılmış, bir sahabenin komutasında sefere gönderdiği askerî birliklerin (seriye) sayısı ise otuz beş ila altmış altı arasında değişmektedir.[1236]

Savunma savaşları ve stratejileri yöntemi bağlamında Hz. Muhammed (s.a.v.), Medine'deki bedevilerle yaptığı antlaşmalarla onları İslam'a davet etmiş ve kendisini savunacak güçte bir toplum oluşturmuştur. Bunun yanında hicretten sonra Yahudi ve Hristiyanlarla da çeşitli görüşmeler yapmış,[1237] batıl inançlarla mücadelede onlara karşı sağduyu ve ikna yöntemi kullanmıştır.

Hz. Muhammed, savunma savaşları ve stratejileri yönteminde savaşlarda bazı temel prensipleri dikkate alıp uygulamıştır. Bu prensipler şunlardır: a) Savaşlarda Taktiksel Akıl ve Sabır Prensibi: Hz. Peygamber, savaşlarda düşmanın sayıca üstün olduğu durumlarda bile stratejik olarak dikkatli olmak gerektiğini ashabına öğretmiştir. b) Hikmet ve Diplomasi Prensibi: Hz. Peygamber, savunma savaşlarında hikmet ve diplomasiyi kullanma prensibini de dikkate almıştır. c) Batılla mücadelede, bazen silahlı çatışma yerine, barışçıl yollarla (örneğin, Hudeybiye Antlaşması) müzakereler ve uzlaşılar ön plana çıkarılmıştır.[1238] c) İçteki Tehditlere Karşı Dikkat Prensibi: İslam'ın Medine'deki iç düşmanları, münafıklar gibi gruplar da göz önünde bulundurulmuş ve onlarla mücadele için psikolojik hamleler yapılmıştır.[1239]

[1235] Seriye, Hz. Muhammed tarafından düşman kuvvetlerin hâl ve hareketlerini tespit etmek, etrafta emniyet ve güvenliği temin etmek maksadıyla hazırlanan atlı birliklerdir. Hz. Muhammed'in katıldığı seferlere gazve, katılmadığı askerî birliklere ise seriye adı verilir. (Ahmet Efe, *İslam Ansiklopedisi*, 248).

[1236] İbn Hişam, *es-Siyretu'n-Nebeviyye*, 2/352.

[1237] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi,* 1/162.

[1238] İsmail L. Çakan ve N. Mehmet Solmaz, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi,* 565.

[1239] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi,* 163.

Sonuç olarak, askeri mücadele Hz. Peygamber'in Medine döneminde uyguladığı arasında hak-batıl mücadelesinin kaçınılmaz bir boyutunu teşkil etmiştir. Bu kapsamda gerçekeştirilen savaşlar, İslam toplumunun varlığını koruma mücadelesi olarak tarihe geçmiştir. Kur'an'da, Allah'tan dua ederek yardım isteyen zulme uğramış erkekler, kadınlar ve çocuklar uğruna savaşılması istenmektedir.[1240] Bu ayet, askeri mücadelenin zulme karşı bir sorumluluk olduğu belirtilmiştir. Bundan ötürü Hz. Muhammed'in gerektiğinde askeri mücadeleye başvurma yöntemi, İslam toplumunun korunmasını sağlayan, ancak adalet ve ölçülülükten sapmayan stratejik bir model olmuştur. Bu süreçte Hz. Muhammed (s.a.v.), bu döneme ait siyaset eksenli batılla mücadele etmenin sadece askerî değil, aynı zamanda diplomatik, toplumsal ve manevi bir mücadele olduğunu anlamıştır. Her savaş, sadece fiziksel bir mücadele değil, aynı zamanda iman, sabır, strateji ve hikmetle yürütülen bir savaştır. Batıla karşı yapılan bu mücadele, İslam'ın doğru temelleriyle büyümesine ve gelişmesine zemin hazırlamıştır. Kur'an, savunma savaşları ve stratejileri yöntemi bağlamında savunma amaçlı yapılan savaşlarda belirli ilkeler, kurallar sunar. Dolayısıyla Hz. Peygamber liderliğinde Müslümanlar, sadece zulme uğradıkları durumlarda ve savunma amaçlı savaşmalıdırlar. Bu savaşlarda aşırı gitmemek, masumlara zarar vermemek, güçlü bir hazırlık yapmak ve barışa yönelmek gibi temel prensiplere azami bir şekilde dikkat edilmiştir.

4.5.2.9. Hz. Muhammed'in Medine Dönemi Batılla Mücadele Yöntemlerinin Günümüze Yansıması

Hz. Muhammed'in Medine dönemi, İslam toplumunun siyasal, sosyal ve hukuki anlamda kurumsallaştığı bir süreçtir. Bu dönemde batılla mücadele, yalnızca bireysel tebliğ ve sabır eksenli değil; aynı zamanda hukuki düzenlemeler, toplumsal dayanışma, diplomatik girişimler ve gerektiğinde askeri mücadele gibi çok boyutlu yöntemlerle yürütülmüştür. Kur'an-ı Kerim, bu mücadele tarzının temelini adalet, hikmet ve dayanışma ilkeleri üzerine bina etmiş; "Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, tefrikaya düşüp parçalanmayın."[1241] buyruğuyla hak ehlinin birlik ve

[1240] en-Nisa 4/75.

[1241] Al-i İmran 3/103.

dayanışmanın batıl karşısında en güçlü siper olduğunu bildirmiştir. Dolayısıyla Medine dönemi, Müslümanların batıla karşı mücadelelerinde bütüncül stratejiler geliştirmesinin örnekliği açısından tarihte müstesna bir yere sahiptir.

Medine döneminde İslam toplumu, hicretle birlikte çok dinli ve çok kültürlü bir yapıda şekillenmiştir. Hz. Muhammed, "Medine Sözleşmesi" ile farklı toplulukları bir arada barış içinde yaşatmış; eşitlik, adalet ve ortak sorumluluk ilkeleri temel alınmıştır. Muhacirlerle ensar arasında kurulan İslami kardeşlik, sadece manevi değil, ekonomik ve sosyal dayanışmayı da kapsayan bir uygulamaydı.[1242] Bu yöntem Medine'de toplumsal birlik ve huzurun temelini oluşturdu. Bugün bu model, toplumlar arası hoşgörü, sosyal adalet, dayanışma ve entegrasyon için örnek alınabilir. Farklılıkları zenginlik kabul edip ortak değerlerde birleşmek, çağdaş toplumların barış içinde yaşaması için önemlidir.

Hz. Muhammed, Kur'an rehberliğinde batılla mücadelede adalet, sözleşme ve toplumsal uzlaşıyı esas aldı. Medine Sözleşmesi, farklı inanç grupları arasında barış içinde bir arada yaşamayı sağlarken hukuki düzenlemeler; hak, adalet ve kamu düzenine dayalı bir toplum oluşturdu.[1243] Bugün bu yöntem, hukukun üstünlüğü, çoğulculuk, sözleşme ahlakı ve sosyal adalet ilkeleriyle demokratik ve huzurlu toplumlar kurmak için model alınabilir. Din ve vicdan özgürlüğüyle birlikte toplumsal barış sağlanabilir.

Hz. Muhammed, Medine döneminde batılla mücadelede bir yöntem olarak inşa ettiği Mescid-i Nebevi'yi sadece ibadet için değil, aynı zamanda eğitim, istişare, toplumsal gelişim ve yönetim merkezi olarak inşa etti.[1244] Burada Kur'an temelli eğitimle bireyler bilinçlendirildi, bilgi ve hikmetle batıla karşı duruldu. Bugün bu model, eğitim kurumlarının sadece bilgi değil, değerler ve ahlaki bilinç kazandırma işlevini vurgular. Dinî ve ahlaki temelli eğitimle, toplumda bilinçli, erdemli bireyler yetiştirilerek modern batıl anlayışlara karşı durulabilir.

Medine döneminde batılla mücadelede Hz. Muhammed, bir yöntem olarak münafıklarla doğrudan çatışmak yerine sabır, hikmet, ahlaki üstünlük ve

[1242] el-Hucurat 49/10.

[1243] el-Mâide 5/8.

[1244] et-Tevbe, 9/18.

bilinçlendirme yolunu izledi. Kur'an münafıklığın iç yüzünü ifşa ederek toplumu uyarmış, onların fitnesine karşı toplumsal dayanışmayı ve bilgilendirmeyi esas alan bir yolla mücadeleyi önermiştir.[1245] Bu yöntemin günümüz için çıkarımı: İkiyüzlülük, sahte bilgi ve samimiyetsizlikle mücadelede şeffaflık, eğitim, doğru bilgi yayma ve ahlaki duruş en etkili yöntemdir. Toplumu bilinçlendirerek fitneye karşı güçlü bir direnç oluşturulabilir.

Hz. Muhammed, savaşı bir amaç değil, zorunlu savunma aracı olarak görmüş; Kur'an'ın emriyle sadece zulme karşı adaleti ve barışı korumak için savaşmıştır. Strateji olarak sabır, hazırlık, istişare ve savunma esas alınmıştır.[1246] Bugün bu yaklaşım, şiddete başvurmadan önce barışçıl yolları tüketme, meşru müdafaa hakkını koruma ve adalet temelli güvenlik politikaları üretme açısından örnektir. Zorbalıkla değil, ilke ve stratejiyle mücadele önemlidir.

Medine döneminde Hz. Peygamber, batılla mücadelede barışçıl diplomasi, antlaşmalara sadakat ve karşılıklı güven esasına dayalı yol izlemiştir. Hudeybiye Antlaşması gibi örneklerle sabır, strateji ve diyalog ön planda tutulmuştur.[1247] Bugün bu yaklaşım, uluslararası ilişkilerde barış, diyalog, sözleşmeye sadakat ve stratejik diplomasi anlayışının önemini vurgular. Kalıcı çözümler için çatışma yerine müzakere tercih edilmelidir.

Hz. Peygamber, Kur'an'ın rehberliğinde içki ve kumar gibi zararlı alışkanlıkları aşamalı olarak bilinçlendirme ve sosyal destekle yasaklamıştır. Bu yöntem, insanı merkeze alan tedrici bir ıslah süreci izlemiştir.[1248] Günümüzde bağımlılıkla mücadelede eğitim, farkındalık, psikolojik destek ve sosyal bilinçlendirme yoluyla kalıcı çözümler üretilebilir. Yasaklamadan önce bireyi kazanma ve toplumu hazırlama önemlidir.

Hz. Muhammed, Kur'an hükümlerini uygularken adalet, merhamet ve eşitlik ilkelerini esas almış, toplumda hak ve sorumluluk dengesini kurmuştur. Hukuk, ahlak ve sosyal

[1245] el-Münâfikûn, 63/1.

[1246] el-Bakara 2/190.

[1247] el-Enfâl 8/61.

[1248] el-Maide 5/90.

adalet iç içe yürütülmüştür.[1249] Günümüzde adil bir toplum için hukukun üstünlüğü, sosyal denge, insan onuruna saygı ve ahlaki değerlerin yaşatılması gerekir. Adaletin tesisi, batıla karşı en etkili savunmadır.

Hz. Peygamber'in Medine döneminde uyguladığı batılla mücadele yöntemleri, günümüz için de yol gösterici niteliktedir. Müslümanların iç dayanışmalarını güçlendirmeleri, hukuku adalet temelli işletmeleri, barışçıl diplomasiyi öncelemeleri ve gerektiğindemeşru müdafaa haklarını kullanmaları, çağdaş dünyada batıla karşı direncin temel ilkeleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Medine dönemi uygulamaları, modern Müslüman toplumlara sadece tarihsel bir hatıra değil, aynı zamanda evrensel bir mücadele modeli sunmaktadır.

Özet olarak, bu süreçte Hz. Peygamber, Medine döneminde batılla mücadelede eğitim, ahlaki dönüşüm, hukuki düzenlemeler, sosyal adalet, diplomasi, sabır ve hikmet temelli siyaset eksenli bir yöntem izlemiştir. Münafıklarla, zararlı alışkanlıklarla, haksızlık ve fitneyle bilinçli, stratejik ve merhametli bir mücadele yürütmüştür. Bu uygulamaların günümüz için çıkarımı: Modern toplumlar da bu örnekten hareketle eğitimle bilinç oluşturmalı, adalet ve hukuku esas almalı, diyalog ve toplumsal dayanışma ile zararlı akım ve alışkanlıklara karşı güçlü durarak mücadele edilmelidir.

[1249] en-Nahl 16/90.

SONUÇ

Çalışmamızda ülü'l-azm peygamberlerin batılla mücadele yöntemleri üzerine sonuç bölümünde yer alan ilişkilendirilmiş bulgular, Kur'an'ın bütüncül yaklaşımına, peygamberlerin ortak mücadele ilkelerine ve günümüze bakan yönlerine odaklanır. Bu kapsamda elde ettiğimiz söz konusu bulguları on madde halinde sunuyoruz:

1. Tebliğin Temelinde Tevhid Vurgusu: Ülü'l-azm peygamberlerin batıla karşı mücadelesi daima tevhid ekseninde şekillenmiştir. Batılın kaynağı olarak şirk, zulüm ve haksızlık görülmüş; mücadele bu kök sorunların bertaraf edilmesine yönelmiştir.
2. Sabır ve Sebatın Esas Alınması: Peygamberlerin hepsi toplumlarının inatçı direnişine rağmen sabır göstermiş, vazifelerinde sebat etmişlerdir. Sabır hem davetin sürekliliği hem de ahlaki meşruiyeti açısından Kur'an'da öne çıkan ortak yöntemdir.
3. Delil ve Hikmetle İkna Çabası: Hepsi akli ve kalbi delillerle toplumlarını ikna etmeye çalışmışlardır. Hz. İbrahim'in putlarla ilgili akıl yürütmeleri, Hz. Musa'nın Firavun karşısında mucize ve delilleri, Hz. Muhammed'in Kur'an'la meydan okuması buna örnektir.
4. Batıl Düzenlerle Doğrudan Mücadele: Mücadele sadece soyut fikirlerle değil; zalim otoriteler, haksız toplumsal düzenler ve batıl geleneklerle yüzleşmeyi de kapsamıştır. Firavun'un despotizmine, Nemrud'un zorbalığına, müşrik Mekke düzenine doğrudan karşı çıkılmıştır.
5. Ülü'l-azm peygamberler hiçbir zaman yöntemlerinde zulme, hileye, yalana ya da adaletsizliğe başvurmamışlardır. Batılla mücadelede "hedefe ulaşmak için her yol meşru değildir" ilkesi Kur'an'da onların örnekliğiyle pekişmiştir.
6. Evrensel ve Tarihsel Süreklilik: Peygaberlerin mücadele yöntemleri birbirini tamamlayan bir süreklilik arz eder; Hz. Nuh ile başlayan tevhid mücadelesi, Hz. Muhammed ile evrensel boyuta ulaşmıştır. Bu da gösteriyor ki batılla mücadele, tarihsel olarak farklı biçimlerde ortaya çıksa da özü itibariyle değişmeyen ilahi bir misyondur.
7. Tebliğde Aşamalılık ve Hikmet: Davetlerinde doğrudan hakikati sunarken aynı zamanda muhataplarının durumuna göre uygun, hikmetli bir dil ve yöntem

kullanmışlardır (örneğin Hz. İbrahim'in akli delillerle konuşması, Hz. İsa'nın yumuşak ve ahlaki yaklaşımları).

8. Toplumsal Islah Hedefi: Sadece bireysel kurtului değil, toplumsal adaleti, ahlaki değerleri ve sosyal düzeni yeniden tesis etmeye çalışmışlardır (özellikle Hz. Musa ve Hz. Muhammed'in mücadelelerinden belirgindir).
9. Allah'a Dayanma ve Dua: Mücadelelerinin merkezinde Allah'a güven, tevekkül ve sürekli dua vardır. Başarıyı kendilerine değil, Allah'ın yardımına bağlamışlardır.
10. Günümüze Yönelik ilham: Kur'an'da bu peygamberlerin örneklikleri, çağdaş Müslümanlara da batıl ideolojililer, haksızlıklar ve yozlaşmalar karşısında sabır, hikmet, ahlak ve kararılıkla mücade etme çağrısıdır.

Kur'an'da batılla mücadele, genelde tüm peygamberlerin özelde ise ülü'l-azm peygamberlerin temel görevlerinden biri olarak sunulmuştur. Bu mücadele, yalnızca bireysel ahlakı düzeltmekle kalmayıp toplumsal yapıyı da ıslah etmeyi hedefleyen kapsamlı bir süreçtir. Ülü'l-azm peygamberler (Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed) bu mücadelenin en seçkin örneklerini teşkil eder. Bu peygamberlerin her biri, içinde bulunduğu sosyokültürel bağlamda farklı yöntemler kullanmış olsa da ortak bir strateji izledikleri görülür: sabır, hikmet, adalet, tebliğ ve gerektiğinde aktif direniş. Uyguladıkları yöntemlerin temelinde ise ilahi vahyin rehberliği ve insanlık onurunu merkeze alan bir anlayış yer alır.

Hz. Nuh, insanları tevhide davet ederken yüzlerce yıl sabırla tebliğ etmiş, davette bulunmuş, inançsızlık ve toplumsal sapkınlıklar karşısındaki batılı sözlü mücadele, sabır ve azimle aşmaya çalışmıştır. Onun yöntemleri ısrar, kararlılık ve istikrarla batıla karşı durmanın simgesi olmuştur.

Hz. İbrahim, putperestliğe karşı entelektüel ve sembolik bir direniş sergilemiş, batıl inançları hem akli delillerle hem de sembolik eylemlerle çökertmiştir. Onun yöntemleri, düşünceyle yüzleşme ve batılın kendi çelişkileriyle çürütülmesini esas almıştır.

Hz. Musa, Firavun rejiminin baskı ve zulmüne karşı hem mucizelerle desteklenen ilahi kudretle hem de bir kavmi özgürlüğe taşıyan siyasi ve toplumsal direnişle barılı sarsmıştır. Onun yöntemleri zulme karşı mücadele, özgürleşme ve örnek liderlik boyutlarıyla öne çıkar.

Hz. İsa, ruhani öğretileriyle bireysel arınmayı ve toplumda sevgi, affedicilik ve şefkati önceleyerek batılın sertliğine karşı ahlaki direniş ve iyilik yoluyla karşılık vermeyi seçmiştir. Onun yöntemleri, pasif direniş ve içsel devrim temellidir.

Hz. Muhammed, tüm bu yöntemleri harmanlayarak batılla çok boyutlu bir mücadele yürütmüştür; tebliğ, eğitim, diplomasi, adalet temelli toplumsal düzen kurma, gerektiğinde müdafaa amaçlı savaşmak ama daima adalet ve hikmet içinde hareket etmiştir. Onun yöntemleri, bütüncül bir stratejiyle batılı ilmek ilmek çözmeye dayanır.

Bu ortak yöntemler, ülü'l-azm peygamberlerin batıl karşısında kararlı, bilinçli ve ilahi rehberliğe dayalı bir mücadele verdiğini gösterir.

Ülü'l-azm peygamberlerin genel olarak ortak noktası, batılla mücadele ederken süreklilik, sabır, hikmet, şefkat ve kararlılık gibi temel prensipleri esas almalarıdır. Kur'an'da bu mücadele yöntemlerinin detaylandırılması, sadece tarihî olayları aktarmaktan ziyade, her dönemde müminlerin nasıl bir duruş sergilemesi gerektiğine dair evrensel mesajlar sunmaktadır. Özellikle modern çağda hak-batıl mücadelesinin farklı biçimlerde sürdüğü düşünüldüğünde, Kur'an'ın sunduğu bu yöntemler hem birey hem de toplum için yol gösterici niteliğini korumaktadır.

Kur'an'da batılla mücadele, imanın gerektirdiği bir sorumluluk ve peygamberlerin asli vazifesi olarak öne çıkar. Bu bağlamda ülü'l-azm peygamberlerin örnekliği, hak-batıl mücadelesinde sergilenen stratejilerin en yetkin uygulamalarıdır. Kur'an'da adları geçen ülü'l-azm peygamberler, farklı zaman, coğrafya ve toplumlarda yaşamış olsalar da batıl karşısında ortak değerler, prensipler ve yöntemler etrafında birleşmişlerdir. Bu yönüyle Kur'an'ın sunduğu mücadele yöntemleri, sadece tarihsel olaylar silsilesi değil, günümüz müminleri için de örnek alınması gereken evrensel mesajlar içeren ahlaki ve stratejik bir yol haritasıdır. Bu büyük peygamberlerin batılla mücadelesi, öncelikle tebliğ, sabır, hikmet, dua, direniş ve ilahi yardım temelleri üzerine kuruludur.

Sonuç olaarak, Kur'an'da ülü'l-azm peygamberler örneğinde batılla mücadele yöntemleri, yalnızca tarihsel bir anlatım değil; günümüzde de uygulanabilir, dinamik ve ilahi temelli bir mücadele modelidir. Bu modelin özü, tevhid inancına sadakatle bağlı kalmak, adaleti öncelemek, sabırla hareket etmek ve her daim Allah'ın yardımına güvenmektir. Kur'an'ın rehberliğinde yürütülen bu mücadele, hakka ulaşma yolunda güçlü bir azim ve ahlaki direnci beraberinde getirir. Bu mücadele, ilahi rehberlik ekseninde şekillenen, zamana ve mekâna bağlı kalmaksızın her dönemde

uygulanabilecek bir mücadele örneği ve modelidir. Bu örnek modelin en temel hedefi, Allah'ın rızasını kazanmak, hakikati ortaya koymak ve toplumu ıslah etmektir. Kur'an'ın sunduğu bu mücadele yöntemleri, modern çağın sorunlarına karşı da çözüm sunabilecek derinlik ve kapsayıcılığa sahiptir. Zira tarih boyunca batıla karşı süregelen mücadele, yalnızca bir inanç çatışması değil; aynı zamanda bir ahlak, adalet, özgürlük ve insanlık onuru mücadelesi olmuştur.

Kısacası, Kur'an'da ülü'l-azm peygamberlerin batılla mücadele yöntemleri, tevhid merkezli, sabır ve sebatla yürütülen, akli delillere dayanan, zulüm ve batıl düzenlere karşı doğrudan ve ahlakiüstünlüğü koruyarak gerçekleştirilen evrensel bir çizgi sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Abdulbaki, M. Fuad. *Mü'cemu'l-Müfehres li Elfazil-Kur'anil-Kerim*. İstanbul: el-Mektebe el-İslamiyye, 1987.

Ahmed b. Hanbel. *Müsned.* Thk. Şuayb el-Arnaut ve Adil Murşid. Beyrut: el-Muessesetü'r-Risale, t.y.

Ahmed, el-Kadiri. *el-Cihad.* 2 bs. Cidde: Daru'l-Menareh, 1413/1992.

Akpınar, A "Kur'an-ı Kerim'de Hak Kavramı ve Seyahat Etme Hakkı". *İslami Araştırmalar Dergisi.* C. 11, S. 3-4 (1998): 21-42.

Alagaş, Mehmed. *20. Yüzyılda Tevhid ve Şirk.* İzmir: İnsan Dergisi Yayınları, 1992.

Ali Muhammed Sallabi, *Siyer-i Nebi*, Çev. Mustafa Kasadar, Ravza Yayınları, İstanbul, 2017.

Alkan, Türker. *Siyasal Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlık.* Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.

Aruçi, Muhammed. "Ülü'l-azm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* İstanbul: TDV, 2012.

Aşur, Muhammed Tahir. *et-Tahrir vet-Tenvir, 42. Cilt*. Tunus: ed-Daru't-Tunusiyye li'n-Neşr, 1984.

Ateş, Süleyman. *Kur'an-ı Kerim Tefsiri.* İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.

Avcı, Betül. *Hıristiyanlıkta ve Kur'an Tefsirlerinde Hz. İsa'nın Mucizeleri*, İstanbul: Divan İlmi Araştırmalar, 2000.

Beydavi, Nasıruddin Ebi'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazi. *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevil Tefsiru'l-Beydavi*. 1 bs. Beyrut: Daru İhyau't-Turas'ul-Arabiy, 1904.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'anı Kerimin Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.

Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed İbn İsmail. *Sahih el-Buhari*. Thk. Taha Abdurrauf Sa'd. Kahire: Daru'l-İ'tisam ve Daru'r-Rüşd, 2011.

——. *Sahihu'l-Buhari.* 1 bs. Şam: Daru İbn Kesir, 2002.

Buti, M. Said Ramadan. *Fıkhu's-Siyre*Çev. Ali Nar ve Orhan Aktepe. İstanbul: İslami

Edebiyat Yayınları, 2003.

Candan, Abdulcelil. *Kur'an'da Hak-Batıl Mücadelesi*. Ankara: 2 Kaynak Yayınları, 2000.

Celaleyn, Celalüddin Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Mehalli ve Celalüddin Abdurrhman b. Ebi Bekr es-Suyuti. *Tefsirü'l-Celaleyn*, Thk. Safiyyü'r-rahman el-Mubarekfuri, Kahire: ed-Darü'l-alemiyye, 2015.

Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*. Ankara: Ank. Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yaynları, 1993.

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.

Cezuli, M. Bin Süleyman. *Delail-i Hayrat Şerhi ve Şevariki'l-Envar*. Çev. M. Faruk Gürtunca. İstanbul: Sağlam Kitabevi, 1984.

Cürcani, Seyyid Şerif. *et-Ta'rifat.* Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.

Çağatay Özdemir. "*İslam'da Din ve Siyaset İlişkisinin Kökenlerine Ortadoğu'daki Pratik Yansımalarıyla Tarihsel Bir Bakış"*,*Muhafazakâr Düşünce*, C. 13, S. 48, (2016): 243-262.

Çağrıcı, Mustafa. *Sıdk.* 37. Cilt. İstanbul: DVY, 2009.

Çakan, İsmail Lütfü. *Hakkı Tavsiye Metod ve Vasıtaları*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1976.

——. *Hakkı Tavsiye Metod ve Vasıtaları*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1992.

Çakan, İsmal L. ve N. Mehmet Solmaz. *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*. 21 bs. İstanbul: EnsarNeşriyat, 2017.

Çantay, Hasan Basri. *Kur'an-ı Hakim ve Meali Kerim.* 1 bs. İstanbul: Risale Basın Yayın, 1995.

Çetişli, İslam. *Edebiyat Sanatı ve Bilimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.

Dehlevi, Ahmed b. Abdurrahman. *Hüccetullahi'l-Baliğa*. Beyrut: Darül İhya-ül Ulum., 1992.

Demirci, Muhsin. *Tefsir Usulü.* 5 bs. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017.

Derveze, İzzet. *Siretu'r-Rasul*. 3 bs. Çev. Mehmet Yolcu. İstanbul: Ekin Yayınları, 1998.

Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Yayınları, 2006.

Dinaverî, Ebu Hanife Ahmed b. Davud. *el-ahbaru't-tıval*. Thk. Rıdvan Ali en-Nedvi. Kahire: Matba'tu Daru's-Saade, 1911.

Diyanet İlmi Dergi, *Kur'an Özel Sayısı*. Ankara: DİB Yayınları, 2012.

Doğan, D. Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1989.

Duman, Abdullah. "*Asr-ı Saadette Müslüman Yahudi İlişkileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Y.Y. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

Dumlu, Ömer, vd. *Tefsir*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi, 2010.

Duverger, Maurice. *Siyasi Partiler*. 4 bs. Çev. Ergün Özbudun İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1986.

Ebi Hayyan el-Endelüsi, Muhammed b. Yusuf. *el-Bahru'l-Muhit*. Thk. Adil Ahmed Abdulmevcud vd. Beyrut: Daru'l-Kutub'l-İlmiyye, 2010.

Ebu Davud Süleyman İbnu'l-Eş'as es-Sicistani. *Sünen Ebi Davud*. 1 bs. Tkh. Şuayb el-Arnavut ve Muhammed Kamil Karahbelli. Şam: Daru'r-Risale el-Alemiyye, 2009.

——. *es-Sünen*. Thk. Şuayb Arnavut ve Muhammed Kamil Karabelli. Dımışk: Daru'r- Risalet'il-Alemiyye, 2009.

——. *Sünen*. Kahire: Daru İhyau's-Sünneti'n-Nebeviyye, ty.

Ebu Mansur el-Maturidi. *Te'vilatü'l-Kur'an*. Çev. Bekir Topaloğlu. İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.

Ebu Nuaym, el-Esbahani. *Delailü'n-Nübüvve*. Thk. Muhammed Revvas Kaleci ve Abdulber Abbas. 2 bs. Beyrut: Daru'n-Nefais, 1986.

Ebu Zehra, Muhammed. *Hristiyanlık Üzerine Konferanslar* Çev. Akif Nuri. İstanbul: Fikir Yayınları, 1978.

——. *İslam'da Beşeri Münasebetler*. Çev. Hüseyin Algül ve Osman Şekerci. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1974.

——. *Tarihu'l-Cedel.* Kahire: Daru'l-Fikri'l-Arabi, 1980.

Ece, Hüseyin Kerim. *Hz. Süleyman.* 2 bs. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.

ed-Delemi, Taha Hamit. *el-Fasıl Beyne Usul'ul-Hak ve Usul'ul-Batıl*. Kahire: yy., 2004.

——. *el-Fasıl Beyne Usulu'l-Hak ve Usulu'l-Batıl*, Kahire: yy., 2004.

Efe, Ahmet. *Hz. Muhammed Hayatı ve Mücadelesi*. Köln: Plural Puplications, 2014.

——. *İslam Ansiklopedisi*. 2 bs. Ankara: Kandil Yayınları, 1985.

el-Beğavi, Ebu Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ud. *Tefsiru'l-Beğavi (Mealimu't-Tenzil).* Thk. Muhammed Abdullah en-Nemr vd., Riyad: Daru Tayyibe, H. 1412.

——. *Muhtasar Tefsiru'ul-Beğavi Me'alimu't-Tenzil*. Thk. Abdullah b. Ahmed b. Ali ez-Zeyd. Riyad: Mektebet'ul-Mearif, 1996.

el-Beydavi, Nasıruddin Ebi'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazi. *Tefsiru'l-Beydavi (Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil* Thk. Muhammed Abdurrahman el-Meraşlı. Beyrut: Dar İhyau't-Turasu'l-Arabi, 1998.

el-Buti, M. Said Ramazan. *Fıkhu's-Siyretu'n-Nebeviyye.* 10 bs. Şam: Daru'l-Fikr, 1991.

el-Cevheri, İsmail b. Hammad. *es-Sıhah Tacu'l-Lugah ve Sıhahu'l-Arabiyye.* Beyrut: Daru'l-İlm, 1979.

el-Cezairi, Ebi Bekr Cabir. *Eyseri't-Tefsir li Kelami'l-Aliyyi'l-Kebir*. 3 bs. Cidde: Rasulid-Diayeti ve'l İlan, 1990.

el-Cürcani, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerif. *Mu'cemu't-Ta'rifat*. Thk. Muhammed Sıddık el-Minşavi. Kahire: Daru'l-Fadıle, 2004.

el-Ezreki, Ebi el-Velid Muhammed b. Abdullah b. Ahmed. *Ahbaru Mekke*. 5 bs. Mekke: Daru's-Sakafe, 1998.

——. *Ahbaru Mekke*. Thk. Ruşdi es-Salih Milhasin. Mekke: Daru's-Sekafe, 1988.

el-Farabi. *Üstün Ülke (el-Medinetü'l-Fazıla)*. Çev. Seyfi Say. İstanbul: Kurtuba Kitap, 2012.

el-Ferabi, Ebu Nasr. *es-Siyasetü'l-Medeniyye veya Mebadi'ül-Mevcudat.* Çev.

Mehmet S. Aydın, Abdulkadir Şener ve M. Rami Ayas. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2012.

el-Ferahidi, Halil b. Ahmed. *Kitabu'l-Ayn* Thk. Abdulhamid Hindavi. 1 bs. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2002.

el-Firuzabadi, Mecduddin Muhammed b. Ya'kub. *el-Kamusu'l-Muhit.* 2. Cilt, Beyrut: Dâru'l-Erkâm, 2003.

el-Gazali. *İhyau Ulumuddin*. Beyrut: Daru'l-Kalem, H. 1332.

el-Gazali, Ebi Hamid. *el-Kıstas el-Mustakim.* Thk. Mahmud Beycu. Dımışk: el-Matbaatu'l-İlmiyye, 1993.

el-Hacci, Abdurrahman Ali. *Nazarat fi Diraseti't-Tarihi'l-İslami.* 3 bs. Beyrut: Mektebetü's-Sahave, 1979.

el-Halidi, Salah Abdulfettah. *el-Medhalü'l-a'm ila Tefsir Ayatü'l-ahkam*. Amman: Darü'n-Nefais, 2015.

el-Hamd, Abdulkadir Şeybe. *el-Kasas'ul-Hak fi Siyreti Seyyidi'l-Halki Muhammed*. 4 bs. Riyad: Mektebetu Fahdu'l-Vataniyye, 2013.

el-Hudremi, Muhammed b. Ömer Behrek. *Hedaiku'l-Envar ve Metaliu'l-Esrar fi Siyreti'n-Nebiyyi'l-Muhtar*. Thk. Muhammed Ğassan Nasuh A'zkul. 4 bs. Beyrut: Daru'l-Minhac, 2015.

el-İsfehani, er-Rağib. Eb'l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed. *el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'an*. 6 bs. Thk. Muhammed Halil A'ytaniBeyrut: Daru'l-Marife, 2010.

el-Kastalani, Ahmed b. Muhammed. *el-Mevahibu'l-Leduniyye Bilminehi'l-Muhammediyye.* 2 bs. Thk. Salih Ahmed eş-Şami Beyrut: el-Mektebu'l-İslami, 2004.

el-Kettani, es-Seyyid Muhammed Abdulhay. *et-Teratibu'l-İdariyye.* Thk. Abdullah el-Halidi. 2 bs. Beyrut: Dar İbn Erkam Bin Ebi'l-Erkam, ty.

el-Kurtubi, Ebi Abdillah Muhammed b. Ahmed. *el-Cami'li Ahkami'l-Kur'an.* Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkiy. Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 2006.

el-Kurtubi, Muhammed İbn Ahmed el-Ensariy. *Tefsir'ul-Kurtubi*. Kahire: Dar'ul-Beyan'ul-Arabi, 2008.

el-Kuşeyri, Abdulkerim b. Hevazin b. Abdulmelik, Abdulkerim b. Hevazin b.

Abdulmelik. *er-Risaletu'l-Kuşeyriye.* Irak: Daru'l-Kitabu'l-Arabi, 2003.

——. *Tefsir el-Kuşeyri Lataifu'l-İşarat*. Mısır: el-Hey'e el-Mısrıyye el-Amme li'l-Kitab, 2010.

el-Lelkai, Ebu'l-Kasım Heybetullah b. Hasan b. Mansur. *Şerhu Usuli Ehli's-Sünneti ve'l-Cemaa.* Riyad: Daru Tayyibe, 1994.

el-Maverdi, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed. *Ahkamu's-Sultaniyye.* Beyrut: Darul Erkam, 1994.

——. *el-Ahkamu's-Sultaniyye*. Thk. Ahmed Cad, Kahire: Daru'l-Hadis, 2006.

el-Münavi, Abdurrauf. *Feydu'l-Kadir Şerh'u Cami'is-Sağir.* 2 bs. Beyrut: Daru'l-Marife, 1972.

el-Useymin, Muhammed b. Salih. *Tefsir'u Suretü'n-Nisa*. 1 bs. Riyad, Daru İbnu'l-Cevzi, H. 1430.

el-Vahidi, Ebi'l-Hasen Ali b. Ahmed. *el-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz.* Thk. Saffet Adnan Davudi. Şam: Daru'l-Kalem, 1995.

el-Vakıdi, Muhammed b. Ömer b. Vakid. *Megazi Resulullah.* 1 bs. Thk. M. Yones. Mısır: Matbaatu's-Saade, 1948.

en-Nemri, Yusuf b. Abdulber. *ed-Dürer fi İhtisar el-Meğazi ve's-Siyer*. Thk. Şevki Dayf. Kahire: Daru'l-Mearif, 1966.

en-Nesai, Ahmed b. Şuayb. *Kitabu's-Sünen el-Kübra.* Thk. Hasen Abdulmunim. Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 2001.

Ekrem Zıya el-Ömeri, *es-Siretü'n-Nebeviyye es-Sahiha,* Darü'l-Kütübi'lüİlmiyye, Beyrut, 1990.

Erbilli Muhammed Emin. *Kalplerin Nuru Tasavvuf* Çev. Abdulcelil Candan. İhya Kitabevi, Konya, 1983.

Erdoğan, Mehmet. *Vahiy-Akıl Dengesi Açısından Sünnet*. İstanbul: İFAV, 1996.

er-Ravi, Muhammed. *Menhec el-Enbiya fid-da've ila Allah*. 1 bs. Kahire: el-Mektebe el-Akademiyye, 2007.

er-Razi, Fahreddin b. Diyauddin. *Tefsir'ul-Kebir*. 1 bs. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1981.

er-Razi, Fahreddin. *Esrarü't-tenzil ve Envarü't-te'vil.* Thk. Mahmud Ahmed

Muhammed vd. Beyrut: Darü'l-ma'rifeh, 2011.

——. *el-Bidaye ve'n-Nihaye* Thk. Abdullah İbn Abdulmuhsin et-Turki. Cize: Daru Hicr, 1998.

——. *Mefatihu'l-Gayb.* Beyrut: Daru'l-Fikr, 1981.

Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı* Çev. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 1995.

Ezheri, Ebi Mansur Muhammed b. Ahmed. *Tehzibu'l-Lüğa.* Thk. Abdusselam Muhammed Harun. ed-Daru'l-Mısrıyye Litt'elif vet'tercümeh, 1964.

Feyizli, Hasan Tahsin. "*Kur'an Perspektifinde Put Edinme ve Putlaştırma Psikolojisi". Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 1 (2015): 287.

Gadban, Münir Muhammed. *Muhtasar Fıkhu's-Sire*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2015.

Gazali, Muhammed. *Fıkhu's-Sire.* Çev. Resul Tosun. İstanbul: Risale, 1997.

——. *el-Kıstâsü'l-müstakīm*. Çev. İbrahim Çapak. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.

Gümüş, Sadreddin. *Kur'an Tefsirinin Kaynakları.* Ankara: Kayıhan Yayınları, 1990.

Gürtunca, Mehmet Faruk. *Peygamber Efendimizin Hayatı.* İstanbul: Sağlam Yayınevi, 1985.

Halebi, Ali İbn Burhanu'd-din, *İnsanu'l-Uyun.* Beyrut: yy., 1980.

Hamdi Akbaş vd. "*Din-Siyaset Bağlamında Dini Otorite". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.* C. 12 S. 66 (2019): 1269.

Hamidullah, Muhammed. *Mecmu'atu Vesaiku's-Siyasiyye li Ahdi'n-Nebiyyi ve'l-Hilafeti'r-Raşide.* Beyrut: 1985.

——. *İslam Peygamberi.* İstanbul: İrfan Yayınevi, 1972.

Harman, Ömer Faruk. *Nuh*. İstanbul: DVY, 2007.

Havva, Said. *Allah Resulü Hz. Muhammed* Çev. Halil Gönenç. İstanbul: Hilal Yayınları, 1981.

Hazin, Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadi. *Lübabü't-Te'vil fi Meani't-Tenzil*. (Tefsiru'l-Hazin) Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, H. 1415.

Hıdır, Özcan. *Yahudi Kültürü ve Hadisler.* 2 bs. İstanbul: İnsan Yayınları, 2010.

——. *Hıristiyanlık Kültürü ve Hadisler.* İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.

İbrahim, Mustafa vd. *Mu'cemu'l-Vasit.* Kahire: Mısır Arap Dil Kurumu, 1960.

İbn Abidin, Muhammed Emin. *Reddu'l-Muhtar*. Thk. Adil Ahmed Abdulmevcud ve Ali Muhammed Muavvid. Riyad: Daru Alimu'l-Kutub, 2003.

İbn Aşur, Muhammed et-Tahir. *Tefsir et-Tahrir ve et-Tenvir*. Tunus: ed-Daru't-Tunusiyye, 2008.

İbn Atiyye, Ebi Muhammed Abdulhak b. Ğalib. *el-Muharreru'l-Veciz.* Beyrut: Darul Fikr, 1993.

İbn Cerir et-Taberi, Muhammed. *Tefsiru't-Taberi Camiu'l-Beyan An Te'vil Ayi'l-Kur'an.* 1. bs. Thk. Isam Faris el-Hırstani. Beyrut: Muessesetü'r-Risale, 1994.

İbn Cevzi, Abdurrahman İbn Ali İbn Muhammed İbn Ali. *Nüzhetu'l-A'yun*. Beyrut: Muessetu'r-Risale, 1987.

——. *Telbis-u İblis*. Bağdat: İddetu Devr Neşr, 2016.

İbn Esir, Mecduddin Ebu's-Saadât el-Mübarek b. Muhammed el-Cezerî. *en-Nihaye fi Garibi'l Hadis.* Beyrut: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1963.

İbn Hacer, Şihabuddin Ahmed İbn Ali el-Askalani. *el*-İsabe *Fi Temyizi's-Sahabe.* Bağdat: Ofset baskı, ty.

İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed. *Mukaddime.* Thk. Abdullah Muhammed ed-Derviş. Şam: Dar Ya'rub, 2004.

İbn Hanbel, Ahmed. *Müsned*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1978.

İbn Hişam. *es-Siyretü'n-Nebeviyye.* Thk. Ömer Abdusselam Tedmuri. Beyrut: Duru'l-Kitabu'l-Arabi, 1990.

İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesar el-Metlabi el-Medeni. *es-Siyre en-Nebeviyye*. Thk. Ahmed Ferid ez-Zeydi. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2009.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebi Abdillah Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyüb. *Zadu'l-Mead fi Huda Hayrı'l-İbad*. 1 bs. Thk. Nebil b. Nassar es-Sindiy. Riyad: Daru'l-Alimu'Fevaid, 2018.

İbn Kesir, Ebü'l-Fida İsmail. *es-Siyretü'n-Nebeviyye*. Thk. Mustafa Abdulvahid.

Beyrut: Daru'l-Marife, 1976.

——. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*. Beyrut: Mektebetu'l-Mearif, 1991.

——. *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*. Thk. Sami b. Muhammed es-Selameh. Riyad: Daru Tayyibeh, 1999.

İbn Kesir, Ebi'l-Fida İmaduddin İsmail b. Ömer. *Kasasu'l-Enbiya.* Thk. Ebu Usame Selim b. Uybed el-Hilaliyu's-Selefiy. Amman: Daru'n-Nubela Li'n-Neşr, 2002.

İbn Kesir, İmaduddin Ebu'l-Fida İsmail. *Tefsiru'l-Kur'an'u-l-Azim.* 2 bs. Beyrut: Daru'l-Cil, 1990.

İbn Kuteybe, Ebi Muhammed Abdullah b. Muslim. *el-Maarif.* 4 bs. Thk. Servet Akkaşe Kahire: Daru'l-Mear'if, 1960.

——. *Tefsiru Garibu'l Kur'an*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1978.

İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kezvini. *Sünen İbn Mace*. Thk. Muhammed Fuad Abdulbaki. Beyrut: Matbaatu İhyau'l-Kutub el-Arabiyye, 1865.

İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrem b. Ali. *Lisanu'l-Arab*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.

İbn Sa'd, Muhammed. *et-Tabakatü'l-Kübra.* Beyrut: Daru Sadır, 1978.

İbn Teymiyye. *Mezhebu İktidai Sırati'l-Müstakim Muhalefeti Ashab'l Cehim*. İstanbul: İslamoğlu, 1996.

İbn-i Hişam. *es-Siyretü'n-Nebeviyye*. Beyrut: İhyau't-Türasi'l-Arabi, 1971.

İbnü'l-Esir, Ebi'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdulkerim b. Abdulvahid eş-Şeybani. *el-Kamil fi't-Tarih*. Thk. Ebi'l-Fida Abdullal el-Kadı. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1987.

İmam Şafii. *el-Umm* Çev. Musa Özdemir. İstanbul: Buruc Yayınları, 2011.

İnayet, Hamid. *Çağdaş İslami Siyasi Düşünce* Çev. Yusuf Ziya. Ankara: Hece Yayınları, 1988.

İsmail L. Çakan ve N. Mehmet Solmaz, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi,* Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017.

İslamoğlu, Beşir. *Hak-Batıl Mücadelesi ve İhtilaflar*. İstanbul: Bengisu Yayınları,

1991.

Kadı İyaz, İbn Musa el-Haysubi el-Endelüsi. *eş-Şifa bi Ta'rifi Hukuki'l-Mustafa*. Dımışk: yy., 1950.

Kadiri, Abdullah İbn Ahmed. *el-Cihadu Fi Sebilillah*. 2 bs. Cidde: Daru'l-Menare, 1992.

Kahraman, Ahmet. *Mukayeseli Dinler Tarihi*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1993.

Karaman, Hayrettin, Çağrıcı Mustafa, Dönmez İbrahim Kâfi ve Gümüş Sadrettin. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Kalkan, Ahmed. *Müslümanın Akaidi*. İstanbul: Rağbet Yayınları. 2005.

Kallek, Cengiz. "*Biat"*. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Kambur, Yusuf, "Hak Batıl Mücadelesi". www.kackar53.com/hak-batil-mucadelesi-makale,953.html, [01.12.2019].

Kandemir, Yaşar. *Şifa-i Şerif Şerhi*. İstanbul: Tahlil Yayınları, 2012.

Kanger, Faruk. *Peygamber Ahlakını Referans Alan Karakter Eğitimi*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2019.

Kapani, Münci. *Politika Bilimine Giriş*. 3 bs. Ankara: Ank Üni Huk. Fak. Yay., 1983.

Kaplan, Yaşar. *Siyaset Bilinci*. İstanbul: Denge Yayınları, 1994.

Karacabey, Salih. "*Ülü'l-azm Peygamberler ve Ortak Yönleri"*. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* C. 7, S. 7 (1998).

Kardavi, Yusuf. *İnsan ve Hak Mefhumu*. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1968.

Karslı, İ. Hilmi. *Kur'an'ı Anlamaya Giriş*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

Kaya, Murat. *Kur'an-ı Kerim'de İlahi Azamet*. İstanbul: Yedirenk, 2011.

Kazancı, Ahmet Lütfi. *Peygamberler Tarihi*. İstanbul: Nil Yayınları, 1997.

Kılavuz, M. Saim. İslam Akaidi ve *Kelam'a Giriş.* İstanbul:Ensar Neşriyat, 1987.

Köksal, M. Asım. *Hz Muhammed (a.s.) ve İslamiyet*. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1981.

——. *Peygambeler Tarihi*. 18 bs. Ankara: TDV Yaynları, 2013.

Köse, Hızır Murat. "*Siyaset"*. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Kurtubi, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekir. *el-Câmi' li Ahkami'l-Kur'an*. 1 bs. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki. Beyrut: Muessesetü'r-Risale, 2006.

Kuşeyri, Ebu'l-Kasım Zeynülislam Abdulkerim b. Hevazin. *Letaifu'l-İşarat*. Thk. İbrahim Besyuni. 3 bs. Kahire: el-Hey'e el-Mısrıyye el-Amme Li'l-Kitab, 2000.

Kutub, Seyyid. *Fi Zilal'l-Kur'an*. 1. bs. Kahire: Daru'ş-Şuruk, 1967.

Kutsal Kitap Yorumu (Matta-Markos-Luka-Yuhanna, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 1988.

Macit, Harun. *Kur'an ve Sünnet Işığında Davet ve Davetçi*. İstanbul: Yeni Dünya Yayıncılık, 2003.

Maturidi, Ebi Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud. *Te'vilat Ehli's-Sünneh.* 1 bs Thk. Fatıma Yusuf el-Haymi. Beyrut: Muessetu'r-Risale Naşirun, 2004.

——. *Kitabu't-Tevhid* Thk. Fethullah Huleyf. Beyrut: Dâru'l-Mearif, 1970.

Meşhur, Mustafa. *Min Fıkhı'd-Da've Tariku'd-Da've.* Kahire: yy., 1979.

Mevdudi, Ebu'l Ala. *Kadıyanilik Nedir.* Çev. Ahsen Batur. İstanbul: İhya Yayınları, 1975.

——. *Kur'an'a Göre Dört Terim* Çev. Osman Cilacı-İsmail Kaya. İstanbul: Beyan Yayınları, 1987.

——. *Kur'an'ı Nasıl Anlayalım* Çev. Bekir Karlığa. 3 bs. İstanbul: Bir Yayınları, 1988.

——. *Resail ve Mesail* Fetvalar, Çev. M. Osmanoğlu ve H. Chocam, İstanbul: Nehir Yayınları, 1992.

——. *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı* Çev. Ahmet Asrar. İstanbul: Pınar Yayınları, 2017.

——. *Tefhimu'l Kur'an.* İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.

Meydanî, Abdurrahman Habenneka. *Besair li'l Müslimi'l Muasır.* Şam: y.y., 1988.

Munir Muhammed Gadban, *Muhtasar Fıkhu's-Sire Resulullah'ın Hayatı ve Daveti*, Çev. Ahmet Aydemir, Ravza Yayınları, İstanbul, 2015.

Muslim, İbnu'l-Haccac el-Kuşeyri. *Sahih Muslim.* Riyad: Dar Tıybe, 2006.

Mücahid İbn Cebr. *Tefsir İmam Mücahid* Thk. Muhammed Abdusselam Ebu Ennil. Kahire: Daru'l-Fikru'l-İslamiy el-Hedise, 1989.

Münavi, Şemseddin Muhammed Zeyneddin Abdurrauf. *Feyzü'l-Kadir*. Şerhu Camii's-Sağir. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1992.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn İbnü'l-Haccac el-Kuşeyri *el-Camiü's-Sahih.* Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, ty.

Nebhani, İsmail İbn Yusuf. Peygamber Efendimizin Mucizeleri. Çev. Abdulhalık Duran. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1997.

Neccar, Abdulvehhab. *Kısasu'l-Enbiya.* Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l'Arabî, 1990.

Nedvi, Ebü'l-Hasen Ali el-Haseni. es-*Siyretü'n-Nebeviyye.* Cidde: yy., 1977.

Nedvi, Seyyid Süleyman. *Büyük İslam Tarihi Asrı Saadet* Çev. Ali Genceli. İstanbul: Sebilürreşad, 1967.

Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed İbn Ali İbn Şayb. *Sünen.* Beyrut: yy., 1930.

Nesefi, Abü'l-Berekat Abdullah İbn Ahmed İbn Mahmud. *Medarikü't-Tenzil ve Hakaikü't-Te'vil*. Beyrut: Daru'n-nefais, 1996.

Nesefi, Ömer. *Akaid* Çev. Seyit Ahsen. İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 1971.

Nizamü'l-Mülk. *Siyasetname*. Çev. Mehmet Taha Ayar. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

Okay, M. Orhan. *Edebiyat*. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1994.

Olguner, Fahrettin. *Batıl.* İstanbul: DVY, 1992.

Önkal, Ahmet. *Rasulullah'ın İslam'a Davet Metodu.* 19 bs. Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2010.

Öztürk, Necati. *Hicaz Albümü.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

Özüçetin, Yaşar. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* C. 5, S. 2 (2004).

Raf'i, M. Sadık. *Tarihu Adabi'l-A*rab. Mansura-Kahire: Mektebetü'l-İman, t.y.

Rafii, Mustafa. *İslam'da Sosyal Hayat* Çev. Ahsen Batur. İstanbul: Fikir Yayınları, 1986.

Rağıb el-Esfehani, Ebi'l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed. *el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'an* Thk. Muhammed Halil A'ytani. 6 bs. Beyrut: Daru'l-Marife, 2010.

Reşid Rıza, Muhammed. *Tefsiru'l-Kur'an'il-Hakim (Menar).* Kahire: Matbaatü'l-Menar, 1954.

Rummanî, *en-Nüket fi İ'cazi'il-Kur'an.* 3 bs. Thk. Muhammed Halfullah Ahmed ve Muhammed Zeğlul Selam. Kahire: Daru'l-Me'arif, ty.

Sabık, Seyyid. *Fıkhu's-Sünne*. Mısır: Daru'l-Fethu Li'l-İ'lami'l-Arabi, 2004.

——. *Anasiru'l-Kuvveti fi'l-İslam*. Beyrut: yy., 1986.

Saçaklızade, Muhammed b. Ebi Bekir el-Mer'aşi. *Tertibu'l-Ulum*Thk. Muhammed b. İsmail Seyyid Ahmed. Beyrut: Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye, 1988.

Sahhar, Abdulhamid Cude. *Peygamberimizin Hayatı*. Çev. Mustafa Nuhoğlu. İstanbul: Ravza Yayınları, 2001.

Saka, Şevki. *Kur'an-ı Kerim'in Davet Metodu*. 2 bs. İstanbul: Seha Neşriyat, 1991.

Sa'lebi, Ebu İshak Ahmed. *el-Keşf ve'l-Beyan (Tefsiru's-Se'lebi).* 1 bs. Thk. Ebi Muhammed b. Aşur. Beyrut: Daru İhyau't-Turasi'l-Arabiy, 2002.

——. *Arais.* Mısır: yy., 1951.

Sarı, Mevlüt. *el-Mevarid Arapça-Türkçe Lügat.* İstanbul: Bahar Yayınları, 1982.

Sarıçam, İbrahim. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı.* Ankara: DİB, 2004.

Selebi, Ahmed. *Mukarenetu'l-Edyan el-Yahudiyye*. Kahire: Mektebetu'n-Nahda el-Mısrıyye, 1984.

Sert, Hüseyin Emin. *Kur'an'da İnsan Tipleri ve Davranışları*. İstanbul: Bilge Yayıncılık, 2004.

Sıddıki, Mazhuriddin. *Kur'an'da Tarih Kavramı*. İstanbul: Pınar Yayınları, 1990.

Sırma, İhsan Sureyya. *İşte Önderimiz Hz. Muhammed*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2013.

——. *İslami Tebliğin Medine Dönemi ve Cihad.* İstanbul: Beyan Yayınları, 2005.

——. *İslami Tebliğin Mekke Dönemi ve İşkence.* İstanbul: Beyan Yayınları, 1998.

Söylemez, Mehmet Mahfuz. *Siyer Dersleri*. Malatya: Malatya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2019.

Suruç, Salih. *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2016.

Suyuti. *Camiu's-Sağir*. Mısır: yy., H. 1373.

——. *er-Riyadu'l-Enife fi Şerhi Esmai'l-Hüsna.* Beyrut: yy.,1985.

Şaban Öz. *"Hz. Peygamber (sav)'in Propağanda Siyaseti Üzerine". Ekev Akademi Dergisi* C. 13, S. 39 (2009): 109-122.

Şengül, İdris. "*Kur'an Kaynaklı Hoşgörü ve Hürriyet". Diyanet İlmi Dergi.* C. 43, S. 2(2007): 13-30.

Şeriati, Ali. *Hz. İbrahim'le Buluşmak.* Çev. Mustafa S. Altınkaya. Ankara: Fecr Yayınları, 2005.

Şevkani. *Fethu'l-Kadir.* 7 bs. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2015.

Şihabeddin İbn Abdullah Yakut. *Mu'cemü'l-Büldan.* Beyrut: Daru Sadır, t.y.

Şinasi Gündüz. "*Hz. İsa'nın Mesajını Anlamak". Köprü Üç Aylık Fikir Dergisi*. S. 93 (2006): 17-22.

Tabbara Afif Abdulfettah. *Kur'an'da Peygamberler ve Peygamberimiz* Çev. Ali Rıza Temel ve Yahya Alkın. İstanbul: Gonca Yayınevi, 1985.

Taberi, Muhammed İbn Cerir. *Tarih.* Beyrut: y.y., t.y.

Tacettin Şimşek. "*İsa (a)'nın Mesajı Neydi?" Haksöz Dergisi.* S. 2 2002

Tahir, Muhammed İbn Aşur. *et-Tahrir ve't-Tenvir: Tefsiru İbn Aşur.* Beyrut: Müessetü't-Tarih, 2000.

Tatar, Hüsniye Canbay. *Nuh'un Gemisindekiler Şehirleşme ve Dini Cemaatleşme.* İstanbul: Turan Yayıncılık, 1999.

Taylan, Necip. *Anahatlarıyla Mantık*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.

Tertip Heyeti. *Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 2004.

Tirmizi, Muhammed İbn Abdullah. *Sünen*. Kahire: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1934.

Topaloğlu, Aydın. "*Materyalizm". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 28. Cilt*. İstanbul: DVY, 2003.

Topaloğlu, Bekir. *Ahiret*. İstanbul: DVY, 1988.

Tümer, Günay. *Din*, İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Türcan, Galip. "*İslam'da Dini Otorite". Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi,* S. 14 (2005): 106.

Uğurluel, Talha. *Mekânlar ve Olaylarıyla Hz. Muhammed'in Hayatı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.

Uludağ, Süleyman. *Nur*. İstanbul: DVY, 2007.

Uysal, Halil. *Kur'an-ı Kerim Türkçe Anlamı ve Kelime Meali.* İstanbul: Kitapkent Yayınları, 2007.

Ülkü, Hayati. *Başlangıçtan Günümüze İslam Tarihi*. İstanbul: Akit Yayınları, 1986.

Üzüm, İlyas. *Hüküm*, TDVİA. İstanbul: DVY, 1998.

Waardenburg, Jacques. *Teslis.* İstanbul: TDVY, 2011.

Yakubi, Ebu Yakub b. Cafer b. Vehb İbn Vadih. *Tarih Yakubi*. Thk. es-Seyyid Muhammed Sadık, en-Necef. el-Mektebetu'l-Haydariyye, 1964.

Yavuz, Yusuf Şevki. *İ'cazü'l-Kur'an.* İstanbul: TDVY, 2000.

——. *Peygamber*. İstanbul: DVY, 2007.

——. *Kur'an-ı Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu*. Bursa: İlim ve Kültür Yay. 1983.

Yazıcı, Olcay. *Büyük Gün Bir Kıyamet Alameti Olarak Hz. İsa'nın Dönüşü*. İstanbul: Marifet Yayınları, 2001.

Yazır, M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 2 bs. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.

——. *Hak Dini Kur'an Dili*. 2 bs. İstanbul: Çağ Yayınları, 1989.

Zebidi, Ebu'l-Feyz Seyyid Muhammed. *Tacu'l-Arus*. Mısır: yy., H. 1306.

Zemahşeri, Muhammed b. Ömer. *Esasu'l-Belağa.* 1 bs. Beyrut: Daru'n-Nefais, 2009.

——. *el-Keşşaf*. 1 bs. Beyrut: Daru İbn Hezm, 2012.

Zerkeşi, Bedreddin Muhammed b. Abdullah. *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an.* 3 bs. Thk. Muhmmed Ebu'l-Fadl İbrahim. Kahire: Daru't-Turas, 1984.

Zeydan Abdulkerim. *es-Sünenu'l-ilahiyye (İlahi Kanunların Hikmetleri* Çev. Nizameddin Saltan. İstanbul: İhtar Yayıncılık, 1997.

——. *Usulu'd-Da've.* Beyrut: Muesssetu'r-Risale, 2002.

Zuhayli, Vehbe. *et-Tefsiru'l-Munir.* Beyrut: Daru'l-Fikri'l-Muasır, 1991.

ÖZGEÇMİŞ

Sebahattin Uçar

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lisans: el-Ezher Üniversitesi İslam (ilahiyat) ve Medeni Hukuk Fakültesi Genel Hukuk Bölümü, 2004, Kahire

Yüksek Lisans: T.C. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Anabilim Dalı, 2014, Sakarya

Tez Başlığı: Farabi'ye Göre İdeal Öğretmen ve Öğrenci

Doktora: T.C. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslam Bilimleri Bilim Dalı,2022-2025.

Tez Başlığı: Kur'an'da Batılla Mücadele Yöntemleri: (Ülü'l-azm Peygamberler Örneği)

İDARİ VE AKADEMİK GÖREVLERİ

Tefsir ve Arapça Öğretim Görevlisi, Avrupa İslam Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Rotterdam, 2013-2018.

YAYINLARI

Makaleler: "Kur'an'da Hz. Muhammed'in Hak-Batıl Mücadelesinde Uyguladığı Metotlar", Usul İslam Araştırmaları Dergisi, 2024.